

1991. g.

SEPTEMBRIS—

OKTOBRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA DZEJA DRAMATURGIJA PUBLICISTIKA KRITIKA

AVOTS

Latvijas Rakstnieku savienības literāri
māksliniecisks un publicistisks
žurnāls jaunatnei.
Iznāk kopš 1987.g. reizi mēnesī.

Alga savam

REDAKCIJA:

AIVARS KĻAVIS,
VILNIS BĪRIŅŠ,
ANDRIS NĀTRIŅŠ,
GUNTARS GODIŅŠ,
LAIMA ŽIHARE,
NORMUNDS NAUMANIS,

KOREKTORE
DINA KANDROVIČA.

MĀKSLINIECISKĀ REDAKTORE
SARMĪTE MĀLIŅA.

TEHNISKĀ REDAKTORE
INĀRA JURJĀNE.

MAŠĪNRAKSTĪTĀJA
AGITA BĒRZIŅA.

SĀTURS

Jens Bāre. "Kasandrai sāpēja kakls"	(1.lpp.)
Pēters Brūveris. Dzeja	(10.lpp.)
Ukraiņu dzeja	(12.lpp.)
Džoisa Kerola Outsa. "Kārdinātājs"	(18.lpp.)
Andra Pūce. Dzeja	(22.lpp.)
Viktors Ivbulis. "Maksa par progresu"	(24.lpp.)
Amanda Aizpuriete.	
Saruna ar Matiasu Knollu	(29.lpp.)
Moriss Frīdbergs. "Sarkanais zīmulis"	(32.lpp.)
Guntars Godiņš. "Cenzūra"	(42.lpp.)
Mihails Gorbačovs. Nobela lekcija.	
Frensiss Bēkons. "Par sarunu"	(44.lpp.)
Glens O'Braiens. Intervija ar Madonnu	(48.lpp.)
Manuels Dž.Smits. "Saku "nē", vainīgs juzdamies"	(56.lpp.)

SARMĪTES MĀLIŅAS VĀKU NOFORMĒJUMS
3.VĀKS. REKLĀMA. IZSTRĀDĀJIS — EGILS MEDNIS

CENZŪRA

intervija ar Madonna

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā,
nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.
nerecenzē un atpakaļ neizsniedz

Redakcijas adrese: 226050 Rīgā, Palasta ielā 8.

Vēstulēm 226081, Balasta dambī 3, a.k.35.

Telefoni: Galv.red. 224166, atbildīgais sekretārs 225654.

Iespiests A/S "Preses nams". Licence Nr. 000052. Tirāža 22 000 eks. Formāts 60x84/8: Ofseta tehnika. Licences Nr. 000052

Iespiests A/S "Preses nams". Licence Nr. 000052.

60x84/8

Vācu rakstnieks JENS BÄRE dzimis 1945.gadā nelielā ciematiņā netālu no Zālfeldes pilsētas, uzaudzis Berlīnē. Pēc vidusskolas beigšanas 1964.gadā sāk strādāt par skatuves strādnieku, seko dienests armijā. Pēc dienesta, no 1968. līdz 1972.gadam, nākamais rakstnieks studē žurnālistiku Leipcigā Kārļa Marksa vārdā nosauktajā universitātē. Studijām seko darbs Berlīnē, Bāre kļūst par žurnāla "Forum" redaktoru. Taču jau 1973.gadā redaktora darbu pamet, lai nodotos tikai literatūrai. 1976.gadā J.Bārem iznāk stāstu krājums "Lietus lāses sejā", 1977. — grāmata ar nosaukumu "Benjamins". Rakstnieks pievērsies arī bērnu literatūrai, taču vislielākos panākumus gūst detektīvžanrā; viņš sarakstījis romānus "Aklais liecinieks", "Mēmais tiesnesis" un stāstu krājumu "Slepkava gatavo pusdienas", no kura arī ņemts šis stāsts.

JENS BÄRE

Kasandrai* sāpēja kakls

KRIMINĀLSTĀSTS

Tiklīdz viņš bija aizvēris dzīvokļa durvis, viņa jau atradās virtuvē un jauca savu širīta pirmo kokteili. Uz brīdi pārtraukusi šo darbošanos, viņa ieklausījās vīrieša soļu troksnī. No salona varēja dzirdēt, kā par dārgu naudu pirktais lielais grīdas pulkstenis nosit astoni. Viņš bija aizgājis no mājām precīzi, kā katru rītu.

Viņa iedzēra mazu malciņu kokteiļa, ko uzskatīja par labāko līdzekli pret pagīrām un citāda veida pagurumu, kas mēdz uzmākties rīta stundās. Šādā sastāvā tas viņai patika (tur bija piejaukta krietna deva džina), un viņa iedzēra vēl krietnāku malku. Tad sieviete iegāja blakusistabā. Piegājusi pie loga, viņa paraudzījās uz ielu.

Viņam tūlīt vajadzēja iznākt no mājas un savā parastajā steidzīgajā gaitā doties prom pa ielu. Ielas pretējā pusē koši dzeltenas reklāmas ugunis slavināja Tālo Austrumu delikateses. Laikam kāds bija aizmirsis gaismu izslēgt — pār pilsētu bija uzausis agrā pavasara možais rīts.

Mašīnas jau labu brīdi brauca izslēgtiem starmešiem. Satiksme pilsētas ielās atgādināja laisku, pārēdušo rūpuli. Vienīgi gājēji kustējās veicīgi un mērķtiecīgi kā skudras.

Un tad viņš beidzot parādījās viņas redzeslokā. Ātriem soļiem aizgājis līdz ielas vidum, viņš apstājās, palaida garām divus vieglos automobiļus un omnibusu, tad sasniedza ielas pretējās puses trotuāru. Viņa mēteļa stūri viegli plandījās rīta vējā. Vīrietis piegāja pie kioska un nopirka avīzes. Viņš tās salocīja un iebāza mēteļa kabatā. Kaut gan viņam būtu vajadzējis zināt, ka sieviete stāv aiz aizkara un raugās uz ielu, viņš tomēr neatskatījās.

Bija pagājušas tikai dažas stundas, bet vīrietis jau bija pazudis ļaužu drūzmā, kas ik rītu pildīja ielas.

Viņa steigšus metās atpakaļ uz virtuvi, paņēma kokteiļa glāzi un atkal atgriezās pie loga. Domās nogrimusi, viņa stāvēja aiz puķainā aizkara un lēnām malkoja dzērienu — tas radīja mundrumu. Skatījās nopūtusies, viņa nolika glāzi uz senā galdiņa pie dīvāna un devās uz vannas istabu.

Kamēr vanna pildījās ar ūdeni, sievietes domas atgriezās pie viņa. Vai agrāk viņa smieklī nebija skanējuši puiciski un aizrautīgi? Tieši tas bija līcis viņai pievērst uzmanību šim vīrietim; viņas mājās,

cik tālu vien atmiņa sniedzās, bija atļauta vienīgi pieklājīga elsošana, kas stipri atgādināja aizturētu klepu, protams, turot roku mutei priekšā — to uzskatīja par milzīgas jautrības izpaušmi. Viņas vecāku mājās bija aizliegts skaļi un sirsnīgi smieties. Taču viņš tādiem aizliegumiem nepievērsa uzmanību. Tieši tas sievieti vienādā mērā bija gan biedējis, gan valdzinājis. Jau pirmoreiz viņu ieraugot — viņa sāka rēķināt, tas tāpat bija pirms trīsdesmit viena gada, — jā, arī toreiz bija marts, viņš bija stāvējis savu vienaudžu vidū un dzīvi sarunājies par pēdējām rikšotāju sacensībām vai varbūt par kādu jaunu boksa zvaigzni, vai arī par neveiksmēm koloniālajā politikā, tikpat labi runa varēja būt par kādu citu tālaika aktuālu notikumu, kad skaļi un aizrautīgi smieklī bija likuši viņai strauji pagriezties atpakaļ. Arī visi pārējie vīrieši — pa lielākai daļai jauni virsnieki — bija smējušies. Taču viņš — toreiz gara auguma rudmatis, galvas tiesu garāks par citiem — bija uzjautrinājies tik skaļi, ka viņa jautrība pielipa pārējiem un arī viņai, Hortenzei, bija ik pa brīdim uz viņu jāatskatās. Viņa pat bija centusies sadzirdēt kaut ko no jauno vīriešu sarunas, kas viņas aprindās tika uzskatīts par milzīgu nepieklājību.

Ak, cik sen tas bija! Ko viņai bija nācies pa šo laiku pārdzīvot!

Kad vanna bija gandrīz pilna, viņa, labsajūtā elšot, ieslidēja ūdeni. Dažas minūtes viņa tā nekustīgi sēdēja. Kā vienmēr, kad Hortenze mazgājās, viņai prātā nāca notikumi no pagājušiem laikiem, it kā siltais, esencēm bagātīgi piesātinātais ūdens palīdzētu atsvaidzināt atmiņu.

"Pusi mūža tu esi pavadījusi kopā ar viņu," sieviete domāja. "Un nekad neesi to nožēlojusi." Sliktāk nekā citām sievietēm viņai nebija kļāties, noteikti nē. Nu jā, reizēm viņu kopdzīvi bija mēģinājusi apdraudēt vienmuļība, taču viņi aizvien kaut kā bija tikuši no tās vaļā. Jaukas pārmaiņas ienesa iknedēļas bridža spēle, tāpat nedēļas nogales, kuras Džozefs pavadīja, spēlējot golfu, — tās arī viņai deva pietiekoši daudz iespēju satikties ar senām draudzenēm vai apciemot māsu, kas dzīvoja Bristolē. Nē, viņa nevarēja sūdzēties. Tomēr jāatzīst, ka agrāk Džozefs bija uzmanīgāks, biežāk dāvināja viņai ziedus un aicināja uz teātri, taču ar gadiem jaunības galantums apbružājies. Vai tad citiem neklājās tāpat?

Izkāpusi no vannas, norīvējusies frotē diviļi un ieziedusi ķermeni ar krēmiem, viņa nostājās spoguļa priekšā. Hortenze konsta-

* Kasandra — nelaiemes pareģotāja sengrieķu mitoloģijā.

tēja, ka, par spīti atspirdzinošajai peldei, izskatās nogurusi. Nogurusi un veca. "Tu atkal esi pārāk daudz dzērusi," viņa nodomāja. Un tad atcerējās kokteili, kas šorīt bija izdevies sevišķi labi. Iekāpusi zelta diegiem izšūtajās rīta korpēs, viņa kaila aizsteidzās uz virtuvi un sajauca vēl vienu. Tad iegāja ģērbtuvē un nostājās spoguļa priekšā. Jā, par figūru viņai vēl nebija jākaunas. Viņa pat mierīgi varēja atļauties sevi salīdzināt ar dažu labu trīsdesmitgadnieci. Bet, ak Dievs, kādas viņai bija acis! Hortenze pārvilka ar rādītārpirkstu pār uzacīm. Pat ja ādu virs tām nedaudz pavilka uz augšu, krunkas, vienalga, palika, tur vairs nelīdzēja nekāds pūderis, nekādi krēmi, nekāda kosmētika. Gadi viņas sejā bija atstājuši neizdzēšamas pēdas. "Te vir piecdesmit divi," Hortenze sev atgādināja. Viņa zināja, ka vasara ir beigusies.

Pavilkusi tuvāk vienu no čipendeila¹ stila krēsliem, Hortenze apsēdās spoguļa priekšā. Uzmanīgi un rūpīgi viņa sāka ieziest seju, tad ievēdoja matus, tomēr ik pabrīdīm nodarbošanos pārtrauca un nodevās uzmanīgai sejas vērošanai. Atklājās, ka tajā ir radies liels daudzums grumbu, kuras viņa vēl pirms dažām dienām nebija manījusi. Vai varbūt nebija gribējusi pamanīt? Viņa pārāk labi sevi pazina, tāpēc arī zināja, ka mēdz šad un tad šmaukties. Bet šī sevis mānīšana nūdien bija mulķīga! Stāvēt spoguļa priekšā, tam nebija nozīmes, spogulis bija neuzpērkams tagadnes liecinieks. Slepēnībā viņa sevi nosauca par mulķi. Lūk, rievās ap muti, pirms gada tādu vēl nebija. Kādi sarūgtinājumi, vilšanās vai nepiepildītas ilgas bija tās ievilkušas? Vai bija iespējams vērst kaut ko par labu? Izklaidīgi viņa pārlaida ar mazītiņu pūdera slotiņu pār vaigiem. "Bet kura sieviete manā vecumā izskatās kā divdesmit piecos gados?" viņa sevi mierināja.

No kaut kurienes līdz viņas dzirdei nonāca klusas raudas. Hortenze krēslā iztaisnojās un ieklausījās. Tas laikam bija jaunās arhitektes Sūzanas M. Ašvudas mazulis — viņa dzīvoja stāvu augstāk. Varbūt šī Sūzana vēl gulēja un nelikās dzirdam bērnu, kas kļiedza aizraudamies. Hortenze nogrozīja galvu. Arhitekste! Viņa nespēja iedomāties, kādas celtnes šī persona varētu projektēt.

Tagad bērna raudas skanēja tik žēli un gaudulīgi, it kā tam kaut kas sāpētu. Hortenze pārtrauca savu kosmētikas ceremoniju un sašutusi raudzījās uz griestiem. Šī bezatbildīgā sieviete mocīja pašas bērnu. Tas taču bija āprāts! Varbūt viņa bija aizgājusi iepirkties un gluži vienkārši atstājusi izsalkušo bērnu vienu vai arī līksmojās kādā no tām mākslinieku saiešanām, par kurām tagad varēja lasīt gandrīz visās avīzēs.

Hortenze uzlika uz vaigiem nedaudz sarkanās krāsas un rūpīgi izrīvēja. Viņa lepojās ar to, ka pārzināja kosmētikas mākslu. Jaunībā viņa bija apmeklējusi kosmētikas kursos, vēlāk savu prasmu papildinājusi patstāvīgi. Ja viņa salīdzināja savu ikdienas pūliņu rezultātus ar jauno meiteņu nemākulīgo krāšļošanos — tās atgādināja staigājošas akvareļu krāsu kastes —, tad varēja lepoties ar savu māku.

Hortenze uzsmaidīja attēlam spogulī, un šajā smaidā bija jaušams sarūgtinājums. Bet ko gan vēl varēja gribēt no šīs sejas, kas reizēm atgādināja neauglīgu tukšnesi, īpaši ja iepriekšējā vakarā viņa bija krietni sametusies ķiršu likieri. Zem acīm bija izveidojušies maisiņi, kuri sejai piešķīra tādu izteiksmi, it kā viņa pastāvīgi būtu neizgulējusies. "Mana dārgā, tu izskaties laika zoba sagrauzta," viņa konstatēja, vērodama lūpu izliekumu. Mazliet vēlāk sāka pozēt spoguļa priekšā un secināja, ka izskatās tīri labi, vienīgi vajadzēja ieņemt īsto pozu. Piemēram, ja viņa domīgi pielieca galvu un atbalstīja vienā pc savām skaistajām, šaurajām delnām, par kurām vēl šodien varēja būt lepna, tad atgādināja šansoneti brieduma un pānākumu zenītā. Vienīgi varbūt vajadzētu vairāk izcelt plakstiņu līniju. Jā, tad varētu noskārst, ka viņa ir piedzīvojusi krasus pavērsienus savā dzīvē, ka tur bijušas gan dēkas, gan vilšanās, gan laimes kalngali. Bet, ja viņa sastinga puspagriezienā pa labi, vienu roku nevērīgi pacēlusi, profilu pret skatītājiem pagrie-

zusi, vai tad viņa nelīdzinājās Džudijai Garlandai — bēdu sagrauztai un dievišķai savās skumjās? Arī sievietes—vampa poza viņai izdevās puslīdz labi. Kājas pievilktas pie vēdera, koši sarkanas, jutekliskas lūpas, neizdibināms skatiens, puspievērti plakstiņi. Tā viņa nepārprotami atgādināja Dītrihu — frivolu, seksuālu, intelligentu.

Hortenzei bija plānas lūpas (tas jau meitenes gados bija viņai sagādājis ciešanas), un pēdējos gados vēl piedevām lūpu kaktiņi bija noslīdējuši uz leju, kas liecina par dzīves mainību.

"Tava seja neatspoguļo patiesību, tā atspoguļo vienīgi melus. Vai gan tu esi sevi tā izšķiedusi, vai gan tu esi tā ziedojušies dzīvei, lai tā būtu tik nepārprotami apzīmogota?" viņa sev jautāja. Taču atbildi nezināja. "Faktiski tavai sejai būtu jāatspoguļo tukšums, tai būtu jāizskatās kā tukšai konfekšu kārbai, kas no ārpuses ir acij tīkama, taču būtībā nevajadzīga un bezsaturīga."

Hortenze meklēja piemērotu lūpu krāsu, beidzot izvēlējās pastelatonī, kas harmonēja ar viņas bālo sejas krāsu. Tad pabeidza veidot matus, ļaudama vienai sprogai draiski krist uz pieres. Tas viņai vēl tagad piestāvēja tīri labi, tā viņa izskatījās jaunāka.

Bērn joprojām raudāja.

Viņa apsvēra iespēju, vai neuzlikt pārļu kaklarotu. Kleita ar nelielu izgriezumu un pārļu kaklarotu — tas labi derēja kopā, šodien. To Džozefs bija viņai uzdāvinājis laulības desmit gadu jubilejā. Tātad pirms divdesmit gadiem. Hortenze atcerējās, kā viņš torīt bija ienācis vannas istabā un aplicis pārļu rotu viņai ap kaklu. Viņa uzreiz bija pamanījusi, ka tas ir izcili skaists darbs un lieliski izskatās uz viņas nevainojami veidotā kakla.

Džozefs bija stāvējis aiz muguras un maigi noskūpstījis sievu uz kakla. Ak, cik viņš bija burvīgs un mīļš; toreiz.

No sava tualetes galdiņa atvilktnes Hortenze izņēma safjāna somiņu ar vērtīgo rotu un pašūpoja rokā. Jā, pērles. Ilgus gadus viņa tās nebija nēsājusi, šodien gribēja aplikt ap kaklu. Šodien bija īpaša diena. Viņas diena. Vēl joprojām bija dzirdamas bērna raudas, tagad tām vēl pievienojās klusa dūkoņa, it kā būtu iedarbināts putekļu sūcējs vai kāds virtuves aparāts. Cik vieglprātīgi šodienas jaunās sievietes apietas ar saviem bērniem. Kāda būs šī paaudze, kurai jau kopš pirmajām dzīves dienām nākas dzīvot bez vecāku mīlestības un uzmanības? Viņa nolika ķemmi un parakņājās sava tualetes galdiņa atvilktnē. Pēc brīža viņa no tās izņēma mazu, nodzeltējušu fotogrāfiju. Uz tās bija redzams viņas dēls Edvards. Tagad viņam būtu divdesmit astoņi gadi. Viņš bija nodzīvojis tikai gadu un divus mēnešus. Trīsošiem pirkstiem viņa nogludīja apalīgo sejiņu uz fotogrāfijas; bērns smaidīja un nevainīgu skatienu raudzījās fotoobjektīvā. Džozefs nekad nav bijis labs fotogrāfs. Tomēr šī fotogrāfija bija viņai mīla. Džozefs pats laikam nemaz nezināja, ka tā vēl eksistē. Toreiz, kad Edvards nomira, kad viņa ilgu laiku slimoja ar nerviem, viņš bija licis aizvērt visu, kas sievai varētu atgādināt par bērnu. Vienīgi šo fotogrāfiju viņai bija izdevies saglabāt.

Ap Hortenzes lūpām iezīmējās barga līnija. "Edvard, tu biji vienīgais cilvēks, kuru es savā mūžā esmu patiesi mīlējusi." Viņa vēlreiz paraudzījās attēlā, tad ielika to atpakaļ atvilktnē. Hortenze saspringa, viņa palūkojās spgulī ar ietrenētu aci un novērtēja, kā viņai piestāv šīs skumjas. "Ja es uzrauju plecus, tad izskatos pēc nosalušas vārnas, ja ļauju tiem noslīgt, atgādinu emigranti, kurai nav dzimtenes." Dažas sekundes viņa pat ienīda savu seju, savus gadus, savas ikrīta pūles retušēt gadus desmit. Cik mulķīgi un bezjēdzīgi. "Istenībā tu jau arī esi emigrante. Tu atrodies sava "es" gūstā, ieslodzīta plašā luksusa dzīvoklī, kur nekad neesi uzskatījusi par savu, izrauta ar visām saknēm, pazudusi, slima aiz ilgām pēc kādas vietas uz šīs pasaules, kur tava sirds atkal varētu pukstēt." Ka tā reizēm apstājas, par to Hortenze bija pilnīgi pārliecināta. Tādos brīžos viņa naktīs trūkās augšā no miega, viņai šķita, ka ir jau mirusi. Tad viņa ieklausījās sevī, taču nejuta ne mazāko dzīvības pazīmju, arī elpa šķita aizmigusī, nebija absolūti nekā. Tikai tukšums. Ar it kā maģisku rokas vēzienu Hortenze pārbrauca spogulim — tagad tajā bija redzama sieviete ar nogurušu smaidu sejā. Tā bija

¹ Tomass Čipendeils (1718.—1779.) — angļu mēbeļu meistars. Viņa vārda nosaukts angļu 18.gs. 2.puses mēbeļu stils.

Hortenze, kādu to redzēja vēl nedaudzie atlikušie viesi. Viņa piecēlās un sāka gērbties, cenšamās piedot savām kustībām sparu, kas ļautu no jauna noprast, ka šī ir īpaša diena. Lielā pavērsiena diena. Šīsdienas notikumus viņa jau sen bija izplānojusi visos sīkumos, taču atkal un atkal vilcinājusies. Tagad beidzot tā bija klāt. Hortenze zināja, ka, sākot ar šo dienu, viņas dzīvē vairs nebūs vietas garlaicībai, ka viņai nebūs jāsēž dikā bezdarbībā, ka viņai nevajadzēs saviem nedaudzajiem pienākumiem veltīt iespējami daudz laika tikai tāpēc, lai uzturētu sevi maldīgo ilūziju, ka ir aizņemta, nodarbināta. Hortenze piegāda pie skapja un, brīdi padomājusi, izšķīrās par tumši sarkano blūzi. Pie tās labi piestāvēja elegantais pelēkais kostīms. Un, protams, arī pērļu kaklarota.

Ar savu izskatu Hortenze jutās apmierināta. Ātriem soļiem izgājusi no istabas, viņa sāka meklēt glāzi. Neatradusi meklēto, viņa no mazās istabas bāra paņēma citu. "Tagad jau būtu laiks ķerties pie belentaina," viņa nosprieda.

Vienā paņēmiņā izdzērusi viskiju, Hortenze momentāni sajuta sevi mostamies dzīvības spēkus. Pa visu ķermeni izlija patikama, nomierinoša sajūta. No otrās glāzes viņa tomēr atturējās. "Tev šodien vēl ir daudz darba," viņa sev atgādināja. "Nevajadzētu dot iemeslu kādam vēlāk teikt, ka tu šo savu tik svarīgo dienu esi iesākusi skurbulī."

Augšstāvā bērna raudas bija apklusušas, toties tagad tur dārdēja rokās. Šī Sūzana — pasargi, Dievs, cilvēci no šādām arhitektēm! — noteikti bija vai nu kurla, vai ļauna. Bet ilgi tā vairs nebūs, par to Hortenze bija droša. Liktenis reiz pārsteidz katru. Viņas seja iegūla neizdibināms smaids, bet pa to laiku augšā divas basgītāras un šitāmi instrumenti izpildīja kaut ko mežonīgu. Tikai pirms neilga laika Hortenze par šo Sūzānu bija uzzinājusi mazliet vairāk. Pati viņa nekad nebūtu nākusi uz domām kādam par viņu apjautāties. Tikai tad, kad Džozefs sāka par arhitekti īpaši interesēties, arī Hortenzē bija iedegusies ziņkāre. Sākumā Džozefs centās sievietei iegalvot, ka viņa interese par šo personu ir tīri profesionāla. Viņš centās radīt detalizētu stāstu par arhitektes bērnību, kurā nav bijis ģimenes siltuma, viņš stāstīja par dzērāju tēvu, kas vairākkārt sēdējis cietumā, par māti, kas izvairījusies no saviem pienākumiem pret bērnu, par cietsirdīgiem, mantkārikiem radniekiem, kas arī sevišķi par viņu nav rūpējušies. Tādos apstākļos, pēc viņa versijas, bija uzaugusi nelaimīgā būtnē. Hortenzei atlika vienīgi nogrozīt galvu par viņa diletantiskajiem meliem. Varbūt viņš bija labs izmeklēšanas tiesnesis, toties labs stāstu autors viņš nebija. Jau pēc pirmā mēģinājuma uzzināt kaut ko par Sūzānu atklājās, ka Džozefa stāsts par šo dāmu ir visistākais izdomājums. Viņas vecāki bija turīgi lauku ļaudis. Sūzana pati, tikko sasniegusi deviņpadsmit gadu vecumu, bija devusies uz Londonu studēt filozofiju, arhitektūru un socioloģiju. Hortenze sarauca pieri. Šī Ašvuda nekādā gadījumā neatgādināja pārintelektualizētu, līdzsvarotu cilvēku. Skaista viņa bija, tas diemžēl nebija noliedzams. Skaista, vieglprātīga un inteliģenta. Un Džozefs nespēja palikt vienaldzīgs pret viņas pievilcību. Par to nebija nekādu šaubu. Hortenze uzskatīja par pazemojumu, pat par apkaunojumu, ka tāds cienījams cilvēks kā viņas vīrs, kas līdz šim bija dzīvojis kārtīgu laulības dzīvi, nebija spējis turēties pretī šai provinces skaistulei. Arhitekte noteikti bija viņam pieglaimojisies, bija lišķojusi, varbūt pat iestāstījusi, ka viņš vēl ir jauns un vitāls un viņai tieši piemērots, jā, tieši tādā veidā viņa to bija aptinusi ap pirkstu. Varbūt viņa bija izskārusi Džozefa vārigāko vietu — iedomību uz savu darbu. Džozefs bija tiesnesis, kam piemita nesatricināma ticība sev un savai taisnības izjūtai. Kaut arī pēdējos gados viņš bieži vien atgriezās no darba noguris un nomocījies, tomēr viņa vienmēr mājoja pārliecībā, ka atkal ir ļāvis uzvarēt patiesībai un taisnīgumam. Viņš nekad necentās izzināt noziedznieku garīgo pasauli, necentās atklāt tos bezdibeņus, kādi pavērās daļa cilvēka sirdī, viņš neļāva sevi maldināt ar psiholoģijas viedokļiem, viņš neļāva sevi novirzīt no jau iestaigātās takas. Pirms septiņiem gadiem viņš bija notiesājis kādu pilnīgi nevainīgu cilvēku. Džozefs nebija pietiekoši labi sagatavojis procesu, viņš bijis pavisam un neobjektīvs, atklājot patiesību, viņš bija atradies aizspriedumu varā. Pirms

dažiem mēnešiem kaut kas tāds bija atgadījies vēlreiz. Džozefs jutās nožēlojami, taču viņa dvēseles mieru šis atgadījums nespēja satricināt.

— Katrs tiesnesis var kļūdīties, — viņš izteica savus argumentus.

Vispār Džozefs dzīvoja kārtīgu cilvēka dzīvi. Kā viņš pēkšņi spēja padoties dūdojošu smieklu un glaimīgu vārdu vilinājumam?

Ašvuda bija savāda. Hortenze bija izdibinājusi, ka jaunās sievietes reputācija ir laba, daudz labāka, nekā parasti mēdz būt pievilcīgām tumšmatēm viņas gados. Viņa dzīvoja viena. Tikai retumis pie viņas kāds atnāca. Svētdienās viņa bieži vien gāja ar savu bērnu uz tuvējo parku pastaigāties. Zēnu viņa nesa speciālā jostā uz gurna. Viņai laikam šķita, ka tā ir moderni, vai arī uzskatīja, ka tas nāk par labu bērnam. Katrā gadījumā Hortenzei likās, ka parādīties sabiedrībā ar bērnu uz gurna ir nepieklājīgi un mulķīgi. Viņa kaut kur bija lasījusi, ka tā darot nēģerietes.

Reiz — tas bija pirms dažām nedēļām, Džozefs jau bija sācis šo nelietīgo sievišķi aplidot — viņas nejauši satikās supermārkētā. Ašvuda krāva iepirkumu ratiņos produktus, cigaretes un bērnu uzturu. Pa to laiku mazais, ko viņa bija uzsēdinājusi ratiņiem priekšgalā, ar savām roķelēm aptaustīja gan jēra gaļas kotletes, gan veļas pulveri, gan degvīna pudeles.

Tai brīdī, kad Hortenze ieraudzīja jauno sievieti, arī viņa bija nonākusi arhitektes redzeslokā. Sasveicinoties sievietes pamāja viena otrai ar galvu, tad atkal pievērsās iepirkumiem. Kad pa supermārketa iekšējo radio atskanēja paziņojums, ka augšstāvā tiek piedāvātas preces taupīgām veikala apmeklētājām, arhitekte bija pienākusi pie Hortenzes un, ilgi neprātojot, ielikusi viņai rokās savu puisīti — vai viņa nevarot pāris sekundes būt tik laipna — un tad jau viņas vairs nebija, sieviete bija pazudusi to pircēju pulk, kas steigās uz slidošo kāpņu pusi.

Hortenze turēja bērnu tā, kā mēdz turēt dārgu vāzi. Zēns jautri smaidīja un mierīgi jauca viņas matus — Hortenze to pacieta, pa pusei uzjautrināta, pa pusei noskaitusies. Tas bija skaists bērns ar gariem, tumšiem matiem. Beidzis darboties gar viņas matiem, zēns Hortenzei silti uzsmaidīja un priecīgi iesaucās: — Omīt, omīt.

Hortenze bija apjukusi. Pārāk ilgs laiks bija pagājis, kopš viņa bija turējusi rokās bērnu. Beidzot arī viņa sāka smaidīt. Kāpēc ne? Kāda daļa šim jaukajam bērnam gar laulības pārkāpēju māti? Ar cimdoto labo roku Hortenze pakutināja viņam deguntiņu. Viņa pat nomurmināja pāris nesaprotamu vārdu, taču tūlīt arī nokaunējās, jo tie viņas ausis skanēja bērnišķīgi un aušīgi. Viņa centās saskatīt zēna sejā kaut niecīgāko līdzību ar savu dēlu. Vai Edvards patiešām nebija stipri līdzīgs šim bērnam, vienīgi mazliet baltāku sejas ādu un gaišiem matiem?

Ašvudu Hortenzei nācās pagaidīt krietnu brīdi, viņai jau sāka rasties aizdomas, ka arhitekte ir izspēlējusi ļaunu joku, kad jaunā sieviete pēkšņi atkal bija viņai līdzās. Paņēmusi bērnu, kas, ieraugot māti, sāka dūdot, viņa to atkal nosēdināja iepirkumu ratiņu priekšgalā, ielika tajos vēl divas apjomīgas kastis un priecīgi noteica: — Tas bija to vērts. — Piebilda: — Paldies, tas bija jauki no jūsu puses, — un aizstūma ratiņus ar visu bērnu.

Hortenze samulsusi noraudzījās viņai pakaļ. Jaunās sievietes pārdrošā un nepierastā uzvedība iedvesa zināmu cieņu. Pēc šīs tikšanās Hortenze vairs nespēja atcerēties, ko īsti bija gribējusi supermārkētā pirkt. Nekas svarīgs tas nevarēja būt. Pēdējā laikā viņai bieži gadījās, ka, izgājusi no mājas, viņa vai nu pēkšņi mainīja savu nodomu, vai arī gluži vienkārši to aizmirsā. Tikšanās ar arhitekti bija izvēdojusies pavisam citāda, nekā Hortenze to iepriekš bija izplānojusi, tāpēc domīga un mazliet dusmīga viņa devās lejup pa ielu.

Kopš šīs tikšanās bija pagājuši divi mēneši. Bija pienācis marts. Londona šķita priecīgāka, tā atgādināja laiku, kad viņi ar Džozefu tikko bija apprecējušies. Arī toreiz bija agrs un maigs pavasaris, un dažas reizes — tas bija svētdienās vai Džozefa brīvdienās — viņi bija izbraukuši zaļumos un ieturējuši brokastis.

Sūzānu Martinu Ašvudu viņa kopš tikšanās supermārkētā

vairs nebija sastapusi. Tikai reizēm, sēžot no rītiem pie loga, Hortenze redzēja arhitekti izejam no mājas. Acīmredzot viņai darbs sākas stundu vēlāk nekā Džozefam.

Hortenze nekad nebija redzējusi Ašvudu no darba pārnākam. Taču pēcpusdienās bieži vien skanēja šī drausmīgā mūzika.

Kad Džozefs pirmoreiz bija devies pie šīs personas? Precīzi Hortenze to nevarēja pateikt. Katrā gadījumā pirms vairākiem mēnešiem.

Kopš tā laika viņš kļuva aizvien neizturamāks. Pārnācis no darba, viņš labi ja pārmija ar sievu pāris vārdu. Arī pie pusdienām — agrāk viņi ēdot bija runājuši daudz un gari — viņš palika noslēgts un vārds skops. Viņš vispār pret sievu izturējās nejauki un bija kļuvis neuzmanīgs. Par ziediem sen jau nebija ne runas, viņa varēja priecāties, ja, ienākot dzīvoklī, viņš vispār vēl sasveicinājās. Džozefa vēsumu viņa sākumā bija centusies attaisnot ar to, ka viņš darbā bija ļoti noslogots, viņa pat bija gatava šo pārbaudījumu laiku paciest klusējot, nepārmetot vīram sliktu izturēšanos.

Bet tad kādu dienu Hortenzē sāka mosties aizdomas. Pārāk bieži Džozefs vakaros izgāja no mājām, it kā lai dotos uz tiesas sēdi nozieguma vietā, kur, pildot savu pienākumu, varētu piedalīties nopratināšanā. Sākumā tas viņā nekādu izbrīnu neradīja, jo viņa zināja, ka šādas nopratināšanas patiešām notiek tūlīt pēc noziedznieka aizturēšanas. Pagāja vēl dažas nedēļas, iekams Hortenze patiesi novērtēja policijas un pārējo izmeklēšanas orgānu nenogurstošo aktivitāti vakara stundās. Sevišķi izbrīnījies viņa jutās, kad avīzē izlasīja par kāda ilgi meklēta banku laupītāja apcietināšanu, viņš bija aizturēts rīta agrumā — pārsteigts gultā ar mīļāko. Vai tad Džozefs jau iepriekšējā vakarā nebija teicis, ka ir piedalījies tieši šī noziedznieka nopratināšanā? Te kaut kas nebija kārtībā. Viņa pat piezvanīja uz laikraksta *"Daily Mirror"* redakciju, taču izrādījās, ka avīzē minētais noziedznieka apcietināšanas laiks ir īstais (viņa klusībā bija cerējusi uz pretējo). Kad Džozefam jau bija kļuvis par paradumu vakaros izejt, Hortenzes aizdomas, ka viņa pastāvīgajai prombūtnei ar darbu nav nekā kopīga, kļuva par pārliecību.

No augstāva skalā rok mūzika vēlās kā viņi, Hortenze pastiepa roku pēc telefona klausules. Viņa gribēja izgāzt pār Ašvudu savu sašutumu, viņa gribēja arhitektei aizrādīt, ka bez viņas šajā namā dzīvo arī vēl citi cilvēki, gribēja likt saprast, ka ne jau visiem šīs vētrainās skaņu orgānas ir pieņemamas, ka mūziku iespējams baudīt arī klusinātos toņos. Biezajā Londonas telefona grāmatā viņa centās sameklēt trakās arhitektes telefona numuru. Kamēr Hortenzes pirksts nervozi slidēja pa uzvārdu sleju, viņa jau kuro reizi uzdeva sev jautājumu: kā Džozefs — viņas līdz šim tik konservatīvais, atturīgais vīrs — bija spējīgs izjust simpātijas pret šo personu? Vai varbūt šeit atklājās viņa otrais es? Varbūt tā bija nepazīstamā, apslēptā būtība, kuru viņš centās noliegt, kuras eksistenci gluži vienkārši uzskatīja par neiespējamu — tāpat kā reizēm viņa savas kāršu kombinācijas. Ak nē, kārtis nemeloja. Jau sen tās bija pareģojušas kaut ko nelāgu, un šis nezināmais brieda kā negaisa mākonis, apdraudot viņas dzīvi. Kad pirmoreiz viņa to bija kārtis pamanījusi? Vai pirms diviem vai varbūt jau pirms pieciem gadiem?

Beidzot Hortenze atrada Ašvudas telefona numuru. Viņa jau uzgrieza pāris ciparu, tad, mazliet padomājusi, nolika klausuli vietā. Vai tagad vajadzētu uzsākt strīdu? To taču varēja atrisināt pavisam citādāk. Izeju bija pateikušas priekšā kārtis. Turklāt bija nepieklājīgi tā strīdēties, tas piederējās ķēkšām. Prātīgāk būtu, pirms virzīt tālāk šīs dienas notikumus, ķerties pie nākamā kokeiļa. Hortenze sameklēja belentaina pudeli, ielēja glāzē nedaudz lieliskā viskija un dzēra maziem, ātriem malkiem. Kad divas trešdaļas jau bija izdzertas, viņa sev pavēlēja: "Pietiek! Pārējais noderēs vēlāk. Vienu malciņu pirms promiešanas — tas būs tieši tas, kas vajadzīgs."

Hortenze sāka apsvērt, vai nepiezanīt Klementīnei. Agrākos laikos viņas ik rītu bija plāpājušas pa telefonu, tikai pirms neilga laika Klementīne bija izteikusi nožēlu, ka šo jauko ieradumu viņām ir nācies upurēt laulības dzīves ikdienas labā. Vai Klementīne vispār bija spējīga kaut ko upurēt? Hortenze iesmējās. Tik kaprīzai,

untumainai un egocentriskai sievietei neeksistēja ne piekāpšanās, ne pretimnākšana, ne atsacīšanās. Klementīne bija trīsreiz precējusies. Viņas tagadējam vīram — bagātam paklāju lieltirgotājam — jau gadiem ilgi bija mīļākā, taču Klementīni šis apstāklis itin nemaz nemulsināja, jo laiks, ko viņš pavadīja ārpus mājas, bija vajadzīgs viņai pašai, lai pieņemtu savus mīļākos, kurus viņa mēdza itin bieži mainīt. Klementīnei tomēr jau bija četrdesmit pieci gadi, viņas mīlas afēras parasti beidzās ar skandāliem, kurus viņa inscenēja ar lielu rūpību, jo, kā viņa pirms neilga laika Hortenzei bija atzinusies, šī nožēlojamā dzīve bez traģiskiem sarežģījumiem, publiskiem skandāliem vai plašiem žestiem būtu pārāk garlaicīga un neizturama.

Klementīne vētrains skandāls kolekcionēja. Turpretim viņai, Hortenzei, šīs lielās, dramatiskās scēnas nepatika. Tās šķita samākslotas un vulgāras. Hortenzes pirksts vēl bija pie arhitektes uzvārda telefona grāmatā, kad lūpās jau iedegās smaids. Cik izbrīnījies Klementīne justos, uzzinājusi par savas draudzenes rīcības plānu, viņa to noteikti apskaustu konsekvences dēļ!

Hortenze vēlreiz devās uz ģērbtuvi. Viņa majestātiskā gaitā tuvojās spogulim. "Te patiešām ir galma dāmas gaita," viņa ar gandarījumu nodomāja. "Tavas kājas joprojām ir skaistas, varbūt ne tik garas un nevainojami veidotas kā Dītrihai, taču virieši uz tām blenž vēl šodien."

Nedaudz iesmaržojusi kaklu un plecus ar *"Chanel"*, Hortenze atgriezās virtuvē. Iedarbinājusi kafijas automātu un ieslēgusi radio, viņa pameta īsu skatieni pa logu. Lielais pulkstenis juvelierizstrādājumu veikala skatlogā rādīja deviņi.

"Te vēl ir daudz laika," viņa konstatēja.

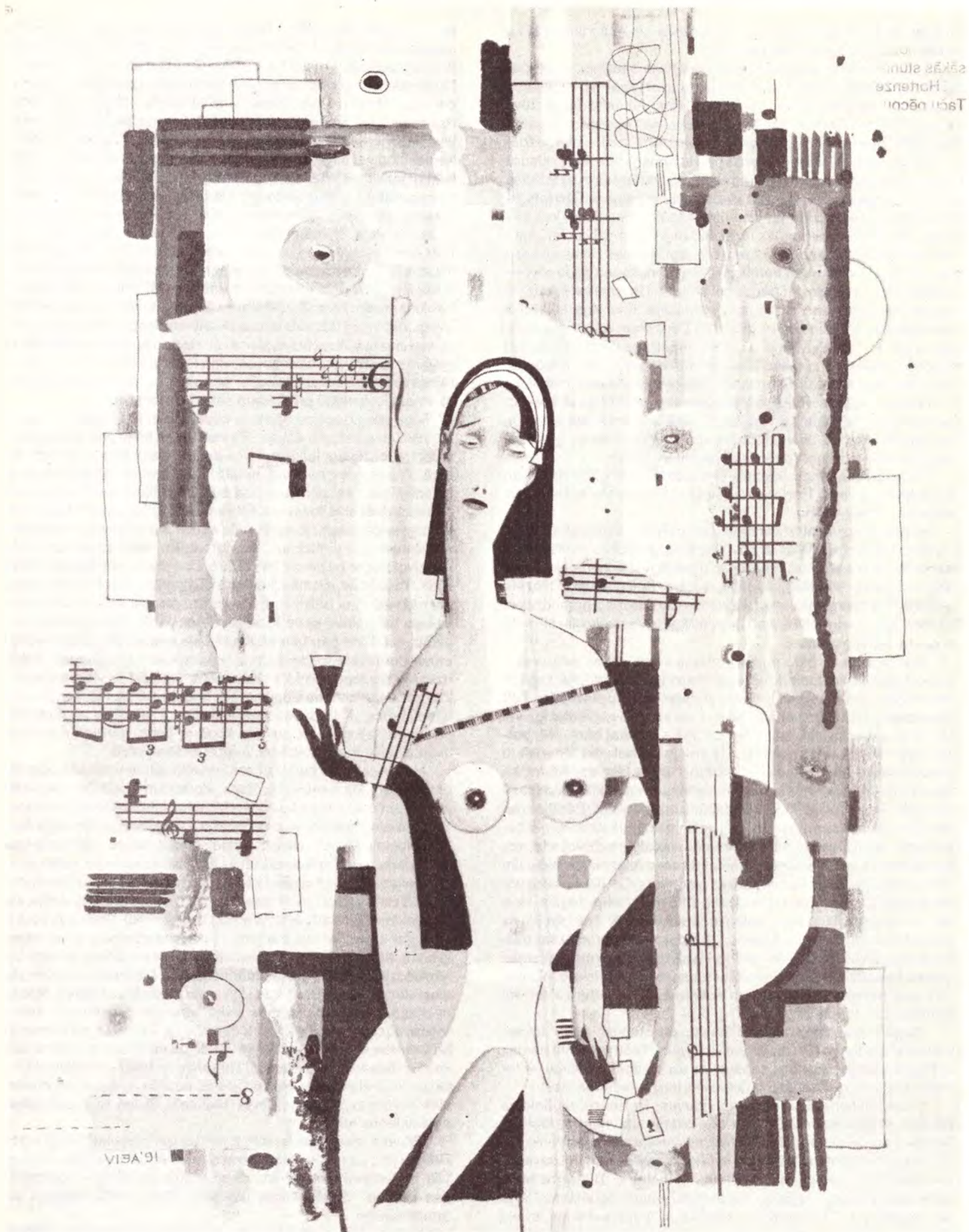
Pa radio kāds vīrietis gari un plaši stāstīja par pēdējo apakšpalātas sēdi. Hortenze nekad nebija interesējusies par politiku. Parlamenta kungu plāpāšana viņai šķita garlaicīga, pamācīga un bezgaumīga. Pat premjerministre tur nespēja neko mainīt. Bija kauns skatīties, ar kādām cepurēm galvā lēdija, kas taču nāca no labas ģimenes, rādījās sabiedrībā. Gandrīz vai jāsmejas! Valdības galvas modiste viņai šķicēja gandrīz tikpat mulķīgas un bezjēdzīgas cepures, kādas valkāja karaliene. Kaut kas šausmīgs, ka šādos ākstīgos ražojumos bija jārādās pasaulē. Tad nebija jābrīnās, ka par veco labo Angliju šur tur jau sāka smīnēt!

Mirkļa īgnumu Hortenze noskaloja ar glāzē atlikušo viskiju. Un vispār, kāda viņai daļa gar to, ka citām sievietēm cildenums ir zudis! Manieres nevar ieaudzināt. Tās var būt vienīgi iedzimtas, tāpat — vai nu ir, vai nav!

Ieejot lielajā salonā, viņa pamanīja uz dīvāna atvērtu avīzi. Džozefs to bija aizmirsis. Avīzē neieskatījies, viņa to salocīja un nolika uz smēķējamā galda. Hortenze apsēdās vienā no atzveltnēm un ļāva skatienam kļīst pa telpu. Šeit viņa bija pavadījusi trīsdesmit gadus. No pirmo laulības gadu spožā mirdzuma maz kas bija atlicis: drapērijas pie sienām izbalājušas, kādreiz tik dārgo mēbeļu pārvalki kļuvuši blāvi — visam pāri kļājas pagājības un neatkārtotības dvesma.

Hortenze vēlreiz nopūtās. Ak, pirmo laulības gadu skaistums! Kad Džozefs toreiz, īsi pēc laulībām, noīrēja šo dzīvokli, apkārtne šķita pārāk skaļa un dzīvoklis pārāk šaurs. Viņa bija uzaugusi milzīgā lauku mājā, tālu no trokšņainām ielām. Taču pa šo laiku istabas jau sen bija kļuvušas par lielām, viņa tajās jutās kā apmaldījies. Aizvien biežāk Hortenze sāka justies ieslēgta šajā popējumu un spoguļu pasaulē, kurā mīkstās, dārgās mēbeles aprija visas jūtas. Vienīgi spoguļi bija godīgi, pārlieku godīgi, tie ar nežēlīgu skaidrību rādīja, ka gadi ir pagājuši. Hortenze pārkrustoja kājas un atlaidās atzveltnē ērtāk.

Pie kamīna stāvēdams, Džozefs pirmajā vakarā, kad viņi bija ievākušies, iztēloja nākošās dzīves ainas. Viņi bija tikko atgriezušies no vakariņām restorānā, un Džozefs, viskiju pavairāk iedzēris, bija kļuvis runīgs; stāstīja par tāliem ceļojumiem, pieņemšanām, jaukām, interesantām nedēļas nogalēm lielisku cilvēku sabiedrībā. Arī bērni viņam toreiz nešķita nevēlami, viņš tos nebūt neuzskatīja par traucēkli bezrūpīgajā kopdzīvē. Viņš bija par diviem bērniem un, to sakot, šķelmīgi lūkojās uz sievu. Arī trīs nebūtu nemaz slikti. Beigu

VIJAS ZARIŅŠ ilustrācija

beigās, viņš taču pelnīja labi, arī viņa nebija nekāda trūcīgā, tā ka varēja padomāt pat par trīs bērniem.

Un tad Džozefs bija sācis klāstīt politisko situāciju, runāt par tuvākajā laikā paredzamo valdības maiņu un ar to saistīto iespējamo karjeru, jo tagadējais šefs taču esot sera Antonija Īdena tuvs draugs. Lai Anglija arī turpmāk būtu pasaules lielvalsts, pie varas bija jānāk torijiem. Taču pie šiem vārdiem Hortenze jau bija paspējusi iesnausties. Džozefa politiskos pārskatus viņa nespēja uzklaušīt ilgāk par trim četrām minūtēm, tad viņai neatvairāmi sāka uz mākties miegs. Ieraugot, ka sieva, viņa klausoties, ir iemigusī, Džozefs jutās satriekts, bet tad jau arī viņa uztrūkās no snaudiena, kas bija ildzis tikai dažas sekundes, izskatīdamās gan izbijusies, gan možāka. Hortenze sapņos vēlreiz bija atgriezies Nicas luksusa viesnīcā, kur Edinburgas hercogs — viņas meitenes gadu elks — uzlūda viņu uz tango. Hortenze vēl atradās šī sapņa varā, domās nosauca sevi par zosi un sapņaini smaidīja. Kad viņa atkal bija sakoncentrējusies un nopieti raudzījās Džozefam acīs, viņš bija tik saprātīgs, ka mainīja tēmu un sāka runāt par ceļojumu apkārt Eiropai, kurā kopā ar sievu bija nolēmis doties nākamajā gadā. Viņš pieminēja Alpus un Švarcvaldi, Grieķijas vēstures pieminekļus un Vezuva nogāzes. Pēkšņi Hortenze vairs nedzirdēja vīra teikto, tikai kā apburta klausījās viņa balsi — tā brīžiem kļuva skaļāka, brīžiem klusāka —, un viņai radās sajūta, it kā atrastos gondolā, kas šūpojas vienā no Venēcijas lielajām lagūnām.

Pirms gulētiešanas Džozefs bija iedzēris vēl glāzi viskija un piedāvājis arī viņai. Hortenze atteicās. Viņa spirtotos dzērienus nelietoja. Toreiz vēl ne.

Hortenze atzveltnī iztaisnojās. Ap muti atkal iegūla skarbā rievu. Viņa nervozi rotaļājās ar savu laulības gredzenu — vilka nost no pirksta un lika atpakaļ. Seļ tagad bija viltīga izteiksme. Hortenze pagrieza galvu, piecēlās, piegāja pie bāra. Šeit glabājās Džozefa krājumi. Viņš dzēra reti un maz. Hortenze vairs nespēja noraudzīties, kā viņš dzer, viņai šķita, ka Džozefs katru vissikāko lāsīti mutē apgroza vairākas reizes.

Viņa izņēma no bāra pudeli burbona — no visiem jeņķu ražojumiem tas bija vienīgais, ko viņas vīrs atzina —, atkorķēja, zagšus paraudzījās apkārt un veikli pielika pudeles kakliņu pie lūpām. Tad tikpat pēkšņi, it kā juzdamās piekerta pie kaut kā nepiedienīga vai kļūmīga, atrāva pudeli no lūpām un atlika atpakaļ bārā. Nē, burbons gan nebija viņas gaumē. Šis viskijs simbolizēja amerikāņu neaudzinātību un izdomas nabadzību. Kā tas bija iespējams, ka tāda susla pārstāv veselu nāciju! Hortenze noskurinājās patiesā riebumā. Ak, cik ļoti atšķirīgi bija dažādu marku viskiji. Pēdējos gados viņa tos bija pamatīgi izstudējusi un galu galā palikusi pie belentina. Jau nosaukumā bija ietverts vesels piedzīvojums, tas ļāva iztēloties lielu karaspēka nometni zem zvaigžņotām debesīm vai arī nakts medības Rietumāfrikas plašumos. Cik daudz laika pēdējos gados, kad viņa ar Džozefu tikpat kā nekur vairs negāja, Hortenze bija pavadījusi sava belentina sabiedrībā! Tas bija kļuvis par uzticamu pavadoni: uzticams, izpalīdzīgs un saprotošs tas dalījās ar viņu visās pārdomās. Viskijs vienlīdz labi saprata gan viņas asaras, kas pēdējā laikā sāka mitēties, gan milzīgos prieka uzplūdus. Tas viņu nepameta nelaimē un spārnoja, kad Hortenze reizēm svinēja klusu triumfu.

Dārgais pulkstenis salonā nosita pusstundu. Savu rokas-pulksteni Hortenze bija aizmirsusi uz trimo. Taču tas viņai nemaz nebija vajadzīgs. Viss bija sagatavots un pārdomāts. Viņai nekur nebija jāsteidzas. Drudzainu rīcību Hortenze nevarēja ciest.

Klusā šņākoņa, kas nāca no virtuves, Hortenzei atgādināja ieslēgto kafijas automātu. Viņa aizsteidzās uz virtuvi to izslēgt. Šodien viņa kafiju negribēja. Kafija viņu varēja vienīgi satraukt, un tad viss būtu pagalam. Nē, ja jau kaut kas bija jāuzsāk, tad pavadonis varēja būt vienīgi vecais draugs belentains. Hortenze atkal ķērās pie pudeles. "Tu jau esi iebaudījusi krietnu daudzumu," viņa sev atgādināja. Tad šķelmīgi pasmaidīja. "Vecais draugs, tu esi meistars pavešanas mākslā, nu, nu, neliedzies!" Ar kreiso roku aptvērusi tukšo glāzi, labajā paņēmusi pudeli, viņa to uz mirkli pacēla

pie tuvredzīgajām acīm. Hortenze sāka griezties valša ritmā, starojošu skatienu uz pudeli raudzīdamās. Pēkšņi viņa sastinga puspagriezienā. Vai kaut kur dzīvoklī nebija atskanējis troksnis? Hortenze nolika pudeli un ar glāzi rokā piegāja pie durvīm, piespiecda ausi. Vairākas sekundes viņa klausījās. Nē, nekas nebija dzirdams. Un kas gan tur varēja būt? Juzdamās mazliet vīlusies, viņa iegāja vienā no plašā dzīvokļa istabām. "Ja tagad sāktos zemestrīce vai sagrūtu māja ielas pretējā pusē, es savu nodomu laikam atliktu vēlreiz," viņai ienāca prātā. Taču šādu iespēju viņa tūlīņ noraidīja kā nekur nederīgu. Nē, jebkura vilcināšanās nozīmētu sakāvi. Juzdamās apņēmības pilna, viņa enerģiski ierāva nāsīs gaisu. Ja viņa, šķietami tik lēnīgā un jūtīgā Hortenze, ķērās klāt kaut kam velnišķīgam, tad pasaulei tas bija jādzird. Vajadzēja rīkoties tā, lai ne Klementīnei, ne pārējiem garo un vienmuļo dienu draugiem, kuri viņu nievāja un nicināja vairāk par pēdējo klaidoni, kas lūdz ļaudīm žēlastības dāvanas pie ieejas metro, naktis nenāktu miegs. Jā, un arī Džozefs būtu aizkustināts, iespējams, pat apjucis, ja vien viņam būtu lemts to piedzīvot. Hortenzei bija no sirds žēl, ka nevarēs redzēt vīru izbrīnījušos; viņa Džozefu nekad, nekad dzīvē nebija redzējusi ne apstulbušu, ne apjukušu, pat ne tik satrauktu, lai viņam neienāktu prātā kāda sakarīga doma.

Viņa atkal paņēma stūraino pudeli un ar īsu, nedrošu kustību pārvilka ar pirkstu pār etiķeti. "Es varētu tevi triekt pret sienu un nolādēt uz mūžīgiem laikiem," viņa domās sarunājās ar pudeli. "Es varētu novērsties no tevis, nelaut sevi kārdināt. Varbūt es to arī izdarīšu, bet tikai pēc tam, kad būšu izpildījusi savu nodomu un atguvusi dvēseles līdzsvaru. Es varētu tevi gluži vienkārši aizmirst, izlikties nepazīstam, jo agrāk taču es tevi pazinu vienīgi pēc aukles nostāstiem par jūrniekiem. Es pat varētu mēģināt atliktušo laiku nodzīvot vispār bez tevis, tās būtu gadus divdesmit vai pat mazliet ilgāk. Taču to es izlemšu, kad viss būs garām. Bet līdz tam laikam tev nāksies man palīdzēt. Es to varētu paveikt arī bez tavas palīdzības. Vēl vairāk, es uz līdzenas vietas varētu izbeigt mūsu draudzību, bet kāda gan tam nozīme? Mēs esam kļuvuši ļoti draugi, mūsu draudzība ir līdzsvarota, mēs nekad nestrīdamies, nekad neesam aizdomu pilni kā Klementīne vai pārējie viltīgie sievišķi, kas savu samaitātību slēpj, runājot engļu mēlēs. Nē, ser, jūs esat džentlmenis. Jūsu pavešanas mākslām ir jaunības un fantāzijas pieskaņa, laiks, ko es pavadu kopā ar jums, garantē diskrēciju. Jūsu aicinājumam, nebēdni, ir grūti turēties pretī."

Hortenze nolika pudeli uz spoži pulētā virtuves plaukta, pagrūda ar pirkstu pāris centimetru tālāk. Aprautām kustībām pagriežās atpakaļ un noskaitusies paraudzījās cauri istabu rindai uz koridoru. "Nolādētais alkohols," viņa nodomāja. Cik reizi viņa bija mēģinājusi šīm pieglaimīgajam viesim nelaut ienākt savos apartamentos. Taču parasti viņa spēja noturēties tikai dažas stundas. Vēlākais ap pusdienas laiku viņa aizvien jūta, ka nepieciešams uzmundrinājums, un lielā steigā sāka meklēt savu viskiju. Un kuru gan interesēja, kas viņu šādos brīžos atbalsta? Varbūt Džozefu? Nē. Viņš vairs nelikās zinīs gar sievu, ko bija pametis — pilns apņēmības un uz visiem laikiem. Ka viņš Hortenzi ir pametis uz visiem laikiem, to viņai bija nācies izjust visus pēdējos mēnešus, kad Džozefs ik dienas gāja viņai vienaldzīgs garām, kad viņš ik rītu aizskrēja uz darbu, atpakaļ neskatīdamies, viņa domas vairs absolūti nepiedēvēja sievai. Viņam bija vienalga, vai sieva dzer vai ne. Džozefs pat nemanīja, ka vakaros, kad viņš atvadījās, lai dotos pildīt savus it kā neatliekamos dienesta pienākumus, Hortenze — bieži vien stīvu mēli — lūda viņu atgriezties vismaz pirms pusnakts. Izejot pa durvīm, viņš nepamanija sāpes viņas skatienā; tā tas bija norisinājies neskaitāmas reizes.

Rīt viņa izlems, vai seram belentinam būs vieta viņas dzīvē. Runāja jau, ka gadiem ilga draudzība ar viņu esot kaitīga, taču tie bija novecojuši uzskati, tos popularizēja garlaicīgas vecmeitas, kas klusībā dzēra vairāk par viņu, taču centās izlikties par atturībniecēm.

Hortenze pamanīja, ka glāze vēl nav pavisam tukša. Sekojot acumirkļīgam impulsam, viņa izlēja dzērienu izlietnē. To darot,

viņa smaidīja atbēgu smaidu. "Ja tu domā, ka, tevi ieraugot vien, man uzmācas šaubas, tad..."

Atskanēja policijas automašīnas sirēna. Hortenze pieskrēja pie loga un paraudzījās lejup uz mašīnām pilno ielu. Vai kāds bija sabraukts, vai aplaupīta banka, vai varbūt kāds izlēcis pa logu? Taču viņa redzēja vienīgi lielos sarkanos autobusus, kas netālu no krustojuma bija piebraukuši pie brauktuves kreisās malas. Tiem garām aiztraucās divi smagie, divi vieglie un viens specializētais policijas automobilis. Policijas postenis tiem bija atbrīvojis ceļu.

"Šis signāls arī šopēcpusdien būs tālu dzirdams," viņa nodomāja. Bet tas uz viņu vairs neattieksies, jo, kad atbrauks policija, viņa jau būs tālu prom. Laukumā tiesas nama priekšā satiksme ir dzīva, tur viņa ar savu automašīnu pazudīs ātri. Viņa iejūks biežajā mašīnu straumē.

Hortenze sakrustoja rokas. Viņa atkal sāka darboties ap laulības gredzenu. Viņa to atstās pirkstā, tas būs neliels atvadu žests. Atraitnes plīvuru viņa iegādāsies jau rīt pie Stromveja. Varbūt izmēģināt jau tagad, kā viņai pietāvē sēru drānas? Varbūt uzvest plecos melno karakulādas apmetni, tas piešķirs viņai cienību un solidumu. Jā, arī jauna cepure būs absolūti nepieciešama. Sēras bez cepures — tas ir kaut kas neiedomājams.

Viņa iegāja savā istabā. Tur Hortenze ieraudzīja romānu, ko nesen bija iesākusi lasīt. Grāmata viņai šķita garlaicīga, kaut gan tās graujošais nosaukums solīja slepkavības un dažādus sarežģījumus. Viņa to iesvieda papīrkurvī. Kādas slepkavības gan spēja izdomāt šis netalantīgais rakstnieks? Viņš bija vai nu vidusskolnieks, kas krāj aktu fotogrāfijas, vai arī grāmatvedis bez fantāzijas. Jau nājiem autoriem nav nekādas saprašanas, viņiem trūkst pat visnecīgākās nojautas par dvēseles dzīvi un apslēptu ilgu slepenajiem ceļiem. Ar saviem nožēlojamiem izgudrojumiem viņi cenšas ielīst ikviena jūtīgāka lasītāja dvēselē. Un par to saņem naudu! Hortenze iesmējās. Kad viņa lika kārtis, tad atklājās likteņi un noslēpumi, par kuriem briesmīgākus un aizraujošākus neviens nespēja pat iedomāties. Taču tos redzēja tikai viņa viena. Neviens neko nezina par viņas pareģojumiem, neviens nenojauta, ka viņai piemīt gaišreģes spējas. Hortenze atvēra vienu no sava sekretēra apakšējām atvilktnēm. No kādas citas izņēma garu, melnu cimdu un uzvilka kreisajā rokā. Viņas seja pieņēma saspringtu, glūnīgu izteiksmi. Viņas roka pārslidēja kārsu komplektam, kas atradās apakšējā atvilktnē. Ar ietrenētu kustību viņa kārtis no turienes izņēma un uzlika uz sekretēra, kas bija apvilktas ar tumši violetu samtu. Tad izvilka no kaudzītes vienu kārti — atsedza. Kārava kalps. Vienaldzīgi paraustījusi plecus, viņa to atlika atpakaļ. Kāravs neizteica neko satraucošu. Bet viņai arī nebija vajadzīgi nekādi uztraukumi. Viņas nervus nedrīkstēja notrulināt nekādi priekšlaicīgi pārdzīvojumi. Kāravam varēja uzticēties, tas ļāva palikt mierīgi sēžot, turklāt sarkanais četrstūris neuzlika nekādus pieņēmumus.

Hortenze izlika visas kārtis. Kreiča kalps bija pašā apakšā. Virs viņa, tieši virs viņa atradās nepielūdzamā piķa dāma — likteņa dieviete. Vai tas nav jauns pierādījums? Viņas lūpās iezagās ļauns smīns. Kārtis bija viņai pateikušas priekšā pēdējo spriedumu. Tas bija augstākās varas šķīrējtiesas lēmums. Tikai tā priekšā viņa nolieca galvu. Vēl Hortenze ieraudzīja, ka kārava kalps atradās blakus tumšmatainajai, noslēpumainajai dāmai. Viņš šai dienai tāpat piešķīra jautrību un labu omu. Arī tas bija augstākās varas nepārprotams mājiens. Neskatoties uz savu nodomu, viņai nevajag ļauties drūmām domām, viņai vajag priecāties un būt optimisma pilnai. Hortenze atviegloti pasmaidīja. Kāpēc ne? Kārtis nozīmīgu lēmumu reti parāda tik atklāti, turklāt nepārprotami un vienlaikus ļoti lietīšķi, pat aukstasinīgi. Hortenze savāca tās vienkop, ar cimdoto kreiso roku izvilka vienu, pagriezta pret spoguļi. Piķa dūzis. Nāve. Viņa pavērsa kārti pret sevi, uzsmaidīja un viegli pieskārs tai ar lūpām. Tad iestiprināja trimo rāmja apakšējā stūri. "Tur tev klāsies labi," viņa uzjautrināta nodomāja. "Es katru dienu spoguļi pārbaudīšu, vai viņa nāve ir padarījusi mani jaunāku."

Šis apziņas spārnota, Hortenze piecēlās no krēsla. Viņai šķita,

ka tagad noteikti ir pagājis daudz laika. Cerams, belentains nebūs paspējis sasilt. To vajadzēja nolikt aukstumā. Nav nekā riebīgāka par siltu viskiju. Viņa nocēla pudeli no virtuves plaukta, atkorķēja, uzmanīgi paostīja smaržīgo šķidrumu. Pēc viņas domām, tā bija jaukā kā smarža pasaulē. Tā vedināja uz pavisam nevainīgu pirmo spārnu vēzienu un spēja novest līdz samaitātības kalngaliem. "Ser belentain, vai jūs zināt, kārtis man šodien novēlēja jautru dienu. Tāpēc tagad varu jums nodoties mazliet vairāk nekā parasti; jūs esat kārava kalps, to es seņināju jau sen. Jūs esat lieliski nomaskējies, visu cienību. Jums piemīt gan fantāzija, gan humora izjūta, un, tā kā jūs, paļāvības pilns, atrodaties tik tuvu tumšmatainajai dāmai, tad šaubām nav vietas. Un to jūs, mans dārgais, būsiet pamanījis, es māku novērtēt gan saprātu, gan šarmu."

Hortenze pudeli mazliet sakratīja. Tad pacēla pie lūpām, taču tūlī arī atlika atpakaļ uz galda. "Nu nē," viņa sevi norāja, "šādā brīdī taču nedrīkst dzert no pudeles!" Viņa veikli sameklēja sev citu glāzi, piepildīja un saskandināja ar pudeli. "Iedzersim uz jūsu labo audzināšanu, ser!"

Ar spēju kustību Hortenze nolika glāzi uz galda. Augšstāvā ar troksni aizcirtās durvis. Tātad tagad izvirtusi dāma tomēr dodas uz darbu. Taisni brīnums, ka viņa vēl vispār strādā!

Hortenze apsvēra, vai neaiziet līdz durvīm un nepaskatīties caur actiņu. Viņa vēlreiz gribēja palūkoties gados jaunākās ienaidnieces sejā, redzēt, kāda tā izskatās tagad, iekams vēl nav bāla un bēdu izķēmota. Taču Hortenze tomēr palika uz vietas. Noklausīties aiz durvīm vai kādu slepeni vērot viņai šķita pazemojoši, tas pietāvēja istabenēm.

Un tomēr viņa ar skatienu sekoja arhitekti, kad pēc pāris minūtēm ieraudzīja to iznākam uz ielas. Tāpat kā pirms divām stundām Džozefs, Ašvuda šķērsoja ielu, uz mirkli palika stāvam pie kāda skatloga, tad gāja tālāk un nogriezās ap stūri. Arhitekta savu dēlenu tagad nesa uz muguras kā mugursomu, šī ekstravagantā persona, liekas, izjuta nepatiku pret bērnu ratiņiem.

Detektīvu kantorī arhitekti visi bija lielījuši. Šiem neļēgām pat sapņos nevarēja rādīties, cik neizsakāmi viņa Ašvudu ienīda. Viņi laikam bija nosprieduši, ka Hortenze ir jaunās sievietes attāla radniece, kas vēlas kaut ko uzzināt par viņas dzīvi, lai vēlāk varbūt atstātu mantojumu. Hortenzei uznāca smiekli. Viņa neatcerējās, kurš no viņas draugiem bija centies iegālvot, ka detektīvi esot gudri.

Šie stulbeņi bija melsuši par kaut kādu nevainojamu, tikumisku dzīvesveidu. Fui, uz arhitekti paskatoties vien, bija skaidrs, ka Hortenze ir saņēmusi visapšaubamāko informāciju savā dzīvē. Turklāt Ašvudas sakars ar Džozefu drīzāk gan liecināja par šīs dāmas pārāk brīvajiem uzskatiem. Nu, ņemsim kaut vai viņas vārdu: Sūzana Martina! Hortenzes labā uzacs parāvēs uz augšu. Šī Ašvuda viņai atgādināja jaunu kinozvaigzni, kas stādās priekšā producentiem, liekot lietā savu labaskanīgo vārdu. Cik viņas Džozefs tomēr bija dumjš, pat naivs, kā tāds jauns gailēns. Hortenze nopūtās. Un tomēr viņam atvēlētais laiks beidzies. Cik ilgi viņai vēl nāktos piedalīties šajā spēlē? Vai varbūt viņai vēl vajadzēja pacietīgi panest visus pazemojumus? Vai pēdējie mēneši nebija prasījuši no viņas neiespējamo? Seņā atkal iezagās sarūgtinājuma izteiksme. Tagad viņa izskatījās par gadiem desmit vecāka un pati to apzinājās. Desmit gadu! Ja viņa turpinās tā mocīties, tad tā vairs nebūs dzīve, vienīgi atteikšanās un nemanāma pārvēršanās par neko.

Apņēmbas pilna Hortenze sasprindzināja savu kalsno augumu.

Viņas vīram Džozefam — izmeklēšanas tiesnesim un šīs cēlās kaimiņienes mīļākajam — šodien nāksies piedzīvot, ka pastāv mīklaini likteņa lēmumi, par kuriem dzirdot viņš līdz šim aizvien bija nevērīgi atmetis ar roku. Cik daudz reizu pēdējā laikā Hortenze bija viņam piekudinājusi būt uzmanīgam. Viņa katru rītu vīram bija atgādinājusi, ka jāapgērbjas siltāk, jo viņš ātri saaukstējas un neilgi pirms jaunā gada bija izslimojis plaušu karsoni. Tāpat Hortenze viņu brīdināja no iespējamās nelaimes uz ielas, jo viņš nepievērsa nekādu uzmanību garāmbraucošajām mašīnām — to viņa varēja

novērot katru rītu, kad viņš šķērsoja brauktuvi mājas priekšā. Džozefs viņas brīdinājumus neklausījās; viņš sievu izsmēja, kad tā pavēstīja, ka viņa zvaigzne vairs nav viņam labvēlīga, ka pār viņa dzīves līniju ir izpletušās ēnas. Hortenzes pēdējās nedēļas pareģojumiem, ka ar viņu var atgadīties kaut kas šausmīgs, Džozefs neticēja. Viņš par tiem smējās, it kā viņam būtu piešķirta nemirstība. Ak, viņa zināja gan, pavisam skaidri zināja, no kurienes vīrā bija iemājojusi šī pārgalvība!

Džozefs bija viņu novērtējis pārāk zemu. Vakar vakarā viņa vīru bija brīdinājusi no bīstamiem cilvēkiem. Viņš taču ir izmeklēšanas tiesnesis un nogādājis aiz restēm ne vienu vien noziedznieku. Bija taču iespējams, ka kāds no viņiem plāno atriebību. Tā varēja būt arī kāda vientuļa sieviete, kuras vīru viņš bija ieslodzījis cietumā uz gadiem desmit vai vairāk. Džozefam vajadzēja rēķināties ar šo cilvēku atriebību. Arī to viņa vīram bija teikusi. Pašai negribot, viņa bija uzbūvējusi viņam šo tiltu, taču viņš neko nedzirdēja, tikai vilka mugurā savu plāno mēteli un atrūca, ka esot jāiet uz darbu, esot jāpilda pienākums un tā tālāk. Un bija aizgājis tāpat kā visus iepriekšējos vakarus. Viņa bērnišķīgā izturēšanās bija gandrīz vai aizvainojoša.

Hortenze vairs nestāvēja aiz durvīm un neklausījās viņa soļos. Viņa tāpat zināja, ka vīrs ar troksni nokāps līdz apakšstāvam un pēc tam uz pirkstgaliem zagsies atpakaļ uz augšējo stāvu pie Ašvudas. Hortenze viņa triku bija atminējusi, kad Džozefs kādu vakaru aizgāja, neuzlīcis galvā platmali. Ja viņš reizēm varēja iziet bez šalles un spieķa, tad kailu galvu nekad. Pamanījusi uz drēbju pakaramā vīra platmali, viņa nogrozīja galvu un steidzās pie loga, lai Džozefam, ja viņš tomēr pamestu skatu atpakaļ — ko viņš jau toreiz vairs nedarīja —, varētu pamāt un padot zīmi, ka ir aizmirsis platmali. Taču veltīgi viņa ar acīm meklēja Džozefu iznākam no mājas. Sākumā Hortenze domāja, ka viņš ir aizgājis ļoti ātri un, iekams viņa paspēja pieskriet pie loga, ir jau nogriezies ap stūri. Kad arī nākamajos vakaros Hortenze vīru neredzēja iznākam uz ielas, viņa izliecās pa logu, lai pārliecinātos, vai viņš gadījumā neiet gar pašu nama sienu un tāpēc paliek apslēpts viņas pētošajam skatienam. Taču no Džozefa nebija ne vēsts. Un tad Hortenze pamanīja, ka ikreiz pēc tam, kad viņš bija izgājis no dzīvokļa, augšā pie Ašvudas sāka skanēt klusināta, pieglaimīga mūzika, tā bija pavisam citāda nekā tā, kas parasti skanēja pie šīs popmūzikas cienītājas.

Tie bija gari vakari, tie lika viņai justies pazemotai. Tad viņa, nemiera pilna, staigāja šurp un turp pa daudzajām istabām, svaidījās pa gultu, jo viņu mocīja jucekļīgi un uzbāzīgi sapņi tēli. Hortenze bija stingri apņēmusies Džozefam pie pirmās izdevības pateikt tieši acīs, ka ir par visu lietas kursā. Viņa to gribēja izdarīt ļoti izmeklētiem un atturīgiem vārdiem, nezaudējot savaldību, raugoties viņā it kā no augšas. Taču pagāja tikai dažas stundas, un Hortenze jau bija aizmirsusi savu apņemšanos, tās vietā viņa sāka apsvērt citus, jaunus plānus, bet tad atmeta arī tos. Viņa nebija atriebīga. Ja Džozefs, sašļucis un gatavs atzīties, būtu pienācis pie viņas, viņa vēl pirms dažām dienām būtu bijusi runājama. Taču neko tādu viņš nedarīja. Tieši otrādi. Iekams iziet vēlā vakara stundā no mājām, it kā pildot dienesta pienākumus, viņš sagērbās īpaši rūpīgi un pat necentās to no sievas slēpt, kaut arī viņai varēja šķīst aizdomīga viņa pārspīlētā ekstravagance, gatavojoties pratināt bīstamos noziedzniekus. Vai tiešām viņš savu sievu uzskatīja par galīgu muļķi? Viņa saniknota plosīja kabatlakatiņu. Nē, tas, cik zemu viņš Hortenzi vērtēja, bija kaut kas nepiedodams. To viņa nekad nespēs aizmirst. Kad pirms vairākiem mēnešiem Hortenze bija atklājusi, kas patiesībā viņam neļāva vakaros palikt mājās, viņa bija izmēģinājusi visus līdzekļus, lai vīru atgūtu. Viņa bija sākusi īpaši labi gērbties, bija braukusi viņam pretī uz darbu savā mašīnā, ielūgusi uz restorānu vakariņās. Taču, kad Hortenze izkāpa no mašīnas un panāca vīram pretī, viņš to uzlūkoja ar izbrīnu, nepatīkami pārsteigts, it kā tā nebūtu viņa sieva, bet gan pilnīgi sveša, uzbāzīga persona, kas viņu grib pavedināt uz kaut ko nepiedodamu. Vēlāk, mājās vakariņās ēdot, viņš ar grūtībām spēja apslēpt savu

slikto garastāvokli⁸ un nepatiku pret sievu. Vai Džozefs jau toreiz bija no viņas galīgi novērsies? To viņa nezināja, taču no ārpuses tā izskatījās. Jā, viņa jau toreiz bija viņam ceļā. Un tad kārtis bija Hortenzēi iedvesušas šīs baismīgās aizdomas. Vai gan šī Ašvuda, neskatoties uz detektīvu ekspertīzes slēdzienu, nebija neizprotama, noslēpumaina persona? Vai gan viņas izturēšanās supermārkētā neliecināja par aukstasinību un savaldīšanās spējām? Tie abi varbūt bija nolēmuši kaut kādā veidā tikt no viņas vajā. Džozefs jau trīsdesmit gadus nodarbojās ar noziegumiem un noziedzniekiem. Kurš gan vēl labāk par viņu zināja visādus trikus un alibi viltošanas paņēmienus? Kurš gan vēl bija vairāk kompetents noziedznieku vides paradumos? Vai viņš nevarēja ļaunprātīgi izmantot savu pieredzi un aranžēt lielisku noziegumu? Vai nevarēja būt, ka stundās, ko domās nogrimis viņš pavadīja mājās, tika lemts par to, kā izplānot slepkavību tā, lai uz viņu pašu nekristu ne mazākā aizdomu ēna? Nē, pēc garākām pārdomām šo domu Hortenze bija noraidījusi. Džozefam kaut kam tādām pietrūka fantāzijas. Viņš nebija pietiekoši sensibls, lai izplānotu kaut ko bezgala nelietīgu, neizdibināmu. Džozefs nekad nebija ņēmis nopietni, kad viņa runāja par dvēseles postošajiem spēkiem, kuri snauz ikvienā no mums, lai kādā neparedzētā brīdī izlauztos uz āru. Orākus un pareģojumus, kurus viņa nolasīja no kārtīm vai arī kristāldzidrās decembra naktīs no zvaigžņu stāvokļa, viņš bija nosaucis par garlaicības radītiem slimīgas fantāzijas tēliem.

Hortenze, domās nogrimusi, stingu skatienu raudzījās savā priekšā. Vai viņa patiešām bija apsolījusi pašam nelabajam? Viņas spalgi iesmējās. Muļķības! To bija izdomājuši senlaiku hronisti un svētulīgas sludinātājas. Vai gan cilvēks pats nebija visistākais velns? Tieši tāpat, kā cilvēks varēja būt gan Dievs, gan sazin kas vēl.

Pret skapi atspiedusies, Hortenze pa atvērtajām salona un pieņemamās istabas durvīm varēja sevi redzēt gērbtuves spogulī. Viņas garais, slaidais stāvs it kā vēstīja kaut ko drūmu, nelaimi nesošu. "Tāds droši vien izskatās nāves engēlis," viņai ienāca prātā. Attēls bija uz goda, trūka vienīgi spārnu. Viņai pārskrēja šermuļi. Hortenze pagrieza savam attēlam spogulī muguru. Pulkstenis bija bez piecpadsmit minūtēm vienpadsmit.

Un pēkšņi, pilnīgi negaidot, viņa bija jautra. Agrā pavasara skaistās dienas gaišums solīja drīzu siltuma iestāšanos. Tas bija īstais laiks atkal doties uz Kornvolu; tā viņi ar Džozefu agrāk bieži bija darījuši. Džozefam patika Kornvolas zaļie līdzenumi, īļči un stāvie krasti, un viņai savukārt patika mazie, omulgie krodziņi, kur varēja dabūt kūpošu groku un labu alu. Klusā ainava vienmēr bija spārnojusi viņas iztēli. Viņa brauks turp, varbūt jau rīt pat. Hortenze tikko manāmi pamāja ar galvu. Jā, tā bija laba ideja.

Šīs domas iedrošināta un iekšēji spārnota, Hortenze pārstaigāja dzīvokli, it kā gatavodamās vieglu sirdi no tā atvadīties. Šeit viņu nekas nesaistīja. Drīz vien viņa uz visiem laikiem aizslēgs šīs vientuļākās pils durvis. Šeit viņa neatgriezīsies nekad. Vispirms viņa kaut kur aizceļos. Kornvola bija tieši tā vieta, kur vislabāk varēja izjust pavasara sākumu. Tad viņa dosies tālāk. Iespējams, uz Franciju vai arī uz Venēciju. Cik bieži viņa bija sapņojusi par la-gūnām, redzējusi sevi uzturamies dodžu pilī. Varbūt kādā no tumšajām ieliņām vai naktī uz tilta viņai gadīsies sastapt noslēpumaino misteru Ripleju, — šo vīrieti viņa apbrīnoja. Hortenze sāka rēķināt, aptuveni, protams, viņa gadus. Nu jā, tagad viņam būs ap piecdesmit, varbūt mazliet vairāk. Ja arī viņš izlikās, ka ir pret sievietēm vienaldzīgs, tam nebija nekādas nozīmes. Vispirms vajadzēja būt pazīstamiem, lai rastos simpātijas vai antipātijas. Hortenze bija gandrīz droša, ka ar Tomiju Ripleju spētu saprasties. Viņš bija viens no nedaudzajiem amerikāņiem, kura simpātijas viņa labprāt gribētu iegūt. Viņam piemita gan prāts, gan kustīgums, gan spēja improvizēt un bez tam vēl manieres, kādas viņai bija pa prātam.

Vienīgais, kas viņai dzīvē bija nepieciešams, bija brīvība. Džozefa dēļ viņa nraudās. Reizē ar savu nāvi viņš izgaiss no viņas dzīves kā apmākusies diena. Pārāk ilgi viņa bija dzīvojusi vienmuļības un cietsirdības atmosfērā. Viņa alkātīgi baudīs dzīvi, centīsies

atgūt to, kas viņai trīsdesmit gadus bijis liegts. Nekad vairs viņas acu priekšā nerēgosies šis plīša tapetes, šīs sienas, uz kurām ilgāku laiku raugoties sāka šķist, it kā tās viņu gribētu nospiegt. Viņa alka pēc nezināmajiem krastiem, kur mājoja mūžīgā jaunība.

Viegliem soliem Hortenze aizskrēja uz virtuvi. "Kas tā būs par dzīvi!" viņa liksmi iesaucās. "Nekad vairs man neviens nebūs jāgai-da! Nekad vairs nebūs jāizjūt ne kaunpilnā pakļautība, ne viņa klu-sā nicināšana." Viņai tikai vajag saraut savas važas, un viņa to iz-darīs. Šis lēmums nu bija negrozāms. Augstākā vara bija par to iz-šķīrusies. Viņa negribēja aizsteigties priekšā liktenim, taču tas bija devis nepārprotamu mājienu. Viņa tikai darija to, kas bija jādara.

Hortenze ielēja glāzē krietnu malku iemīļotā belentina un nervozi iesmējās. "Uz jūsu veselību, ser! Mēs esam nolēmuši rīkoties ātri un noteikti, seri" Viskijs lika viņai atdzīvoties. Viņa sakustējās un pameta skatienu visapkārt. Tagad, tieši tagad viņa skaidri sajuta, ka viskijs bija viņas īstais sabiedrotais, tas ar savu elpu iedvesmoja Hortenzi neatteikties no iecerētā pasākuma. Jā, viņā jautās spēks, pašlūgums un cerības!

Iztukšojusi glāzi, Hortenze iedomājās kaut ko tādu, kas viņai vēl nebija ienācis prātā. Vai Kornvolā viņai vajadzētu valkāt sēras? Tas būtu nepiedienīgi. Viņa taču nevarēja spokoties gar Kornvolas krastiem kā tāds bubulis! Viņa bija nolēmusi nodoties paciltībai un dzīves priekam.

Lai melnais karakulādas apmetnis sapūst skapī! Viņa varēja sev nopirkt jaunu. Džozefs bija apdrošināts par lielu summu, un arī viņai pašai vēl joprojām piederēja lieli īpašumi. Prom, prom uzmā-cīgās šaubas! Nebūs nekādu atraistes pļivuru, nekādas bēdīgas sejas!

Hortenze atļāvās iedzert vēl nelielu malciņu viskija, tik ļoti viņu bija pārņēmušas savā varā nebeidzamās nākotnes vīzijas. Tad viņa veikli aizskrēja uz savu istabu. Šodien viņai pirkstā būs arī saderināšanās gredzens, kuru tēvs reiz bija dāvinājis mātei. Tam vajadzēja palīdzēt Hortenzei pārskatīties uz jauno dzīvi, kurā būs daudz pārmaiņu, tam bija jāvēsta par ceļojumu un atjaunošanās gadiem. Hortenze no gaiši zaļas kastītes izņēma gredzenu un uzvilka pirkstā. Gredzenā mirdzēja neparasti skaists briliants. Viņa pacēla roku ar gredzenu pret gaismu. Briliants sāka skaisti dzirkstīt. Hortenzes acis iedzalkstījās, viņa tās samiedza pavisam šauras. Tur, tur bija apsoltā zeme. Tā varēja sākties jau tūlīt aiz šīs pilsētas mūriem. Hortenze raudzījās brilianta krāsu rotaļā, un radās sajūta, it kā no turienes viņa smeltos enerģiju. Kur bija paradīze? Vai tā neatradās pavisam tuvu?

Kad Hortenze pamodās no sava sapņa, galda pulkstenis nosita pusdivpadsmit. Tas viņai atgādināja par parasto dienas gaitu. Šodien nekas nedrīkstēja notikt citādi nekā citkārt. Un tomēr šī bija sevišķa diena. Taču to zināja tikai viņa. Viņa atkal liksmi aplūkoja sevi spogulī. Nu, protams, pēcdebitantes viņa neizskatījās. Taču Kornvolas saule un Azoru salu vējš izlīdzinās sejas ādu, atdos jaunību.

Kad Hortenze pēc dažām stundām izgāja no dzīvokļa, belen-taina pudele bija tukša. Ejot lejup pa kāpnēm, viņa nedaudz grīlo-jās. Taču ikviens pretimnācējs viņā redzēja sabiedrības dāmas cēlumu un neuzkrītošo eleganci.

Tieši aiz mājas, vīksnu ieskauta, atradās neliela automašīnu stāvvietā; tur Hortenze pēc dažām minūtēm iekāpa baltā bentli-jā — aristokrātiskā mantojumā, ko bija saņēmusi no vecākiem. Motors iedūcās, viņa ieklausījās tā klusajā dūkoņā un ar pateicību domāja par angļu strādnieku kvalitatīvo darbu.

Pulkstenis bija pusčetri, kad Hortenze apstādināja mašīnu — to viņa bija iznomājusi uz savas sāncenses vārda — pretim izmeklēšanas cietumam. Viņa palika sēžam pie stūres. Viss bija norisinājies, kā viņa bija iecerējusi. Hortenze bija lieliskā noskaņo-jumā. Lielajā Oksfordas ielas puķu veikalā viņa bija nopirkusi bal-tas orhidejas un vienu piespraudusi pie sava pelēkā kostīma. Tā lieliski kontrastēja ar sarkano blūzi. Hortenze kritiski aplūkoja sevi mašīnas spogulī. Nu jā, sejas krāsa bija mazliet neveselīga, bet

iemesls laikam gan bija pēdējo stundu piepūle. Viņa pa ceļam bija iegriezies veikalos, lai nopirktu Džozefam Maraskīno ķiršu likieri un kungu šokolādi; viņa no agrākiem laikiem zināja, ka šos gar-dumus viņš vērtēja ārkārtīgi augstu. Viņa bija dabūjusi trifeles — tās bija importētas no Francijas un maksāja traku naudu. Jā, Džozefs bija to vērts, lai viņam tiktu izrādīta tāda uzmanība!

Hortenze, spoguļskatoties, pārvilka ar pūderslotiņu pār vaigiem, uzkrāsoja lūpas, pavilka mazliet vairāk uz pieres vienu sprogū. Tā bija labi, viņas sejā jautās kaut kas no jutekliskuma. Viņa pārbaudīja matu sakārtojumu. Tad ieslēdza radio. Viņa gaidīja.

Hortenze zināja, ka precīzi pulksten četros Džozefs parādīsies pie portāla. Laika bija atlicis pavisam maz.

Viņa visu bija iepriekš labi pārdomājusi. Kad viņa trauksies lejup pa ielu, nekas nespēs viņu apturēt. Pie nākamā lielā krus-tojuma viņa nogriezīsies pa kreisi un izkāps no nomātās mašīnas. No turienes daži simti metru līdz bentlijam, to viņa bija novietojusi ielu tīrāmo mašīnu garāžā, kas jau vairākus mēnešus stāvēja tukša. Pēc dažām minūtēm viņa ar skaisti iesaiņotajām, Džozefam domātajām delikatesēm atgriezīsies mājās.

Precīzi pulksten četros viņš parādījās vārtos. Tieši tā, kā viņa bija paredzējusi. Vārtu sargs, kas viņu izlaida ārā, sveicinot pieme-ta roku pie cepures. Džozefs ar vieglu galvas mājienu atbildēja sveicienam, paraudzījās visapkārt un tad uzmeta īsu, nepacietīgu mirkli savam rokas pulkstenim. Kāpēc tā? Viņam taču vajadzēja zināt, ka pulkstenis ir tieši četri. Hortenzei aizrāvās elpa, viņa turpi-nāja vērot vīru. Tagad viņš, domās nogrimis, lēnām iznāks uz ielas un šķērsos brauktuvi. To viņa zināja no neskaitāmajiem vakariem, ko bija pavadījusi, viņu šeit gaidot. Tikai agrāk viņa bija stāvējusi otrā pusē universālveikalam.

Bet kas notika tagad? Džozefs pagausināja soļus un vēlreiz paskatījās apkārt. Izskatījās tā, it kā viņam būtu norunāta sa-tikšanās. Metrus trīsdesmit aiz izmeklēšanas cietuma apstājās omnibuss. Pēc mirkļa tas aizbrauca.

Un tad Hortenze ieraudzīja viņu! Viņai mugurā bija tās pašas drēbes, kas no rīta, iznākot no mājām. Ieraudzījusi Džozefu, viņa metās skriešus. Un tad viņi apkampās.

Hortenze sajuta dūrienu sirdī. Viņas domas un jūtas virpuļoja kā karuseli. Viņa redzēja, kā tā otrā skūpstīja Džozefu, kā viņš turēja viņu apkamptu. "Kāds kauns," Hortenze nodomāja, un viņas sirdī uz mirkli iezagās rūgtums un bezspēcīgas dusmas. "Un viņš nemaz nekautrējās no cilvēkiem." Viņa redzēja, ka Ašvuda paņēma Džozefu zem rokas. Šī mulķīgā, dumjā tītariene tūlīt sāka plāpāt. Džozefs viņai uzsmaidīja tā, kā Hortenze viņu nebija redzējusi smaidām sen, ļoti sen.

"Nekavējies," viņa sevi uzmundrināja.

Hortenze ieslēdza motoru. Tas ierūcās tikko dzirdami, taču uz to varēja pašauties. Abi tuvojās ielai. Kad viņi spēra pirmo soli uz brauktuves, Hortenze spēcīgi nospieda gāzes pedāli. Kad abi bija tikuši brauktuvei līdz vidum, Hortenze vēl piedeva gāzi. Mašīna drāzās tieši virsū tiem abiem, taču viņi gāja, neko nenojauzdami. Tagad, tagad beidzot viņi pagriezās pret pilnā gaitā braucošo mašīnu. Viņa sejās atspoguļojās šausmas. Hortenze to vienlaikus gan redzēja, gan neredzēja. Viņa tikai brauca, stingri turot rokās stūri. Abu ķermeņu atsitienus pret mašīnu Hortenze gandrīz nemanīja. Mašīna sāka nedaudz zvalstīties, taču pēc brīža tā atkal pilnīgi klausīja viņai.

Hortenze gavilēja. Viņas sirds bija tik viegla kā taurenītis. Beidzot, beidzot viņa bija brīvībā. Reizi par visām reizēm brīvībā!

Kā orkāns viņa joņos pa dzīvi. Kad Hortenze tuvojās krus-tojumam, viņas rokas pēkšņi sāka atslābt. Ar ātrumu septiņdesmit jūdzes stundā mašīna ietriecās ķīniešu veikala lielajā skatlogā.

"*What a paradise*," viņa liksmi nodomāja, tad viss iegrima tumsā. Vīrs mašīnas dubļu aizsargspārniem šūpojās skatlogā izkārtie porcelāna engēliši.

No vācu valodas tulkojusi SILVIJA ĢĪBIETE

PĒTERIS BRŪVERIS

TRĪS MONOLOGI (Rīga, astoņdesmito gadu vidus)

1. Iz traķenes

āmurs sasitis mūsu spuldzes
sirpis nopļāvis mūsu auzas
kā traumētām dūjām uz iekšu guldzēt
sirds kamēr restotos logos daudzās

mūsu bērīši — blakšaini matračī
kuros šūpojas Ārprāta mācekļi
esam aktieri mūžam nolemti
spēlēt neprogresīvus mocekļus

āmurs sasitis bijušās dienas
lauskas nākotnē izkaisījis
pazoles vairāk nebūs nevienas
un viss kas vēl būs — ir jau bijis

sirpis nopļāvis mūsu sapņus
kas kā apiņi apņēma mani
un neglābs nedz turki nedz japāņi
nedz pareizticīgo zvani

viņpus loga līdz serdei izmircis
nāvuplietavās pēdējā matā
drebēdams ilgis aizilgots viss
aplaikiem izčīkstēdams — atā

es tam šūpojos-šūpojos līdzī...
lūpas stīndzina tablešu sniegs...
kautuvē vēršu muguras platas...
nažu mirdzumā noslēpums liegs...

(bet gultas niķelētajos stieņos
satumsdama atspīd
tava paša seja
kā nolupis freskas fragments
no kāda senis sagrauta dievnama)

2. Iz Zinātņu akadēmijas

akadēmijas logā
lietutiņš apnicīgi rimti
akadēmiķes roka
pārraksta sālij dzimti

esmu te ievīlies nejauši
bufetē padzert tēju
būdams ārlaulības attiecībās
ar padlatviešu dzeju

augšā tur lemj un spriež
stikla būrī snauduļo sardze
man kā parasti kurpe spiež
domas — žiletsmeldzīga dardēdze

pretim sēd dzīvais padklasiķis
ieloka pelmeņus svinīgi lēnī
blēmbaku viņam vēl pamaz
tak uz pleciem čum lietuvēni

žēl ka te netirgo alu
kopā ar sieviešu dzimti
varētu tērgāt par pasaules galu
vai persiešu vijolištinti

un iekaisīt šķipsniņu sāls
brūcē vai galvas kausā
no veidrāža aizlijis tāls
manī lūkojas honoris kausa

tas esmu es — dūksnājup slijs
paciņu Astras sev nopelnījis
stulbu laiciņu šaisaulē mitis
uz mutes debesis kritis

3. De profundis

iespoguļojas pēclietus lapotnes
veļu kāzām atmetot mirgas šīssaules klātnē
noliecos sevī samanīt tevi
gar acīm vien smagas granīta plātnes

un akla un mēma pagātne pil
no skropstām un egļu zariem
no kautuves izkviecas cūku bars
sudrabā lāsmojot sariem

klaudzinu granītam klaudzinu kokam
daudzinu tevi ik putnam gaisā
novirmo ūdens tukšpadsmīti lokiem
atgrūstas sirdis tukšsnešup plaisā

neklātnē aizgaist klātnē
liekas kāds cauri man skrēja
aizmūža vizlas logos
mana Substrāte novizēja

Atvadas, I

...bet virs mums
krēpes purina vecs, nojūdziej
Ceļavējš; mūsu aizcinkotās ilgas
sanēdamas kaulbalti nosarmojušās
smilgu skarās, un tikko jaušami
tavās vilgajās, ziēmup
gaidošās acīs aizzvilgojas
apļu apliem,
klusmju klusmēm
izkūpošās-izdrūpošās esmes
tukšup-aizdziestošās maldugunis;

(mūsu vārdiem klupšus
pār skūpstu izdēdžiem
un sirdspukstu izdobtām
dobēm)

tava roka — kā mīgdama dūja,
saplūstot ar vakara dziesmu,
uz mana pieres kaula
asiņo, caurdurta
saulrieta iesmiem;

tava aizmīgušā dūja, zem kuras mans mugur-
kauls
kā Dieva roku zaudējusi kūja,— —
un no nomoda serdes nomelnēdamas
atdziestot attvīkst
tavu sapņu fosiliju reiz tik alksmīgās,
tik pavasarurdzīgās
murdzes...

ATVADAS, II

novēcinādams spārniem k a m m a n t a s v i s s,
aizšvīkstēja pār kori
krēslainās eglēs un tālāk
pār skalbēm ieskaustu mēžezeru,
kur zivtiņas spēlējas ar ķēniņu zelta kroņiem
un tumši aizsūbējušajā veidrādī
mūžības ejoņi-nākoņi mākoņi, mākoņi... turpu, kur
"turpu" saplūst ar "šurpu", kur nevar vairs
jautāt k a m m a n t a s v i s s?

bet atmiņas piespiež smagnēt,
kā magnēts tās izvelk un izgaismo
iz aizmirstības pieraduma spoguļiem,
un, amalgamai sāpīgi noraustoties,
uzpeld t a s v i s s:
šis galds, šie plaukti, šis tālrādis,
šis paklājs, izausts no mirušiem gulbjiem un
skūpstu herbārija,
šie griesti, šie iedomu cietie rieksti,
šie dziedri, šie mēmie biedri,
šīs sejas, šīs smiltis rakstītās dzejas,
šie savu-asti-ķerošā-suņa-sviedri...

...vēlreiz novēcinādams spārniem k a m m a n t a s v i s s
atstādams pirkstu nospiedumus
kā nogurušu ģeogrāfiju
uz tukšas, ieplaisājušas ētera beteles...

ATVADAS, III

zemes vēl līp pie kājām, skatiena
šķidrauts asiņo
uzmests uz ērkšķu krūma,
melns, milzonīgs putns
aizķērcas pāri
akmeņainam, krēslainam laukam,
un no pagātnības ūdeņiem
aizalgotas-aizilgotas
vienaldzīgāk, arvien vienaldzīgāk
lūkojas
zivju-dzīvju acis;

zemes vēl līp pie kājām, platiem
vēzieniem izkopts
plauj gaismu,
ap gariem gariem galdiem,
kuru virsmas gludi spodras
no lietavu gadsimtiem un
mēnesnicu tūkstošgadēm,
pulcējas
tumšām bezvaibstu sejām
gaismas kūlīšu sējēji;

zemes vēl līp pie kājām, iestieg vēl rati
griezīgi čīkstēdami
mitrajā mālā,
noplīkš pātāga, zibens šautra
atstāj ogļmelnu šviku
pār sirdi, vai dzirdi, kā
dziļi irdē

uz neatgriešanos iesūcas
atmiņas atspoguļojušas
ķiršsārtas lāses

un nocirsta koka celmā
kā aplot aplo
atpakaļ uz serdi
gadskārtu cilpas.

ATVADAS, IV

ziema; un

ziema; un

ziema; un tu
zīmē ar skatienu
zilgas sejas
pāri aizsnigušajam laukam

sniegā ieputināts
autobuss
kurā mēs iepazīnāties
varavīkšņainai smīlai
vilnījot
cēriņu kupenās

ziema; un

ziema; un

ziema; un
dīvu badīgu vārnu ēnas
šķērso
apstājušos domu
baltni

ieputinātā aizmirstā
aizrūsējušā
autobusa vrakā
ziemot ielīdis saltacains slepkava
siltu kamolu kaklā

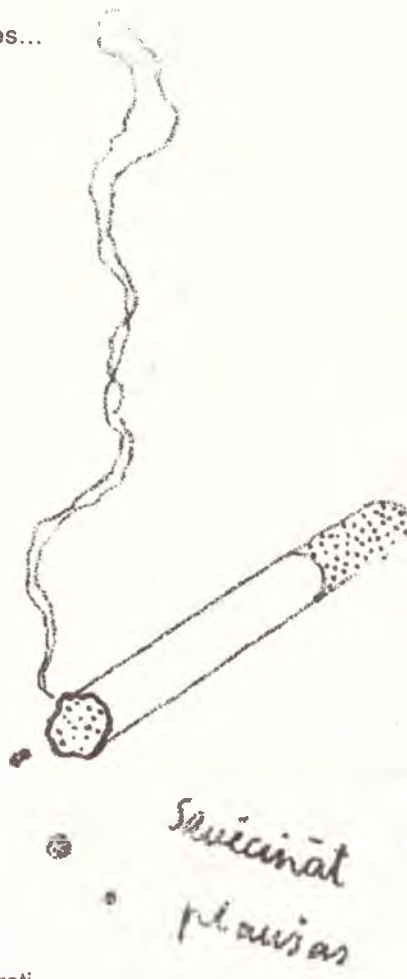
+++

vientulības nogulumi logā
palagos meln vakarejas dienas
aizlaidušies gulbji strazdi slokas
sārtas vīnstīgas pie mūra sienas

zaru galos tā kā smalkas skrotis
lietus pīles nomirguļo vāri
atlikušo laiku krusto ļoti
biedējošu kanibālu bari

arvien grūtāk savēcināt plaušas
aizlaisties pār nolemtību pāri
skvērā dūjas it kā pildot klausas
knābā banālību graudus kāri

vientulības sodrēji uz loga
palagi par grīdlupatām strādā
mana gaisā sastingusi roka
it nekur vairs nenorāda

УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ

(UKRAIŅU DZEJA)

Ukraiņu dzejas sākumi meklējami laikos, kad vēl nebija noformējušās trīs radniecīgās slāvu vai. — krievu, ukraiņu un baltkrievu. Šīm trim tautām kopīgi mūsu gadu tūkst. sākumā senkrievu vai. radušies lit. pieminekļi — "Teiksma par Igora karagaitu", "Pagājušo laiku stāsts" (12.gs.) u.c. Nosaukumu "Ukraina" sāka lietot 12.gs., apzīmējot Kijevas Krievzemes dienviddaļu. Ukr. tautība izveidojās 14.—15.gs. Ukr.folklorā izceļas savdabīgas sižetiskas dziesmas — "dūmas", to galvenais varonis parasti — kazaks, kas vēlāk kļūst arī par vienu no cent. figūrām visā ukr. lit. Žaporožes kazaku dzīvi tuvu īstenībai attēlojis Gogolis ("Tarass Bulba"), ukr. folklorā apzīmējums "kazaks" nozīmē apmēram to pašu, ko citās valodās "bruņinieks". Dzejnieks Kotļarevskis 19.gs. poēmā "Eneīda", izmantodams Vergīlija sižetu, apraksta Žaporožes kazaku ceļojumu pa pasauli. Vēlāk kazakiem folk. un lit. pievienojās haidamaki — atbrīvošanās karu dalībnieki.

Dūmām raksturīgais sižetiskums saglabājas ukr. dzejā arī turpmāk, ļoti liels ir poēmu un balāžu īpatsvars. Galvenokārt tās tēlo senās un nesenās pagātnes notikumus. Tas saistīts ar ukr. tautas sarežģīto un smago likteni. 16.gs. turku un Krimas tatāru iebrukumi ukraiņu zemēs, vēlāk daļu Ukrainas zemju pievieno sev Polija, līdz ar to ciņu par īpašumiem sāk katoļu baznīca, tās garīdznieki pareizticīgajiem ukraiņiem tikpat nīstami kā poļu šļahtīči. Atbrīvošanās karu (1648.—1654.g.) vada Bohdans Hmeļņickis, kara rezultāts — atkalapvienošanās ar Krieviju. Vēlāk Labā krasta Ukrainu iegūst Polija. Par jaunu ienaidnieku ukraiņu zemniekiem kļūst "moskaļi" — cara armijas virsnieki. Moskaļi varmācīgi aizdzina jauniešus dienestā, postīja zemnieku mājas. Sākās demokr. tendenču attīstība, viens no politiskās organizācijas "Kirila un Metodija biedrība" (1845.—1847.g.) vadītājiem bija dzejnieks Tarass Ševčenko. 1.pasaules kara un pilsoņu kara laikā vairākkārt mainījās Ukrainas teritorijas īpašnieki, taču savu valstiskumu ukraiņi neieguva. Polijai piederējušo Rietumkrasta Ukrainu PSRS pievienoja sev 1944.g. Bez šīs vēstures zināšanas grūti izprast daudzas ukraiņu dzejas parādības.

18.gs ukr. lit. pilnībā izveidojās visi laicīgās dzejas žanri. Spilgtākais tā laika darbs — filozofa G.Skovorodas liriskas krāj. "Dievišķo dziesmu dārzs". 19.gs. ievērojamākie dzejnieki — I.Kotļarevskis, L.Ukrainka, T.Ševčenko. Īpaši traģiska ir Ševčenko biogr., bērnība, nabadzība, atdošana rekrūšos, aristokrātu patvaļā, ar ko nākas sadurties dzimtcilvēkam, ieslodzījumus un trimda. Viņa daiļradē būtiskākās tieši garās poēmas, sarakstītas vienkāršā valodā, ar izjustiem autora koment. pie ikdienišķiem

sižetiem, padarot lasītājam izprotamu šo traģismu. Haidamaki un kazahi cīnās pret ļaunajiem (poļiem) un moskaļiem, skaistās ciema meitenes apkaunotas noslīcinās un kļūst par atriebigām nārām... Ševčenko arī šobrīd ir vispopulārākais ukr. dzejnieks, pirms pusotra gadsimta aktuālie jautājumi nav zaudējuši aktualitāti. Būtiska šīs dzejas problēma ir nacionālās identitātes saglabāšana, nepieciešamība lepoties ar savu tautu un tās likteņa apzināšanās.

Jāatceras, ka blakus sociālajiem un vēsturiskajiem konfliktiem ukraiņi vienmēr apzinājušies asimilācijas draudus. Valodu tuvā radniecība slēpj sevī reālas briesmas. 20.gs. strauji samazinājās ukraiņu valodā runājošās intelligences skaits, rusificēšanās pārņēma visas dzīves sfēras. Izņēmums šai ziņā bija Rietumkrasta Ukraina, un tieši tur 30.gados darbojās dzejnieks, kuru daudzi atzīst par 20.gs. dzejas korifeju, — Bohdans—Igors Antoničs. Diemžēl viņš nomira ļoti agri.

Labā krasta Ukrainas dzejā šai laikā darbojās P.Tičina, M.Bažans, M.Riļskis u.c., apvienodami dažādus modernisma strāvumus (ekspresionismu, futūrisku) ar obligāto revolucionāro romantismu, turpm. gados modernismu nomainīja reālisms. Daudzi ukr. intelligences pārstāvji aizgāja bojā represijās.

Pēc 20. kompartijas kongresa aktivizējās jauna dzejnieku paaudze — I.Dračs, V.Korotičs, M.Vingranovskis, L.Kostenko u.c. Arī viņu darbiem raksturīgs sižetiskums, pievēršanās vēstures tēmām un sociālām problēmām, velkot paralēles starp pagātni un tagadni. Drosmīgākās domas vēl bija nepieciešams šādi aizsīfrēt.

Pēc viņiem sekoja paaudze, kas radīja t.s. pagānisko dzeju, atteikdamās no ārējā sižetiskuma un sociālā saasinājuma, kas priekšgājējus brīžam noveda līdz feļetoniskumam. Sie 60.—70.gadu dzejnieki — V.Korduns, V.Goloborodko, M.Vorobjovs u.c. — meklēja atgriešanos pirmatnējā uztveres asumā, atdzīvināja slāvu seno simboliku un atšifrēja tās nozīmi, apzināti noraidīja iespēju dzejā risināt sabiedriskās problēmas, koncentrējoties uz iekšējo pasauli. Paradoksālā kārtā tieši šīs dzejas strāvums saskārās ar visspēcīgāko oficiālo pretestību, publicēšanas aizliegumiem u.c.

Dzejā darbojās arī aktīvi pastāvošās iekārtas pretinieki, kā Mordovijas nometnē mirušais politieslodzītais V.Stuss. Pēckara gados ārpus Ukrainas izaugusi jauna emigrācijas dzejnieku paaudze, viens no spilgtākajiem tās pārstāvjiem — Ilinoisas universitātes profesors B.Rubčaks.

80.gadu otrajā pusē ukraiņu dzejā sākās jauni procesi. Par tiem sk. "Avotā" (1988.g. № 3).

ukraiņu dzeja
ar jātasa

KAZAKS PLIKADĪDA

Ai, tur stepē pie Kīlijas kazaks plikadīda staigā,
 Rokas vicina,
 Rūpju nezina.
 Ai, viņam nātene līdz ceļiem,
 Bebra ādas pastalas,
 Auti kā lupatas,
 Bet pār plecu septiņsprīžu linga.
 Nez no kurienes radies, bārdains tatāru vecis
 Pakaļ dzenas ar diviem rudiem zirgiem.
 Tad nu kazaks viņam vaicā:
 "Klau, vecais, bārdainais tatār,
 Ko tu man pakaļ dzenies?
 Vai pēc manām bruņām spožām,
 Vai pēc mana meļņa drošā,
 Vai pēc mana tērpa košā?"
 Atbild Zaporožes kazakam bārdainais tatāru vecis:
 "Nedzenos pēc tava meļņa drošā,
 Ne pēc tava tērpa košā,
 Nevajag man tavu bruņu spožo,
 Tev es dzenos pakaļ, jaunam kazakam.
 Ja dievs man tevi gūstīt lemtu,
 Es Kīlijā maksu par tevi — pilnu cepuri červoncu ņemtu."
 Ukraiņu kazaks viņam atteic:
 "Klau, tu bārdainais tatāru veci,
 Pirms krītu gūstā baigā,
 Mums vēl abiem pa stepi gar Kīliju jāpastaigā."
 Aizskrien viņš līdz Vītkas upei,
 Krastā nometas uz ceļiem,
 Septiņsprīžu lingu satver riekšā,
 Divus lādīgus liek iekšā,
 Sāk ar tatāru jokus dzīt.
 Tatārs no abiem zirgiem krīt.
 Kazaks viņam saka tādus vārdus:
 "Klau, tatāru veci,
 Nebūšu tik ļauns pret tevi,
 Cik tu ļauns pret mani būtu.
 Tu mani gribēji gūstīt,
 Uz Kīliju aizvest,
 Lai tev pilnu cepuri červoncu dotu.
 Bet kazaku jokus tu nesaproti,
 Uzreiz no zirga velies,
 Nemaz vairs uz kauju nepieciešies.
 Tagad tavas mantas kopā vācšu,
 Pie karapulka kazakiem nometnē nākšu,
 Kīlijas stepi slavināšu,
 Kur man laupījums ticis, ko nodzert ar kazakiem kopā."

TARASS ŠEVČENKO

KAZEMĀTĀ
 (fragmenti)

III
 Vienalga man, vai Ukrainā
 Vēl nokļūšu, kur dziesmas skan,
 Vai svešā zemē sniegainā
 Kāds arājs pieminēs vai garš
 Vēl mani — tas vienalga man.
 Viens nebrīvē starp svešiem ļaudīm
 Es augu, radi neapraudās,
 Kad nebrīvē es nomiršu
 Un visu līdz sev paņēmsu,
 No manis nepalikis pat pēdu
 Vairs Ukrainā — un nav ko bēdāt.
 Tēvs neteiks dēlam: "Aizlūdz, dēls,
 Par viņu: Ukrainas dēļ cieta
 Viņš reiz. Par viņu aizlūdz vēl."
 Vienalga man, vai tālā vietā
 Tas dēls tad skaitīs lūgšanas
 Vai neskaitīs... Žēl Ukrainas,
 To ļauni ļaudis krāps — ak, briesmas,
 Un ņems, kas patiks — katram savs,
 Tad apzagtu to metīs liesmās...
 Ak vai, tas man vienalga nav.

VIII
 Pie nama ķiršu dārziņš plaukstošs,
 Vīrs ķiršiem maijvaboles dūc,
 Aiz arkliem arāji iet laukos,
 Dzied meitenes un puķes plūc,
 Un mātes liek uz galda traukus.

Kad vakarēt jau saime pošas
 Un vakarblāzma zemi skauj,
 Nes vakariņas meita košā,
 Grib māte teikt ko pamācošu,
 Bet lakstīgala neatļauj.

Lai spēles paliek nepabeigtas,
 Līdz rītam bērni mierā būs,
 Caur sapņiem viņu elpa plūst,
 Viss aprimis, un tikai meitas
 Un lakstīgala neapklust.

1847.g.

Молитесь, ... а до того
 И нежную божу.
 Молодайте, табунайте,
 Кайдымы порадите.
 И брешного злою кровью
 Волю окропите.

И мене вь семье волынкой
 Изь семьи волынкой новий
 Незабудте поминуть
 Негимно тихимъ словомъ.

25
 20.11.1845
 вь негласно.

BOHDANS-IGORS ANTONIČS

ĶIRŠI

Antoničs kādreiz bija maijvabole
un mīta ķiršos, kurus tad Ševčenko apdziedāja.
Šai bībeliski greznā zemē zvaigznes sēž uz sola,
šais ķirškoku un lakstīgalu puķu mājās.

No Jaunās derības šeit vakari un rīta gaisma,
un saule debesis stumj tuvāk ciema jumtu korēm,
ar iedvesmu zied ķirši, cirtaini un kaismi,
un dziesma kā Ševčenko laikos atkal noreibst.

1935.g.

ZELTA JŪRA

Līst avenļietus. Bišu ciltis prātā jūk. Un gaismai sāp,
tās stīgas satrūkst. Sūtņi ierodas no zelta jūras,
skan delnu kvartets — divi savijušies akordi. Un migla kāpj.
Un sarkanogu lietū iejājis balts zirgs. Par blāzmu ugunsroku

mums sūtņi teic, bet nesaprotam viņu valodu.
Es lūdzos bērnībā, lai māte dzied par zelta jūru. Man tā dziesma patīk —
par valstību zem ūdens, kur baltā pili saule dus,
kur visas gaismas straumes kopā plūst. Ar septiņblāzmu riteniem brauc rati.

Tā — dienas aizbraukšana. Spēlē delnas stīga, klusums klīst.
Un avenķrūma sarkansārtā jaunība birst pelnos.
Tu lēnām sapnī iekšā ej, kā atgrieždamās šūpult,
uz meža cisām — sūnu pēlis. Ēnas melnē.

Ir blāzmai lūpās niedres flauta. Naktī puķes dziest
uz pierēm, kurās baudas likumi. Aug ozols svēts. Skrien stirna meža dzīlē.
Nakts mājoklī tu guli — silta, uzticama. Noslēdzies
šīs dzīves gudrais loks. Par nāvi stiprāka ir tikai mīla.

CIEMA MĀJAS

Aug mājas tā kā sārtas sēnes,
vējš sarauc savu nikno pieri.
Pa dakstiņiem slīd lejup mēness.
Mans ciemat, tu vēl esi mierīgs?

Pēc senu karu senām nāvēm
kauc purpurkoku mežos lapsas.
Vēl ļaudis bieži piemin kāvus,
bet komēta jau stāv virs apses.

Nāk sauli mazgāt meiču bars
uz upmalu, kur vītols līkails.
Kopš gadsimtiem šeit sēj un ar,
un dumpiniekus soda likums.

1935.g.

Bohdans-Igors Antoničs

LĪNA KOSTENKO

+++

Lūk, jūra krastā izmetusi monētu.
Tik veca monēta, no trīsdesmitiem gadiem.
Kāds jauns un iededzis, un līksms
to svieda jūrā — taču jau, lai atgrieztos.

Bet nez, vai atgriezās? Un kas viņš bij? Un kur
ceļš viņam aprāvās? Kā aprāvās?

Nav nodilusi monēta pret akmeņiem.
Varbūt ka "ģerbonis vai cipars" spēlēja
ar viņu delfīni...
Un tomēr — kas viņš bija,
reiz jūrā iemetušais monētu?
Vai atgriezās?... Cik tādu monētu
ir nāras savērušas savās kaklarotās?

Mēs visi sviežam jūrā monētu,
tai Melnā jūrā, ļoti Melnā jūrā...

KŅAZS VASIĻKO

Kad tie uzmetās virsū un nogāza viņu uz klonu,
Viņš saprata visu. Ka pretoties — pūlīņš velts.
Ka tagad uz mūžu viņš asiņainā nakts tumsībā nonāks,
ka viņš ir sasiets un nazis pret acīm celts.

Un tomēr viņš pretojās, veltīgi pārvarot sāpes.
Rokās iegriezās virves, krūtīs nospieda smagums baigs.
Bendēm drebēja rokas un ātrumā nevedās trāpīt,
un, pirms izgrieza acis, kņazam pušu bij vaigs.

Tad aizveda viņu. Zem muguras pabāza sienu,
lai nekrata ratos tik stipri. Jo svētīts ik labais darbs.
Tad dalīja maizi, pārrunāja šo dienu
un pat lēma, ka virves pušu griezt var.

Un kāpēc gan ne? Nav jau slepkavnieki nekādi.
Tā Svjatoslavs pavēlēja — un tieši viņiem, diemžēl.
Viens — aitū gans. Divi staļļa puīši. Ģimenes tēvi gādīgi.
Bet kņazam pār seju asinis tecēja vēl.

Ko nodarījis? Kas zina? Viņiem zināt to nepieklājas.
Visu Svjatoslavs zina, viņam tas varas jūgs.
Bet šitais nav viņējais kņazs. Esot braucis uz mājām
un iegriezies Kijevā — klosterī dievu lūgt.

Ticis ielūgts ar kņaziem mielastā dalīties
un nenoticējis kalpam, ka jāglābj savs kakls.
Bet kas tur starp kņaziem noticis galu galā,
tā nav viņu darīšana. Teica — vajag, lai viņš būtu aklis.

Un tad viņi paņēma acis. Nu jāved, kur kņazam gribas.
Jo Svjatoslavam jau labāk redzams — ko, kāpēc un kurp.
Nav tak nobēigts pavisam, nav salauztas ribas.
Re — pat atsēja vaļā, lai ceļā nepaliek gurd.

Un kur tad viņš dēšies? Kņazam ir dzelžu tvēriens.
 Un apkārt jau meži vien, tūkstošgadīgais sils.
 Šeit tomēr cilvēki, tur — tikai plēsīgi zvēri.
 Ko aklajam iesākt mežā? Tā jau nav pils.

Var iebruks mācītājmājā — pie baznīcas ceļi kur šķiras.
 Tur sievietes iesāka raudāt, veda uz sola sēst
 un seju tam nomazgāja, iedeva kreklu tīru.
 Un teica: — Slepavas!... — beidzot spēja muti vaļā viņš plest.

Un sacīja viņiem: — Kāpēc paņēmt asinīm slacīto kreklu? —
 Un sacīja: — Dieva priekšā es tajā gribētu stāt.—
 Tad istabā plūda no mēness gaismas straumīte sekla.
 Un sieviete audeklu nesa, ko viņa lāviņai pāri klāt.

Kņazs Vasiļko tad iemiga. Sieviete ilgi vēl sēdēja blakus.
 Bet vienam nenāca miegs, viņš sāka skaidrot un nevarēja vien beigt:
 — Mēs — tikai asinsdarba liecinieki, tā es saku,
 un arīdzan pastarā tiesā to pašu varēšu teikt.

Lina Kostenko

Vasils Stuss.

Kā zvēram gaudot, šņabi dzert —
 tā kārtīgi, ar tējas glāzēm,
 tad pacelt seju nodzerto,
 ar padevību laiku āzēt.
 Un saņemties, un nečinkstēt,
 kad tavu haidamaku dzimtu
 kā gaļu kapā pusdienām
 jau pāris traku gadu simtu.
 Un necelt traci, brālīt balto,
 bet pacensties uz zemes palikt,
 ar viņas smārdu piesūkties
 un augsnē grimt līdz ceļu galiem.
 Lai pierastu — vēl jāatsaldē
 vai jānogremdē asins dzīlē,
 ar ķiršzariem līdz nāvei jāper
 šī gadsimteņa zagtā mīla.
 Tad — ordas vidū, baigi rēcot,
 pa zārkjiem aizauļot kā vējam,
 jo pāri gadsimtiem un kupriem
 mūs dzenā niknums neremdējams.

VASILS STUSS

+++

Uz austrumiem, uz austrumiem,
 uz austrumiem, uz austrumiem!
 Un sāpēdama sirds kā bolīds
 ik nakti svaidās uguniem.
 Nu savos murgos ieskaties:
 lūk, Ukraina, lūk, tur
 tā visa kvēlo gangrēnā
 kā nāvīgs pārmetums.
 No viņas prom — uz viņu ej
 pār ausmām kuprainām.
 Kā sēru lente apvārsnis,
 vēl rūgtāks rūgtums nāks.
 No viņas prom — uz viņu ej,
 tas baigāks ceļš par citiem,
 to ceļu iedams, kritīsi,
 un tavi draugi kritīs.

+++

Kā zvēram gaudot, šņabi dzert —
 tā kārtīgi, ar tējas glāzēm,
 tad pacelt seju nodzerto,
 ar padevību laiku āzēt.
 Un saņemties, un nečinkstēt,
 kad tavu haidamaku dzimtu
 kā gaļu kapā pusdienām
 jau pāris traku gadu simtu.
 Un necelt traci, brālīt balto,
 bet pacensties uz zemes palikt,
 ar viņas smārdu piesūkties
 un augsnē grimt līdz ceļu galiem.
 Lai pierastu — vēl jāatsaldē
 vai jānogremdē asins dzīlē,
 ar ķiršzariem līdz nāvei jāper
 šī gadsimteņa zagtā mīla.
 Tad — ordas vidū, baigi rēcot,
 pa zārkjiem aizauļot kā vējam,
 jo pāri gadsimtiem un kupriem
 mūs dzenā niknums neremdējams.

1964.g.

BOHDANS RUBČAKS

NOSTALĢIJA

Reiz viesojies tai namā. Tur vairs tevi nepiemin
neviens. Tie klausījās, kā soli tavi miglā projām nēs.
Bet šeit tu vēlētos, lai dziesmās plūst no turienes
Šopēna sapņi un tas bālais vīns.

Un tagad aprūpē tu gleznās atmiņas,
kas vāžu krēslainajā zilgmē likst,
un laiku atvairi, lai pieskarties tas neuzdrīkst,
lai reibinošās smaržas neaiztrauktu vēja pūtiens ass.

Tās veltas pūles. Atpakaļceļš izplūdis.
To neatradīsi uz galda grāmatās.
Vēl paliek klavieres — lai sāpi pieņem tās,
un rudens dārzam pačukstētā bēda dils.

DZEJNIEKAM

1.
Šodien
koka lapu paņēmu rokā
un iedomājos par tevi, Bohdan—Igor Antonič:
ja lapiņā netrūktu vietas,
būt maijvabolei
neliktos baigi.

Šodien
par tavām dienām es domāju,
Bohdan—Igor Antonič:
istabas,
kur smieklos rēc izglītoti mietpilsoņi,
bet tev:
vaigos sārtums kā no strauja skrējiena
un tik ļoti gribas aizsniegt
 kaut ko tur...
tur...

2.
Ar ilgiem pieskārieniem
tu savus atspulgus atstāji uz dzīviem lieciniekiem:
uz liepas,
uz bites,
uz laipnajām lapsām.
Un viņi
pateica tev, kas tu esi.

Zinu:
tu biji labs,
labs kā dievu redzējušie,
tāds pats kā tie,
ko piekauj zvejnieki un meža cirtēji,
tāds, kādus mīl bērni,
tāds
kā sūtņi no Zelta jūras.

3.
Šodien
es, Bohdan—Igor Antonič, nojautu,
kā tev apkārt dancoja melnās kāzas —
melnie kāzinieki
zaļos safjāna zābakos —
un ierāva tevi
savu dziesmu virpulī.

Tu nenobijies, nē,
jo tev bija draugi —
glāsmainlapotī,
bezgalacaini, —
jo tu zināji,
kā būt vientuļam.

Jo ik nakti tu klausījies
labvēlīgo līdzdalībnieku
slepenās runās.

Viktors Korduns

VIKTORS KORDUNS

MĀTES DZIESMAS

1.

osī šalkojošais vasil
noplūktas visas tavas lapas

tā māte centās
ar varu aizvilkt tevi mājās

laiks tev iet gulēt —
zeme nelaiž gadsimtiem ilgi

ai atgriezies mājās par dēlu:
sēž māte ar tavu lapu pušķiem
pār savu jau māla miesu
nemirstīgi un bezmiedzīgi

jau laiks viņai aizmigt —
uz mirklīti ieslīdēt
zemes dziļēs

2.

baltaļās skumju birzīs
mātes izaug par bērziem

nav krastu šai sēru stundai
koki noslīkst
dzeguzes asaru plūdus

uz balttāšaino dzegužu
audekla spārniem
es esmu izšūts ar melnu diegu
bet tu — ar sarkanu krustiņu
tā lūpas aizdarijušās uz mūžu

divas laivas blakām
vienas bezdibenībā sēžu es
otrā — mana zaļā vīna kundze
bēg vēl dziļāk

bērziem jāstāv bez lapām —
viss viņu zaļums tai būruma lāsē,
kas ielieta līgavas glāzē

dzeguzēm bezgalīgi asarās jāslīkst —
no aizlaicības nav atgriešanās

mana zaļā kundze
grimst dziļāk un dziļāk

3.

mūžību ilgi vēros tavā logā —
nu pārtapu ērkšķu krūmā
mūžīgos ziedos aiz loga
ar laiku mājā kļuvis tukšs
vienīgi lampa mirdz kā ērkšķu zieds
bez pumpuriem

un tu mīlais mans atlaidies
knābāt ērkšķu ogas

ai par vēlū!

bija sēras tik baltas kā ziedi
izstūma visus no mājas
un pašas nobira ērkšķu tumšzilās ogās:

mūžību ilgi vēros pa tavu logu
nu vientuļa ziedu aiz loga

4.

vēji pūš
izloka meiteņu matus
donavās pa mūsu stepēm

pūš vēji
visu zemei piederīgo izpūš
ārā no mežiem no lietiem no cilvēkiem

pūš vēji
un sāp mana sirds
starp cilvēkiem iebirusī
vīnājā izaugusi

vīnājam pāri liecas
starojošs mātes tēls
stiepdams debesu plaukstas
sargājot mani

PĀRRUDEŅOŠANĀS

Caur pirkstiem, caur matiem, caur acīm
bezdelīgas izvilkta garos skumības pavedienus,
viņu vidžināšana jau aiz jūrām,
bet atmiņas par bezdelīdzēniem
vēl gruzd acīs.

Kļavas aiz mūsu logiem
samēro lapas ar rūtīm:
vai pietiks, lai aizēnotu mums gaismu?
Viņām iestāstīts, ka mēs
esam viņu vienīgie ienaidnieki,
visā vainojami.

Tagad istabā mēs
kā zvēru un koku,
un cieši klāt pienākušo tīrumu ielenkumā.

Tu un es —
kā nazis un ābols
vienlaikus —
mēs nevaram ieiet
viens otrā,
nesavainodamies līdz spalām.

Domāju par to stundu,
kuras visu redzošās lapas plīv tālumā,
bet tu jau kuro reizi
aizvien izteiksmīgāk atkārti
no pumpura līdz beigām to ceļu,
pa kādu plaukst roze.

Un pusceļā starp tevi un mani
visas mūsu domas
ar zelta diegiem izšuj uz sevis bites
un aizspieto, aizspieto.

Un tāpēc krāsni
apburtā uguns
nekādi nespēj plakstus atdarīt.

un sāp man
sirds

No ukraiņu valodas atdzejojusi
AMANDA AIZPURIETE

Džoisā Kerolā Outsa

KĀRDINĀTĀJS

Pagājušo otrdien viņš uzradās pirmo reizi septiņpadsmit gados; te nu viņš bija, gaidīja mani pie Makārturstītas tilta, lūk, tā — stāvēja un gaidīja. Skatījās un smaidīja. Tas tilts ir tikai tāda koka laipa gar pašu dzelzceļu, un, ja uz laipas stāv, kad garām iet vilciens, tad sacēlas milzīgs troksnis un viss dreb. Es parasti baidījos, bet tagad vairs ne. Smejos tikai. Sasniedzis zināmu vecumu, cilvēks vairs nebaidās no visādām vecām būšanām, tikai smejas par tām, pūlas atcerēties, kas tur bijis tik biedējošs — kāda vara pār viņu tām piemitusi —, taču pat atcerēties vairs nevar, viss ir zudis. Tā, te nu viņš bija un centās man uzsmaidīt.

Nevis es, bet viņš. Sakustējās pirmais. Pakustināja vienu roku, vārgi, izbiedēti pamāja ar otru. Sveika!... Cimdus no spīdīgas brūnas ādas, vai varbūt tā bija ādas imitācija, bet kāpēc lai cilvēks aprīli vilktu cimdus? Todien nebija auksti. Redzēju, kā viņš aplaiza lūpas, pirms sāk runāt. Slimīgi bāls. Putnubiedēklis. Viņš mani vis neapmulķoja, ar tām savām dārga izskata drēbēm — melnbalti rūtota žakete ar šauriem atlokiem, balts krekls, kas izskatījās gluži svaigs, mazs, melns tauriņš, kādu neviens vairs nevalkā, izņemot dažus pārdevējus pilsētas centrā vai bankas ierēdņus. Un melnas bikses ar asu vīli, kas bija taisna kā nazis, bez nevienas krunciņas. Viņa celgali droši vien vairs tikai tādi bumbuli vien bija, zināt. Izkā-mējās. Viņš mani neapmulķoja ne mirkli. Brilles plānā metāla ietvarā, zili ietonētām lēcām. Zem šo lēcū malām vīdēja neskaitāmas grumbas, krustu šķērsu savijušies iksi, un arī kakls bija ļengans, miesā iegriezušās daudzas līnijas, un tas viņa ādamābols — ne-mainījies tikpat kā nemaz. Viņš izskatījās kā viens no tiem, kas tevi grūsta pūlī, iedunkā ar elkoni tev mugurā, bet, ja tu esi pietiekami stiprs, tad neizrādi, ko jūti, tikai rāmi paskaties atpakaļ. Lai nu kā, viņš mani neapmulķoja ne mirkli.

Viņš gāja man līdzās pa laipu. Runāja. Centās runāt. Uzdeva dažus jautājumus par ģimeni — itin kā nebaidītos tādus uzdot vai nebaidītos no atbildēm. Es cerēju, ka nāks kāds vilciens — viņš nevarēja ciest šo ceļu, — nekad negāja pa to uz pilsētas centru — viņu biedēja tas, ka caur dēļiem, pa kuriem jāiet, saredzama upe, simtiem pēdu dziļumā, un biedēja arī tas, ka var nākt vilciens, lai gan viņš, protams, nemūžam neatzītos. Melot viņš nemeloja, par meli viņu saukt nevarēja. Par meli nē. Nav vārda, kas derētu viņam: kāds, kurš nesaka patiesību, bet arī nemelo. Viņam izdodas

nepateikt neko tādu, kam varētu pieķerties un izmantot to pret viņu pašu... Mums apkārt laidelējās kaijas. Sudrabkaijas baltām galvām un sudrabotām mugurām. Droši vien kāds simts, vesels bars. Taču tās netrokšņo un nedrāžas taisni sejā kā baloži. Tās nirst ūdenī pēc atkritumiem vai beigtām zivīm, vai kas nu tur dziļumā atrodams, un nozib pret kanāla malām. Vienā otrā vietā nejauki ož.

Viņš teica: ... kas te par smaku? ... ūdenī kaut kas pūst? Es nepūlējos atbildēt.

Viņš gāja man līdzī uz saimniecības preču veikalu. Man vajadzēja nopirkt dažas spuldzes, sešdesmit piecu vatu un simtvatu. Tas bija Millera veikals, bet jaunās, mirdzoši baltās fasādes dēļ viņš to, manuprāt, nepazīna. Tikai stāvēja, cenzdamies saglabāt savu pozu, acis aizslēpis aiz mulķīgajām zilajām brillēm, kamēr es iepirkos pie jauna vīrieša, kurš izskatījās varen steidzīgs un neizlaida no lūpām cigareti. Tikpat kā neuzmeta skatienu ne man, ne viņam. Kāds labums no modernajām drēbēm vai no tā, ka šie kalsnie pleci tik stalti izslieti? Ļaužu vairums tikpat neskatās tev ne virsū. Pēc tam — uz Čipivu pēc gaļas un citas pārtikas. Gaļas nodaļa todien nebija pārpildīta, un man nenācās ņemt plastmasas numuriņu. Viņš jautāja, vai es dzīvojot viena, vai arī pie manis tagad mitinoties māsa vai varbūt Džeimijs... bet es tikai paraustīju plecus. Nopirku divas mārciņas maltās bifšteka gaļas, pamatīgi dārgas, bet kas tad tur ir. Tāda kotlete vien. Nopirku kažiem nedaudz cāļu guzu un kaklu. Taisījos pirt aknas, bet tās bija pārāk dārgas — baidījos, ka viņš neuzmin manas domas un nepiedāvājas samaksāt par aknām —, taču viņš laikam ievēroja, cik noslēgta man seja un cik cieši sakniebtas lūpas. Viņš neuzdrīkstējās ierunāties. Miesnieks tikai uzmeta viņam īsu skatienu vai varbūt pat ne tik daudz, droši vien saprata, ka mēs esam kopā, jo noteica: Vai jūs esat nākošais? Gluži vienkārši ignorēja viņu.

Nopirku maizi. Un mazo paciņu vājpiena. Un gribēju ņemt salātus, bet galviņas bija tik mazas, ārējās lapas jau nobrūnējušas, un šito cenu — četrdesmit deviņi centi — par nieku, kas tikko lietišķs kā dūre! Viņš staigāja man līdzī. Piedāvājās nest pirkumus vai varbūt stumt ratiņus, bet es atraucu, ka man vajadzīgas tikai pāris mantas, kam te tie ratiņi, es eju iepirkties katru dienu, lai viss būtu svaigs. Nopirku trīs mazas kūciņas, par divdesmit pieciem centiem katru, vienu ar ķiršiem, vienu ar āboliem un vienu ar ananasiem.

Viņš teica kaut ko par pikniku Voterberijas parkā, vai es atceroties, kaut ko par to, ka tēvocis Klements viens pats apēdis veselu torti, vai es atceroties, kā viņš vēmīs, pārliecies pār upes krauju, bet es paraststiju plecus. Teicu, ka neatceros.

Pie kasieres bija visvisādi Lieldienu saldumi. Nocenoti. Lielas šokolādes olas ar sārti baltu glazūru, kas izskatījās pēc zobu pastas. Veģi manas rokas resnumā, vaskainā, lētā šokolāde, trusis, no diviem dolāriem deviņdesmit astoņiem centiem nocenots uz deviņdesmit deviņiem centiem, iebāzts Lieldienu grozā kopā ar zaļu celofāna zāli un pulka mazu oliņu, kas izskatījās pēc plastmasas bumbiņām. Man sanāca smieklis. Šķita, ka pagājušas tikai dažas nedēļas, kopš nocenoti Ziemassvētku krāmi, un pāris nedēļu pirms tam — Visu Svēto dienas krāmi. Es jau nu neiešu tos pirkt. Viņš lūkoja pajokot, apvaicājās, vai es negribot to lielo veģi? — bet es izlikos, ka nedzirdu.

Ārā pārmaiņas pēc spīdēja saule. Tikai pusdivpadsmit, bet jaunākās vidusskolas klases jau atlaistas; mums garām aizvoja trīs četras meitenes īsos svārciņos, smiedamās un dižodamās katra nejausta vērotāja priekšā. Bet viņš pat nepaskatījās uz to pusi. Nepamanīja viņas... Piedod man?... viņš nočukstēja.

Es tik gāju un gāju. Tagad nomales virzienā, augšā kalnā starp Čipivu un Meinstrītu. Es zināju, ka viņam kaut ko vajadzēs, naudu vai vietu, kur apmesties, vai sasodītas asaras kā jau viņiem visiem, viņiem mūžīgi kaut ko vajag. Kāda sagadīšanās, ka viņš ieminējās par tēvoci Klementu, kurš savā ziņā bija ļaunāks par visiem.

Viņš sacīja, ka saprotot — viņš neesot pelnījis piedošanu. Bet...

Es gāju mājup pa garo apkārtni, pa Herustrītas tiltu. Es vienmēr eju turp. Iznāk tāds kā izstiepts aplis. Šī pastaiga mani sevišķi iepriecina saulainā laikā; kājas man ir stiprākas, nekā izskatās. Un arī es pati esmu stiprāka. Trīs operācijas četros gados, bet es pati iepērkos un apdaru mājas darbus, un nav nekādu problēmu, ja neņem vērā aizdusu, kas brīžam uznāk, ārsti teica — tas esot no augstā asinsspiediena, bet ko nu viņš zina? — paša tēvs vienā jaukā dienā slimnīcā nēma un nomira, un tika taču uzskatīts par labāko ārstu pilsētā, un, re, kas ar viņu notika. Nēma un nomira. Tas bija avīzē, "īstais nāves cēlonis nav zināms". Man nāca smieklis, kaut gan tas večuks man patika. Jo īstenais nāves cēlonis nav zināms nekad. Viņi tikai sacer kaut ko, lai ierakstītu tukšajā ailē miršanas apliecībā. Tur ir un viņi aizpilda tukšo vietu. To varētu izdarīt jebkurš.

Viņš teica, ka es labi izskatoties. Vai man ar veselību viss kārtībā, viņš jautāja.

Es sacīju, ka mana veselība ir mana privāta lieta.

Mēs gājām gar Metropolitēna sīkpreču veikalu, bet es negribēju iet iekšā. Lāgiem es tur iemetu aci, lai nosīstu laiku. Varbūt nopērku kaut ko — diegu spolīti vai dažas spraužamadas. Taču iet iekšā man negribējās, jo viņš man sekotu un ļaudis redzētu mūs kopā; misis Česneja, kas dzīvo pāris māju tālāk man kaimiņos un strādā saldumu nodaļā, ievērotu, ar ko es esmu kopā, uzdotu visādus jautājumus, ziņkāriga sieviete, tāpēc es gāju bodītei garām un neapstājos pat pie Markasa universālveikala lielajiem skatlogiem, kuros man lielākoties patīk ieskatīties. Un viņš man sekoja. Turējās blakus. Turpināja uzdot jautājumus, tikai tagad klusā balsī, it kā beidzot būtu sapratis un zinātu, ka atbilžu nebūs.

Kā klājas Denam?... Džimmijam Gloveram?... Besijai?

Es gāju ierastajā solī. Ne ātrāk, ne lēnāk. Varbūt tās bija iedomas, bet man šķita, ka redzu — viņš pievelk kreiso kāju... Mēs pagājām garām ķīniešu restorānam *King Wah*, kurā es nekad neesmu bijusi un nekad nebūšu. Restorāna barība tādi atkritumi vien ir. Nevienam nevar uzticēties. Pagājām garām Velko frizētavai, kur Džeimijš, atbraucis uz pilsētu, grieza matus. Un mūsu Leisiju apģērbu veikalam, kurš vairs nedarbojās, kopš Agnesi Leisiju ķēra trieka. Un puķu kioskam, kas iespiests starp Kresdža veikalu un Revko aptieku un kur pārdeva nocenotas Lieldienu lilijas un krizantēmas, un tulpes. Lieli, spīdīgi satina pušķi ap puķupodiem... Viņš jautāja, vai es nevēloties dažus ziedus vai varbūt pušķīti, ko piespraust pie tērpa, un es izdvesu kaut ko līdzīgu smieklīgam un teicu

nē. Nē, paldies... Vai kāds domāja, ka es grasos apraudāties?... Un ka mēs abi sāksim raudāt pašā Meinstrītas vidū? Nekā nebija.

Logā pārdošanai bija izlikti arī lieli vainagi un darinājumi ar nosaukumu "kapa noklāji". Es gandrīz vai pateicu viņam — kāpēc gan nenopirkt vainagu manas mātes kapam, — tomēr cietu klusu... Mēs pagājām garām Sūtniecības viesnīcai, kur notika pieņemšanas, arī Dženisas un Rozmarijas balle, sen atpakaļ, un viss tā vien taisās sajukt kopā kā mantas grabažām pilnā atvilktnē. Nav jau gan nekāda ļaunuma, ka viss sajūk. Tad dzīve kļūst vieglāka. Kādēļ viņam bija jāatgriežas Roklendā, kādēļ tik nervozi un aizkustinoši jāvicina cimdotašas rokas... tā, ka man sāk tirpt āda. Īpaši uz skausta. Kā tad, kad naktī mājā atskan kāds troksnis, bet es tikai bezpalīdzīgi guļu; turklāt pa pusei akla, bez savām brillēm.

Kenelstrītas grilbārs: logā divi gluži vienādi augi, kā vienmēr, ar lapām kā šķēpiem. Galīgi noputējuši. Viņš iejautājās, vai es negribot iedzelt, tikai kādu glāzīti. Es paskatījos viņā: biju pārsteigta, ieraugot, kā viņam asaro acis; stāvot tuvu klāt, zilajām lēcām varēja redzēt cauri. Un šī nāves bālā āda. Viņš izskatījās par piecpadsmit gadiem vecāks, nekā varētu izskatīties. Saodu kaut ko savādu — piparmētras? zobu eliksīru? — kaut ko metālisku un tomēr līdzīgu pelniem. Vajadzēja atkal pateikt — nē, paldies. Bet beigu beigās mēs nonācām krogā, pie bāra. Man alus, viņam els. Bāru apkalpoja Boba Svensona puika, bet mūs viņš nepazīna. Resnu vēderu, papliku pauri, lai gan nebūs daudz vecāks par četrdesmitiem. Ar Boba Svensona seju, bet bez viņa laipnās izturēšanās. Televizors bija uzgriezts pamatīgā skaļumā. Dienas izklaidējošā programma, ļaudis smejas un aplaudē... Viņš balstījās pret bāra leti, varbūt noguris, un stāstīja man par savu dzīvi Demoinā, tad Sietlā, tad Vankūverā, tad radusies izdevība un viņš aizbraucis uz Noumu Aļaskā... salīdzis par kravas auto šoferi... tad izcēlies arod biedrību strīds; vienam otram pārdurtas riepas, varbūt es esot lasījusi par to?... pirms vairākiem gadiem. Es papurināju galvu. Nē, nevaru atcerēties, nevaru. Kas man tur ellē par daļu. Tobrīd televīzijā raidīja ziņas, tā sauktais pusdienas kopsavilkums, un kas ellē man vai kādam citam pie bāra gar to visu daļas; Boba Svensona puika pārslēdza kanālu, kur kāds vīrs teica "atvaļinājumu laikā satiksmes negadījumos bojā gājis vislielākais cilvēku skaits", uz citu, kur rādīja elektroniskā bingo spēli... Nu, viņš stāstīja, esot tajā visā pamatīgi iepinies, un kāds izdevis līdzvainīgos, un daži vīri ietupināti cietumā; neveiksme, ko padarīsi.

Jūs domājat, ka tas mani pārsteidza? Nemaz.

... Vai Besija dzīva? To viņš noprasiņa pēkšņi, it kā censtos mani pārsteigt. Vai varbūt pats nezināja, ka to vaicās.

Es atteicu — nē, ko viņš ellē iedomājas?... ka ļaudis dzīvo mūžīgi? Kad viņš aizbrauca, tantei Besijai bija sešdesmit divi gadi, viņš taču to zina. Ko tad viņš bija cerējis? Viņš paliecās uz manu pusi un aizlika aiz auss plaukstu. Laikam kļūst pakurls. Un varbūt senils. Žokļi saspringa, it kā viņu kratītu drebuļi. Ko ellē tu cerēji — ka ļaudis dzīvos mūžīgi, gaidīdami tevi?... Ap vienu galdiņu sēdēja jauni vīrieši, droši vien Forda rūpnīcas strādnieki, pabeiguši darbu. Viņi jauki pavadīja laiku, smējās, vēl un vēl pasūtīja alu. Viens šķitās krietni pilnā, lai gan bija tikai dienas vidus. Mati viņam bija tumši, cirtaini, kā Džeimijam, un man mīkli kļuva neomulīgi, jo es iedomājos, ka tas gandrīz vai varētu būt viņš un tūlīt ies valā kautiņš. Bet tas, protams, nevarēja būt viņš. Tas nebija iespējams... Turklāt Džeimijš bija vecāks par to pusi.

Tagad viņš uzrunāja mani čukstus. Vai es viņam piedošu? Viņš nožēlojot. Mokoties nožēlā jau gadiem ilgi. Cietumā, kur tik daudz laika pārdomām. Cietuma slimnīcā. Tur bijis daudz vīriešu viņa vecumā, visi tālumā no mājām un nožēlas pārņemti. Ak Dievs, kāda nožēla! Viņi gribējuši tikt ārā un atpakaļ mājās un... Bet es nebildu ne vārda. Sūcu alu. Viņš savu elu nedzēra, bija pieliecies man klāt un čukstēja. Gribēju viņu atgrūst smakas dēļ; smaka vēdīja viņam no mutes. Taču es nespēju viņam pieskarties. Iedomājos: ja viņš pieskartos man, es sāktu kliegt. Kliegtu un kliegtu. Bet viņš nemēģināja to darīt, vienīgi liecās uz manu pusi, nemitīgi knibinājās gar brillēm un centās smaidīt, rādīdams savus porcelāna zo-

LIESMAS RIEKSTIŅAS ilustrācija

bus, tik nevainojamus, ka vai jāsmejas. Baidījies, ka sāksu smieties. Ka smiešos vai kliegšu, vai iecirtīšu viņam plauku. Nezināju, kas notiks, īpaši bingo programmas un tās divainās, viņojošās mūzikas pavadījumā, kas skanēja kā sirēna; tā rada sajūtu, ka tu sāc jukt prātā.

Viņš teica, ka daži vīrieši tur atkal kļuvuši ticīgi. Raudājuši un vaimanājuši, piesaukdami Jēzu. Nudien. Nekad nevarot uzminēt, kuram tas uznāksot — svētdienās un trešdienās — lūgšanu stundās. Bet viņš nepadevies. Ar viņu tas neesot noticis, gluži vienkārši neesot noticis. Viņš nezinājis, ticēt tiem vīriem vai ne, — varbūt viņi melojuši... Vai es viņam piedošu? — viņš atkal nočukstēja.

Man nebija, kur skatīties, izņemot televizora ekrānu. Āda šķita kā izrobota. Itin kā būtu uzmetusies zosāda un vairs nemūžam ne-taisītos pāriet. Nodomāju — ja viņš man pieskartos, es sāktu kliegt. Piedot? Piedot viņam?... Viņš satraukti turpināja runāt — kaut ko par satūkumu padusē... pirms pusotra gada... un viņš aizgājis uz pārbaudi, un ārsts sacījis... un ārsts izkārtojis... un sekojusi iepriekšēja operācija vai kā nu to saucot... un... Un viņš mirstot, tādi tie jaunumi. Mirstot. Sākumā viņš neticēja, jo vispār neticot ārstiem, viņš zinot pārāk daudz gadījumu, kad tie kļūdījušies, bet pēc kāda laika sapratis, ka tā ir taisnība, jo pats sajutis, kā mirst. Viņš pateica — pats sajutis, kā mirst.

Kāds tam sakars ar mani? Es noliku glāzi, nespēju to izdzert. Kāds tam visam sakars ar mani? Taču es bijusi sākusi trīcēt, jutu, ka man iekšā sākas drebuļi. Ak Kungs. Jēzus. Gribēju uzkliegt viņam: kāds tam sakars ar mani? kāpēc tu esi šeit? kāpēc tu nenomiri tais Rietumos vai tur, Aļaskā, vai vēl nez kur, uz kurieni aizbēgi? Taču es sadzirdēju pati savu balsi runājam ar viņu. Steidzīgi. Vārdi bira bez apstājas, skaidri un žigli, it kā es jau iepriekš zinātu, ko pateikšu, bet es tak nezināju... Džeimijš dzīvo ar kādu sievieti Kresntbičā. Viņai ir divi mazi bērni. Vīrs miris. Viņi mītnās lielā, dārgā treilerī, kas stāv uz klučiem treileru stāvvietā. Izliek gluži labi. Iedzer pa druskai, bet ne pārāk traki. Džeimijš šobrīd nestrādā... Sļūelena aizbrauca uz Klīvlendu, pirms vairākiem gadiem. Droši vien būs apprecējusies. Mazbērns neesmu redzējusi, nē. Pie velna. Tas jau tik sen. Klements, Rojals un Adeleida ķīvējās ap testamentu — viņš taču zina, vai ne? — jā. Visi nolīga advokātus. Viens advokāts bija no laukiem, izslavēts par ļoti labu, bet dārgu; nelikās gan, ka viņš būtu diez cik attapīgs. Sapiņķēja visu vēl vairāk. Lieta ievilkās triju gadu garumā. Rojals apgalvoja, ka divdesmit piecus gadus esot remontējis vecajai dāmai dzīvokli un labojis mēbeles — visu bez samaksas. Šito meli!... Viņi visi meloja. Vai varbūt runāja patiesību — tā, kā to redzēja; kļuva tik nikni, ka sadomāja visu ko un pēc tam paši tam noticēja. Tu jau zini, kāds mūžīgi bija tēvocis Klements. Lai nu kā, trešo daļu mantojuma advokāti pievēca sev... Tad Klements ieradās kādā Ziemassvētku vakarā kopā ar savu meitu, kam kāja plastmasas šinās, viņš bija piedzēries un raudāja, un Adeleida labu brīdi neparko nenāca ārā no virtuves, tad iznāca, tad abi saīga mieru un piezvanīja Rojalam, viņš ieradās, un ap pusnakti viņi visi saīga mieru, un vēl tur bija vecā Adijas tante, divsimt piecdesmit mārciņu, seja noraudāta slapja un visa sarkanos plankumos — kā masalās. Tad mēs visi līdz diviem rītā spēlējām kārtis — rammiju... notiesājām vakariņu pārpalikumu... viņi smējās un dažbrīd iespiedzās, gluži kā bērni. Viņi spēlēja rammiju savā īpašā veidā, paši ar saviem noteikumiem, tā kā tolaik, kad bija bērni vecajās mājās, fermā... Viņš citīgi klausījās, aizturējās elpu. Baidījies, ka viņš nesagrābj manu roku un nepieklāuj seju manam kaklam... Baidījies, ka viņš nesāk raudāt, un tad es varbūt nejaudāšu noturēties, padošos... Klements? Rojals? Adeleida? Besija? Džeimijš?... Vai viņi vēl...? Vai viņš varētu...? Nav taču par vēlu, lai viņus apciemotu?... Nav par vēlu?...

Beigās viss noskaidrojoties, viņš teica. Tagad viņš to zinot. Tagad viņš tam ticot. Jauns būdams, nezinājis — nezinājis neko. Bet tagad zinot. Viss noskaidrojoties un beidzoties laimīgi, visi strīdi aizmirstoties, un tā tam arī esot jānotiek, pirms cilvēks mirst... to viņam kāds esot pateicis cietumā, ļoti reliģiozs vīrs, astoņdesmit gadu vecs. Mūža ieslodzījumā. Tiesnesis pirms četrdesmit gadiem piespriedis viņam trīssimt gadu un klāt vēl mūža ieslodzījumu, un

tur nu viņš bijis, joprojām cietumā, un pat nerūpējies par apžēlošanu, netaisījies to pieprasīt, teicis, ka esot samierinājies un gaidot vairs tikai nāvi, un visi viņa mīļie tikpat esot izklīduši un apmīruši, tā ka neesot nekādas jēgas dzīvot vēl pēc viņiem... Beigās viss noskaidrojoties. Un neesot svarīgi, kā.

Jutu sareibstam galvu. Iekšā viss trīcēja, kuņģi, pakrūtē. Aizgāju no viņa... devos uz dāmu istabu... tās pašas tumši rožainās sienas, ko atcerējos no seniem laikiem, tikai nu tās bija galīgi netīras, noķēpātas ar lūpu zīmuliem, ar uzacu zīmuliem... ar visādiem piedauzīgiem zīmējumiem. Man vajadzēja tikt prom no viņa. Viņš ar tādu spēku balstījās pret mani. Un šī balss. Un pat elpa. Gluži kā hipnoze... Es atgriezu krānu, bet nāca remdens ūdens. Izlietne bija netīra. Tajā mētājās mati, sajūrcītas salvetes. Te nemūžam nav bijis tādas netīrības, varu apzvērēt; te nekad tik pretīgi nesmirdēja... Taisni vai nelabi metas. Ja man nebūtu tik sasodīti vienalga — bet tā bija —, es pateiktu Boba Svensona puikam, kā te īsti ir. Bet kāpēc lai es šķiestu elpu, kas man daļas? Nav mana darīšana. Es nekad neatgriezīšos, neviens no mums neatgriezīsies šai krogā. Par vēlu. Spoguļi ieraudzīju savu seju, bet tā man necik nerūpēja. Par vēlu? — par vecu? Tu nonāc pie robežas, kad tev ir pilnīgi vienalga, ne jau tāpēc, ka esi saniknots vai pat noguris, bet gan tāpēc, ka esi atbrīvojies no visiem šiem mēsliem, kas tev apkārt, atbrīvojies no cilvēkiem, kas tev apkārt, visviens, vai viņi izplūst asarās vai lūdz tev pakalpojumus, vai mirst, kājās stāvot, izelpojot indes smaku... Trīcēšana pamazām mītējās. Ar mani viss būs kārtībā. Samērcēju dažus papīra mutautiņus un piespiedu pie sejas, uzmanīgi pārliekušies tālu pār izlietnes malu, lai nenosļakstītu mēteli. Seja dega. Vaigi piesārtuši un karsti. Augsts asinsspiediens, viņš teica, brīdinādam mani. Vecāmāte mēdza teikt: Cik garš, tik plats. Ja nenomirsi no viena, tad nomirsi no kaut kā cita.

Te tik briesmīgi smirdēja, ka es izsteidzos ārā. Atgriezoties tur, kur, pret bāra leti atspiedies, stāvēja viņš. Pieskāros viņa rokai, pavisam viegli pieskāros. Paliec sveiks. Galva vairs neregēja, ar mani viss bija kārtībā, gribējās tikai kādu nieku svaiga gaisa; pateicu viņam "paliec sveiks". Devos ārā no kroga. Viņš mani panāca. Atkal ņēmās bubināt par miršanu... vai tad es nezinot, ka viņš mirstot... vai es nesaprotot, ko viņš sacījis... Viņš mirstot un gribot, lai es viņam piedodu. Esot nobraucis deviņdesmit jūdžu. Un gribot... gribot, lai viņa sieva viņam piedodot... Nu man jau sāka apnikt. Seja tik ļoti kvēloja, varbūt es, pati to neapzinādamās, visu laiku biju dusmojusies. Vai lai es aizmirstu septiņpadsmit gadus no savas dzīves, lai meloju pati sev par to, kā esmu viņu nīdusi, cik nogurusi naidā pret viņu, vai lai es izdzēšu to visu no atmiņas, lai padodos tikai tāpēc, ka te kāds nelietis man melo... elpo indi man sejā... stāsta man pasakas par svešinieku, kas ar autobusu aizbraucis uz Rietumiem un galā nonācis Aļaskā un tad cietumā, un nu mirst, putnubiedēklis, kas grīļojas man blakus, it kā reiz nemirtu katrs, kārdina mani, lai atgriežos pati pie sevis?

Tomēr es izgāju no kroga, nepateikusi ne pusplēsta vārda. Pametīu viņu tur. Ārā spīdēja saule, tas mani mazliet samulsināja, jo atcerējos, ka laiks bija apmācies un vēss... vai tad pirmīt nelīja?... taču tagad ārā bija pavasaris, to varēja saost gaisā. Pavasaris. Silts laiks. To varēja saost pat pilsētas centrā, par spīti visām automašīnu un autobusu izplūdes gāzēm. Atmiņā nez kāpēc palicis, ka ir auksti, kā ziemā, bet es droši vien būšu sajaukusi. Skaidri redzams, ka ir pavasaris.

Gāju mājās pa Kenelstrītas tiltu. Jutos labi. Svaigais gaiss bija tik labs. Večuki baroja baložus uz tilta, uz platās ietves. Baloži pajuka uz visām pusēm, kad es gāju garām, taču nolidoja tikai dažus jardus un atkal nolaidās zemē. Nekas tos nespēja nobiedēt. Pasveicināju večukus tāpat kā vienmēr, lai gan īsti tos nepazīnu. Daži bija manos gados un daži — ļoti veci. Daži bija tādā vecumā, kādā būtu mans tēvs, ja vēl dzīvotu... Viņiem bija vārdi, un, ja mēs apstātos, lai aprunātos, tad itin labi iepazītu cits citu. Bet ko tur velti uztraukties? Kad es pagāju garām, baloži salasījās atkal un knābāja maizes druskas; uz ilgu laiku tos nespēja nobiedēt nekas.

No angļu valodas tulkojusi SILVIJA BRICE

ANDRA PŪCE

aaaaaaaaaak
auauauauauuuuu
mammmmmau au
mau mau mauka
ak mauku auka
au aku maukas
vai aku nāras
nē aku mauras
vai akas cauras
nē cikcakainas
aū aū jūs aku dzilēs
jūs akmeņi ledaini mīlēs
aū aū jūs aku mauras
dziļas kā deviņas jūras
mati kā uguns jums kuras
glumajās akas plaisās ķeras
ak kā tās jūsu acis mutēs veras
kad tās dzer un neatdzeras
ūūūūūūūdeni maigu
kā ūdru un ūdeļu āāāda
kā jūsu āda
ak daiļās mauras
mau mau mauriņos
zaļos jūs gozējaties
zemzemes klaidos

★ ★ ★
dedzināsim gumijas čības
uz elektriskajiem sildītājiem
ja grib lai nodeg arī šīs būdas
biezajām tumšajām sienām
uzspridzināsim dezodorantus
elektriskajās cepeškrāsnīs
nevajag dvesmas tik elegantas
šajās zaļajās pļavās
aizeju ganīt gliemežus rasā

★ ★ ★

katrā pilsētā
vidēja lieluma piecstāvu mājas
katrā mājā pa dzejniekam
katram dzejniekam
kabatā spičkastīte
katrā kastītē
sērkociņi

★ ★ ★

skaties kā jūra aizpeld projām
neguli neguli saņemies kod
ūdenī zivīs nāras krūtīs
visā kas aizpeld negribot
kod laikā tvaikā un dūmos
iekod dialektikai stilbos

★ ★ ★

svaigums gaisā
sēžu smēķēju
pagalmā vecā
domāju baigi
sīkie laistās
ar pelņūdeni
galva man sāp
krāsoju lūpas
redzu baigi
krunkaina piere
sīkais pieskrien
ūdeni uzlej
ausis man pilnas
dzirdu
Andžellāā
a—ū
nāc mājās
vakariņas galdā

★ ★ ★

Reiz man
piesējās
melnaiss suns.
Es viņam biju
malduguns.
Man nav
savas pils.
Es neesmu
karaļmeita.
Un saburzīta
ir mana kleita.
Un vienīgā gaļa
pie pašas kauliem.
Un arī to pēc brīža
var pamest dzīvības dvaša.
Ja tad
tu nāksi,
melnaiss suns,
es nebūšu
tev malduguns.

★ ★ ★

mans nespēks
kā sabraukta
baloža spārns
vējā plivinās
un atceras
visus lidojumus
sulīgo muskuļu
audu dziesmas
cenšoties restaurēt
katras riepas
pieskāriena brīdī
nelūdzot žēlastību
taksīšu šoferiem
mans nespēks
kā sabraukta
baloža spārns
ieplūdīs asfaltā
drūmā un lietainā
vasaras dienā
ūdeņainas liesmas
vecu akvareli sadedzinās

★ ★ ★

es varu ar klusumu tērzēt
un meklēt tumsnešos rasu
man galvā ir salmi vai palmas
un acīs zied ūdensrozes
un matos cerības visas
spīd kā asfalta lauskas
es gribu peldēties vējā
un saulē un putnos un acīs
ienirt gaišajā tumsā
sveicinot zāles un astes
un puķpodos augošas zvaigznes
barot ar emociju ekstraktu

ELĪNA

dīvainās dāmiņas sentences
plūst brīvprātīgi bez sapratnes

trakās meičiņas biželes
plosās dūmos tāpat kā es

jukušā skuķēna kājeles
meklē mākoņus kuri nes

★ ★ ★

atvērās kaķa acis
durvis uz mirdzumu tumsā
ritmiski šūpojās vējā
pakārtā kaķa acis
lidoja gludeklis
iekrita rozēs kā rasa
saldumu traukā
juka un maisījās
tabletes riekti naktis
limuzīni glāsti konfektes
olas skursteni utt.

KAUCAMAIS

kaktusu pūkas
ne cūkas ne biskvītkūkas
ne Āzijā ne Āfrikā
jā jā jā
dzeloņdrātis un vīns
piesmacis krinolīns
ū ū ū
un tu
pagriezis muguru
pliku un pumpainu
allaž šarmantu
tu tu tu
sivēna šņuksti
pret nakti
dienā rakti
un es
bez piesaistes
pie pasaules
es es es

★ ★ ★

Signalizāciju stilā
odi sīc serenādes.
Šis avangards
izraisa pārdomas
par atsvešinātības
problēmām lielpilsētās.
Uz tapetēm nosisti odi
izveido rakstu zīmes —
sarkanas švīkas,
melnus ķeburus —
vampīru simboliku.
Nenosisti odi uz
manām kaulainajām
rokām rīko
sarkanvīna dzīres.
Viņus neinteresē
tikko apēstā ābola sula
tavu lūpu kaktiņos.
Visam par spīti
pieņemtas spēkā
kamenes spārnu
saceltais vējš.

Viktors Ivbulis

MAKSA PAR PROGRESU

(Par dažām tendencēm ASV literatūrā)

Pēdējos gados mēs aizvien biežāk ar ilgām un skaudību raugāmies uz ASV un Rietumeiropas tautu pusi tādēļ, ka viņu pārticības līmenis, apgādātība ar dzīvokļiem, darba kvalitāte un darba mīlestība daudziem ir gandrīz nesasniedzams sapnis. Materiālajam progresam līdzī nāk, kā es par to uzskatāmi pārliecinājos vairāk nekā pusotra mēneša Vašingtonā, izglītības un profesionālās sagatavotības autoritāte (līdz ar ļoti labām algām, protams, dakteriem, juristiem, ekonomistiem, inženieriem), augsta cilvēku ikdienas attiecību kultūra. Amerikānis ik uz soļa gatavs teikt "Excuse me!" (un tikai tā, bet nevis "Sorry!" vai "Pardon!"). Pat tad, kad pretimnācējs pienāks jums par tuvu, tiešai saskarsmei nemaz nedraudot, viņš obligāti atvainosies. Daudzas reizes universitātes teritorijā un pilsētas ielās bez kaut kādas nepieciešamības ar gaišu smaidu un "Hallo!" man, ir sveicinājuši jauni, nepazīstami cilvēki, visvairāk sievietes.

Varbūt ne visi zina, kāds ir ASV galvaspilsētas galvenais ielu pārbīvētības iemesls. Mašīnu tiešām ir ļoti daudz. Tomēr tas svarīgākais — krietni vairāk nekā pie mums ir gājēju pāreju. Turklāt, ja nav gaismas luktu, uz ielas stūra absolūtā prioritāte pieder gājējam. Es, tā arī nepieradis pie šīs privilēģijas un Rīgas izmācīts, bieži vien stāvēju, laizdams mašīnas pa priekšu, bet tās, savukārt, apstājās un pacietīgi gaidīja, kamēr es savā vecīgajā staltumā ar steigu pārsoļoju pāri ielai. Filadelfijā un Ņujorkā man šī sajūta izzuda, bet Vašingtonā likās, ka uz ielas nedraud ne mazākās briesmas. Tāpat laikam domā arī daudzie velosipēdisti un droši dodas iekšā mašīnu burzmā.

ASV skatās augsts noziedzības līmenis. Vispār jābrīnās, kā kārtība valstī nesabrūk, ja atceras, ka iedzīvotāju rokās, pēc dažām ziņām, ir ap 180 miljonu šaujamu, ka nepastāv iedzīvotāju pierakstīšanās dzīvesvietās, ka vienīgais dokuments, ko var uzprasīt, ir autovadītāja tiesības, ka, iebraucot viesnīcā, pietiek nosaukt vieniņu vārdu, lai saņemtu istabas atslēgas. Noziedzniekus ķer, taču tai pašā laikā arī cilvēkiem ļoti uzticas. Pasaulē bagātākajā — Library of Congress bibliotēkā ir tāda kārtība: ar visu ielas somu jūs ieejat grāmatu krātuvē, apstaigājat katalogus vai pastrādājat pie kompjūteriem, kas tos aizstāj, pasūtīt grāmatas, saņemat tās vienā no lasītavām, lasāt, cik ilgi gribat, un pēc tam atstājat bibliotēku, melnajam policistam pavirši ielūkojoties jūsu somā. Apmeklētāja vārds un adrese parādās tikai uz grāmatas pieprasījuma lapas, un neviens nepārbauda, vai tas tiešām ir viņa vārds. Paprasīju kādai darbiniecei: varbūt grāmatas ir marķētas tādā veidā, ka, ejot laukā, atskan signāls. Nē, neesot. Tas pārāk dārgi maksā. Vai grāmatas zūd? Zūdot gan, bet ne daudzas.

ASV es ieraudzīju daudz vairāk patiesas cilvēkmīlestības nekā pie mums, daudz vairāk izpalīdzības, daudz mazāk noslēpumainības (mums bija ekskursija uz Balto namu un Valsts departamentu, tādās rīkojot arī uz visām citām valsts iestādēm) un — diemžēl! — lielu papīru rakstīšanu sakarā ar pieticīgo stipendiju, kuru mums maksāja. Domāju arī, ka bezdarbs ASV, kurš varbūt patiesi ir lielākā nelaime, — pastāv tikai kā bezdarbs kaut kādā noteiktā spe-

cialitātē, jo visas lielās avīzes izdod līdz piecām sešām lappusēm plašus pielikumus ar sīkā rakstā nodrukātiem darbavietu piedāvājumiem. Par ārstēšanu jāmaksā milzu nauda, taču tā nav problēma cilvēkam, kurš strādā un sastāv slimo kasē. Nepaliek neviens guļot uz ielas arī tad, ja viņam naudas nav un nepieciešama steidzama operācija.

Tās ir atziņas, kuras guvu kapitālisma citadelē. Taču ne viss ir tik labi. Lielu satraukumu izrāda ar vareno izpriecu industriju nesaistītie kultūras darbinieki. Reti kurš gleznotājs vai tēlnieks spēj nopelnīt iztiku, strādādams tikai kā mākslinieks. Teātris ASV uzplaukst. Vašingtonā vien esot ap desmit profesionālu teātru, un, ja var spriest pēc tā, cik man ar tiem iznāca iepazīties galvaspilsētā un Ņujorkā, visi skatuves mākslas komponenti ir augstā līmenī gan katrs par sevi, gan veidojot izrādi kopumā. Nezinu, kā vērtēt to, ka muzikālajos uzvedumos balsis pastiprina neredzami mikrofonā. Acīmredzot aktieru algas arī nav zemas, ja jau vidēji dārga biļete maksā 35–40 dolārus. Taču dramaturgiem laikam gan maz tiek, jo tādu, kas iztiekot no lugu sacerēšanas vien, visā valstī neesot vairāk par pieciem sešiem. Izplatīta ir arī kolektīva dramaturģisko sacerējumu veidošana, kas taču arī nozīmē attīstību virzienā uz reālu Autora nāvi: lugu iesāk rakstīt viens cilvēks, bet vēlāk tam pievienojas gan režisors, gan aktieri, gan citi svarīgākie uzveduma līdzdalībnieki. Dramaturgu stāvokli sarežģī arī tas, ka viņi nav atraduši sev vietas augstskolu katedrās atšķirībā no dzejniekiem un prozaikiem.

Veikali ir grāmatu pārpilni. Tās ir arī dārgas. Taču nopietna daijliteratūra vairs nav godā. Partēmu "Mūsdienu amerikāņu literatūra" Džordža Taunā lekciju nolasīja Pats Konrojs — cilvēks pusmūža gados, viens no vadošajiem praktiskajiem literatūras kritiķiem valstī, augstās Pulicera prēmijas laureāts. Lūk, daži no viņa izteikumiem, kurus pierakstīju precīzi. "Literatūra šinī zemē nav tik populāra kā Padomju Savienībā. Rakstnieki nespēj tik lielu lomu kā Eiropā. Nopietnās daijliteratūras sacerētājs var priecāties, ja viņa grāmatu pārdod 25 000–50 000 eksemplāros, jo ļoti retos gadījumos metiens sasniedz 100 000. Daijliteratūra ir pazuudējusi saiknes ar dzīvi. Džons Apdaiks algo cilvēkus, kuri viņam raksta ziņojumus par to, kas notiek reālajā pasaulē. Noraidot ikdienas dzīvi, literatūras kultūra kļūst nevajadzīga lasītājiem. Rakstnieki ir nikni uz sabiedrību, jo par savu darbu un talantu viņi pelna atalgojumu un to nesaņem. Bet pēc Roberta Frosta nāves nav jau arī neviena literāta, kas tiktu uzskatīts par ievērojamu personību. Pašreiz nav neviena laba nopietnā romānista, bet jaunā paaudze vispār neprot rakstīšanas māku un necenšas to apgūt. Materiālās grūtības ir daudz labvēlīgākas lielas mākslas radīšanai nekā pārticība."

Pārsteidza autoritatīvā kritiķa bezpalīdzība, kad viņam nācās izskaidrot, kāpēc literatūrā viss notiek tā, kā tas notiek. Tāpēc palieku pie savas agrākās pārliecības: kritiķim jāzina arī literatūras teorija, jāpazīst galvenie filozofijas un psiholoģijas virzieni, jāorientējas vēstures filozofijā. Jo sevišķi tādēļ, ka vairums atzīto rakstnieku, kas visumā droši vien ir lielākas personības par paras-

taiem kritiķiem, nepaiet garām dažādu —ismu būtībai, lai arī viņu attieksme pret tiem parasti ir ironiska vai noraidoša. Nepiekrīzdams domai, ka ASV literatūra ir visai nevarīga, paprasīju Patam Konrojam, kuri tomēr, pēc viņa domām, pašreiz ir labākie prozaikļi. Viņš uz tāfeles uzrakstīja sekojošu pirmo piecinieku: Sols Belovs, Pīters Teilors, Jūdira Velti, Anna Tailere un Vokers Persi. Lasītāju zināšanai: četri no viņiem ir septiņdesmitgadnieki un vecāki, bet Annai Tailerei ir ap piecdesmit. Kritiķis vērtēja arī dažus Latvijā zināmus amerikāņu literātus: "Artūrs Heili nav labs rakstnieks, bet viņš raksta par reālo dzīvi. Džons Apdaiks ir uzrakstījis briesmīgu romānu "Trusis". Ja Kurts Vonegūts pasaka — karš ir slikts, literatūra nekļūst laba. Džozefam Helleram ir viena laba grāmata "Catch-22" (neņemot tās nosaukumu pārtulkot). Normans Meilers iesāka labi. Viņa dzīve pierāda to, cik bīstami ir jaunam kļūt slavenam. Nav labas melno literatūras. Taču pie tā, protams, nav vainīgi viņi, bet apkārtnē, kurā viņi dzīvo, un izglītības trūkums."

Būdams neglābjams teorētiķis, savu vērtējumu ASV literatūrai (protams, manu zināšanu robežās) iesāksu ar dažām domām par kontekstu, kurā tā tiek sacerēta.

Mūsu laikmets ir neparasts. Šo neparastumu demonstrē jau tas, ka dažādu terminu pielietojumā agrākā biežā "anti" vietā Rietumos iesakņojies "post". Leslie Fidler 1965. gadā rakstā "Jaunie mutanti" jau runā par "postmodernismu", "postfreidismu", "posthumānismu", pat postprotestantiem, postbaltajiem, postvaronjiem, postebrejiem, postvīrietīgumu utt. Vēlāk spēcīgu akcentu iegūst "postapgaismība" kā cilvēku sabiedrības racionālas attīstības gals.

Ideja, ka pasaules kultūra pa īstam sākas ar pašreizējo laikmetu, nebūt nav jauna, dziļas saknes ir arī netīcībai nākotnei. Varbūt ne visi atceras, ka tik gaišs laika posms kā renesanse uzvārdīja lielu pesimisma un krīzes stāvokļa apzināšanās vilni. Nevienš cits kā dižais Leonardo Da Vinči gaidīja katastrofisku pasaules galu, milzīgu nelaimi, kurā cietīs visi ļaudis — gan labie, gan ļaunie.

Taču renesanse tomēr iegājusi cilvēces vēsturē kā laikmets, kad tika pārvērtētas visas vērtības, lūkojoties nākotnē, kad priekšplānā izvirzījās cilvēks. Pēc pāris gadsimtiem, labisajuzdami, ka klasicisms un apgaismība aizgājuši par tālu kosmopolītisko un valstisko institūtu slavināšanā, romantiķi koncentrēja savu galveno uzmanību uz brīvu personību kā sava veida minipasauli. Vēl pēc gadsimta, bet jau bez jebkādam ilūzijām, cilvēku no sabiedrības žņaugiem metās glābt modernisti. Tas vislabāk atklājas eksistenciālisma filozofijā. Tomēr arī viņiem bija pamazām jānoiet malā, jo jaunais ienaidnieks — paša cilvēka radītās mašīnas — izrādījās stiprāks un nežēlīgāks par visiem agrākajiem. Cietēji it kā nav visi, tādēļ arī nesūdzas visi. Kas tur ļauns, ja glīta izskata metāla vai plastmasas kaste netikai pastāsta par to, kas notiek aiz trejdurvīm zemēm, bet arī parāda karus un revolūcijas, ugunsgrēkus un taifūnus, basketbolistu komandas, kuru vidējā alga trīsreiz pārsniedz ASV prezidenta algu (200 000 dolārus gadā), puskailas vai apģērbtas skaistules, ziloņus un kukaiņus, svētos un slepkavas? Turklāt Jaiku pa laikam — tas mums vēl priekšā! — tiek uzbāzīgi reklamāti salāti un bumbvedēji, līdzekļi pret matu izkrišanu un superautomobili. Kādi varbūt iebildumi? Katram taču jāzina, par ko viņš var izdot savu grūti vai ne tik grūti nopelnīto naudiņu. Ir arī visiem domātas vakara ziņas, kurās dominē cīņa pret narkomāniju, īsi vēstījumi par to, kā darba dienu pavadījis prezidents, kurš politiķis atbalsta abortus un kurš ne, kāds būs rītdien laiks un dažkārt — kas notiek plašajā pasaulē. Pievakarē filmas — parasti labas —, kurās sižets veidots tā, ka tās par katru cenu jānoskatās līdz galam, augstvērtīga humora vakari. Nekā ļaunā! Ir arī raidījumi, kuros izvērsti aplūkotas ārzemju un ārpasaules problēmas, pārrunāti jaunumi zinātnē un medicīnā. Bet tas jau vairāk pa kanāliem, kuri nav tik populāri.

Gandrīz neviena programma, atsevišķi aplūkojot, nav slikta, tomēr, ekrānā raugoties, cilvēks zaudē pašu galveno, kas viņam ir. Nē, šoreiz ne tikai laiku, kuru katrs varētu izmantot lietderīgāk, bet — personību, atsevišķam individam raksturīgo skatu uz lietām. Pats nemaz to neapzinādamies, amerikānis sāk domāt tā, kā to viņam māca televizors. Normans Meilers — tomēr labs rakstnieks un cilvēks, kas jauaspējis piedzīvot dažādus laikus, — ar rūgtumu saka: "Es domāju, ka literatūrā ir iestājusies krīze. Tā ir dziļa. Tā ēd visus, ieskaitot mani. Es esmu pazaudējis daudz ko no aug-

sto nodomu apziņas. Es domāju, ka arī literatūras lasītāji ir cietuši tādu pašu zaudējumu. Televīzija ir mūsu laikmeta patiesais AIDS. Kultūrai nav vairs nekādas garīgas imunoloģijas. Tā ir totāli aplipusi ar televīziju" (8, 369). Labās kvalitātes ekrāns nemelo, bet arī nesaka taisnību, tādēļ ka pasniedz tikai daļu patiesības. Nē, parasti ne ideoloģisku apsvērumu dēļ, bet vienkārši tādēļ, ka dzīve ir garlaicīga un labāk parunāt par kaut ko, kas tikai ārēji izskatās pēc īstenības. Viss, kas notiek, televīzijā tiek pasniegts kā sižets — tiktāl vienkāršots, ka katrs to var uztvert bez grūtībām. Pirmo reizi cilvēces vēsturē arī analfabēts var saņemt informāciju, kas viņam agrākos gadsimtos nebija pieejama. Praktiski tādas lietas nenotiek, jo televīzijas cilvēki apzinās, cik bīstams ierocis ir viņu rokās, taču, ja kādam to īsti gribētos, NBC vai ABC tikls necību dažu minūšu laikā varētu iztaisīt par nacionālu varoni, bet izcila cilvēka reputācijai nodarīt nelabojamu postu. Pie "metavalodu" — izplatīto teoriju un doktrīnu — diskreditācijas un izšķīšanas mūsdienu amorfajā plurālismā arī lielā mērā vainīga televīzija.

Plurālisms arī nav slikta lieta. Ko pret to var iebilst? Mēs taču esam par daudzveidību politikā. Taču postmodernistiskais plurālisms nav vairs viedokļu cīņa tādēļ, ka nav skaidri izteikta viedokļa par principiāliem jautājumiem. Nereti tā ir viena kiča paveida sacensība ar otru. Mākslā šodien viss ir atļauts, kreisie virzieni un to sajaukumi ir labi tādēļ, ka tās likteņi nevienam vairs īsti nerūp un mākslas darba vērtība vairs nav estētiskā kvalitāte, bet gan cena, ko par to maksā, — šo drūmo atziņu var izlasīt neskaitāmos avotos. Var jau būt, ka mākslinieki un mākslas kritiķi stāvokli dramatizē — arī tie, ar kuriem nācās sastapties personiski. Bet tas, ka sabiedrību maz uztrauc tēlotājas mākslas un literatūras stāvoklis, šķiet, ir patiesība. Čārlzs Nūmens — nebūt ne marksists, bet objektīvs dažādu —ismu vērtētājs — arī izsaka plaši izplatītu domu: "Ticēt, ka oficiālā sabiedrībā sistemātiski cenzē tos, kas tai uzbrūk, nozīmē vienkārši nezināt, kas notiek. Tieši pret vidusšķiru vērstajiem lētajiem pārmetumiem ir vislabākais noiets. Kreisie būs nevarīgi tikmēr, kamēr viņi balstīsies uz klasisko apspiešanas teoriju. Viņi saskata aprēķinu un savvērestību tur, kur faktiski ir tikai ciniska vienaldzība" (9, 159).

Lielu daļu dailprozas raksturo seklums, neiedziļināšanās saknēs, īstenības pārvēršana īstenības imitācijā, bet masu kultūru — tēlu bezgalīga tīrāšanās ārpus mākslas sfēras robežām, kas neizbēgami vēršas plašumā, ainavai uz televīzijas ekrāna kļūstot aizvien lielākam un skaidrākam. Krīzes situāciju padziļina arī visaptverošā kādreiz dižās vēstures krīze, kuras augstākā virsotne ir Hēgelis. Tās cēloņi ir skaidri: grūti runāt par kaut kādu "gaišu nākotni" vienai nācijai vai visai cilvēcei, kad bada problēma pasaulē kļūst aizvien briesmīgāka, un kļūst skaidrs, ka to neatrisinās militāro izdevumu krasa samazināšana, kā to apgalvo naivi cilvēki, kad ekoloģiskās briesmas apdraud mūsu planētu kopumā un ne tikai atsevišķas tās daļas, kad kuru katru brīdi gēnu laboratorijās tīšām vai netīšām var tikt radīta kāda briesmīga baktērija vai vīruss, pret kuru medicīnabūs vēl bezspēcīgāka nekā pret AIDS, kad kodolbumbas kļūs aizvien vieglāk un vieglāk izgatavojamas un tās agri vai vēl nokļūs kādas noziedzīgas organizācijas rokās, kura nepakļaujas nevienai valdībai.

"Vēstures beigas" (atbalsis uz rakstu ar šādu nosaukumu apstaigāja vairākas lielās ASV avīzes) arī nenozīmē, kā tiek apgalvots, atgriešanās pie mūsu gadsimta sākuma "ekonomiskā un politiskā liberālisma" (kā šinī liberālismā iekļaujas 1905. gads Latvijā?). Tā nav arī tikai "pieaugošā koptirgus atmosfēra starptautiskajās attiecībās", kaut arī no visa tā tiek izdarīti nebūt ne optimistiski slēdzieni: "Vēstures beigas būs bēdīgs laiks... Visu pasauli aptverošā ideoloģiskā cīņa, kas izsauca bezbailību, iztēli un ideālismu, tiks aizstāta ar ekonomiskiem aprēķiniem, ar bezgalīgiem tehnisku problēmu risinājumiem, ar rūpēm par apkārtnējo vidi un patērētāju prasību apmierināšanu. Postvēstures laikmetā nebūs ne politikas, ne filozofijas, vienīgi cilvēces vēstures muzeja mūžīgā aprūpēšana" (13).

Vēsturnieku skaits aug, iznāk daudz labu darbu, kuru autori kvalificēti pāršķirta vēl neatvērtās vai maz studētās, nekad līdz galam neizzināmās Pagātnes grāmatas lappuses. Reizē ar to tiek arī rakstīta vai pārrakstīta tautu un lielu notikumu vēsture. Nav retums, kad paši pētnieki atzīst: "Vēsture ir cilvēku uzvedības

pieraksts, visaizraužošākais temats, bet neloģisks un tā pārblīvēts ar mainīgiem faktoriem, ka nepakļaujas zinātniskām metodēm vai sistematizācijai" (10,248). Jau šādi izteikumi norāda, ka tālabākajā gadījumā tiek uzlikota par zināšanu nozari, sliktākajā — par subjektivitātes pielietošanas lauku. Vēsture kā beletristika un beletristika kā vēsture — tāds ir daudzu jo daudzu daiļrakstnieku viedoklis, kad viņi pieskaras pagātnes notikumiem. Džona Gārdnera "Fredigrāmatā" lasītāja simpātijas ir briesmoņa Fredipusē, jo mūsdienu civilizācija rakstnieka simboliskajā attēlojumā ir vēl briesmīgāka. Normans Meilers uzrakstījis sacerējumu "Nakts armijas", kurš, pēc viņa paša vārdiem, ir vēsture kā romāns un romāns kā vēsture, bet faktiski — ne viens, ne otrs.

Jūt arī jaunu pieeju vispārzināmiem faktiem. Bastīlijas ieņemšana, kā zināms, bija Franču revolūcijas (ceru, ka redaktori nepieliks neko neizsakošo vārdu "buržuāziskās") centrālais notikums. Tam ir vēltas gleznas, dzejoļi, dziesmas. Bet vai kāds zina, cik cietumnieku tika atbrīvoti šajā vērienīgajā operācijā? Septiņi. Un viņu skaitā — neviena politiskā. Rakstot par Eiropas vēsturē tiešām ārkārtīgi nozīmīgo revolūciju tās 200. gadadienā, amerikāņu avīzes īpaši izcēla šo faktu, un es nedomāju, ka tās melotu.

Neticība vēsturei, protams, vispirms ir neticība progresam. Ar savu izcilo filozofa un dzejnieka prātu modernos laikos pirmais pamanīja, ka cilvēces morālā augšupeja ir apšaubāma, un šo domu nešaubīdāties izteica Frīdrihs Niče, un jau tādēļ vien viņš nekad nav nogājis no starptautiskas atzinības pjedestāla. Varbūt pats redzamākais Rietumu marksists — es domāju Fredrihu Džeimsonu — pirms dažiem gadiem raksta: "Kā ir, ja progresa ideja vispār nav ideja par to, bet drīzāk — kaut kā cita simptoms?" (7,239). Nav jābrīnās, ka Itālijas, Ungārijas, Polijas kompartijas radikāli pārskata savus ceļus uz reālo vai iztēloto progresu.

Runājot par vēstures tēmu, ļoti labu ieskatu mūsdienu Rietumu intelektuālās pasaules skatījumā dod F.R. Ankersmita apcerējums "Historiogrāfija un postmodernisms".

Vispirms, atsaukdamies uz Niči, viņš norāda, ka mākslota ir tradicionālā cēloņa un seku hierarhija — rezultāts, nevis cēlonis ir visa atskaites punkts. Tālāk: "Zinātne ir "destabilizēta", novietota ārpus sava centra (poststrukturālisti uzskata, ka nekam nav centra, ja vien mēs tam nepiedomājam klāt ideju vai subjektu. — V.I.). [...] Tas, kas ir paties, allaž ir sabojāts ar nepatieso. [...] Pagātnes vēsturiska interpretācija kļūst pamanāma un iegūst identitāti, kontrastējot to ar citām interpretācijām: tās ir, kas tās ir, balstoties uz tā, kas tās nav. [...] Vai gan romānista un vēsturnieka valoda nesniedz īstenības ilūziju? [...] Vēsturnieki modernisti iet pa līniju no avota un liecības uz vēsturisko realitāti, kas ir paslēpta aiz avota. Vēsturnieks postmodernists — pilnīgi otrādi — domā, ka liecība norāda ne uz pagātni, bet uz vēl vienu pagātnes interpretāciju" (1,141–146).

Ar ārkārtīgu neuzticību postmodernistiskā vēstures filozofija aicina raudzīties uz to, ko laikmets pasaka par sevi pats, un uzskata, ka tā vissvarīgākās atziņas atklājas tikai nākošajam paaudžam. Tāpat tiek noraidītas visas izplatītās pagātnes iztulkošanas teorijas, kaut kādas visaptverošas būtības vai atziņas meklēšana. "Saskaņā ar postmodernistisko redzes viedokli, mērķis vairs nav interpretācija, sintēze un totalitāte — uzmanības centrā ir vēstures kriptas" (turpat, 149.lpp.). Gadījumā ar Bastīlijas ieņemšanu šīs "kriptas" tomēr ir ļoti svarīgas un prasa pamatīgus komentārus.

Fredrihs Džeimsons tieši neparakstās zem postmodernistiskiem vēstures traktējumiem un runā par vēsturi kā par "nepieciešamības pieredzi". Taču mūsu visu acis joprojām cienījamā zināšanu nozare (ka tā nav zinātne, redzam no dažādām vienu un to pašu notikumu interpretācijām) Džeimsonam ir "stāstoša politiska zemapziņa" (*narrative political unconscious*) (6, 102). Šī frāze, kurai ir plašas netulkojamas asociācijas ar lingvistisko filozofiju un freidismu, ir sava veida kompromiss starp tradicionāli marksistisko un postmodernistisko vēstures traktējumu.

Ļoti grūti kaut ko pateikt par visjaunāko daiļliteratūras filozofisko fonu apstākļos, kad faktiski visas tās divdesmitā gadsimta skolas šodien vai nu vairs vispār nepastāv, vai pārgājušas amorfajā post fāzē. Likās, ka ultramodernās aprindās ilgstošu atzinību iegūs franču "jaunā filozofija", kuras redzamāko pārstāvju darbi apceļoja

daudzas zemes. Tā tiešām bija jauna un visvairāk izcēlās ar īpašu attieksmi pret Francijā allaž godā turēto marksismu. Tā raksturojama ar devīzi: nekādu dialogu ar marksistiem! Viņi māca dominēt pār citiem, marksisms ir "totalitārs racionalisms". Prese "jaunos filozofus" bieži kvalificēja kā "zudušo paaudzi". B.H. Levi grāmatu "Barbarisms ar cilvēciņu seju" (1977) iesāk ar vārdiem: "Es esmu velnišķīgā pāra — fašisma un staļinisma — ārļaulības bērns." Viņš īpaši uzbrūk kreiso varas teorijai, kurā apvienojas "ideoloģiska mistifikācija un atklāta apspiešana", un Mišela Fuko garā aicina tikt vaļā no jebkuras varas. Saskaņā ar B.H. Levi estētiskie un ētiskie ir vienīgi cīņas līdzekļi pret zinātnes un politikas totalitārismu.

Francijā "jaunie filozofi" jau esot nogājuši no skatuves, lielā mērā atstājot to tukšu, ja par tukšumu var saukt intensīvu intelektuālo dzīvi un jaunu domu meklējumus. Amerikā visbiežāk tiek apspēlētas un pārrunātas Marksa, Niče, Heidegera, Derrīdā un viņa domu biedra Pola de Mana (beļģieša, kas pārcēlies uz ASV) idejas. Nelaiķa Pola de Mana vārds gan parādās arī skandāla sakarā, kas radās, kad kļuva zināms, ka jaunībā viņš ir rakstījis profašistisku pamfletus. To filozofam daudzi nevar piedot. Nelīdz pat Derrīdā aizstāvība.

Lielumlielais rakstnieku vairums novēršas no īstenības norisēm, labākā gadījumā pasniedzot tās no neieinteresēta novērotāja viedokļa un bez izteiktas autora attieksmes, sliktākā — vispār neizejot ārpus ģimenes attiecību apraksta. Pītera Teilora kredo, piemēram, ir — rakstīt par ģimeni tādēļ, ka tā ir "vissvarīgākā lieta pasaulē sabiedrības organizēšanā un cilvēku attiecībās". Viņš paziņo: "Es neticu politikai, patiesi, es nedomāju, ka mēs varam izstrādāt pasaules kautes ar politikas palīdzību" (11,143). Kad prozaiķim pavaicā, ko viņš domā par "visagresīvāko modernās kritikas daļu — par strukturālistiem un dekonstruktīviem" —, viņš atbild tā, kā rakstnieki parasti to dara, kad jārunā par kaut kādiem —ismiem: "Ak, tā mani iesilda. Es par to smejos. Piedodiet. Es varbūt esmu dumjš, bet smejos" (11,138). Arī tās viedoklis ir vērā ņemams — reālistiski ievirzītā autoram nevar būt mīlestības pret teorijām (un tādas ir praktiski visas), kuras neatzīst, ka dzīve vispār ir kaut cik adekvāti attēlojama literatūrā.

ASV iznāk ļoti daudz daiļdarbu. Es spēju sekot tikai nedaudzu rakstnieku radošajam ceļam un vienīgi tiem, kas neraksta, lai vienkārši izklaidētu lasītāju, un kaut kādā ziņā tiek uzskatīti par nozīmīgiem. Spriežot pēc tā, ko tomēr izlasu, šķiet, ka aiziešana no īstenības ir skārusi ne tikai tos autorus (Sols Belovs ir izņēmums!), kuri ir izteikti neoneoromantiķi (lai lasītājs man piedod šo jauno terminu — citi tos rada riekšavām), kā, piemēram, talantīgais dzejnieks Gari Snaiders, bet arī rakstniekus, kas domā, ka viņi ir reālisti par spīti visam. Jo viņu — pat Sola Belova — attieksme pret īstenību bieži vien ir pasīva.

Annas Taileres romāni pašreiz ir vieni no plašāk lasītajiem ASV. Nedrīkst arī teikt, ka viņas bestsellers "Gadījuma tūrists" (1985) piederētu pie plaši izplatītās literatūras, kura lasītājus baro ar ilūzijām — bēgšanu no industrializācijas un tās sekām uz lauku neeksistējošo klusumu, iegrimšanu pārdzīvojumā pasaulē, kādu mums jau sen piedāvāja Aleksandrs Dimā ar labi zināmajiem "Trim musketieriem", vai asprātīgu un labdabīgu pasmiešanos par cilvēku un sabiedrības netikumiem. "Gadījuma tūrists" ir stāstījums autora vārdā par ģimeņu rašanos un to sairšanu. Romāns iesākas ar visai naturālistisku un apzināti garlaicīgu loulāto draugu Sāras un Makona kopdzīves aprakstu pēc viņu dēla, pusaudža, traģiskās nāves. Tas kā vienotājs simbols laiku pa laikam dabiski un spēcīgi izlaužas tā vai cita personāža apziņas virspusē. Sāra un Makons bez dēla vispār vairs nevar turpināt pastāvēt kā viena ģimene, un sieva aiziet no vīra.

Kā jau divdesmitā gadsimta otrās puses romānam pienākas, šajā solī nav traģisma. Un kā tas var būt, ja raksturi nedarbojas kā varoņi, bet gan kā cilvēkveidīgi neinteresanti vai groteski radījumi, kuri kaut kā pinas pa dzīvi. Ne tikai Sāras un Makona darbošanās ir traģikomiska — tādi paši ir arī viņu brāļi, no kuriem tāpat aizgājušas sievas. Iemesls: visa Lieri dzimta ir sīkmani un skopi cilvēki. Visādi citādi izdarīgā Makona māsa Roula nespēj aizsūtīt izdevējam brāļa manuskriptu tādēļ, ka viņas rīcībā ir aploksne, kas nedaudz lielāka par nepieciešamo. Makons, nespēdams tikt galā ar nelaiķa dēla suni, sastop jaunu šķirteni — mājas suņu apmācītāju, kura

izdresē abus: dzīvnieks vairs nevienam neuzbrūk, bet Makons no pedanta pārvēršas par cilvēku, kuru vairs neuztrauc pat paša mājas pārplūšana ar ūdeni. Kad Sāra atgriežas atpakaļ, lai mēģinātu turpināt kopdzīvi, viņi ir mainītās lomās: par lietu kārtotāju pārvēršas Sāra, bet haotiska dzīve iepatīkas Makonam, un šoreiz viņš atstāj sievu, lai atgrieztos pie suņu dresētājas, kuras rīcība nav prognozējama. Romāna konflikts ir izteikts ar Makona domu: "Viņam ienāca prātā (ne pirmo reizi), ka pasaule ir pārdalīta tieši pa vidu: daži dzīvoja norūpējušies un daži bezrūpīgi, un visu, kas notika, varēja izskaidrot ar atšķirību starp viņiem" (12, 245). Kāds konflikts, tādi raksturi (un tie tomēr ir raksturi, atšķirībā no daudziem modernistiskiem romāniem un lugām)! Nožēlojama ir cilvēku eksistence ne tikai ģimenē, bet arī darbā, kurš viņiem nesniedz gandarījumu. Makons, piemēram, pelnās ar pamācību rakstīšanu komandētajiem uz ārzemēm, pats nīzdams ceļošanu.

Amerikāņu sabiedrības vai pasaules sociālā un ideoloģiskā spriedze romānā vispār neparādās. Nav pat pateikts, kurš no mazāk nozīmīgajiem personāžiem ir baltais un kurš melnais (galvenie, cik saprotams, ir baltie), kaut gan cilvēku domāšanā šis dalījums joprojām pastāv, neraugoties uz lielajiem panākumiem, kas gūti pēdējos divdesmit gados ļaužu saliedēšanā vienā veselumā. "Gadījuma tūrista" postmodernistiski piekanišais melnais humors, cēloņu un seku sakarības dekonstruēšana un raksturu sociālais konformisms varbūt ir sava veida reālisms. Iespējams — es gan to nespēju pieņemt —, ka daudzi cilvēki nav nemaz vairs spējīgi uz spilgtām jūtām. Skatoties mākslas filmas televīzijā, tāsds iespajds neradās. Varbūt Annas Taileres romānā ir kaut kas tāds, ko es nespēju ieraudzīt un kas to dara pievilcīgu amerikāņu lasītāju acīs. Man cilvēki aizokeāna zemē izskatījās daudz pievilcīgāki par Makonu, viņa māsu, brāļiem un brāļu šķirtajām sievietēm.

Literatūras žurnālos un vairumā grāmatu tiek analizēti cita veida darbi — tie, kurus pazīstamais romānists un teorētiķis Džons Bārts jau sešdesmito gadu sākumā kvalificēja kā "izsūkuma literatūru" pretstatā vieglasāmo un viegli aizmirstamo bestselleru "inflācijas literatūrai". Rakstniekam liekas, ka izsīkst vārda mākslas formas, bet vēl vairāk izsīkst nopietnu daiļdarbu iespējamais tirgus. Un nevar teikt, ka nav vainīgi arī paši to sacerētāji. Pēc darba nogurušam cilvēkam nepatīk ņemt rokās grūti saprotamu, pārmēram oriģinālu (jo autors vērsas pret atkārtoto), valodas ziņā ekstravagantu romānu. Īpaši, kad patīkama izskata, asprātīgi un atraisīti televīzijas diktatori — baltie un melnie — piedāvā daudz mazāk nogurdinošu laika kavēkli. Literatūras radītāji sev pāri nodara arī ar postmodernisma laikmetam īpaši raksturīgo pašparodēšanu. Cīnoties pret moderno mitoloģiju — visu, kam cilvēki tic nešaubidamies —, pret daudzkārt dzirdētām metaforām un salīdzinājumiem, literatūra no dvēseles terapijas pārvēršas par visa ierastā — sliktā un labā noraidītāju, nekā droša nesniedzot vietā. Modernisti nīda sabiedrību, bet aizstāvēja individu. Tagad, kad Dievs, cilvēks un autors tiek pasludināti par filozofiski mirušiem, vispār vairs nav nekā, ko īsti aizstāvēt. Juzdamās apdraudēta, literatūra sāk kost ne tikai pati sev, parādot nelāgā gaismā rakstnieku un daiļdarba radīšanas procesu (tas spilgti atklājas plaši pazīstamo angļu romānistu pēdējos man zināmos darbos — Viljama Goldinga "Mantisā" un daļēji — Airisas Merdokas "Jūra, jūra"), literatūra sāk agresīvi izturēties arī pret lasītāju kā galveno vaininieku savā šķietamajā vai reālajā pagrimumā. Kā patīk šādi jums adresēti vārdi: "Tagad, kad es tevi, nelieti, esmu nogrābis aci pret aci, nedomā, ka tu tik vienkārši tiksi projām. Nē, ser, nē, brāli!" (9, 41).

Un tomēr, ne pēc viena vien amerikāņu kritiķa domām, Viljams Gass — šā izteikuma autors — visbiežāk ir starp tiem, kurus mēģina atdarināt pārējie prozaikļi. Viņam ir sava daiļrades filozofija, ja tā var teikt.

Pēc Viljama Gasa domām, literatūra pasauli neatveido, bet gan rada pati savu tās modeli un kļūst it kā par realitātes papildinājumu. Daiļdarbs aicina lasītāju pārbaudījumu pilnā ceļojumā, un, ja rakstnieks pareizi izmanto savu privilēģēto stāvokli garīgo vērtību sfērā, viņš var atgūt tautas uzmanību. Literatūra atšķiras no vēstures tādēļ, ka vēsture nav valoda un nesastāv no zīmēm. Kultūras krīze ir valodas atcerēsimies, ka "valoda" vairuma moderno Rietumu autoru traktējumā ir ne tikai sazināšanās līdzeklis, bet arī cilvēka darbības programma un robežas, sabiedrības izveidots

neredzams tīkls, kurā mēs visu mūžu ķepurojamies, vienlaicīgi būdami tā sastāvdaļa) krīze, nemācēšana izmantot tās iespējas. Viljams Gass ir apdāvināts prozaikļis, labprāt izsakās par filozofu un literatūrteorētiku jaunākajām doktrīnām. Atsaucoties uz Rolānu Bartu, viņš, piemēram, tādā veidā izvērtē plaši komentēto Dieva un autora nāves problēmu: "Dieva nāve simbolizē ne tikai to, ka dievi nav nekad eksistējuši (t.i., ideāli allaž bijuši visiem redzama utopija. — V.I.), bet arī argumentu, ka šāda pārliecība vairs nav pat iracionāli iespējama — ne laikmeta saprāts, ne gaume un ne garastāvoklis to piecieš. Šī pārliecība, protams, saglabājas, bet tādā veidā, kā saglabājas astroloģija vai ticība tam, ka zeme ir plakana — jaunākā gadījumā kā neirotisks simptoms, kurš nav vairs pat *a la mode*. Autora nāve, savukārt, nozīmē autoritātes, teoloģiskās varas pazemināšanos — it kā Zevam, varbūt joprojām mitot Olimpā, būtu atņemti zibeņi un gulbji un nāktos dzīvot pagaidu nometnē un gatavot ēst kopā ar pasaulīgo tautu. Viņš eksistē, bet vairs nav Dievs" (5, 265). Un kā var autors saglabāt savu vietu dzīvē, ja viņš līdzīgi Viljamam Gasam pārāk atklāti pats sevi dekonstruē: "Kad runājam par Dieva nāvi, vai mēs patiesībā nepieprasām tēva nāvi. Jo mēs aizņemamies, lūdzamies, pērkam, zogam vai norakstām tekstus tādēļ, ka, būdami autori, esam plaģiāti un pārfrazētāji, un smadzeņu apskrubinātāji, un dzeltenie ļauķi, tādēļ, ka šo un citu ieradumu dēļ mēs būtībā tekstus pārtulkojam no viena laikmeta otrā, no viena konteksta otrā, no vienas valodas otrā" (turpat, 286).

Atgādināšu, ka Viljamss Gass atkārtoti ļoti izplatīto domu, ka visi rakstnieki (visi — bet ne tikai tādi kā šo rindu autors) galvenokārt citē — apzināti vai neapzināti — jau agrāk izteiktās domas. Un kurš gan var iebilst, ka tā nav, un reizē ar to — kurš gan var īsti apgalvot, ka autors nav miris, jau savu darbu rakstot? Pievienodamies Mišlam Fuko, amerikāņu eksperimentālists (par savu daiļradi viņš ir izpelnījies šādu apzīmējumu) norāda, ka "māksla ir bez autora tādēļ, ka es nezinu, kas to ir radījis, vai tādēļ, ka es nevaru pateikt, kas to ir radījis; vai ka man vienalga, kas to ir radījis; vai ka vienkārši nav nozīmes tam, kas mākslu ir radījis; vai ka tā vienkārši atgadījās un neviens to neradīja" (turpat, 273.lpp.).

Pēdējā laikā daudz teoretizē apdāvinātais prozaikļis Džons Bārts. Būdam universitātes profesors, viņš nevar sevi saukt par mirušu un, ar ilgām atcerēdamies "romantisma lāpnesi modernismu", teic, ka romānisti kā dievi ražo visumu. "Es uzskatu, ka Visuvarenais ir ne slikts romānists, izņemot to, ka viņš ir reālists" (2, 219). Pašam Bārtam pretenzija uz dzīves atveidošanu ir tikai "par īstenību nosauktās fantāzijas atveidošana". Tas ir arī vairuma pārējo postmodernisma analizētāju viedoklis. Bārts uzskata, ka modernisms ir divdesmitā gadsimta pirmās puses — un tikai pirmās puses — estētika. "Mūsu laika cilvēki pie Tolstoja vai Dikensa var atgriezties tikai kā lasītāji. [...] Mans ideālais postmodernisma autors," saka Džons Bārts, "ne tikai noraida un ne tikai atdarina savus divdesmitā gadsimta modernistiskos vecākus un deģinādmītā gadsimta pirmsmodernisma vecvecākus" (turpat, 203.lpp.). Tas ir, visjaunākā literatūra ņem kaut ko no dažādiem iepriekšējiem virzieniem, nemaz nepretendējot uz vienotas mākslinieciskas platformas izstrādāšanu, kā tas ir bijis līdz šim kopš klasicisma. Par to, ka Džons Bārts nekādā gadījumā neiestājas par Aristoteļa iedibināto tradicionālo un pie mums joprojām godā turēto estētiku, liecina viņa uzslavas Džonam Hokzam, kurš ir nācis klajā ar deklarāciju: "Patiesie romāna ienaidnieki ir sižets, raksturs, notikumu vide un tēma."

Par citu amerikāņu rakstnieku visvairāk atdarināto autoru tiek uzskatīts Donalds Bartelms. Viņš raksta stāstus, kuri būtībā nav stāsti, jo nekoncentrējas ap kaut kādu vienu notikumu. Bartelmam — tas ir ļoti raksturīgi visjaunākajai daiļprozai — visi notikumi cilvēka dzīvē ir viens vienīgs "teksts" bez akcentiem un būtiskajām lietām. Stāstā "Ģēnijs", kas sastāv no tikai daļēji savstarpēji saistītām rindkopām, lasām, piemēram, šādas sarunas pārstāstu: "Iedomājies, ka draugs man piezvana un prasa: "Vai tur ir mana sieva?" "Nē," es atbildu, "viņas — tava un mana sieva —, uzlikušas jaunas cepures, izgāja laukā, lai atdotos jūrniekiem." Manā draugā šī ziņa rada izbrīnu. "Bet šī taču ir Vēlēšanu diena," viņš iesaucas. "Un sāk līt," es piemietinu." (3, 22)

Tamlīdzīgos stāstus nevar pārstāstīt, nevar analizēt, balstoties

uz sižetu, kurš dažkārt tomēr parādās — nevertādēļ, ka vispārzināmas lietas tiek bieži pasniegtas dekonstruētā veidā. Stāstā "Tolstoja muzejā" pirmās ziņas par rakstnieku ir šādas: "Tolstoi" krieviski nozīmē "Resnais". Viņa vectēvs veļu mazgāšanai sūtīja uz Holandi. Viņa māte neprata neviena slikta vārda. Jaunībā viņš dzina savas uzacis cerībā, ka tās ataugš kuplākas. Ar gonoreju viņš pirmoreiz saslima 1847.gadā. Viņam sejā reiz iekoda lācis. Viņš kļuva veģetāriets 1885.gadā" (turpat, 119.lpp.).

Haotisko dzīvi Bartelms ataino haotiski — tāpat kā Kafka, Bekets, Jonesko. Šādu pieeju vislabāk pierāda dialogs starp Q un A stāstā ar nosaukumu "Paskaidrojums":

Q. Kas ir maoisma saturs?

A. Maoisma saturs ir šķīstība.

Q. Vai šķīstība ir saskaitāma?

A. Šķīstība nekad nav bijusi saskaitāma.

Q. Cik bieži tā parādās pasaulē?

A. No visiem gadījumiem šķīstība sastāda 0,004 procentus.

Q. Ar ko saskan šķīstībā tīrā veidā?

A. Šķīstībā tīrā veidā saskan ar ārpātu.

Q. Tas nenozīmē nomelnot ārpātu?

A. Tas nenozīmē nomelnot ārpātu. Ārpāts tīrā veidā piedāvā alternatīvu pareiza saprāta savaldīšanai.

Q. Kas ir pareiza saprāta saturs?

A. Pareiza saprāta saturs ir šķīstība.

Q. Vai šķīstība ir saskaitāma?

A. Šķīstība nav saskaitāma. Šķīstība ir piepūšama.

Q. Kādā veidā mūsu retorika tiek saglabāta, citām retorikām uzbrūkot?

A. Retorika tiek saglabāta ar mūsu ievēlēto pārstāvju palīdzību. "Tautos viņu galvās." (Turpat, 41–42)

Šajā fragmentā jūtam ne tikai "Godo gaidot" atbalsi — Beketa lugas citēšanu, kā teiktu poststrukturālisti, — bet arī ideoloģiju dekonstruēšanu, teoriju noliegšanu, kā nav franču dramaturga sacerējumā. Bartelma šķietamo skolotāju darbos jūtama televīzijas un avižu izteiksmes formas atdarināšana. Jo laikmets ir cits. Ne velti vienā no stāstiem Bartelms saka gandrīz ar Derridā vārdiem: "Patiesi iedarbīgs abstrakts jēdziens izvairās no noslēgšanas (franču *cloture*, angļu *closure* — V.I.), tai pretojas" (turpat, 22.lpp.).

Džons Gārdners (tragiski miris 1982.gadā) nepieder ne pie "neoreālistiem", nedz arī pie eksperimentētājiem. Bet arī viņa darbi apgājā plaši izplatīto domu, ka literatūra attīstās pati par sevi un teorija — par sevi (kaut arī teorētiski rakstā tik smagā valodā, ka viņu raksti domāti galvenokārt teorētiķiem.) Gārdnera romānos Aristoteļa mimesis garā tiek atdarināta īstenība, iedzīvināti dažādu tautu folklorā un mitoloģijā izplatītie mīļi, briesmoņu un velnu tēli un filozofiskās idejas, kas autoram šķiet aplūkošanas vērtas. Šai ziņā īpaši interesants ir viņa nelielais pēc apjoma, bet alegoriskā formā izteiktais, domām pārbagātais darbs "Fredī grāmata" (1980). Romānā netiek minēti mūsdienu Rietumu pasaulē visvairāk daudzīnāto filozofu un literatūrkritisko teoriju radītāju vārdi. Taču Ničes ietekme šķiet neapšaubāma. Atcerēdamies viņu un iedams tālāk (apmēram simts gadus pēc tam, kad vācu domātājs paziņoja par Dievu — un reizē ar to arī ideālu — nogalināšanu), Gārdners liek ar pārgrieztu rīkli mirt arī Velnam. Poststrukturālistiskā relativisma garā filozofējošais bīskaps Hanss Braskss saka: "Mēs esam visu to pārsprieduši: ne Dievs, ne Velns neko nenozīmē. Mēs eksistējam, un mēs mirstam — tas ir mūsu esamības lepnums. Viss pārējais ir valoda" (4, 186). Šajā izteikumā un arī visā sacerējumā jūtamas atmiņas, kuras šodien vēl palikušas pāri no eksistenciālisma. Citā vietā neparasti un mūsdienīgi erudītais 16.gs. sākuma bīskaps apgalvo: "Mēs iedomājamies, ka pastāv tas, kā apzīmēšanai mums ir vārdi. Mēs izstaigājam savas dzīves pa traku sapni, kurš ir būvēts no valodas. Mēs iedomājam vārdu "mīla", un visu laiku pēc tam vaidam un nopūšamies mīlestības dēļ. Kas zina, vai tā pastāv un vai tai ir visniecīgākā nozīme dabā" (turpat, 196). Lūk, jums arī lingvistiskās filozofijas propaganda! Velna un karaļa Gustava iemiesojumā var daudz atrast arī no Heidegera — Adorno — Derridā dialektikas, kas sašķoba labā un ļaunā patstāvību un parāda, ka šie jēdzieni pāriet viens otrā (tas, protams, atrodams Miltona, Bairaona un Gētes radītajos Nelabā tēlos, arī Raiņa Spīdolā).

Kas īsti ir postmodernistisks stils? Aizvien vairāk pazūd iedzīšanās raksturu psiholoģijā, un kā gan tas iespējams, ja Cilvēks ir miris vēl pirms Autora nāves sešdesmito gadu otrajā pusē. Stāstījuma zūd sākuma un beigu jēdziens. Tas kļūst nenoslēgts, parādās vairāki sākumi un beigas. Aizvien asāka kļūst rakstnieka dzelīga smiešanās par sevi un savu darbu (bet izplatību iegūst arī parodijas par citu autoru sacerējumiem). Rodas raksturi, kuriem ir tiešs sakars ar teorētiku postulātiem. Citiem vārdiem, ja kāda doktrīnā tiek izkliegtā pietiekoši skaļi, tā atrod vietu daiļdarbos, neraugoties uz rakstnieka izmisīgajiem mēģinājumiem būt lepnam un neatkarīgam. Fakts un izdoma, īstenība un mīts, patiesība un meli iegūst vienādu svaru, jo neviens vairs nevar pateikt, kas ir kas. Šāda pieeja izceļ arī rakstnieka attieksmi pret īstenību, kurā notiek ar prātu neizvērtējami procesi. Daudz vairāk nekā agrāk tiek izcelts stāstītājs, uz kuru nevar paļauties. Tāds gvelzējs, piemēram, jauc lasītāja prātus Airisas Mērdokas romānā "Jūra, jūra". Vispār nenoteiktība tiek pacelta visaugstākajā tronī. Arī nihilisms. Romāni netiek sacerēti, aizstāvēti vai izvīroti kaut kādas idejas, bet gan — noraidot jebkuras līdz šim fundamentāli svarīgas domas iespējamību. Par postmodernisma spilgtākajiem pārstāvjiem tiek uzskatīti Žoržs Luiss Borhess, Vladimirs Nabokovs, Garsia Markess, Italo Kalvīno, Mišels Bitors, Alēns Robgrījs u.c. dažādu tautību pārstāvji.

Šāda etiķetes piekāršana, protams, nenozīmē rakstnieka portreta noslēgšanu, tā nav absolūta, jo viens no postmodernisma pamatpostulātiem ir — dažādīgums un plurālisms kā pašmērķis. Šajā sakarībā arī jāatzīmē, ka praktiski nav vairs avangardisma. Tas pamazām pazuda, sabiedrībai samierinoties ar jebkuru, pat vistrakāko teoriju un praksi, ja vien tā nav krimināli sodāma. Vēl vairāk, visvarenā vidusšķira uzskata par modes lietu iegādāties darbus, kas to izsmej — pat politiska satīra pamazām ieguva izklaidēšanās līdzekļa raksturu. Rezultātā avangards saņēma triecienu no visnegaidītākās puses — to vidusšķira pakļāva sev un pieglauva ar atzīšanas palīdzību.

Domājot par Rietumu kultūras likteņiem, jāatceras arī Teodora Adorno jautājums, kas savā laikā apceļoja visu pasauli: "Vai var vairs radīt mākslu pēc Aušvices?", t.i., vai var cilvēks, kurš parādījis, ka ir ļaunāks par jebkuru zvēru, radīt kaut ko tik humānu, kāda ir liela māksla.

Domāju, ka arī attiecībā uz mums vietā ir jautājums: "Vai var vairs radīt mākslu pēc staļinisma un hitlerisma šausmām?" Katrā gadījumā man sāk likties, ka mūsu jaunās paaudzes literatūra — t.i., tā, kas aizvien vairāk kļūst par stāvokļa noteicēju, ieiet postmodernisma fāzē, nepakavējoties pie modernisma, kurš latviešu literatūrā, atšķirībā no tēlotājas mākslas, nekad nav bijis īsti autoritāts. Pat pazīstot tos procesus, kas raksturīgi Rietumu brīvajai kultūrai, manī izsauc bažas tāda veida plurālisms vienā raidījumā kā Latvijas neatkarības idejas aizstāvēšana lielisko "Labvakar" zēnu kvalificētajā traktējumā un seksa propaganda, aizmirstot par to, ka Rietumos gan nekas nav tabu, bet visam tomēr ir sava vieta. Nopietnas avizes, nopietni žurnāli un nopietni televīzijas raidījumi iztiks bez pliku un ne visai skaistu sievišķu izrādīšanas, ar to nodarbošies speciālizdevumi, īpaši kinoteātri īpašos rajonos. Romānā gan viss saplūst kopā.

Rezūmējot teikto, gribas aicināt: darīsim, ko spēsim, lai saglabātu literatūras autoritāti cīņā pret masu kultūru, neaizmirstot, ka tā ir cīņa uz dzīvību un nāvi.

CITĒTĀ LITERATŪRA

1. Ankersmit F.R. *Historiography and Postmodernism*. — *History and Theory*. Number 2, 1989.
2. Barth J. *The Friday Book*. Toronto, 1984.
3. Barthelme D. *Forty Stories*. New-York, 1987.
4. Gardner J. *Freddy's Book*. Aylesbury, 1980.
5. Gass W. *Habitations of the Word*. New-York, 1985.
6. Jameson Fr. *The Political Unconscious*. Ithaca, 1981.
7. Jameson Fr. *Progress versus utopia: or, can we imagine the future? — Art after Modernism*. New-York, 1984.
8. Mailer N. *Conversations with Norman Mailer*. Jackson, 1988.
9. Newman Ch. *The Post-modern Aura*. Evanston, 1985.
10. Tuckman B.W. *Practising History*. New-York, 1981.
11. Taylor P.A. *Study of the Short Fiction*. Boston, 1987.
12. Tyler A. *The Accidental Tourist*. New-York, 1985.
13. *The Washington Post*. July 30, 1989.

PAR DZEJU, TEĀTRI, POLITIKU UN POLICISTIEM

Amandas Aizpurietes saruna ar Matiasu Knollu,
jautājumi izsvītroti

Grūti noticēt, ka varētu būt tik vienkārši. Grūti noticēt, ka varētu būt tik viegli. Varbūt viņš ir labs aktieris — Matiass Knolls? Atbraucis no Rietumberlīnes — tāpēc, ka sagribējis uz Austrumiem. Rietumus viņš jau pazīstot — Franciju, Angliju un tamlīdzīgi. Normāli. Tikai mēs esam pieraduši par robežām domāt kā par žogiem. Šī saruna notiek Rīgas un jūlija vidū, un Matiass ved mani paskatīties kādu neparasti jauku pagalmiņu — jā, turpat blakus Jāņasētai. Vīrs vārtu arkas rakstīts "Miers ar jums", tālāk ēnas, mūri ar apaļiem pusizdzisušu vitrāžu logiem, nīkstoši ķeizarkroņi augstajā zālē — šeit neesmu bijusi, un Matiass šai Rīgas jūlijā jūtas divaini mājīgi.

Berlīnē viņš izdod dzejoļu krājumus. Galvenokārt pats savējos. Skaistus — krāsainos linaudekla vākos, katram izdzejolītim sava lappuse. Kaut kas tāds, ko patīkami paturēt rokā.

— Rakstīt es sāku 15 gadu vecumā. Toreiz sastapos ar dzejnieci, kas saviem dzejoļiem apkārt apvilka rāmišus un šo to uzzīmēja, tā ka iznāca grāmatzīmes — un tās viņa pārdeva. Man arī sagribējās pamēģināt. Bet par rakstīšanu — tas būtu ļoti garš stāsts, daudz kas ar mani noticis šai sakarā. Jā, šodien Rīgā es vairs nevaru rakstīt tā kā pirms pāris nedēļām Berlīnē, bet pēdējā gada laikā rakstītie dzejoļi atšķiras no iepriekšējiem — tie vairāk bija tādi mīlestības dzejoļi. Dzejoļi ir kā soli ceļā uz kādu noteiktu vietu. Pirmie bija vispārējāki, un, jo vecāks es kļuvu (ne jau tikai gadu skaita nozīmē), jo konkrētāki un saturiski intīmāki tie izvērtās.

Visas manas sasodītās brūces
vēlas kļūt par vārdiem
kādu dienu manās grāmatās
visas lappuses būs pierakstītas
un cauršautas no vienas vietas
ar aizvainotas mīlas tūkstoš bultām
Tad mana asins
paslēpsies zem akmens

— Pēdējā laikā manos dzejoļos daudz morāles un moralizēšanas. Varbūt tāpēc, ka savā dzejnieka un izdevēja darbībā daudz tiek ar cilvēkiem. Man atklājušās pavisam jaunas jomas, kopš nolēmu, ka nestrādāšu vairs ne par aktieri, ne par galdnieku — tas viss pagātnē, labi, un tagad es būšu dzejnieks. Es jau neesmu intraverts cilvēks, neesmu bikls un noslēgts. Profesijas un darbi arī atstājuši ietekmi.

Es strādāju pantomīmā, spēlēju sitamos instrumentus rokgrupā, biju aktieris, strādāju arī bērnu teātrī un kino, un vēl biju propagandists — tas ir tāds vīrs, kas ar mikrofonu rokā stāv pie kāda veikala uz ielas un piedāvā precī, ar ko tur iekšā tirgojas, aicina: "Nāciet iekšā, tur ir brīnišķīgas mantas, zahoģiķe!" — tāda kapitālistiskā vājrāta skola, ja? Tur iemācās arī sevi pārvarēt.

Un tagad es pavisam normālus cilvēkus mēģinu ievilināt dzejā. Nē, tāda absolūta programma tā nav, es nesaku: "Katram cilvēkam obligāti jālasa dzeja." Bet kā domā normāls cilvēks? "Dzeja — tas ir neizturami garlaicīgi. Dzejoļus es mācījos skolā. Jēgas nekādas." Tad es saku: "Es jums drusku palasīšu," — lai viņam nav jāburto no papīra, nolasu dzejoļi priekšā turpat ielas vidū, cenšos, lai viņš saprastu dzejoļa noskaņu. Un viņam pielec, viņš jūtas aizkustināts. "Vai tiešām tur uz papīra tā stāv rakstīts?"

Un tikšanās ar lasītājiem man radusies pavisam jauna uzticība valodai. Pēc paša pieredzes es tagad zinu, ka tā sauktie nesaprotamie dzejoļi — tie intelektuālie — var dziļi savilgtot. To apzinoties, es varu doties pa pilnīgi jauniem ceļiem.

Kādas lomas es spēlēju teātrī? Sagādījās tā, ka visvairāk nacionālistus — nacistus. Ķelnē spēlēju neonacistu tādā lugā "Madonna un Maikls". Madonna — popdziedātāja, Maikls — viņas draugs, abi jaunieši atrodas mistiskā rietumvalstī, kur notiek Eiropas neonacistu sanāksšana. Tur bija sišanās, kaušanās... Vēl es spēlēju nacistu no gestapo — homoseksuālistu, nometnes kapo... Un bērnu teātrī spēlēju Tibetas ķēniņu lugā "Tibetas ķēniņš un princese Džen-Šen".

Bet pati pirmā mana loma — pirms 15 gadiem — bija kāds ebrejs slavena vācu režisora Pētera Lilientāla filmā. Tā iznāk, ka esmu spēlējis nacismu no abām pusēm.

Kāds aizmirsis novilkta robežu starp skatuvi un publiku. Radusies iespēja pāriet cilvēciskuma valstībā.

Vai jūs zināt, kas ir teātris? Teātris jau nav tas, ko spēlē uz skatuves. Tas ir sastapšanās ar būtiskāko iekšējā būtībā.

Vai izrāde jums patika? Izrādei nokrita plīvurs. Jūs ieraudzījāt patiesību. Tā paliek netverama.

Nenotverama.

— Latvija man ir nezināma zeme, kur es varu iepazīt negaidīto. Ļoti ass konflikts starp nāciju atmodu un dažādu tautību cilvēku problēmām.

Nē, par politiku es neinteresējos. Mani interesē cilvēki. Var iztēloties tādus svaru kausus — vienā politika, kuru taisa politiķi no augšas. Otrā — attiecības starp dažādiem cilvēkiem. Arī politika, tikai citāda. Tā pirmā ir globāla, otrā — individuāla. Es neredzu izejas no šīs situācijas pasaules mērogos — ne vien šeit, Baltijā, arī Vācijā, visā politisko sistēmu tīklā. Neredzu politisku izeju, jo katra sistēma ir reizē absolūta un aprobežota. Personiskā atbildība un individuālie pūliņi noārdīt robežas starp cilvēkiem — vienīgi tas var noturēt līdzsvarā abus svaru kausus.

No dzejoļa "Lūgšana":

Allaž un atkal no jauna
mums jācenšas paceļt skatu
no mūsu programmām augšup.

Nav programmas rada mērķiem:
mērķi padara smagāku gaitu,
kamēr programmas tiecas piešķirt cildenumu
mazākās pretestības ceļam.

— Festivālā "Baltica" pārliecinājos par to, cik ārkārtīgi cieši jūsu kultūra saistīta ar folkloru, cik intensīvi. Vācu kultūra ar savu individuālismu, filozofiskumu, intelektuālismu ir pilnīgi atrauta no normāla cilvēka.

Bet jūsu kultūras tradīcijas spēcīgi ietekmē, Pavisam savādi, bet es nekad neesmu rakstījis tāda veida dzejoļus kā šeit, Rīgā. Varbūt tie latviskojušies? Daudz atkārtojumu, mierīgāki, melodiskāki...

Trijos naktī pēc festivāla es sēdēju uz Brīvības pieminekļa kāpnēm un rakstīju. Pienāca policists: lai es ejot prom, tas esot piemineklis, nevis rakstāmgalds. Pabeidzu rakstīt uz tiltiņa margām, gāju mājās — un garām policistam. Teicu "uz redzēšanos", viņš arī ļoti pieklājīgi teica "auf Wiedersehen". Mājās to dzejoli pārrakstīju, un man sagribējās norakstu iedot policistam. Tā arī izdarīju, un mēs tonakt vēl parunājāmies — ceturtdiņā, 2 latviešu policisti un viens krievu virsnieks, kurš prata vāciski. Tas bija jauki. Policisti to dzejoli, protams, nesaprata, jo tas ir vāciski. Solījos aiznest viņiem tulkojumu... Bet saprasties mēs varējām — neskatoties uz uniformām, uz vāciskumu, latviskumu, krieviskumu...

BALTICA '91

Es atnācu pie viņiem
un nezināju viņu valodu.
Manas acis redzēja viņu dejas,
ko manas kājas nespēja dejot,
manas ausis dzirdēja viņu dziesmas,
kuru vārdus nesaprata mans gars.

Nezinādams viņu valodu,
vientuļš un skumjš
es jutos Doma laukumā,
kur viņi dejoja un dziedāja.

Es redzēju viņu dejas un dzirdēju dziesmas,
un vientuļi stāvēju Doma laukumā
trīs vakarus, trīs garas nakts:
es taču nepratu viņu valodu.

Ceturtdiņā vakarā, ceturtdiņā naktī
manām kājām vairs nebija miera:
tās iesāka dejot, tik nemācītas
un neveiklas, un reizēm nepareizi,
jo manas kājas vēl neprata dejas,
ko trejas nakts skatījās acis.

Un meitenes smējās,
un puisi smaidīja,
es sapratu viņu smieklus un smaidus,
un kājas tik dejoja.

Un tad es situ bungas viņu dziesmu rītmā;
mēs spēlējām, bet viņi dejoja un dziedāja.
Nezinādams izdziedāt vārdus,
es tomēr sapratu valodu.

Tā bija cilvēku valoda, vienkāršu prieku,
ciešanu un sapņu valoda,
dzīves, mīlestības un nāves valoda;
kad gars sāka saprast vārdus,
tie sen jau bija skaidri manai dvēselei.

Mēs dejojām, spēlējām, dziedājām, smējāmies,
līdz mūs apsveica rīts.
Kā cilvēks mierīgi gulēja Doma laukums,
un, iedams tam pāri,
es nebiju svešinieks vairs.

16.7.91.

MATIASS
Latvija

MORISS FRĪDBERGS

SARKANAIS

ZĪMULIS

Vēl pavisam nesen padomju izdevniecību struktūra un darbība ārzemēs neizraisīja visai lielu interesi tā saprotamā iemesla dēļ, ka tā nekādi neietekmēja Rietumu autoru un grāmattirgotāju ienākumus.¹ Nepastāvēt līgumam par autortiesību ievērošanu, padomju žurnāli un grāmatizdevēji varēja netraucēti publicēt jebkuru ārzemju grāmatu, pat pieklājības dēļ neinformējot tās autoru. Situācija krasi mainījās 1973.gada februārī, kad Padomju Savienība pievienojās Vispasaules konvencijai par autortiesībām. 1974.gada 1.janvārī oficiāli tika nodibināta Vissavienības autortiesību aģentūra jeb VAAP (oficiālā krievu nosaukuma *Vsesojuznoje agentstvo avtorskih prav* akronīms). Jau pēc nepilniem diviem gadiem tās Maskavas organizācijā bija aptuveni četri simti algotu darbinieku, neskaitot dažādu padomju republiku filiālēs strādājošos un pārstāvjus vairākās ārvalstīs. Ārzemju izdevēji un autori, iespējamo honorāru vilināti, sāka izrādīt zināmu interesi par šo organizāciju.² Taču šobrīd mūs neinteresē šīs likumīgās intereses. Pietiks, ja norādīsim, ka honorārus paredzēts maksāt tikai par tiem ārzemēs izdotajiem darbiem, kas publicēti pēc 1973.gada 27.maija, un līdz ar to jaunās politikas ietekmi varēs just tikai pēc vairākiem gadiem.³ Tomēr neliels ieskats padomju izdevniecību organizācijā un darbībā varētu būt ļoti noderīgs. Kodolīgi un apbrīnojami atklāti par to stāstīts padomju grāmatizdošanas vēsturē:

*"Padomju izdevniecību darbs pamatojas uz pašatmaksāšanās un sociālistiskās [! — M.F.] rentabilitātes principu: apgādājambas gars tām tikpat tāls kā aizraušanās ar klaju komerciju. Taču, stingri ievērojot ekonomiskās intereses sabiedrībā, tās tomēr pirmām kārtām parādās kā ideoloģiskas iestādes, kuru darbība balstās uz nesatricināmu, dziļu partijiskumu, tautiskumu, stingru zinātniskumu un plānošanu. Savā ikdienas darbā padomju izdevniecības vadās pēc komunistiskās partijas politikas. To ideoloģiskais karogs ir nemirstīgais marksisms lenīnisms, kas rāda vienīgo pareizo pasaules pārveides ceļu. Padomju izdevniecībām nav nekādas vajadzības slēpt savu politisko kredo, tām nevajag maskēt savu ideoloģisko piederību zem noplukušām "bezpartijiskuma" skrandām, kurās tik bieži mīl dižoties buržuāziskās izdevniecības, lai piesegtu savu šķirisko būtību. [...] Jebkuram padomju izdevējam, pirms viņš pieņem un nodod ražošanā manuskriptu, skaidri jāapzinās, cik noderīgs tas ir vispārējā komunisma celtniecības darbā, cik lielā mērā tas palīdzēs tautai īstenot veicamos uzdevumus."*⁴

Šis apraksts drīzāk gan ir cerību un tieksmju atainojums, nevis 236 Padomju Savienības izdevniecību⁵ šodienas īstenība, jo to darbība, protams, ir pragmatiskāka un elastīgāka.

Tāpat kā vairums padomju iestādījumu, arī izdevniecības ir pakļautas vairākām kontrolēm. Lielākā daļa oficiāli ir saistītas ar dažādām vietējām organizācijām, sākot ar Rakstnieku savienības filiālēm līdz dažādiem rūpniecības uzņēmumiem, no Komunistiskās partijas organizācijām līdz izglītības iestādēm. Tādējādi to izdotām grāmatām jāveicina vai vismaz jāatbilst šo institūtu darbības mērķiem. Tomēr tajā pašā laikā vietējām partijas organizācijām tās jāpārtrauga un jāvada to darbība. Pašā augstākajā līmenī visas izdevniecības ir pakļautas PSRS Ministru Padomes Poligrāfijas un izdevniecību lietu komitejai. Šī komiteja kontrolē galvenokārt izdevējdarbības tehniskos un komerciālos aspektus, bet ar politiskajām problēmām, lai arī cik pastarpinātām, nodarbojas Komunistiskās partijas CK Ideoloģiskā komisija. Parasti abas organizācijas sadarbojas bez domstarpībām, taču laiku pa laikam konflikti ir neizbēgami. Tādos gadījumos politiskie apsvērumi galu galā gūst virsroku.

Šādas domstarpības iespējamas vienmēr, jo vispārējā ietekmes sistēma, kuru īsteno Poligrāfijas un izdevniecību lietu komiteja, skar grāmatizdošanas tehniskos un komerciālos aspektus; tieši šajā iestādē nosaka vissvarīgāko jautājumu, proti, papīra piešķiršanu izdevniecībām. Izdevējiem savukārt tas jāizmanto iespējami labāk, un galvenais, visuzskatāmākais viņu veiksmīgas darbības rādītājs ir gūtā peļņa. Tādēļ pastāv dabiska tendence publicēšanai izvēlēties grāmatas, par kurām var droši zināt, ka tās dos peļņu, — piemēram, ārzemju daiļliterātas tulkojumus, kurus vienmēr labi pērk un par kuriem līdz 1973.gadam nebija jāmaksā nekādi honorāri. Taču šādas grāmatas ne vienmēr ir politiski vēlamākās, un tā nu "spēlīte" ir sāktā.

Izdevēji cenšas uzminēt, cik daudz viņi var atļauties neņemt vērā grāmatizdošanas ideoloģiskos aspektus. Viņu lēmums šajā jomā ir īpaši kutelīgs, jo jāstrādā, ievērojot stingri noteikto piešķirtā papīra daudzumu. Pa to laiku Ideoloģiskā komisija un tās daudzie runasvīri — gan oficiālie, gan neoficiālie — cenšas palielināt grāmatu produkcijas ideoloģisko vērtību, tomēr saglabājot izdevēju ekonomisko dzīvotspēju. Šādu līdzsvaru panākt vienmēr ir varen sarežģīti. Tādēļ padomju apstākļos cenzūra šā jēdziena parastajā nozīmē ir tikai viens no daudzajiem mehānismiem, kas īsteno kontroli pār literāturu un mākslu; tik tiešām — citi paņēmieni ir daudz iedarbīgāki, tāpēc var teikt, ka cenzūrai kā tādai ir tikai palīgroma.⁶

Valsts grāmatizdošanas monopols garantē, ka nav iespējams parādīties nevienam esošajai politikai patiesi nepieņemamam darbam, apšaubāma satura darbus izdod mazos metienos, tā

ierobežojot to izplatību; līdzīgi notiek ar teātru un kino reper-
tuāriem. Tajā pašā laikā politiskais spiediens, kas var arī nebūt
klajš, mudina padomju literatūrzinātni būt neiecietīgai pret
ideoloģiskām valjībām. To sasniedz, pat neaicinot palīgā oficiālo
cenzūru. Vairumā gadījumu taču var paļauties, ka pieredzējušie
padomju kritiķi, redaktori un izdevniecību ierēdņi nelokāmi ievēros
sludināto politiku un sapratīs avižu ievadrakstos paustos mājienu
un padomju līderu izteikumus, kas attiecas — lai cik pastarpināti —
uz viņu darbības sfēru, tā padarot lieku cenzūras oficiālu
iejaukšanos. Zīmīgi, ka neviens publicēts padomju avots neatzīst
cenzūras aparāta eksistenci PSRS, taču, kā redzēsim, laiku pa lai-
kam dažādās publikācijās netiešas norādes par to parādās. Droši
var apgalvot, ka diez vai kādu padomju pilsoni var šokēt atklājums,
ka padomju cenzori tomēr ir, varbūt izņemot vienīgi paša šī fakta
oficiālu atzīšanu. Cenzūras esamību apliecina iespiedziņas, kas
parādās PSRS izdoto grāmatu titullapas otrā pusē vai arī pēdējās
lappusēs. (Izņēmumi ir eksportam domātās grāmatas.) Šīs ziņas
parasti ietver datumus, kad grāmata izgājusi iepriekšējo un galīgo
cenzūru, kā arī cenzora koda numuru. Tas attiecas tiklab uz
jaunām grāmatām un atkārtotiem izdevumiem, kā uz tulkojumiem
no svešvalodām; atgādinu, ka Padomju Savienībā grāmatas, kas
iznākušas ārzemēs, būtībā nav pieejamas. Izņemot tās nedaudzās
grāmatas, ko iepērk no komunistiskā bloka valstīm, grāmatnīcās
tās pārdotas netiek un atrodas vienīgi speciālās bibliotēkās, kas
lielākajai daļai lasītāju slēgtas.

Dīvaini, ka imperiālistiskajā Krievijā, kur cenzūras esamību
atklāti atzina, pret ārzemju grāmatām izturējās iecietīgāk nekā pret
krievu autoru darbiem. Tā, pirmajai privātajai 1771.gadā Pēter-
burgā dibinātajai grāmatspiestuvei bija atļauts iespiest vienīgi
ārzemju grāmatas — protams, ar noteikumu, ka tās nav zaimojošas
vai musinošas. Franču revolūcija un brīvumrniecības satraucošā
izplatīšanās Krievijā izbiedēja imperatora varas orgānus, tāpēc

1796.gadā nodibināja īpašas cenzūras komitejas, kam uzticēja
ārzemju grāmatu pārbaudi pie to ieviešanas valstī; 1800.gada
edikts uz laiku pat aizliedza visu ārzemju grāmatu ieviešanu. Pēc
1825.gada dekabristu sacelšanās uzlabots likumu kodekss
aizliedza literārus darbus, kas bija bīstami tronim, pareizticīgo
baznīcai un sabiedriskajai morālei. Uz ārzemju grāmatām tika
attiecināts dubultstandarts: darbus, kuru garums pārsniedza 160
lappuses, atbrīvoja no pirmpublicēšanas cenzūras, ja tos izdeva
oriģinālvalodā, taču tulkojumus atbrīvoja no cenzūras tikai tad, ja
tie bija garāki par 320 lappusēm.⁷ Šī dubultstandarta mērķis
nepārprotami bija aizkavēt nevēlamas lasāmvielas izplatību mazāk
izglītotu iedzīvotāju slāņu vidū. Tā bija politika, kas tādā pašā garā
turpinājās arī nākamajos gadu desmitos. Pakāpenisko cariskās
cenzūras vājināšanos (arī tās savdabīgā nekonsekvence: daži
atklātu sociālistisku prapagandu saturoši darbi tika publicēti pilnīgi
legāli, turpretī, piemēram, Ļeva Tolstoja moralizējošo stāstu ceļā
tika likti šķēršļi) veicināja apstākļi, ka gadsimtu mijā Krievijā bija
tulkošanās literatūras pārpilnība un visu lasītāju slāņu vidū tā bija ļoti
iecenīta.

Tā kā cenzūra Padomju Savienībā uzsāk savu darbību jau
pašā sākumā, kad tiek apspriests kādas grāmatas iespējamais
tulkojums vai lugas iestudējums teātrī, tad tās iejaukšanās paliek
nepamanīta. Pēc publicēšanas grāmatas retikad tiek aizliegta (lai
gan, kā redzēsim, ir arī izņēmumi). Daudzus darbus vispār neizvēlas
tulkošanai vai iestudēšanai uz skatuves. Apstākļos, kad grāmat-
izdošana ir valsts monopols, aprakstītais mehānisms, lai cik ārēji
likumīgs, tomēr iemieso un slēpj sevī cenzūras kontroli. Tie, kuri
nepiekrīt slēdzienam, ka kāda ārzemju dzejnieka, rakstnieka vai
dramaturga darbs padomju sabiedrību nevar interesēt (ja šāds
iemesls patiesi tiek izvirzīts), paši par saviem līdzekļiem un uz savu
atbildību nedrīkst publicēt šo darbu pat nelielā metienā vai savākt
līdzekļus, lai iestudētu noraidīto lugu kādā eksperimentālā teātrī

vai amatiergrupā arī tad, ja šim pasākumam vajadzētu tikai pavisam nelielu finansiālu atbalstu vai vispār — neko.

Ārzemju grāmatas, kurās padomju cenzori nav atraduši neko būtiski nepieņemamu, parasti izdod, tekstā neko negrozot vai arī pakļaujot tās nelielām kosmētiskām operācijām. Tomēr pēdējai procedūrai jāpievērš zināma uzmanība, jo tā apliecina padomju cenzūras ārkārtīgo pamatīgumu. Gandrīz nekas, kas kaut mazākā mērā būtu politiski vai kā citādi nepieņemams, lai cik šķietami nenožīmīgs — kaut autora vai literārā varoņa nejauša piezīme, dažkārt pat atsevišķs vārds — nevar paslīdēt garām nepamanīts. Ņemot vērā, ka šādi nelieli nepadomju autoru darbu teksta labojumi, kā likums, netiek afišēti (par saīsinātiem darbiem runāsim vēlāk), ar viltu ir panākts, ka padomju lasītāji tic, ka Rietumu rakstnieki, kurus viņiem atļauts lasīt, ievēro (turklāt acīm redzami pēc savas brīvas gribas!) tos pašus tabu un principus, kas Padomju Savienības autoriem tiek uzspiesti ar varu. Padomijā tulkotā Rietumu literatūra nekad atklāti nerunā pretī, ja nu vienīgi tikko manāmi, nevienam padomju pasaules uzskata pamatprincipam un nekad tieši neapšaubā padomju vēstures interpretāciju; tie nekad nerunā ar necieņu par padomju vadītājiem vai komunistisko kustību un ievēro Viktorijas laika liekulīgo kautrību, pie kā tik cieši turas padomju autori. Vairums padomju lasītāju ļoti labi zina, ka viņu zemes rakstnieki it bieži ir spiesti, pārfrazējot Majakovski, kāpt uz rīkles savām pašu dziesmām. Šādu spiedienu no augšas (un tam sekojošo atteikšanos no saviem uzskatiem, pat pateicības izpausmes partijai par tēvišķo stingrību un vadību) laiku pa laikam dara zināmu plašai sabiedrībai *pour encourager les autres*.

Diez vai vairumam padomju lasītāju ir zināms, ka pirms 1973.gada Rietumu grāmatas Padomju Savienībā bieži tika izdotas un dažkārt cenzētas bez šo autoru ziņas, nemaz nerunājot par piekrišanu. Tomēr tajos laikos tā bija parasta parādība. Tā, piemēram, Kurts Vonnegūts savā atbildē uz manu jautājumu paziņoja, ka viņš nav zinājis par savu grāmatu izdošanu PSRS, nemaz nerunājot par to tekstu cenzēšanu, dažkārt it īpaši. Līdzīgas atbildes saņēmu no Džozefa Hellera, Artūra Millera un Gora Vidala. Vienīgais, ar kuru notika kaut kādas pārrunas, bija Alans Silito, taču pat viņu apveda ap stūri, jo viņš noticeja, ka romāna "Durvju atslēga" krieviskajā tulkojumā izdarītas tikai ļoti minimālas teksta izmaiņas, lai mazliet pieklusinātu pārāk atklātos seksa aprakstus. Tomēr, kā redzēsim vēlāk, lielākā daļa izmaiņu bija tieši politiskas dabas. Ir vērts atzīmēt — ne Helleram, ne Vonnegūtam, ne Vidalam, ne Milleram nepaziņojot par viņu darbu tulkošanu, būtībā notika nepārprotama toreizējo padomju likumu pārkāpšana. Pirms PSRS pievienojās Vispasaules konvencijai (1952.gada 6. septembra Ženēvas konvencijai) 1973.gada 21. februārī, autortiesības Padomju Savienībā noteica 1928.gada likums, ko no jauna apstiprināja 1964.gadā un kurā teikts, ka "jebkuru publicētu darbu drīkst tulkot citā valodā bez autora piekrišanas, taču informējot viņu par to un saglabājot darba viengabalainību un jēgu". Pēdējais brīdinājums acīmredzot domāts, lai redaktoriem cenzoriem noteiktu tās robežas, kuru ietvaros viņiem atļauts izdarīt tekstā nelielus labojumus.⁸

Pirms II pasaules kara ārzemēs par cenzūru Padomju Savienībā neko daudz nezināja. Rietumu autori, kuriem ar to nācās saskarties, lielākoties bija Padomju Savienībai draudzīgi noskaņoti (citus tur izdeva ļoti reti), tāpēc labāk izlikās šo nepatīkamo faktu neredzām, gluži tāpat kā citas padomju dzīves vārtis. Galu galā ļoti daudzi stūrgalvīgi piemiedza acis pat pret tādām drausmām kā Lielās Tīrīšanas un plašā nometņu tīkla izveidošana. Deivids Kouts par to rakstīja:

"Mākslas cenzūra [PSRS] atstāja uz ceļabiedriem nomācošu iespaidu, lai gan Vebi (Sidnejs un Beatrise) par to nerunāja. [Vācu dzejnieks un dramaturgs Ernsts] Tollers bija satriekts, atklājot, ka kāds krievu cenzors, kam sveša humora izjūta, saīsinājis vācu

komunista Egona Ervina Kiša sarakstīto satīru un ka [Padomju Savienībā] aizliegts gan Vāgners, gan Pirandello. Staņislavskis stāstījis Dreizeram, ka ļoti būtu gribējis iestudēt viņa lugas krievu valodā, taču iejaucies cenzors. Atraidītais autors secina: ja jau viņi cenzē mani, tad kaut kas tur nav kārtībā. Amerikāņu rakstnieks noskatījās Šillera "Laupītāju" un [H.Bičeres-Stovas] "Krusttēva Toma būdas" uzvedumus, kas arī bijuši "redīgāti" un izkropļoti propagandistisku iemeslu dēļ. Tas radījis iespaidu, ka padomju valdība nodarbojas ar mākslas paverdzināšanu un nodod to."⁹

1969.gadā Arturs Millers sūdzējās Jekaterīnai Furcevai, toreizējai padomju kultūras ministrei, par padomju tulkotāju (redaktoru — cenzoru?) izdarītajām daudzajām izmaiņām vienā no viņa lugām: "Tur nav atstāts nekas, kas attīstītos un taptu atklāts; viss ir pateikts pašā sākumā, turklāt visai rupji. Es nevaru saprast, kāpēc luga guva panākumus."¹⁰ Millers sūdzējās par savas lugas "Skats no tilta" padomju variantu. Šķiet, viņš nav zinājis, ka cita viņa luga "Smags pārbaudījums" pirms desmit gadiem bija pakļauta daudz bargākai politiskai cenzūrai, par ko runāsim nedaudz vēlāk.¹¹

Arturs Millers nav vienīgais dramaturgs, kura lugas Padomju Savienībā cenzētas. Pamatīgi redīgētas arī Līlianas Helmanes un Žana Pola Sartra lugas: Sartra "Respektablās maukas", kas piedienīgi pārdēvēta par "Liziju Makeju", pie tam ideoloģiski uzlabotā varone lugas nobeigumā pievienojas miera kustībai.¹² Gadījums ar Sartra lugu bija netipisks, jo izmaiņas tajā izdarīja pats autors: "Kad Sartrs uzzināja, ka padomju teātris grasās iestudēt viņa lugu, viņš to pārskatīja un uzrakstīja citu nobeigumu... Tieši šīs lugas variants, kas bija domāts īpaši Maskavas Padomes teātrim, ir spēcīgākais. Cilvēka cieņas triumfu pār buržuāziskās morāles sludinātāja aizspriedumiem un liekulību Sartrs atklāj meistarīgā dialogā, ievērojot skatuves specifiskās vajadzības."¹³

Tas, ka Padomju Savienībā izrādītās ārzemju filmas politisku apsvērumu dēļ bieži tiek "redīgētas", ir zināms jau vairākus gadu desmitus. Amerikāņu kinoproducenti, nespēdami šādu praksi aizkavēt, mēģināja novērst vismaz pašu lielāko ļaunumu, proti, to, ka ārzemju filmām pievieno kadrus, kas uzņemti PSRS.

1948.gadā Motion Picture Association prezidents Ē.Džonsons noslēdza kontraktu ar PSRS kinofilmu importa kantori par 25 ASV filmu pārdošanu... Šis līgums ļāva padomju cenzoriem no iepirktajām filmām izgriezt kadrus, taču noteica, ka nedrīkst būt nekādi papildinājumi. [...] Amerikāņu filmas, ko rāda PSRS, ne vienmēr iegūtas oficiālu darījumu ceļā, arī redaktoru iekaušanās ne vienmēr notikusi ar producentu piekrišanu. Pēckara posmā divu amerikāņu kinofilmu demonstrēšana Padomju Savienībā noveda pie diplomātiskām nesaskaņām starp ASV un PSRS. 1951.gada 17. janvārī ASV vēstnieks Alans G.Kirks iesniedza PSRS Ārlietu ministrijai notu par divām filmām, kas publiski demonstrētas Maskavā. [...] Abas minētās filmas 30.gados bija uzņēmusi Columbia Pictures Corporation.

Pirmo filmu "Misters Smits dodas uz Vašingtonu" Padomju Savienībā demonstrēja ar nosaukumu "Senators". Lai gan vismaz vienā padomju kinokritikā, kas bija publicēta izdevumā "Sovetskoje iskusstvo" (Padomju māksla), tika aprakstītas šīs filmas t.s. laimīgās beigas, to demonstrējot, tās parādītas netika. Saskaņā ar ASV Valsts departamenta pārstāvja izteikumiem abas filmas tikušas demonstrētas "izkropļotos un sagrozītos" variantos. Otrā filma "Misters Dīds dodas uz pilsētu" arī tika izrādīta bez "laimīgajām beigām" — kas, protams, atstāja uz auditoriju pavisam citādu iespaidu, nekā bija iecerējuši filmas veidotāji.

Saskaņā ar Valsts departamenta oficiālo pārstāvju sniegto informāciju, Padomju valdība paziņojusi, ka abas šīs filmas iegūtas Vācijā kā kara trofejas.¹⁴

Līdz ar daudzajām lielajām gaidām, ko modināja Staļina nāve 1953.gada 5.martā, radās arī vāra cerība, ka tā varētu iezvanīt literatūras cenzūras galu. Ja tas varbūt nenožīmētu visas poli-

tiskās kontroles likvidēšanu (kaut ko tādu cerēt būtu pārāk nereāli), tad vismaz viens no tās rupjākajiem un pazemojošākajiem veidiem, t.i., citādi pieņemamu darbu — gan jaunu, gan vecu — atsevišķu vārdu vai fragmentu pārrakstīšanu, lai nodrošinātu to pilnīgu atbilstību tiklab partijas politikas burtam, kā garam. Ļeņina laikā tas notika samērā reti, taču Staļina ērā tā bija plaši izplatīta parādība, tāpēc nemaz nebija gluži tik neprātīgi cerēt, ka šādu rīcību varētu pārtraukt līdz ar citām staļinisma galējībām.¹⁵ Šāda cerība pausta arī 1954.gada 21.decembra avīzē "Literaturnaja gazeta", kur tika nosodītas "visa veida patvarības no tulkotāju un redaktoru puses", pat ja tās būtu "uzlabojušas tekstu"; turpat norādīts arī, ka darbus, kuri nav pieņemami, vispār "nevajadzētu tulkot". Minētais raksts bija kādas PSRS Rakstnieku savienības otrajā kongresā teiktās runas kopsavilkums.

Drīz vien tomēr kļuva skaidrs, ka šādas cerības ir veltas. Gluži otrādi, daudzajās nozīmīgajās pārmaiņās, kas pēc Staļina nāves strauji sekoja cita citai, izvirzījās prasība, lai cenzūra nevis vājinātos, bet kļūtu pat stingrāka. Partijas jaunajai patiesībai bija jābūt, kā vienmēr, vienīgajai patiesībai, tādējādi pārvēršot Staļina ēras baušļus par velnišķiem zaimiem. Tās tagad bija jāiznīcina kā ķecerīgas grāmatas iepriekšējos padomju vēstures posmos, t.i., ar tradicionālajām bibliotēku tīrīšanām. 1959.gada 22.decembrī, poststaļiniskās "liberālās" ēras laikā, PSRS KP CK pieņēma rezolūciju, kurā uzdeva PSRS Kultūras ministrijai un citām attiecīgajām organizācijām "veikt nepieciešamos pasākumus, lai no bibliotēku fondiem izņemtu novecojušus izdevumus".¹⁶ Tā, lai tiktu valā no Staļina propagandas materiāliem, izlietoja tradicionālās staļinisma metodes. Arī izrēķināšanās ar Staļina slepenpolicijas šefu Lavrentiju Beriju 1953.gadā (daudziem tā tolaik šķita zīme, ka turpmāk vairs nebūs ne nelikumību, ne terora) bija gluži tāda pati kā viņa daudzo upuru lktenis: noslēpumainībā tīts nāvēssods, bez publiskas tiesas, soda izpildes precīzs datums nezināms.

Paradoksāli, strauji pieaugot Rietumu grāmatu — gan daļēl-literatūras, gan zinātniskās literatūras — izdošanai, cenzūras modrība nevis atslāba, bet gan pastiprinājās. Kā 1958.gadā brīdināja padomju militāristu avīze, tulkojumi slēpj sevī patiesas briesmas neizbēgami prokapitālistisko un bieži arī antisovetisko aizspriedumu dēļ. Laikraksts aicināja ievērot lielāku piesardzību tulkojamo darbu izvēlē un uzsvēra nepieciešamību katru šādu grāmatu papildināt ar ievadiem, priekšvārdiem un komentāriem, lai "lasītājs varētu pareizi saprast, kas dotajā grāmatā ir vērtīgs, bet kas — tendenciozs un aplams".¹⁷ Pēc gada bruņoto spēku avīzes vēlme kļuva par oficiālu nostāju. 1959.gada 4.jūnijā PSKP CK pieņēma rezolūciju, kas noteica, ka Rietumu grāmatu tulkojumi sabiedriskajās zinātnēs "izdodami ierobežotos metienos" un ka šādas tulkojumus "jāpapildina ar gariem ievadiem un anotācijām". Bez tam tika izdots detalizēts rīkojums, kā tekstus cenzēt: "Fragmenti, kam nav zinātniskas vai praktiskas vērtības, jāsvītro." To, ka šī 1959.gada rezolūcija, iespējams, joprojām ir spēkā, apliecina tās pārpublicējums 1972.gadā izdotajā dokumentu krājumā. Ja šī rezolūcija būtu oficiāli atcelta vai vairs nedarbotos, ierastā padomju kārtība nepieļautu tās pārpublicējumu.

To, ka attiecīgie varas pārstāvji patvaļīgi aizlieguši publicēt grāmatu fragmentus, pat veselus darbus, kuriem, pēc viņu domām, pārfrāzējot Centrālkomitejas recepti, nav ne mākslinieciskas, ne praktiskas vērtības, apliecina Aleksandra Solženjicina atklātā vēstule 4.Rakstnieku savienības kongresam 1967.gada 16.maijā. Solženjicins, tolaik jau kritis nežēlastībā, bet oficiāli vēl būdams Padomju Rakstnieku savienības biedrs, rakstīja:

"Darbus, kas atspoguļo cilvēku patstāvīgu domu un savlaikus var dziedējoši ietekmēt garīgumu vai sabiedrības sirdsapziņu, cenzūra aizliedz vai izkropļo. Šādas rīcības iemesli ir apkaunojoši un egoistiski, bet no racionālā viedokļa — tuvredzīgi. Šodien redaktori noraida vēl pagaidām pilnīgi nezināmu jaunu autoru

izcilus manuskriptus tikai tāpēc, ka "tie neies cauri". Daudzi Rakstnieku savienības biedri un šī kongresa delegāti zina, kā viņi paši liekušies zem cenzūras spiediena un piekāpušies tai gan grāmatu uzbūves, gan idejas ziņā, labojot nodaļas, fragmentus vai teikumus, piešķirot darbiem nevainīgus nosaukumus — lai galu galā redzētu savu darbu publicētu, pat ja tas nozīmētu tā neglābjamu izkropļojumu. Ir vispārzināms, ka no šādiem izkropļojumiem visvairāk cieš talantīgie darbi, bet mazāk talantīgos tie neskar. Patiesi, tā ir mūsu literatūras labākā daļa, ko izdod sakropļotu...

Literatūra nevar attīstīties tādās kategorijās kā "atļauts" un "neatļauts", "par to jūs drīkstat rakstīt" un "par to — nē". Literatūra, kas nav sava laika sabiedrības elpa un neiedrošinās atklāt sabiedrības sāpes un bailes, savlaicīgi nebrīdina no draudošām morālām un sociālām briesmām, nav pelnījusi, ka to dēvē par literatūru, tā ir tikai fasāde. Tāda literatūra zaudē tautas uzticību; šos darbus nevis lasa, bet gan izmanto kā makulatūru.

*Aicinu kongresu pieņemt rezolūciju, kas pieprasītu garantēt jebkādas daļdarbu cenzūras — atklātas vai slēptas — likvidēšanu un kas atbrīvotu izdevniecības no prasības pēc izdošanas atļaujas katrai iespiestai lapaspusei."*¹⁸

Cenzūras ieviestie ierobežojumi, par kuriem runāja Solženjicins, turpinās līdz pat šim laikam un attiecas arī uz Rietumu literatūras tulkojumiem.¹⁹ Padomju literārie žurnāli un Rietumeiropas un Amerikas daļēl-literatūras un dramaturģijas izdevēji skrupulozi ievēro centrālkomitejas pamācības no tulkojamajām ārzemju grāmatām izgriezt "fragmentus, kam nav zinātniskas vai praktiskas vērtības".

Pastāv diva veida cenzūra — atklātā un nemanāmā. Par pirmo var teikt, ka tā ir rupja, taču savā ziņā "godīga". Otrā ir divkārt nosodāma, jo tās mērķis piekrāpt lasītāju, piespiežot to noticēt, ka viņš lasa pilnīgu un autentisku "buržuāziskā" autora darba tekstu. "Godīgi" cenzētiem darbiem vairumā gadījumu pieskaitāmi īsinātie, jo tie lielākoties ir mēģinājumi nevis vienkārši ietaupīt papīru vai ļaut lasītājiem iepazīt tikai kāda garadarba interesantākās vietas, bet gan izvairīties no oriģinālteksta nevēlamo vietu publicēšanas, kas dažreiz dod vien niecīgu ietaupījumu. Pilnīgi pareizs, ja nu vienīgi pārspīlēts saīsinājuma piemērs ir vairāk nekā trīsdesmit lappuses no Karlosa Beikera septiņsimt lappušu plašās Hemingveja biogrāfijas, kas bija publicētas padomju žurnālā.²⁰ Šajā atlasē bija izdevumi no vairākām grāmatas nodaļām, galvenokārt fragmenti, kuri vedināja domāt, ka Hemingvejs apjūsmojis, lai arī nekonsekventi un nepastāvīgi, komunistus, vai arī atklāja dažu viņa romānu tapšanas aizkulises. Skaidrs, ka tas bija veids, kā izvairīties no to biogrāfijas lappušu tulkošanas, kurās stāstīts par Hemingveja sadursmēm ar padomju kritiķiem un citiem komunistiem. Taču svarīgi ir atcerēties, ka diez vai kādam padomju lasītājam varēja ienākt prātā, ka šīs trīsdesmit lappuses ir kas vairāk nekā neliela daļiņa no Beikera grāmatas vai arī ka materiālu atlasī veicis nevis padomju redaktors, bet gan pats biogrāfs.

Apšaubāmāks ir S.Terkela grāmatas "Division Street, America"²¹ saīsinājuma gadījums. Grāmata ir Čikāgas portretējums, ko veido intervijas ar pilsētas iedzīvotājiem no visdažādākajiem sociālajiem slāņiem. Krievu tulkojuma ievadu sarakstījis S.Višņevskis, padomju žurnālists, kas Savienotajās Valstīs pavadījis sešus gadus. Višņevskis galvo par Terkela interviju radītās tipiskās Amerikas pilsētas ainas autentiskumu. Padomju žurnāls neslēpj, ka tulkojums ir grāmatas oriģināla saīsināts variants. Taču tas bija izdarīts godīgi, jo Terkela grāmata ir daudzu respondentu liels skaits — arī anonīmu — savstarpēji nesaistītu izteikumu par dažādiem Čikāgas dzīves aspektiem sešdesmitajos gados. Šo izteikumu tendencioza izvēle padomju redaktoriem būtu devusi bagātīgu iespēju apmierināt savu sevišķo tieksmi dzēlīgi kritizēt amerikāņu dzīvesveidu, kā arī savu nepatiku publicēt tā vēlgus slavinājumus. Tas šiem redaktoriem šķita vēl par maz. Viņi cenzēja arī daudzu atsevišķu interviju saturu, dažas no tām saīsinādami, bet dažas

būtībā pārrakstīdami pa savam prātam. Līdz ar to nevienam no tām nevar uzskatīt par saīsinājumu šā vārda parastajā nozīmē. Kas attiecas uz S. Terkela paša ievadu, tad no angļu oriģināla piecām lappusēm atstāta tikai viena.

Trumena Kapotes grāmata "Gluži aukstasinīgi", Kanzasas fermiera un viņa ģimenes drausmīgās slepkavības dokumentālais apraksts, izdota 1965. gadā. Gadu vēlāk padomju žurnālā parādās šā darba saīsināts variants.²² Krievu tulkojums saucās "Parasta slepkavība" (Обикновенное убийство), liekot saprast, ka slepkavība Amerikā kļuvusi gluži ikdienišķa parādība. Romāna saīsinājums ir ļoti mērķtiecīgs. Svītrotas vairums norāžu par fermiera turību, piemēram, oriģināla 5. lpp. teiktais, ka viņš dzīvojis mājā ar 14 istabām — Padomju Savienībā neredzēta greznība; ka vienkāršs fermeris beidzis koledžu — 79. lpp., ka viņa meitaklavieres spēlējusi tikpat labi kā klarneti un pratusi jāt — 18. lpp.; ka gultas veļa mājā mainīta divreiz nedēļā — 28. lpp. Tāpat pazudušas daudzas citas norādes par normālām vidusšķiras pārstāvju ierašām un viņiem piederošām lietām (piemēram, gandrīz ikvienam ir sava automašīna). Lai gan šādas izmaiņas tekstā varēja mazināt priekšstatu par amerikāņu fermiera turību (īpaši šokējošs tas ir salīdzinājumā ar viņa padomju brāli), galu galā tika iznīcināts arī visai daudz no T. Kapotes grāmatas galvenās jēgas, ko rada detalizēts reālās materiālās vides un tajā notiekošās cilvēku darbības apraksts, Kapotes darba panāktais iespaids rodas no krasās neatbilstības starp drausmīgo slepkavību un bagātās amerikāņu fermas miermīlīgo, pārtikušo dzīvi. Grāmatā attēlotais bezjēdzīgais noziegums izdarīts aukstasinīgi. Padomju tulkojumā slepkavība tik tiešām rādās daudz parastāka, gandrīz ikdienišķa.

Padomju cenzūra neaprobežojas tikai ar politiku, lai arī cik plaši šo jēdzienu izprastu. Tā līdzīgi savai cariskajai priekštecei uzņēmusies arī sabiedriskās morāles sarga lomu un neļauj atklātībā parādīties nekam tādām, ko varētu uzskatīt par apvainojošu. Padomju Savienībā pornogrāfijas izplatīšana sodāma ar likumu, un gandrīz nevienam neslēpti erotisks darbs, izņemot tādu klasiķu kā Bokačo, Mopasāna un Rablē sacerējumus, publicēts netiek. Starp citu, zināmā mērā mēs šeit esam liecinieki patiesām kultūras atšķirībām starp PSRS un Rietumu pasauli, atšķirībām, kas pēdējā pusgadsimta laikā ir padziļinājušās. Līdz pat mūsu gadsimta divdesmitajiem gadiem krievu literatūrā sekss tika parādīts tikpat atklāti kā tā laika Rietumu daiļdarbos. Staļiniskais puritānisms pēc viņa nāves mazliet atslāba, taču Rietumu attieksme pret seksu pa to laiku bija kļuvusi tik valjīga, ka bez cenzūras iztikt vairs nevarēja. Īpaši tas attiecas uz jaunāko Rietumu prozu un dramaturģiju. Savādi, ka tikai nelielu neoficiālo padomju daiļdarbu daļu (t.i., padomju disidentu darbus), kas izplatījās ar "samizdatu", septiņdesmito gadu Rietumu izpratnē varētu uzskatīt par ļoti erotiskiem, kur nu vēl — pornogrāfiskiem.

Citādi pieņemamu Rietumu autoru darbu aizskarošus fragmentus vai pat atsevišķus vārdus krievu tulkojumos izmet vai mīkstina to nozīmi.

Padomju tulkotāju un redaktoru izmantotie paņēmieni, tiecoties izdzēst mūsdienu Rietumu literatūrā sastopamās "neķītrības" un "neciešamos" seksa aprakstus, ir ļoti daudzveidīgi un variē no patiesas asprātības līdz klajai dumjībai. Tā, piemēram, Kurta Vonnegūta romānā "Lopkautuve Nr. 5" sastopami izteicieni, ko vēl pavisam nesen uzskatīja par neiespējamiem publicēt pat Amerikā:

"Roland Weary and the scouts were safe in a ditch, and Weary growled at Billy, "Get out of the road, you dumb motherfucker." The last word was still a novelty in the speech of white people in 1944. It was fresh and astonishing to Billy, who had never fucked anybody — and it did its job."²³

Krievu tulkojumā izmesta norāde uz melno un balto amerikāņu runas dubultstandartu, taču apbrīnojamā kārtā ir reproducēts piedauzīgais izteiciens, faktiski to nelietojot:

"Роланд Вири и оба разведчика уже благополучно спрятались в канаве, и Вири зарычал на Билли: "Уйди с дороги, мать твою трал-тарарал." Тогда, в 1944 году, этот глагол редко употреблялся вслух. Билли очень удивился, а так как он сам еще никогда никого не трал-тарарал, эти слова прозвучали очень свежо и возымели действие. Он очнулся и убежал с дороги."²⁴

Latviešu variantā šis fragments skan šādi:

"Rolands Vīrijs un izlūki jau bija grāvī, drošībā, un Vīrijs uzbļāva: "Vai tu vēl ilgi dīrsīsies? Nost no ceļa!" Šis verbs balto cilvēku leksikā 1944. gadā bijis liels retums. Billijam tas īpaši tas likās apdullinošs un līdzēja uzreiz. Viņš atjēdzās un noskrēja no ceļa." * (K. Vonnegūts. Lopkautuve Nr. 5. — 1987. g. — 31. lpp.)

Citur oriģinālvariantā kāda neķītra dziesmiņa beidzas ar vārdiem "Oh, I'll never fuck a Polack anymore" (Vonnegut. Slaughterhouse — Five, p. 134). Acīmredzot tulkotājam bijuši iebildumi gan pret izteiciņu, gan papildinātāju. Izmesti abi (Novij mir, 1970, Nr. 4, c. 155). Amizanta tulkošanas kļūme atrodama cita Vonnegūta darba krievu tulkojumā. Oriģinālā kādas amerikāņu inženieru grupas morāle raksturota kā "apņēmīgi monogāma". Krievu tulkojumā tā pārvērtusies par "stingri monotonu".

Mazāk izdomas bagāts ir kāds teikuma tulkojums E. Hemingveja romānā "Kam ir, kam nav". Oriģinālā tas skan: "No matter how, a man alone ain't got no bloody fucking chance." Krievu tulkojums: "Vsjo ravno čelovek oģin ņe možet ņi čerta."²⁵ Gan oriģināls, gan krievu tulkojums citēts visādā ziņā nopietnā padomju pētījumā par Hemingveju, taču dīvainā kārtā šo tekstu komentārā tulkojums aplūkots kā norma, kamēr oriģināls — kā novirze (atkāpšanās) no tās: "Oriģinālā Harija pēdējais teiciens leksikas ziņā ir krasī pastiprināts."²⁶ Hemingveja "mauru mauka", lugas "Piektā kolonna" galvenā varone, bija divkārti aizvainojosa — gan kā piedauzība, gan kā rasisma izpausme. Krievu variantā viņa parādās kā "marokāņu sieviete".²⁷ "Lidzenums, kas atgādināja pliku pakaļu" no Hemingveja "Pāri upei koku paēnā" krievu tulkojumā pārtapis par "... Golij, kak pļeš".²⁸ Romānā "Kam skanēs zvans" fašisti ķērc uz republikāņu kareivjiem: "Red swine. Mother rapers. Eaters of the milk of they father." Lai gan šis neķītrās lamas skan no neliešu mutēm, krievu tulkojumā tās neparādās.²⁹ Aizkustinoša senzināma viltība izmantota arī citā romāna vietā. Netulkoti atstāti divi teikumi spāņu valodā: "Me cago en su puta madre" (Es diršu virsū tavai maucīgajai mātei) un "Hijo de la grand puta" (dīzās maukas dēls). Krievu tulkojuma parindē paskaidrots, ka tās ir spāņu lamas.³⁰ Diez vai krievu lasītājiem tas pagāja garām nepamanīts, parasti Rietumu romānu padomju tulkojumos rūpīgi pārcelti pat tādi teiciens kā "yes, sir", "merci, madame" un "Guten Morgen".

Semjuela Beketa lugā "Godo gaidot" rakstīts, ka "mātei bija triperis", krievu tulkojumā izvēlēta viņas cienījamajam vecumam piemērotāka kaite — "mātei bija kārpa" (borodavka).³¹ Džona Steinbeka romānā "Mūsu rūpu ziema" šķirtene uztraucas par alimentu izbeigšanos, gadījumā ja "tas kuņas dēls nomirtu (if the son of a bitch should die!)" krievu tulkojumā saglabāta sievietes kapitālistiskā alkatība, taču viņas valoda vairāk piemērota dāmai — "bet ja nu pirmais vīrs nomirst!".³² Gora Vidala romānā "Vašingtona, Kolumbijas apgabals" sieviete "skalojas", turpretī krievu tulkojumā diskrēti minēta kāda "procedūra", kas tikpat labi varētu nozīmēt pat matu tīšanu uz rullīšiem vai sejas ieziešanu ar krēmu.³³ Lai pasargātu padomju lasītājus no "dubļiem", kādā citā romāna vietā svītrotas trīs lappuses, kurās stāstīts par amerikāņu koledžas studentu, kas mokās pārliecībā par viņam lemtajām elles ugunīm nāves grēka — piekoptās masturbācijas dēļ; no tās, laupot viņam nevainību, vēlāk paglābj kāda uzņēmīga Ričmondas meitene.³⁴

Grieima Grīna "Komediantu" oriģinālā:

* Šeit un turpmāk atsaucies latviski — tulkotājas.

*"There was a great yellow moon and girl was making love in the pool. She had her breasts pressed against the side and I couldn't see the man behind her."*³⁵

Krievu variants ir ne tikai pieticīgāks, bet tajā arī pateikts mazāk:

*"Над деревьями стояла большая желтая луна, а в бассейне девушка обнимала какого-то мужчину. Это я не разглядел."*³⁶

Čarlza Snova romānu "Varas gaiteni" Rietumos diez vai kāds iedomātos uzskatīt par īpaši erotisku daiļdarbu. Daži padomju redaktori acimredzot bijuši citās domās, jo romāna krievu tulkojumā nav, piemēram, šāda fragmenta:

*"There was one glint of original sin, as Arthur saw Margaret and me getting ready to go. He might have been talking with extreme purity, but he was not above using his charm on Margaret, persuading her to invite Penelope to stay in our flat and, as it were coincidentally, him too. I suppose he was trying to get her out of the atmosphere of the Cambridge house. But I was feeling corrupt that night, and it occurred to me, that, like most of the very rich people I had known, he was trying to save money."*³⁷

Artura Millera lugas "Gadījums Viši" tulkojums publicēts žurnāla "Inostrannaja literatura" 1965.g. 7.numurā. Tulkojums parādījās ar zināmu novēlošanos. Klīda baumas, ka tam par iemeslu bijusi šajā lugā skartā tēma: 60.gadu vidū, kad Rietumos plaši pārrunāja ebreju diskrimināciju PSRS, padomju literārie žurnāli mēģināja izvairīties no jautājumiem, kas pat mazākā mērā skāra antisemitismu. Šāda nostāja attiecās arī uz Rietumu autoru darbiem, kuros attēlota ebreju vajāšana nacistu laikā. Neticami, taču tikai viena no krievu tulkojumā izdarītajām tekstuālajām izmaiņām nebija vērsta pret Artūra Millera "neķītro" valodu. Kāda oriģinālteksta aina tika izlaista, domājams, tāpēc, ka padomju redaktoriem nav patīcis detalizētais nacistu profesora skaidrojums, ka apgrauzītus vīriešu dzimumorgānus nevar uzskatīt par neapgāžamu pierādījumu piederībai ebrejiem un ka, "nejausi" ieraugot vācu virsnieka vīrišķības atribūtu, tas izrādījies apgrauzīts.³⁸ 45.lappusē vārdi *"looking at penises"* (apskatot dzimumlocekļus) krievu tulkojumā aizstāti ar *"novelkot bikses"*, bet frāze *"we look at your cocks"* (mēs apskatām jūsu rīkus) (55.lpp.) pārveidota par "mēs paskatīsimies jums starp kājām". Padomju Savienība neapšaubāmi ir viena no retajām vietām pasaulē, kur Artura Millera darbi cenzēti, kā apgalvots, to neķītrības dēļ — Artura Millera, atkārtoti, nevis Henrija Millera.³⁹

Lēmums tuklot Artura Millera "Gadījumu Viši" visdrīzāk tomēr tika pieņemts tāpēc, ka luga ir ne tik daudz mēģinājums atainot ebreju ciešanas nacistiskajā holokostā (kā tas ir, piemēram, dažās Elija Nizela, franču–amerikāņu rakstnieka grāmatās, kas PSRS nav izdotas), bet gan apsūdzība cilvēku iracionālai necilvēcībai pret citiem. Šis aspekts, protams, tika pienācīgi uzsvērts lugas krievu tulkojuma ievadā. Lasītāja uzmanību pievērsta tam, ka Millera lugā pat "visvairāk vajātie", t.i., ebreji, ar nicību noraugās uz čigāniem tradicionālajiem Rietumu sabiedrības pārijiem, bet tas, ka nacisti atbrīvoja ebreju biznesmeni, tika izmantots kā pierādījums pazīstamajam postulatam, ka antisemitisms bijis vērsts vienīgi pret strādnieku šķiras ebrejiem un uz ebreju buržuāziju vispār nav attiecies: "V etoi klassovoi obščnosti kolaboracionista i fašista, otmetajuščei daže rasovie različija, osobenno nagladno vystupaet socialnaja suščnost fašizma."⁴⁰ Zīmīgi — ja Artura Millera attieksme pret ebreju jautājumu (tiklab viņa paša, kā viņa literāro varoņu — padomju kritiķi to tik bieži jauc) iebildumus neizraisīja, tad kāds vispārējs secinājums par nacionālo raksturu acīm redzami nebija ciešams. Kāds no lugas varoņiem saka: "Kad vien ļaudis sāk strādāt no visas tiesas, pielūko — viņiem padomā kādu nogalināt."⁴¹ Spriežot pēc lugas konteksta, šī piezīme acīm redzami attiecas uz čaklajiem vāciešiem. Tomēr padomju redaktoriem būs lies, ka teiktais pārlieku atbilst arī iedomātajai padomjzemes darba ētikai. Krievu variantā minētais teikums skan: "Stoit čeloveku

načak rabotak ņe pokladaja ruk — beregis, tut že kovo–ņibudj pristukņet."

Ja, runājot par fašisma ēru, padomisti konsekventi nepievērš pienācīgu uzmanību ebreju iznīcināšanai, tad kādas citas minoritātes — kas nav ne etniska, ne politiska — vajāšanu viņi vispār noklusē. Runa ir par homoseksuālistiem. Homoseksuālisms PSRS ir krimināli sodāms, tāpēc padomju redaktori un cenzori saprotamā kārtā negrib atzīt faktu, ka nacistu attieksme pret homoseksuālistiem kā kriminālnoziedzniekiem bija tāda pati kā komunistiem (pietiekami slikti jau bija tas, ka viņus vienoja attieksme pret ebrejiem).⁴² Kurta Vonnegūta romānā "Lopkautuve Nr. 5" teikts, ka fašistu koncentrācijas nometnē "sveces un ziepes taisītas no ebreju, čigānu, homoseksuālistu, komunistu un citu valsts ienaidnieku taukiem".⁴³ Padomju variantā vārds "homoseksuālisti" aizstāts ar "klaidoņi" un "valsts" ar specifiskāku apzīmējumu "fašistisko valsti".⁴⁴ No Čarlza Snova romāna "Varas gaiteni" krievu tulkojuma, kas it kā esot nesaīsināts romāna variants, izmesta 9.nodaļa "Divu veidu atsvešinātība". Šķiet, tas darīts tādēļ, ka tur attēlota jauniešu ciniska vienalīdzība pret jebkādu ideoloģiju un līdz vājpīrātam nodzērušos tipa galēji labējiem uzskatiem, kurš nīst "žīdus, sarkanos un pedīģus".⁴⁵

Gora Vidala romānā "Kolumbija, Vašingtonas apgabals" liecinieks sapņo, kā viņš uzstājas Pretamerikāniskās darbības izmeklēšanas komitejas priekšā Makartija ēras laikā. Liecinieks acīm redzami ir noskaņots naidīgi pret to, un viņa iedomāto runu caurvij skaidri samanašā ironija:

"Tagad pievērsīsimies tai cīņai par cilvēku prātiem, kas noris ārpus šīs brīvo cilvēku zemes. Komunisti piedāvā utopisku viziju, kas īpaši pievilcīga šķiet divu tipu ļaudīm — neizglītotiem un deģenerātiem. Ja rēķinu atvieglošanai varam pieņemt, ka visi neizglītotie mulķi un seksuālie deģenerāti ir *ipso facto* komunisti, mēs varam arī pieņemt, ka pēc definīcijas jebkurš seksuāls deģenerāts ir ne tikai neizglītoti mulķis, bet arī komunisti vai labākajā gadījumā līdzskrējējs. Tā kā, pēc senatora domām, visi Valsts departamenta darbinieki ir homoseksuālisti, tad diez vai mūs var izbrīnīt, ka tie vienlaikus ir tiklab mulķi, kā komunisti, kas būtu jāiznīdē līdz pašām saknēm."⁴⁶

Acimredzot padomju cenzoriem šāda komunistu un homoseksuālistu saistība (lai arī fantāzija, turklāt domāta kā uzbrukums antikomunistiskajiem Amerikas pilsoņiem) likās zaimojoša. Šo runu izmeta no romāna tulkojuma, lai gan arī darbu bija paredzēts izdot neīsinātu.⁴⁷ Šis, starp citu, bija tikai viens no daudzajiem cenzora svītrojumiem romānā, kas pēc būtības ir vērsts pret bezjēdzīgo antikomunistisko histēriju Amerikas valdības aprindās gan pirms, gan pēc II Pasaules kara. Svītrotas arī norādes, ka Staļina–Hitlera 1939.gada pakts bija par cēloni tam, ka Amerikas komunistiskā partija zaudēja daudzus savus biedrus, īpaši rakstniekus un žurnālistus, lai gan daļa no viņiem palika sociālisti. Šķiet, sevišķi kaitīgs cenzoriem šķitis pēdējais apgalvojums: tiem, kuri pamet partiju, jābūt fašistiem, revizionistiem, cionistiem — bet nekādā gadījumā viņi nevar būt sociālisti.⁴⁸ Svītrots arī teikums, kurā konstatēts, ka "komunistu vienības jau šķērsojušas trīsdesmit astoto paralēli". Korejā saskaņā ar padomju versiju Dienvidkoreja pirmā uzbruka komunistiskajiem ziemeļiem. Tulkojumā pazudusi arī kāda no varoņu nejausi izteiktām piezīmēm par lielāko nelieti padomju vēsturē ("Es nemaz nezināju, ka Trockim vēl bija tik ... nu, tik liela ietekme."). Tādā pat kārtā zudusi necienīga ķīķināšana par komunistu lozungu maiņu II Pasaules kara laikā, kad dažas vecās dogmas tika aizstātas ar pragmatiskākiem saukļiem.

Visnozīmīgākās tomēr bija izmaiņas, kas izkropļoja Gora Vidala romāna oriģinālteksta pamatdomu: lai gan pretpadomju un pretkomunistiskā paranoja Savienotajās Valstīs bija iracionāla apsēstība, kas galu galā negatīvi ietekmēja valsts intereses, jāņem vērā būtiskākais — šo māniju radījusi ļoti lielas amerikāņu tautas

daļas nepatika un aizdomas pret komunismu un PSRS. Tā kā padomju variantā sistemātiski svītrotas jebkādas norādes uz šo nozīmīgo apstākli, romāns zaudēja daudz no savas literārās loģikas, nemaz nerunājot par tā dokumentālo vērtību. Piemērus tam var atrast, sākot ar romāna dažādo varoņu nejausām replikām līdz vērojumiem, kas atspoguļo paša autora uzskatus. Tā, piemēram, svītrotā šķietami sīka replika ("Tagad viņa ir tikai komuniste, kas apprecējusies ar kropli. Ak, cik bēdīgi! Cik bēdīgi, ka dzīve tā izrīkojas ar cilvēku."), tāpēc ka šis naivais līdzjūtības apliecinājums sievietes dubultnelaimei norādīja uz patiesu uzskatu, ka komunisms ir nelaime, par ko izsakāma visdziļākā nožēla. Tas, ka šī replika izteikta ironiskā kontekstā, padomju redaktoriem nenožīmēja neko.⁴⁹ Arī fragments, kurā paustas kāda amerikāņu politiķa bažas, ka viņa meitas sakars ar kreisi noskaņotu vīrieti varētu kaitēt viņa karjerai, pakļauts cenzūrai ("Senators pasmaidīja savu visām nelaiēm pāri stāvošo smaidu: "To mēs redzēsim, kad vēlēšanu kampaņā mans oponents paziņos, ka mans znots ir padomju aģents.""). Svītrotā arī viņa sarunu biedra atbilde: "Domāju, ka pat krievu viņu negribētu." Pats fakts, ka Savienotajās Valstīs sabiedrības ikdienas apziņā simpatizēšana komunistiem saistījās ar padomju spiegošanu (aizliegta tēma vienmēr un visur, izņemot kara laika izlūkdarbību pret nacistiem), padarīja šā fragmenta svītrošanu gandrīz nenovēršamu.⁵⁰ Gora Vidala romāna "Vašingtona, Kolumbijas apgabals" nobeigums pats par sevi ir pamācošs un atmaskojošs cenzūras paraugs. Tajā noklusētas dažas vispārīgas pārdomas par vilušos kreiso radikāļu, t.i., komunistu, paradoksu, kuri, zaudējuši ilūzijas, meklē politisku un garīgu mierinājumu Romas katolicisma pašā autoritārākajā atzarā. Noklusēts arī kāds amerikāņu liberāļa spriedums, ka senators Dž.Makartijs būtu varējis vismaz atklāt, "cik niecīga un vāji organizēta bijusi komunistu konspirācija".⁵¹

Džona Le Karres romāna "Maza pilsētiņa Vācijā" krievu tulkojumam redaktora pēcvārds slavē šo darbu par to, ka tas atklāj fašistu ietekmes atdzimšanu Rietumvācijā, taču vienlaikus arī brīdina, ka Le Karre bieži raugās uz pasauli caur "antikomunistiskās propagandas aizmiglotām brillēm".⁵² Tāpēc nepārsteidz, ka šī trillera brilles vajadzēja mazliet notīrīt, pirms spiegam tika atļauts ienākt no aukstuma padomju bibliotēkās un dzīvokļos. Izmaiņas bija nenožīmīgas, taču atkal izcēla padomju cenzoru īpašo politisko jūtīgumu. Tā, šajai it kā neisinātajā tulkojumā padomju lasītāji neatradīs oriģinālā minēto iespējamo slepeno līgumu starp Bonnu un Maskavu.⁵³ Izmesta arī nejausā piezīme, ka Rietumvācijas amatpersonu smalko tērpu piegriezums atgādinājis krievu tunikas un tāpēc lies aizdomīgs. Citā vietā Rietumvācijas izlūkdienesta šefs prāto: "Jeņķi karos Saigonā, nevis Berlīnē. Taisni vai zēl, ka Berlīnes mūri neuzcēla Saigonā." Piezīme par Berlīnes mūri, ko uzcēla, lai novērstu bēgšanu uz Rietumiem, tika svītrotā. Labots bija arī šāds klasisks spiegu romāna paraugs: "Mans Dievs! Vai tiešām viņš gulējis ar Dženiju Pardžiteru? Ir zināmi upuri, ģenerāli Slobodovičs, kuras māmuļas Krievijas labā nav gatavs nest pat Hartings." Protams, šādas necienīgas piezīmes par māmuļu Krieviju un padomju militārās izlūkošanas ģenerāļiem nebija paciešamas. Padomju variantā lasām: "Mīļais dievs! Vai tiešām viņš pargulējis ar Dženiju Pardžiteru? Upuri jānes..."⁵⁴ Jā, patiesi, jānes, ja garām padomju cenzoriem grib dabūt Rietumu romānu ar starptautisku intrigu.

Kā likums, cenzē visus fragmentus, kuros nelabvēlīgi attēlota vai nu Padomju Savienība, vai komunistiskā kustība; tas attiecas tiklab uz autora tekstu, kā uz literāro varoņu izteikumiem. Kurta Vonnegūta romānā "Lopkautuve Nr. 5" lasām: "Atcerējos divus krievu zaldātus, kuri bija aplaupījuši pulksteņu fabriku. Viņiem bija pilni rati ar pulksteņiem." K.Vonnegūta aprakstītajās atmiņās darbība notiek kādā vācu pilsētā, kuru tikko okupējusi padomju armija; laupīšana šādos apstākļos nav nekas šokējošs. Neraugoties uz

to, vārdi "kuri bija aplaupījuši pulksteņu fabriku" no krievu tulkojuma svītroti.⁵⁵

Iespaidīgā padomju pētījumā par Hemingveju atzīmēts, ka lugā "Piektā kolonna" "Hemingvejs atklāj, ka arī republikāņu pusē vērojamas parādības, kas neizraisa sajūsmu, taču ne jau tām jānosaka godīga cilvēka attieksme pret lietu".⁵⁶ Vēl nozīmīgāk ir tas, ka Hemingvejs pats paredzējis šādus iebildumus un lugas ievadā rakstījis: "Dažu fanātisku Spānijas Republikas aizstāvju rīcība nenāk lietai par labu: viņi kritizēs lugu, jo tajā atzīts, ka republikāņi apšāvuši piektās kolonnas dalībniekus (t.i., spāņu fašistus. — M.F.)." Skaidrs, ka padomju redaktori un cenzori ir šo fanātiku vidū, kas izdara lāča pakalpojumu gan "lietai", gan Hemingvejam, gan viņa krievu lasītājiem. Padomju tulkojumā apšņāptais teksts skan: "Daži cilvēki lugu kritizēs, jo tajā atzīts, ka apšauti piektās kolonnas dalībnieki." Atļāvušies tik daudz, padomju redaktori un cenzori mēģināja pēc iespējas mazināt jebkādu pamatu šādiem iebildumiem, svītrojot lielāko daļu lugas otrā cēliena pirmās ainas, kurā Antonio stāsta Filipam par spāņu republikāņu, tai skaitā arī sociālistu, izpildītajiem nāves sodiem, un ka viņu upuri — fašisti, ienaidnieku kareivji, katoļu mācītāji un pat daži kļūdas dēļ apcietināti cilvēki — miruši bez bailēm un ar cieņu.

Dažkārt padomju literatūras sargu izdarītās tekstuālās izmaiņas ir vienkārši smieklīgas, lai gan padomju birokrāti tā acimredzot neuzskata. Tā, Kingslija Emisa romānā "Veiksminieks Džims" viens no varoņiem Diksons "tikpat labi būtu varējis karot par Monte Karlo vai Ķīnas Turkestānu".⁵⁷ Krievu tekstā pēdējā aizstāta ar *Tierra del Fuego* (Ugunszemi), kas atrodas pie Čīles un Argentīnas krastiem.⁵⁸ Normālos apstākļos šāda aizstāšana būtu gluži pareiza, jo krievu lasītājam Ugunszeme ir kaut kas tikpat eksotisks kā anglim — Ķīnas Turkestāna. Taču pastāv aizdomas, ka mākslinieciskais efekts šoreiz nebūs bijis vienīgais cēlonis: lieta tā, ka Turkestāna jau zināmu laiku bijusi strīda objekts starp Ķīnu un Krieviju — kam tā īsti pieder; tāpēc nosaukuma "Ķīnas Turkestāna" lietošana varēja šķist nevēlama. Lai šie spriedumi neliktos pārspīlēti, romānā atrodams vēl kāds piemērs. Diksons grasās nosūtīt savam paziņam kādas cariskās Krievijas firmas cigārus. Padomju versijā runāts vienkārši par "cigāriem", it kā redaktori būtu vēlējušies noklusēt, ka Rietumos vēl atceras Krievijas impēriju, lai arī tikai tabakas izstrādājumu nosaukumā. Neapšaubāmi, daudz kas mainījies uz sliktu pusi kopš 20.gadiem, kad izcilais padomju dzejnieks Vladimirs Majakovskis, kas šad tad uzrakstīja arī kādu reklāmas rindu, pārdroši apgalvoja, ka revolūcija var aizslaucīt visu, kam sakars ar *ancient regime*, izņemot vienas markas papirosus (Nam ostavljajutsja ot starogo mira / toļko papirosi "Ira").⁵⁹

1962.gadā nāca klajā Džona Steinbeka grāmata "Ceļojums ar Čārliju, Ameriku meklējot", piezīmes par rakstnieka ceļojumu pa Ameriku; vienīgais ceļabiedrs bija viņa uzticamais suns. Pirms darba izdošanas grāmatā dažas nodaļas publicēja žurnāls "*Holiday*". 1963.gada žurnālā "Inostrannaja literatura" marta numurā padomju lasītājiem bija iespējams iepazīties ar tām ceļojuma apraksta nodaļām, kuras amerikāņu cenzori žurnālā "*Holiday*" nebija laiduši cauri (kā to visai atklāti liek noprast padomju redaktori: "Mēs publicējam Dž.Steinbeka grāmatas fragmentus, kuri saprotamu iemeslu dēļ netika iespiesti žurnālā "*Holiday*".")⁶⁰ Padomju redaktoru izvēlētajās nodaļās stāstīts par Steinbeka uzturēšanos Ņūorleānā, kur viņš bija redzējis, kā sadusmots balto pūlis pretēji tiesas lēmumam mēģinājis aizkavēt divu melno meiteniņu iekļūšanu kādreizējā balto bērnu skolā; Steinbeks nosauks par "nēģeru mīlētāju". Apgalvojums par Amerikas cenzoru mēģinājumiem noklusēt šīs nodaļas padomju lasītājiem varēja šķist visai pārliecinošs.

Pēc diviem gadiem pilns Steinbeka "Ceļojums ar Čārliju" teksts krievu valodā iznāca arī grāmatā. Tas ir, gandrīz pilns. Stāstījuma

sākumā Steinbeks apraksta kādu nejaušu sarunu pietūrā:

"Apvienoto Nāciju Organizācijā bija ieradies Hruščovs. Tas bija viens no iemesliem, kādēļ es būtu gribējis atrasties Ņujorkā. Es jautāju: "Vai jūs šodien klausījāties radio?"

"Ziņas pulksten piecos."

"Kas notiek ANO? Es piemirsu paklausīties."

"Jūs neticēsiet," man atbildēja, "Hruščova kungs noāva kurpi un daudzija ar to galdu."

"Kāpēc?"

"(Viņam) nepatika tur runātais."

"Dīvains protesta veids."

"Nu, ievēribu tas guva. Ziņās par to vien runāja."

"Būtu vajadzējis viņam iedot ūtrupnieka āmuru, tad viņš būtu varējis paturēt kurpi kājās."

"Tā ir laba doma. Varbūt tam vajadzētu būt kurpes formā, lai viņš justos pavisam ērti." ⁶¹

Krievu variantā šī aina saisināta:

"Es jautāju: "Vai jūs šodien klausījāties radio?"

"Ziņas pulksten piecos."

"Kas notika ANO? Es piemirsu paklausīties." ⁶²

Atbilde nesekoja. Līdz 1964.gada 14.decembrim, kad tulkojums izkļuva no pirmā padomju cenzora kantora, Hruščovs jau bija gāzts. Līdz brīdim, kad tika dota atļauja grāmatas laišanai klajā (1965.gada 16.februārī), viņš jau bija gandrīz kļuvis par vēsturisku nepersonību, parastu padomju pensionāru. Nevienam nenāktu par labu, ja viņa ķēmošanās tiktu fiksēta kā vēsturisks fakts, kaut arī tā bija vieglprātīga tērgāšana amerikāņu rakstnieka grāmatā.

Līdz šim mēs aplūkojam divus visizplatītākos tekstuālo izmaiņu veidus, kas sastopami Rietumu daiļdarbu padomju tulkojumos. Viena mērķis — aizsargāt padomju lasītāja ideoloģisko šķīstumu no Rietumu politisko ķecerību demoralizējošās ietekmes; otrs tiecās izskaust zināma veida erotiku vai dabiskumu, ko Rietumos

šobrīd plaši pieņem pat jauniešu literatūrā. Pēdējais cenzī ras veids ir īpaši bezjēdzīgs, jo ikdienas sarunvalodā lielākā daļa krievu nebūt nav daudz pieklājīgāki un tikumīgāki kā cilvēki visur citur pasaulē un lielā varenā krievu valoda ir vairāk nekā piemērota jebkāda veida žargona, lāstu vai lamuvārdu precīzai izteikšanai. Runājot par abiem cenzūras tipiem, īpaši aplūkojot tos saistībā ar ietekmīgāko un radikālāko paņēmienu, kas pilnībā noliedz dažu kategoriju Rietumu literatūras parādīšanās iespējas, jāatceras biedinošais pareģojums, kuru vairāk nekā pirms pusgadsimta izteica Jevgeņijs Zamjatsins, romāna "Mēs" autors (šis darbs uzskatāms par Orvela "1984" priekšteci). Četrus gadus pēc 1917.gada revolūcijas Zamjatsins rakstīja:

"Baidos, ka mums nebūs īstas literatūras, kamēr Krievijas tautu uzlūkos kā bērnu, kura nevainība jāsaģā. Baidos, ka mums nebūs īstas literatūras, kamēr neizārstēsimies no zināma jauna veida katolicisma, kas bīstas ikviena ķecerīga vārda ne mazāk kā vecais." ⁶³

Zamjatina brīdinājums attiecas uz krievu literatūras nākotni, un par Padomju Krievijas literatūru viņa paredzējums izrādījies vairāk nekā patiess. Zināmā mērā tas piemērojams arī Padomju Krievijā tulkotās Rietumeiropas un Amerikas literatūras liktenim.

No angļu valodas tulkojusi ANTA PURIŅA

¹ Starp nedaudzajiem akadēmiskajiem pētījumiem par šo tēmu var minēt: Boris I. Gorokhoff. *Publishing in the USSR. Slavic and East European Series.* — Vol. XIX. — Bloomington, 1959.

² Interesants, lai gan zināmā mērā politiski naivs ir Herberta R.Lotmana pārstāsts par sarunām ar šīs organizācijas amatpersonām. Sk.: "Inside VAAP", *Publishers' Weekly*, September 8, 1975, pp. 28.—33.

³ Dažus norādījumus par informāciju, ko padomju ierēdņi sniedza H.Lotmanam, tomēr varam gūt. Tā, piemēram, VAAP priekšsēdētājs Vasilijš Sitņikovs, bijušais PSRS Zinātņu akadēmijas ASV un Kanādas institūta direktors, pastāstīja, ka VAAP nolēmusi nepirkt Heinriha Bella romāna "Katarīnas Blūmas zaudētais gods" publicēšanas tiesības, šķietami, autora pārmērīgo finansiālo prasību dēļ: "Mēs nogaidīsim, līdz tas vairs nebūs tāds bestsellers un autors kļūs mazāk prasīgs." (Turpat, 30.lpp.) Ticamāks iemesls gan būs bijis vēlētāņu sodīt Bellu par padomju autoru — disidentu aizstāvību un plaši zināmo A.Solženicina sagaidīšanu pēc viņa izraidīšanas uz Vāciju pirms diviem gadiem. To, ka VAAPai kā padomju un ārzemju radošo darbinieku tiesību aizstāvei bez oficiālo funkciju pildīšanas būs jākalpo par vēl vienu padomju cenzūras līmeni, var secināt no Sitņikova stāstījuma H.Lotmanam: "Protams, padomju autoram, ja viņš vēlas, lai mēs aizstāvam viņa tiesības, nevajadzētu savus manuskriptus sūtīt uz ārzemēm tieši. Mums jābūt iespējai par attiecīgo grāmatu saņemt nopietnu kritiķu vērtējumu, lai pārliecinātos, vai tai ir arī kāda vērtība. Mums ir arī organizācija, kas pārbauda, vai grāmatā nav izpausti valsts noslēpumi. Mēs ļoti iesakām autoriem nesūtīt savus manuskriptus uz ārzemēm tiešā ceļā, jo tad viņi var nokļūt nepatikšanās." (Turpat, izcēlums autora.) Dabiski, šī organizācija izmantos savu ietekmju sistēmu arī uz Rietumu izdevējiem: "Padomju autoru — disidentu izdevējs, protams, negūs mūsu simpātijas, taču mēs turpināsim sadarbību ar viņu. Izdevējiem, kas ieinteresēti mūsu literatūrā, vajadzētu publicēt tos autorus, kas atzīst padomju dzīves veidu, nevis noliedz to." (Turpat, 31.lpp.)

⁴ Назаров А.И. Книга в советском обществе. М., 1964 — С.83-84.

⁵ Šādu skaitli, runājot par 1975.gadu, min Herberts R.Lotmans. Sk.: *Publishers' Weekly*. — 1975. — Sept. 8 — P.30.

⁶ Vispilnīgāko bibliogrāfiju par šo jautājumu var atrast izdevumā *The Soviet Censorship*, Metuchen, N.Y., 1973.

⁷ Leon I.Twarog. *Literary Censorship in Russia and the Soviet Union // Essays on Russian Intellectual History*. — Austin, 1971. — P.100—101.

⁸ "Cik man zināms, Padomju Savienībā no manām grāmatām izdotas "Utopija—14" ("Pianists"), "Kaķa šūpulis" un "Lopkautuve Nr.5". Par šo darbu tulkošanu neviens ar mani nav runājis. Man pat nepaziņoja par to izdošanu." (Kurta Vonnegūta vēstule Morisam Frīdbergam 1974.gada 12.septembrī.)

"Nezināju, ka mana darba "Catch—22" krievu tulkojumā izdarītas izmaiņas. Tāpēc mana atbilde uz Jūsu jautājumu ir: tās tika izdarītas bez manas piekrišanas. Tāpat neviens netika lūdzis manu atļauju šā darba publicēšanai vispār." (Džozefa Hellera vēstule Morisam Frīdbergam 1974.gada 19.jūlijā.)

"Neviens no padomju puses man nekad nav lūdzis atļauju izdarīt grozījumus manos darbos, kas tur iestudēti vai publicēti. Kā Jūs, bez šaubām, zināt, viņi parasti vispār neprasa atļauju iestudēt vai publicēt ārzemju autoru darbus. Tas netika darīts arī attiecībā uz mani darbiem." (Artura Millera vēstule Morisam Frīdbergam 1975.gada 6.jūnijā.)

"Man nebija ne jausmas, ka "Vašingtona, Kolumbijas apgabals" izdota Padomju Savienībā, līdz sāku saņemt savu cienītāju vēstules no Igaunijas. Lieki teikt, ka nekad neesmu viņiem devis izdošanas tiesības un viņi nekad man nav atsūtījuši kādu grāmatas eksemplāru, neapšaubāmi domājot, ka es esmu tāds pats kā Džeks London un visi pārējie." (Gora Vidala vēstule Morisam Frīdbergam 1975.gada 11.augustā.)

"Neatceros dienu, kad "Durvju atslēga" parādījās Krievijā, taču Jūs to, bez šaubām, zināt. Tomēr atceros, ka neilgu laiciņu pirms šā notikuma es saņēmu vēstuli no kāda cilvēka, kurš bija ar to saistīts (varbūt bija pat mutiska saruna ar šo personu — neatceros, kas viņš bija, katrā ziņā viņš bija ieradies Londonā), kurā man jautāja,

vai man nebūtu iebildumu, ja no grāmatas izņemtu atsevišķus fragmentus, kas esot pārāk seksuāli izvērsti. Biju pārliecināts, ka tas saistīsies ar visai nedaudziem saīsinājumiem, un piekritu. Taču nekam vairāk — katrā ziņā es neesmu devis atļauju izņemt jebko, kas varētu būt nepieņemams padomju režīmam." (Alana Silito vēstule Morisam Frīdbergam 1975.gada 16.novembrī.)

⁹ David Caute. *The Fellow Travellers: A Postscript to the Enlightenment*. — New York, 1973. — P.94.

¹⁰ Arthur Miller. *In Russia / Harpers Magazine*. — 1969. — Sept. — P.44.

¹¹ Vēl viens, turklāt ļoti vienkāršs triks tika izmantots lugas "Komivojažiera nāve" krievu tulkojumā, kas publicēts "Novij mir" februāra numurā. Tulkojums saucās "Čelovek, ktoromu tak vezlo" (Cilvēks, kam tā veicās), kas vēl pastiprināja lugas ironisko attieksmi pret amerikāņu "panākumiem". Padomju virsraksts ievieš arī zināmas jukas, jo tas sakrīt ar citas, nekad neiestudētas amerikāņu dramaturga lugas nosaukumu. Millers par savu "Cilvēku, kam tā veicās" teicis, ka tā ir "neveiksme" un "atvilktnes" luga. Sk. autora priekšvārdu izdevumam: *Arthur Miller's Collected Plays*. — New York, 1973. — P.13.

¹² Francois de Liencourt. *The Repertoire of the Fifties // Literature and Revolution in Soviet Russia 1917—62*. — London, Oxford, 1963. — P.161. Lugas teksta viltošana ir ārkārtējs paņēmieni. Prasmīga režisora rokās daudzas lugas var iegūt pavisam citus politiskus mājienu, nemainot pašu tekstu. Šāda kara viltība Padomju Savienībā gan tika izmantota, taču iznākums varas pārstāvjus ne vienmēr apmierināja. Tā 1967.gada 30.jūnija numurā "Komsomolskaja pravda" raksta par neatļaidīgām baumām, ka A.K.Tolstoja deviņpadsmitā gadsimta lugu "Ivana Briesmīgā nāve" aizliegts iestudēt, jo daži bija saskatījuši tajā "mājienu un salīdzinājumus" (domājams, ar Staļinu). Avīze šīs baumas nekādi nekomentēja, taču kategoriski nosodīja Aleksandra Suhova—Kobiļina "Tarelkina nāves" iestudējumu, kas, kā apgalvo avīze, esot mākslīgi "modernizēts". Suhova—Kobiļina groteskā komēdija ir dzēlīgs policejiskas valsts atmaskojums.

¹³ Izvestija. — 1956. — 10.febr. Līdzīgā kārtā, kad "Inostrannaja literatura" (1960.g., Nr. 2) publicēja Migela Anhela Asturiasa romānu "Zaļais pāvests", lasītājam tika paskaidrots, ka tā teksts "saīsināts ar autora atļauju". Romānā dzēlīgi attēlots, kā jengļu imperiālisti, izmantojot lielu kompāniju (līdzīgu "United Fruit") starpniecību un savtīgo vietējo nodevēju atbalstu, paverdzina mazu Latīņamerikas republiku. (Asturias Padomju Savienībā ir plaši pazīstams kā romānu "Gvatemalas leģendas" un "Senjors Prezidents" autors.)

Unikāls gadījums ir ar Anatoliju Kuzņecovu. Vēl dzīvojot PSRS, viņš iesūdzēja tiesā firmas *French Catholic* izdevēju par nepamatotu viņa romāna "Leģendas turpinājums" (*a Prodoļženije legendy*. — KL, vol.III (1966), p.876) teksta izkropļošanu. Pēc tam Kuzņecovs pārbēga uz Rietumiem, kur apsūdzēja padomju varas pārstāvjus par cita viņa romāna "Sievu krauju" cenzēšanu. Šā romāna necenzēto variantu izdeva, ar kursīvu izceļot fragmentus, teikumus un atsevišķus vārdus, kurus padomju cenzori vai nu svītroyuši, vai pierakstījuši klāt. (Sk.: A.Anatolij (Kuzņecov) "Babij jar". Roman—dokument. Frankfurt/Main": Posev, 1970.)

¹⁴ Paul Babitsky and John Rimberg. *The Soviet Film Industry*. — New York, 1955. — P.256—57. Izcēlums M.Frīdberga.

Aleksandra Solženicina grāmata "Vēža nodaļa" (*Cancer ward*. 1972. — P.264) runā par "jaunu "trofeju" filmu", par ko tulkotājs savukārt sniedz šādu skaidrojumu: "Rietumu filmas, ko Sarkanā Armija ieguva 1945.gadā un kas tika demonstrētas Krievijā vēl daudzus gadus pēc kara."

¹⁵ Padomju literatūras senāko darbu pārrakstīšanu esmu aplūkojis šādos savos rakstos: *New Editions of Soviet Belles Lettres: A Study in Politics and Palimpsests // The American Slavic and East*

European Review. — Vol. XIII — No 1 (February, 1954), pp. 72–88; un *Soviet Literature and Retroactive Truth // Problems of Communism*. — Vol. III, No. 1. — (January–February 1954), pp. 31–39.

¹⁶ КПСС о культуре, просвещении и науке. Сб. док. — М., 1963. — С. 278.

¹⁷ Красная Звезда. — 1958. — 25. июня.

¹⁸ Solzhenitsyn: A Documentary Record. — Bloomington, 1973. — P. 106–109. Izcēlums oriģinālā. Pirmo reizi A. Solženicina vēstule publicēta avīzē "The New York Times", June 5, 1967.

¹⁹ Vēl pārāgri spriest, vai Padomju Savienības pievienošanās Vispasaules konvencijai par autortiesībām 1973. gada 21. februārī izbeigs agrāko praksi izdarīt labojumus Rietumu literatūras tulkojumos, praksi, ko minētā konvencija aizliedz.

²⁰ Inostrannaja literatura. — 1969. — Nr. 5, 6, 7. — Fragmenti no grāmatas: Carlos Baker. *Ernst Hemingway: A Life Story*. — New York, 1969.

²¹ Inostrannaja literatura. — 1969. — Nr. 8, 9. Oriģināls: Studs Terkel. *Division Street, America*. — New York, 1967.

²² Inostrannaja literatura. — 1966. — Nr. 2, 3. Oriģinālā: Truman Capote. In *Cold Blood: A True Account a Multiple Murder and its Consequences*. — New York, 1965.

²³ Kurt Vonnegut. *Slaughterhouse — Five, or The Children's Crusade*. — New York, 1969. — P. 29.

²⁴ Novij mir. — 1970. — Nr. 3. — C. 92.

²⁵ Latviski acīmredzot šis teikums pārcelts tieši no krievu varianta, jo ir burtisks tā tulkojums: "Vienalga, kā, cilvēks viens pats ne velna nespēj." — E. Hemingvejs. Raksti. 2. sēj., 616. lpp. (Tulk.)

²⁶ Lidskij J. J. Tvorčestvo E. Hemingveja. — Kijev: Naukova dumka. — 1973., s. 290. Oriģināltekstā citēts no izdevuma: E. Hemingway. *To Have and Have not*. — New York, 1937. — P. 225. Tulkojums citēts no izdevuma: E. Hemingvej. *Sobraņije sočiņerij*. — T. 2. — M., 1968. — s. 631–632.

²⁷ Turpat, 3. sēj.; E. Hemingway. *The Fifth Column*. — London, 1939. Latviešu tulkojumā — "marokāniete, ielasmeita no Seutas". Sk.: E. Hemingvejs. Raksti. — 3. sēj. — 23. lpp.

²⁸ E. Hemingvej. *Sobraņije sočiņerij*. — T. IV. — C. 27; E. Hemingway. *Across the River and into the Trees*. — New York, 1950. — P. 31.

²⁹ E. Hemingway. *For whom the Bell Tolls*. — New York, 1944. — p. 314.; E. Hemingvej. *Sobraņije sočiņerij*. — T. III. — C. 441. Krievu tulkojums "sinovja posledņej šluhi! Krasnaja svoloč". Latviski: "Sarkanās cūkas. Mātes jākļi. Tēva sēklas rijēji." E. Hemingvejs. Raksti. — 3. sēj. — 412. lpp.

³⁰ Latviski tāpat. Sk.: E. Hemingvejs. Raksti. — 3. sēj. 518. — 519. lpp.

³¹ Samuel Beckett. *Waiting for Godot*. — N. 4, 1954. — P. 15; Inostrannaja literatura. — 1966. — № 10. — C. 170.

³² John Steinbeck. *The Winter of our Discontent*. — N. 4, 1961. — P. 197; Inostrannaja literatura. — 1962. — № 3. — C. 19. (Latviskajā tulkojumā — izmantots krievu variants — "Bet ja nu pirmais vīrs nomirst!") Sk.: Dž. Steinkbeks. Mūsu rūpju ziema. — R., 1965. — 188. lpp.)

³³ Gore Vidal. *Washington, D.C.* — London, 1967. — P. 99; Inostrannaja literatura. — 1968. — № 11. — C. 149. (Latviskajā tulkojumā saglabāts vārds "skalojās". Sk.: G. Vidals. Vašingtona, Kolumbijas apgabals. — R., 1976. — 121. lpp.)

³⁴ Turpat, 63.—66. lpp.; krievu un latviešu tulkojumā nav.

³⁵ Graham Greene. *The Comedians*. — N. Y., 1966. — P. 49.

³⁶ Inostrannaja literatura. — 1966. № 9. — C. 38. Latviešu tulkojumā:

"Spīdēja liels, dzeltens mēness, un baseinā kāda no meitenēm nodevās mīlai. Viņa bija pieklāvusies vīrietim, un es nevarēju šo vīrieti saskatīt." Sk.: G. Grīns. Komediānti. — R., 1985. — 47. lpp.

³⁷ C. P. Snow. *Corridors of Power*. — London, 1964. — P. 120; Inostrannaja literatura. — 1966. № 11. — C. 126 — nav. Arī latviešu valodā šis fragments svītrots. Sk.: C. Snovs. Varas gaitenji. — 109.—110. lpp.

³⁸ C. P. Snow. *Corridors of Power*. — London, 1964. — P. 120.

³⁹ Henrijs Millers (1891—1981) amerikāņu rakstnieks, kas rakstījis šokējošus, reizēm naturālistiskus un patoloģiskus darbus. (Tulk.)

⁴⁰ T. Kudrjavcevas ievads (priekšvārds) // Inostrannaja literatura. — 1965. — № 7. — C. 33.

⁴¹ Arthur Miller. *Incident at Vichy*. — P. 10.

⁴² Šai sakarā jāatceras N. Hruščova dusmu izvirdums mākslas izstādē 1962. gadā. Uzmanājot Zeltovski, kura abstraktās gleznas viņam nebija patikušas, toreizējais PSRS premjers kiedza: "Vai jūs esat pederasts vai normāls vīrietis?" Vēlāk, uzrunājot citus abstrakcionistus: "Spriežot pēc šiem eksperimentiem, es sliecos domāt, ka jūs esat pederasti, un par to jūs varat dabūt 10 gadus... Kungi, mēs pasludinām pret jums karu." Sk.: Krushchev and the Arts. — P. 102–103, 105.

⁴³ Kurt Vonnegut. *Slaughterhouse — Five*. — P. 83.

⁴⁴ Novij mir. — 1970. — № 3. — C. 116.

⁴⁵ Inostrannaja literatura. — 1966. — № 11. — C. 105. Publikācijā nav ne mazākās norādes, ka romāns ticis īsināts vai kā citādi rediģēts.

⁴⁶ Gore Vidal. *Washington, D.C.* — P. 270.

⁴⁷ Inostrannaja literatura. — 1968. — № 12. — C. 134. Tā nav ievietota arī latviešu tulkojumā.

⁴⁸ Gore Vidal. *Washington, D.C.* — P. 156. Šī vieta nav atrodamā ne krievu, ne latviešu tulkojumā.

⁴⁹ Gore Vidal. *Washington, D.C.* — P. 145. Latviešu tulkojumā šī frāze tomēr saglabāta. Sk.: G. Vidals. Vašingtona, Kolumbijas apgabals. — 173. lpp.

⁵⁰ Gore Vidal. *Washington, D.C.* — P. 98.

⁵¹ Turpat, P. 114—115.

⁵² Inostrannaja literatura. — 1970. — № 3. — C. 143.

⁵³ John Le Carre. *A Small Town in Germany*. — N. Y., 1968. — P. 34—35.

⁵⁴ Inostrannaja literatura. — 1970. — № 2. — C. 170.

⁵⁵ Kurt Vonnegut. *Slaughterhouse — Five*. — P. 12; Novij mir. — 1970. — № 3. — C. 84. (Latviešu tulkojumā vārds "aplaupījuši" aizstāts ar "uzgājuši" (!). Sk.: K. Vonegūts. Lopkautuve Nr. 5. — 18. lpp.) Varbūt vajadzētu atzīmēt, ka 1944./45. gadā padomju karaspēka šķietami nevaldāmā kaislība uz jebkāda veida pulksteņu "atbrīvošanu" bija neskaitāmu anekdošu objekts visā Austrumeiropā.

⁵⁶ J. J. Lidskij. Tvorčestvo E. Hemingveja. — C. 307.

⁵⁷ Kingsley Amis. *Lucky Jim*. — L., 1957. — P. 65.

⁵⁸ Inostrannaja literatura. — 1958. — № 10. — C. 4.

⁵⁹ V. Majakovskij. *Polnoje sobraņije sočiņerij*. — M., 1957. — T. 5. — C. 285.

⁶⁰ Inostrannaja literatura. — 1963. — Nr. 3. — c. 187.

⁶¹ John Steinbeck. *Travels with Charly in Search of America*. — N. Y., 1966. — P. 30.

⁶² Dž. Steinkbek. Putešestvije s Čarli v poiskah Ameriki. — M., 1965. — C. 40.

⁶³ Е. Замятин. Лица. — Нью-Йорк, 1955. — С. 189–190.

Guntars Godiņš

CENZŪRA

Šis vārds man asociējas ar *cezūru* — tātad pauzi dzejas rindā vai mūzikas periodā, asociējas ar ritmisku klusumu, pēc kura tik un tā seko turpinājums. Cenzūra uz laiku var aizkavēt vārda parādīšanos dienas gaismā, bet tā nespēj aizliegt vārdam dzīvot tumsā.

Apmēram pirms diviem gadiem Somijas PEN kluba uzdevumā Latvijā viesojās somu žurnāliste, kura rakstīja apceri par cenzūru Baltijas republikās. Es teicu, ka viņa atbraukusi nedaudz par vēlu, jo pirms diviem gadiem man šķita, ka Latvijā cenzūras vairs nav. Tagad domāju citādāk. Bet, lai sāktu, tomēr ir jāsāk no sākuma.

Līdzko vārds tika uzrakstīts uz pergamenta vai papīra, līdzko vārds apliecināja kādas domas vai pārliecības eksistenci, to akceptēja valsts galva, baznīca vai karaļgalms, un tajā brīdī vārds ieguva un reizē zaudēja savu brīvību. Piesauksim raganu prāvas, kur baznīca cīnījās pret pagānisko un šamanisko, pret burvestību, ko radījis vārds. Atcerēsimies seno grieķu un romiešu galma dzejniekus. Arī tā ir sava veida cenzūra — algot vārdu, lai tas būtu paklausīgs valdniekam. Jebkura laika un jebkuras tautas literatūrvēsture ož pēc sadedzinātu grāmatu dūmiem. Nekāds izņēmums nav arī mūsējā. Vara nemāk pārliecināt, vara māk tikai pavēlēt. Mulķīgi arī domāt, ka kultūra ir bez vainas, tomēr tā ir varas pretpols, vēl precīzāk — vienīgais un iespaidīgais ierocis, neskatoties uz to, ka revolūciju un nemieru laikā tās abas saprotas itin labi. Itāļu dzejnieks Salvatore Kvizimodo rakstīja: "Vēsture mums atgādina izsūtīto dzejnieku vārdus, kamēr politiķis vārdos aizstāv kultūru, bet īstenībā cenšas mazināt tās spēku." Lai cik humāna, lai cik cēla būtu kādas valsts valdība, tomēr ar visiem spēkiem un viltu tā cenšas iemācīt cilvēkiem nedomāt, cenšas ironizēt un pazemot, jo nedomāšana garantē valdības pastāvēšanu. Kādas tik cenzūras tāpēc nav izgudrotas — politiskā, ideoloģiskā, kara, reliģiskā, ētiskā, tikumiskā, vienas literārās skolas vai virziena uzspiestā, pašcenzūra jeb iekšējā cenzūra utt. Protams, ir vēl

viena sevišķa — padomju cenzūra. Nevienam vairs nav noslēpums, ka izdevniecībās, televīzijā un radio sēdēja "redzams" vai pilnīgi "neredzams" cilvēks, kas ar zīmuli vilka pāri domai, idejai, vārdam tik pašsaprotami, ka viņu iekšēji sāka uzskatīt par grāmatas vai kāda raksta līdzautoru. Viņš bija kļuvis par neatņemamu literatūras sastāvdaļu, viņš bija kļuvis par kultūras pavēlnieku, pie kura glabājās atļaujas atslēga.

Pastāvot šādai kontrolei, rakstnieks vai žurnālists sāka meklēt ceļus, kā apvest ap stūri šo "valdnieku". Pakāpeniski izveidojās zemtekstu, alegoriju, mājienu literatūra, bet līdztekus tai — starprindiņu lasītājs. Tā bija savdabīga "stikla pērlišu spēle", kurā uzvarētāja nebija literatūra, bet gan pretošanās un protesta filozofija. Nav vajadzības pieminēt jau zināmos literāros skandālus ap Vizmas Belševicas, Ojāra Vācieša, Knuta Skujenieka, Māra Čaklā, Visvalža Lāma vai Alberta Bela vārdiem sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados. Tas ir aprakstīts, kaut gan diezgan fragmentāri. Nosaukšu dažus citus piemērus. Igaunų dzejniekam Jānam Kaplīnskim pirmo dzejoļu krājumu aizturēja uz dažiem gadiem, argumentējot, ka tas ir pārāk filozofisks. Pauls Ēriks Rummo, izdodot savu izlasi, izmainītās vietas dzejoļos nodrukāja kursīvā, un savā autorvakarā personiski uzaicinātajam cenzoram publiski atzinās šajā grēkā. Atceros, cik ilgi "marinēja" Ulda Bērziņa pirmo grāmatu, kā "slānīja" Egīlu Zirni par tautasdziesmām. Arī man ir ticišs pietiekami. Vēl tagad mājās glabājas dzejoļi no pirmās grāmatas ar dusmīgiem uzrakstiem — "ārā!", "nost!", "prom!", "ko vēl ne!", "ak, tā — tātad visu dara dievs!" utt. Pēc dažām manām publikācijām dzejoļi tika tulkoti krieviski un "pienesti" toreizējān ideoloģijas šķīstītājam Sobolevam. Ne mazums pārmētumu esmu saņēmis, strādājot arī radio. Interesantākais — pat no tiem, kas tagad dzied citu dziesmu. Veselu vētru cenzētajos un ideoloģiskajos sacēla "Avotā" publicētā Džordža Orvela "Dzīvnieku ferma", nemaz nerunājot par Jura Utāna zīmējumu,

kurā redzama Ļeņina galva, iespiesta slazdā.

Tā bija koķetēšana ar varu, spēle ar uguni, sava veida bezcerības izsaukts cinisms. Bet bezcerība, kā zināms, ir vislielākā cerība. Taču šī pretošanās, šis slēptais prōtests kultūrai nāk tikai par ļaunu, jo visa uzmanība tiek koncentrēta vienā vienīgā punktā — atļaus vai neatļaus. Tiklīdz šī siena sabrūk, kultūra pēc inerces vēl turpina cīnīties ar tās rēgu. Un tas jau ir smieklīgi. Tātad pēkšņa pierastā aizlieguma formu likvidēšana arī ir cenzūra, protams, daudz viltīgāka un slēptāka.

Esmu vienmēr uzskatījis, ka traģiska nav politiska, erotiska vai kādam nepieņemama motīva izsvīturošana, — traģiski, ka nebrīvas sabiedrības valoda un literatūra hipnotizē domu, iežogo uzskatus, veido tradicionalitāti, kas savā būtībā ir tikai vienas ideoloģijas sabojāts un izkropļots pieņēmums. Var diezgan droši apgalvot, ka cenzūra šajos padomju butaforijas gados ir paveikusi ne tikai aizliegšanas, bet arī "audzināšanas" darbu, radījusi rakstnieku un mākslinieku paaudzes, kuras iemācījušās pielāgoties protestam un kuras kultūru padarījušas tikai par šķietamo ieroci pret varu, aizmirstot, ka tas vērsas arī pret pašu kultūru.

Bijušais cenzors priekā berzē rokas, kamēr rakstnieks ar putām uz lūpām tagad kliež par Gulaga nometnēm, Latvijas brīvvalsts ideju, raudulīgā balsī apdzied sarkanbaltsarkano karogu vai slavē "dakteri" Kārli Ulmani. Cenzors ir izdarījis savu, cenzors var iet, jo rakstnieka vārdi ir mēmi, pēkšņi atļautais radījis tādu troksni, ka vairs neko nevar dzirdēt. Varenība ir tikai nezināmajā un neaptveramajā, nožēlojams ir zināmais un atļautais. Cik noplukusi šķiet patiesība, tiklīdz tā izteikta skaļi.

Mulķīgi, ka literatūra pašlaik cenšas atriebties par aizliegšanu, pazemošanu un ierobežošanu (šeit nedomāju tikai politiskos vai ētiskos motīvus), radot jaunu konjunktūru un konvencionālismu. Spilgti tas redzams ne tikai tā sauktajā politiskajā, bet arī reliģiskajā literatūrā. Ja agrāk ateistiskā cenzūra konsekventi svītvoja vārdu Dievs dzejoļos un stāstos, tad pašreizējās reliģiskās pārspīlētības ietekmē Dievs tiek piesaukts vietā un nevietā, līdz galu galā pieraduma dēļ tas iegūst to pašu neredzamā vai izsvītrotā statusu.

Bēdīgi, ka šo literatūras pašreizējo inerci nemēģina apstādināt ne kritika, ne arī lasītāja gaume. Varbūt nedaudz mazāk, tomēr teātros vēl arvien daudzi nāk skatīties izrādes, kuras maz atšķiras no ielu mītiņiem, piketiēm vai saldo brīvību sološajām runām. Protams, ir jāsaprot, ka cenzūras tālredzīgi radīto efektu nav iespējams pārvarēt ar pārliecināšanu vai pierādīšanu, šādai konvencionalitātei pretī var stāties tikai dažādu skolu un virzienu iepriekšējās pieredzes izpratnē netradicionāla literatūra un māksla. Pasaules kultūras zināšanu epizodiskums, bet, galvenais, vairuma profesionāļu ironiskā un diezgan noraidošā attieksme pret neparasto un svešo radījusi vakuumu, ko aizpildīt ir neiedomājami grūti. Neuzskatu, ka šo bedri var likvidēt, haotiski sametot tajā dažādu novirzienu mākslas un literatūras darbus vai traktātus. Katra mākslas vai literārā skola pati par sevi ir cenzūra citai, atšķirīgajai. Šaubos, vai sirreālistu grupa publicētu postmodernistu sacerējumus savā žurnālā. Kādas zemes literatūru vai mākslu nevar izglābt ne futūrisma, ne avangardisma shēmas akls pielietojums, bet tikai un vienīgi patiesi pārdzīvota īstenība, tātad vide, kurā mēs domājam un jūtam, brīvi no uzspiestā. Bet šīs brīvības sapratnei ir nepieciešama verdzības pieredze, konkrēti, zināšanas, apjēga par pasauli un spēja atbrīvoties no obligātā. Bet, kā zināms, gan skolās, gan augstskolās obligātā literatūra uzspiež zīmogu meklēšanas gribai, cenzē interesi. Tas ir vēl viens cenzūras aploks, kurā iedzīt pelēcīgās aitas, lai tās apzinātos, ka pasaules gals ir žoga sākums.

Bet kā pašlaik ar cenzūru Latvijā? Reālās un mākslīgi

radītās grūtības ar grāmatu un žurnālu izdošanu nav nekas cits kā jauna veida aizliegums. Kādā intervijā vācu televīzijai es ironiski teicu, ka pie mums kultūrai nepieciešama okupācija. Bet tagad redzu, ka šo ironiju laiks pārvērtis groteskā. Patiesas un neapšaubāmas kultūras vērtības bez pabalsta nespēj eksistēt, bet, tiklīdz kultūra sāk pati sevi uzturēt, tā agri vai vēlū pārvēršas maskētā prostitūtā. Var jau būt, ka mūsu valdība un oficiālās kultūras iestādes iedomājušās, ka ar šīm kultūras prostitūtām būs iespējams nopelnīt valūtu? Bet drīzāk vispār nedomā. Pārejas laiks, divvaldība, nabadzība — tie ir redzamie un šķietamie vairogi, aiz kuriem var paslēpties, lai nebūtu jādara tas, kas patiešām jādara. Mulķīgo teicienu — "Kaut vizēs, bet brīvā Latvijā!" tikpat labi var traktēt arī šādi: "Kaut bez kultūras, bez grāmatām, bet brīvā Latvijā!" Es tiešām nezinu, vai tas ir ekonomiskais vai garīgais analfabētisms? Bet drīzāk tā ir jauna kultūras cenzūra, kas kopā ar strauji plaukstošo maskultūru ir spēcīgs ierocis pret domāšanu.

Nav nekāds noslēpums, ka inteliģence vienmēr ir konfliktā ar varu. Protams, starp rakstniekiem vai māksliniekiem rodas autoritatīvi konjunktūristi, pielīdēji un lišķi, kurus vara, lai nebūtu pašai jāsmērē rokas, izmanto cīņai pret nemierniekiem. Un tieši no šiem iztapoņām veidojas jauni cenzori galveno redaktoru, režisoru vai dažādu kultūras iestāžu vadītāju lomā. Viņi vairs nesvīturo, bet cēlās idejas vārdā pārliecina, ka tā nevar, ka tā nedrīkst. Pagaidām vēl pusbalsi, bet, iespējams, drīz valdība pieprasīs rakstniekam vai dzejniekam — apdziedi mani, slavē mani! — domājot, ka šādi būs iespējams nostiprināt savu reputāciju. Var būt, ka drīz pusatklāti sēdēs cenzors un ar sarkanbaltsarkanu tinti svītros visu, kas runā pretī, kas iebilst vai kritizē. Un to darīt viņu iedrošinās un atbalstīs tūlītējā pieradinātā pūļa reakcija, jo nedomāšana vai pakāļdomāšana to jau padarījusi atkal aklu.

Diezgan bieži atceros pirms vairākiem gadiem noskatīto gruzīnu filmu. Kādam galma māksliniekam valdnieks pavēl uzgleznot Dievu. Vairākus gadus viņš klejo apkārt un meklē modeli šai gleznai. Atpakaļceļā, kad visas cerības jau zudušas, viņš satiek skaistu jaunekli, kuram lūdz pozēt. Tā rodas glezna, ko ļaudis svēti pielūdz. Pēc kāda laika valdnieks māksliniekam pieprasa uzgleznot ļaunumu Sātānā vai Velnā iemiesotu. Atkal mākslinieks dodas ceļā, atkal gari meklēšanas gadi. Atgriežoties atpakaļ, viņš ierauga kādu cilvēku, kas līdzinās iedomātajam Velnam. Viņš ir ļauns un atbaidošs. Mākslinieks sāk gleznot. Kad darbs galā, divainais garāmgājējs smīnot atzīstas, ka viņš ir tas pats jauneklis, kas māksliniekam toreiz pozējis kā Dievs.

Šī vienkāršā, bet precīzā fabula bez cilvēka divdabīgā rakstura, bez apziņas, ka viss ir nosacīts, atgādina arī sen izteiktu Ničes patiesību: "Un nevis pret tiem, kas ir pret mums, mēs esam visvairāk netaisni, bet pret tiem, gar kuriem mums nav nekādas daļas."

Ne vienmēr brīva vārda ienaidnieks ir nikns zīmulis, tā var būt arī vienaldzība par patiesu kultūras pieredzi, kuru saglabāt, attīstīt un tālāk veidot šādos apstākļos var tikai apsēstie. Mums neder Amerikas, Zviedrijas vai Francijas kultūras situācijas pavirša analīze, no kuras dažs labs secina, ka visur ir tā, visur ir grūti. Mums neder arī orientēties tikai pēc šādas formulas — dot to, ko pieprasa. Kultūra pašlaik jūtas kā īrniece, kurai nav naudas, lai samaksātu īpašniekam, taču īpašnieks aiz žēlastības vai vilības to neizmet uz ielas un mēģina pat pierunāt strādāt viņam par kalponi. Saspīlētās attiecības, brīvības solišana jaunajā krātinājā ir jaunas cenzūras forma, jauna mutes aizbāšana, jo vara pacieš tikai mēmos.

1991.gada 6.jūnijs

VIENTĪGĀ BRĪVĪBA, KAS VISPĀR NEMAMA NOPIETNI, IR VALSTS BRĪVĪBA UN AR TO KOPĀ — ATSEVIŠKA INDIVIDĀ BRĪVĪBA VALSTĪ.

BENITO MUSOLĪNI

MIHAILS GORBAČOVŠ

NOBELA LEKCIJA 1991.GADA 5.JŪNIJĀ OSLO

Godātais priekšsēdētāja kungs!

Cienījamās dāmas un kungļi!

Šobrīd es ne mazāk uztraucos kā tad, kad man paziņoja par Nobela komitejas lēmumu. Jo, saņemot šo prēmiju, savus vārdus cilvēcei sūtījuši ievērojami cilvēki, kas ieguvuši atzinību, vīrišķīgi cīnoties par tikumības un politikas savienošanu. Viņu vidū — arī mani tautieši.

Tāda balva, kāda ir Nobela Miera prēmija, liek atkal domāt par šķietami vienkāršu un skaidru jautājumu — kas tad ir miers?

Gatavojoties uzstāšanās reizei, es vecā Krievzemes enciklopēdijā atradu "miera" jēdziena skaidrojumu: "kopiena" (община) — tradicionāla krievu zemnieku dzīves pamatstūriņa. Es ieraudzīju šai jēdzienā dziļi tautisku miera izpratni — savstarpēja sapratne, palīdzība, sadarbība.

Šī izpratne iemūžināta gan pasaules reliģiju kanonos, filozofu darbos — no antīkās pasaules līdz pat mūsdienām. Pirms manis tika piesaukti daudzi viņu vārdi. Atļaujiet minēt vēl vienu. Miers "vairo pārticību un taisnību, kas tautām ļauj labi dzīvot"; miers, kas "tikai atpūta starp kariem, nav sava vārda cienīgs", miers — tā ir "kopēja lēmšana". Šie vārdi rakstīti gandrīz pirms 200 gadiem, to autors — Vasilijš Fjodorovičs Maļinovskis — tā paša Caraciema (Царское село) liceja direktors, no kurienes nācis dižais Puškins.

Protams, kopš tā laika konkrētajam jēdzienam "miers" vēsture daudz klāt likusi. Mūsu atomlaikmetā tas sevi ietver arī cilvēku dzimuma izdzīvošanas noteikumus. Bet būtība, ko devusi tautas gudrība un sabiedriskās domas priekšpulks, ir tā pati.

Miers šobrīd paredz pāreju no parastas līdzdzīvošanas uz valstu un tautu sadarbību, kopradīšanu. Miers — tā ir kustība uz viskopību, civilizācijas universalismu. Nekad agrāk patiesība par pasaules (miera) nedalāmību nav bijusi tik taisnīga kā pašreiz.

Miers (pasaule) — tā nav vienlīdzināšanās, bet vienība daudzveidībā, dažādībā kopošanās un samierināšanās.

Ideālā — miers ir vardarbības atbūtnē, ētiska vērtība. Šeit mēs nevaram neatcerēties nesen tragiski mirušo Radživu Gandiju.

Jūsu komitejas lēmumu es uzveru kā starptautisku atzinību pārmaiņām, kuras notiek Padomju Savienībā; kā uzticību mūsu jaunās domāšanas politikai, kas sakņojas pārliecībā: XX gadsimta beigās spēkam, ieročiem nāksies nopietni sarauties pasaules politikas galvenās sviras lomā.

Prēmijas piešķiršanu es vērtēju kā solidaritātes aktu — ar to milzīgo darbu, kas jau prasījies no padomju tautas neticamus pūlīgus, tērīgus, zaudējumus, gribu un izturību. Bet solidaritāte ir tā vispārcilvēciskā vērtība, kas kļūst arvien nepieciešamāka progresam un cilvēku dzimuma izdzīvošanai.

Tomēr mūsdienīgai valstij jābūt solidaritātes cienīgai, citiem vārdiem, gan iekšējās, gan starptautiskās lietās jāsavieno savas tautas intereses ar pasaules kopienas interesēm. Neskatoties uz savu uzskatāmību, uzdevums nav no vienkāršajiem. Dzīve ir daudz bagātāka un sarežģītāka par pašiem pilnīgākajiem plāniem, kā to darīt labāku. Dzīve galu galā ciet-sirdīgi atbējas par vardarbīgu shēmu uzspiešanu, kaut vislabāko nodomu vārdā. Pārbūve

FRENSISS
BĒKONS

PAR SARUNU

Ir cilvēki, kuri sarunas laikā drīzāk gan tiecas iegūt uzslavu savai asprātībai, pierādot, ka viņi ir spējīgi aizstāvēt jebkuru argumentu, nevis uzslavu savai prasmei spriest par to, kas ir patiess. Viņi iedomājas, ka uzslavas cienīgi ir zināt to, ko varētu pateikt, nevis to, ko vajadzētu domāt. Dažiem krājumā ir noteikti vispārīgi vērtējumi vai temati, kuros viņi labi orientējas, taču viņiem pietrūkst dažādības. Tāda veida nabadzība pa lielākai daļai nogurdina, bet, kad to beidzot ierauga, tā kļūst smieklīga. Visvairāk godā turama ir prasme izraisīt sarunu un tad atkal to apvaldīt un pāriet uz kaut ko citu, jo tādā gadījumā cilvēks ir it kā vadītājs dejā. Sarunājoties vai apspriežoties ir labi, ja prot valodai piešķirt dažādu nokrāsu un palaikam nomainīt sarunu par doto jautājumu ar saviem argumentiem, stāstījumu — savām pārdomām, jautājumus — ar saviem uzskatiem un jokus — ar nopietnām lietām, jo ir mulķīgi kādu nogurdināt vai, kā to tagad dara, pārmērīgi nodzīt. Ja runājam par

atļāva mums to saprast attiecībā uz pagātni. Bet reālā pieredze iemācīja rēķināties ar kopējiem civilizācijas likumiem.

Bet tas nāca vēlāk. 1985.gada martā — aprīlī mēs nokļuvām ārkārtīgi atbildīgas, atzīšos, mokošas izvēles priekšā. Piekritot ieņemt tolaik pēc būtības augstāko posteni — PSKP CK Ģenerālsēkretāra amatu, es sapratu: tā dzīvot vairs nedrīkst, un es neļaušu sev palikt šajā postenī, ja kardinālu pārmaiņu veikšanā mani neatbalstīs. Es sapratu, ka nāksies iet ļoti tālu. Bet visu problēmu milzumu, grūtības es, protams, nevarēju iedomāties. Nu, un vispār, domāju, neviens toreiz nevarēja to iedomāties, paredzēt.

Tie, kas toreiz vadīja valsti, zināja, kas patiesībā ar valsti notiek un ko vēlāk mēs nosaucām grūti tulkojamā terminā "stagnācija" (застой). Redzēja, ka sabiedrība mīnājas uz vietas, ka tai draud neatgriezeniska atpalicība no pasaules priekšējās daļas tehnoloģijas. Pārsvārā no centra vadāma valsts īpašuma totāla kundzība, visaptveroša autoritāri birokrātiska sistēma, politikas ideologizācija, monopols uz sabiedrisko domu un pašu zinātni, militarizēts rūpnieciskais potenciāls, kas nosūc visu labāko, tostarp — intelektuālos resursus, neiedomājama kara izdevumu nasta, kas smacēja pilsoniskās nozares, sociālos iekarojumus, kurus mēs kopš revolūcijas laikiem tomēr sastrādājām un kuri kādreiz bija mūsu lepnums, — tāds bija valsts īstenais stāvoklis.

Tā rezultātā pasaules bagātākā valsts, kurai piemīt kolosālas iespējas visās jomās, jau šļūca pa stipru virsmu. Sabiedrība plēnēja ekonomiski un intelektuāli.

Pavirši skatoties — valdīja it kā salīdzinoši labklājība, stabilitāte, kārtība. Saprobandētā un dezinformētā sabiedrība kā nākas nezināja, kas apkārt notiek un kas gaida valsti vistuvākā nākotnē. Vismazākie protesti tika apspiesti. Vairākums tos uzskatīja par apmelojumiem, zaimiem, kontrrevolūciju.

Tādos apstākļos 1985.gada pavasarī liels bija vilinājums visu atstāt, kā ir, ķerties pie kosmētiskā remonta. Bet tas nozīmētu turpināt mānīt sevi un tautu.

Tas attiecas uz iekšējo pusi izvēlei, kura mums tuvojas. Bet ārējā puse?

Rietumu un Austrumu pretdarbība, nepielūdzama dalīšana "savējos" un "svešos", divās naidīgās nometnēs, ar attiecīgu "aukstā kara" atribūtikas kompleksu. Rietumi un Austrumi bija saķēdēti ar militārās pretošanās loģiku, arvien vairāk nodzenot sevi bruņošanās sacensībā.

Nebija vienkārši pat iedomāties par šo struktūru demontāžu. Taču izpratne par to, ka gan iekšējā, gan ārējā plānā valsts tuvojas neizbēgamai katastrofai, deva mums spēku veikt vēsturisko izvēli, ko es kopš tā laika neesmu nožēlojis.

Pārbūve, kas atgriezta tautu pie veselā saprāta, atļāva mums atvērties pasaulei, atdeva normālu sasaisti starp valsts iekšējo attīstību un tās ārpolitiku. Bet viss nenotiek tik vienkārši. Tautai, kura bijusi pārliecināta, ka tās valdības politika vienmēr atbildusi miera principiem, mēs piedāvājām daudzējādā ziņā citu politiku, kas patiešām kalpotu mieram, bet atšķiras no ierastā priekšstata par mieru vispār, vēl vairāk — no iesīkstējušiem stereotipiem par to, kā jācinās par mieru. Vienvārdsakot — iedevām tautai jauno ārpolitisko domāšanu.

Tātad mēs izgājām uz lielām un varbūt pašām nozīmīgākajām pārmaiņām XX gadsimtā — savai valstij, tās tautām. Bet — arī visai pasaulei.

Savu grāmatu par pārbūvi un jauno domāšanu es iesāku ar vārdiem: "Mēs gribam būt saprasti." Šķita, ka tas arī notiek. Taču tagad man vēlreiz gribas atkārtot šos vārdus, atkārtot tos šeit, no vispasaules tribīnes. Tādēļ ka saprast mūs pa īstam, tā, lai noticētu, izrādījās — nav viegli. Pārāk grandiozas pārmaiņas. Valsts pārvērtību mērogi, to kvalitāte ir tādi, ka nepieciešamas pamatīgas pārdomas. Pārbūvi mērit ar ierastajiem jēdzieniem — neproduktīva nodarbe. Un diktēt noteikumus: sak', sapratīsim un noticēsim tad, kad jūs, Padomju Savienība, būsiat pilnīgi līdzīga "mums", Rietumiem, — bezjēdzīgi un bīstami.

Precīzi noteikt, kas pārbūves galā iznāks, neviens nevar. Bet gaidīt, ka tā būs kaut kā kopija, nozīmētu jau iepriekš apmānīt sevi.

Izmantot citu pieredzi — jā, mēs to darām un darīsim. Taču tas nenozīmē — kļūt tieši tādiem kā visi citi. Mūsu valsts saglabās savu "seju" starptautiskajā kopienā. Daudzvalodīgai valstij, unikālai starpnacionālo attiecību, kultūras daudzveidības, traģiskās pagātnes, vēsturisko centienu lielumā un tās tautu varoņdarbu ziņā, ir savs ceļš uz XXI gadsimta civilizāciju, sava vieta tajā. Pārbūve ir saprotama tikai šajā kontekstā, citādi tā nenotiks, tiks atgrūsta. Un nav jau arī iespējams "izlēkt" no pašas tūkstošgadu vēstures, kuru, starp citu, mums pašiem vēl nāksies kārtīgi pārvērtēt, lai nākotnei paņemtu līdzīgu patiesību.

Mēs gribam būt mūsdienu civilizācijas organiska sastāvdaļa, dzīvot saskaņā ar vispār-cilvēciskām vērtībām, pēc starptautisko tiesību normām, ievērot "spēles likumus" ekonomiskajās attiecībās ar ārpasauli. Nest atbildības nastu kopā ar citām tautām par mūsu kopējās mājas likteni.

Pārejas periods uz jaunu kvalitāti visās sabiedrības dzīves sfērās saistās ar slimīgām izpausmēm. Sākot pārbūvi, mēs nemaz nevarējām visu kārtīgi izvērtēt un paredzēt. Sabiedrība izrādījās par smagu, lai to paceltu, nebija gatava lielām pārmaiņām, kas skar tās dzīvības intereses, kad nācās nopietni atteikties no tā, pie kā bija pierasts ilgos gados. Iesākumā neuzmanīgi radot milzīgas cerības, mēs neņēmām vērā, ka tik drīz nesešos atziņa — strādāt un dzīvot vajadzēs pilnīgi savādāk, pārstāt ierasti cerēt, ka jaunā dzīve tiks iedota no augšas.

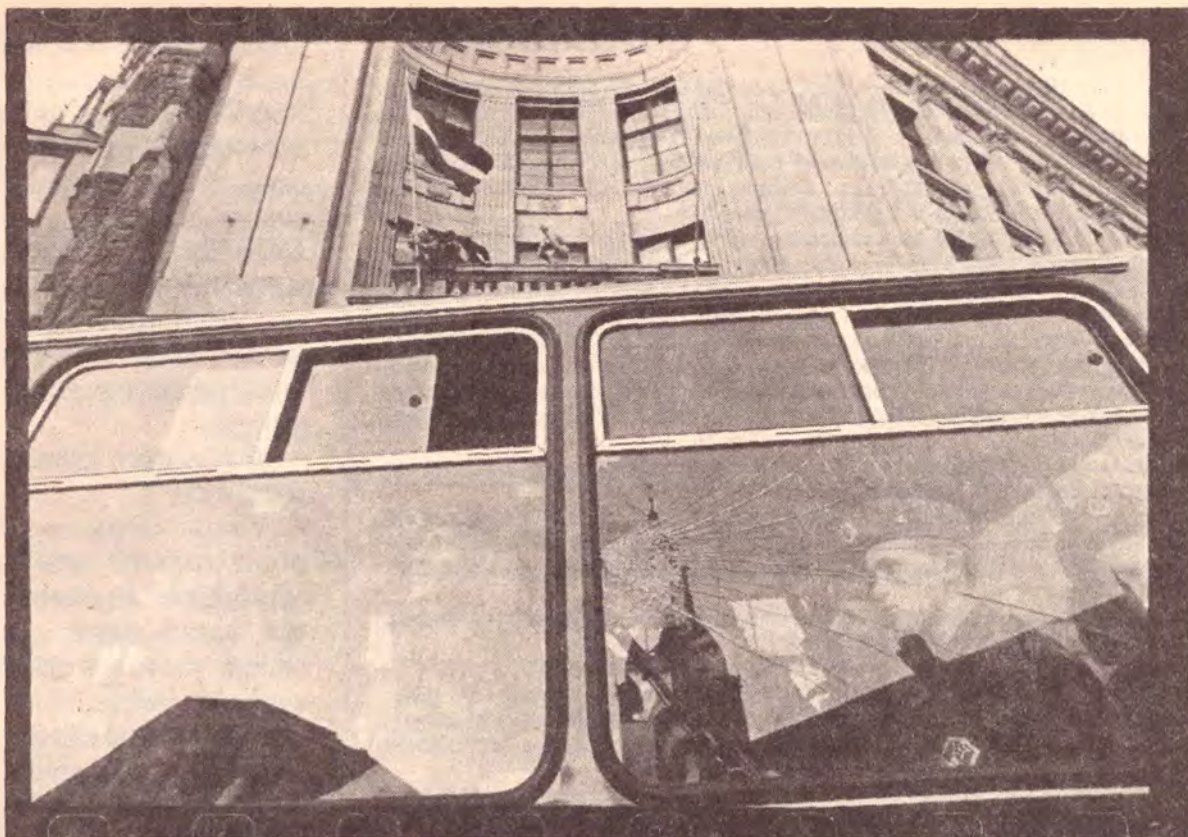
Nu pārbūve iegājusi pašā dramatiskākajā posmā. Ar pārbūves filozofijas transformēšanos reālpolitikā, kas burtiski uzspīdzināja vecās dzīves formas, sākuši milt sarežģījumi. Daudzi ir izbijušies, grib atgriezties pagātnē. Un ne tikai tie, kas bija pie varas stūres, valdības aplokos, armijā, iestādēs un kuriem nācās "pierautes". Arī daudzi cilvēki, kuru intereses, dzīves kārtība izrādījās zem pārbaudījuma spiediena. Jo vairāku desmitu gadu laikā viņi aizmirsuši būt iniciatīvas pilni, neatkarīgi, patstāvīgi un uzņēmīgi.

jokiem, tad ir atsevišķas lietas, kuras vajadzētu pasargāt no tiem, un proti: reliģiju, valsts lietas, izcilas personas, jebkuru lietu, kas kādam cilvēkam kādā noteiktā brīdī ir svarīga, kā arī visu, kas ir pelnījis žēlastību. Tomēr atrodas cilvēki, kuri domā, ka viņu prāts snauž, ja vien viņi neizmet kaut ko pikantu un neaizskar otru sāpīgā vietā. Tas ir paradums, kuru vajag turēt grožos.

*Parce, puer, stimulus, et fortius utere loris. **

Vispār cilvēkiem vajadzētu prast saskatīt atšķirību starp asprātību un skarbumu. Protams, tam, kuram piemīt satīriska gars un kurš tāpēc liek citiem bīties no savas asprātības, neizbēgami pašam jābaidās no citu atmiņas. Tas, kurš daudz jautā, daudz arī uzzina un daudz iegūst, it īpaši, ja viņa jautājumi attiecas uz lietām, kuras labi pārzina cilvēki, kuriem viņš jautā, jo tad viņš dod tiem iespēju sagādāt sev prieku sarunā, bet pats nepārtraukti uzkrāj zināšanas. Taču viņa jautājumi nedrīkst būt pārāk nogurdinoši, jo tad saruna atgādina pratināšanu. Turklāt viņam jārikojas arī tā, lai savu reizi dotu iespēju runāt arī citiem cilvēkiem. Bet, ja nu uzrodas tāds, kurš sarunā grib būt noteicējs un grib aizņemt visu laiku, tad ir jāatrod līdzekļi, ar kādiem viņu apklusināt, un jācenšas iesaistīt citus cilvēkus sarunā. Līdzīgi parasti izrīkojas muzikanti ar tiem dejojājiem, kuri pārmērīgi aizraujas ar garām galjardām. Ja cilvēks dažkārt liekuļo un izliekas nezinām to, kas, pēc citu domām, viņam zināms, tad citreiz cilvēki domās, ka viņam zināms arī tas, ko īstenībā viņš nezina. Pašam par sevi cilvēkam vajadzētu runāt reti un runājot labi izvēlēties vārdus. Es zināju kādu, kam bija

* Sargies, ak dēls, viņus pārlietu nodzīt un spēcīgi pievilkt tiem grožus. (Ovidijs, Metamorfozes, II, 127)

Mūsu armija mūs sargā. 1991. g. augusts, atstājot okupēto Latvijas Radio.
Foto — JĀNIS BULS

Te rodas neapmierinātība, protesta sprādzieni, nepamatotas, lai arī saprotamas prasības, kuras, ja tiktu vienā mirklī apmierinātas, novestu pie pilnīga haosa. No šejienes — politisko kaislību uzvirmojumi, nevis konstruktīva opozīcija, kas demokrātiskā sistēmā būtu normāla, bet viscaur destruktīva, iracionāla. Es nemaz nerunāju par ekstrēmistiskiem spēkiem, īpaši nežēlīgiem un necilvēciskiem starpnacionālo sadursmju zonās.

Sešos gados mēs atmetām un sagraāvām daudz no tā, kas stāvēja ceļā atjaunotnei un sabiedrības pārveidei. Taču tad, kad sabiedrība dabūja brīvību, tā, ilgu laiku dzīvojusi it kā "aizspogulijā", nepazīna sevi. Parādījās pretrunas un grēki, lija pat asinis. Lai gan no lielas asinsizliešanas valsti izdevās paglābt. Reformu loģika sadūrās ar to nolieguma loģiku, gan nepacietības loģiku, kas kļūst par neiecietību.

Un, lūk, šajā situācijā, kas sevī glabā lielas iespējas un milzu risku, pašā pārbūves krīzes virsotnē uzdevums ir — saglabājot galveno kursu, vienlaicīgi tikt galā ar ikdienas problēmām (bet tās šo kursu burtiski rauj pa gabaliem), lai nepieļautu politisku un sociālu sprādzienu.

Par manu pozīciju. Kas attiecas uz principiālo izvēli, tad es šo jautājumu sen un neatgriezeniski esmu atrisinājis. Nekas un nekad, ne spiediens no labās vai kreisās puses, nemainīs manu pārbūves un jaunās domāšanas pozīciju. Mainīt savus uzskatus un pārlicību netaisos. Izvēle izdarīta galīgi.

Pārvērtību gaitā radušās problēmas var atrisināt — tāds ir mans kredo — tikai konstitucionālā ceļā. Tādēļ jau es daru visu, lai noturētu procesu demokrātijas un reformu rāmjos.

Tas attiecas arī uz tādu mums-asu problēmu kā nācijas pašnoteikšanās. Mēs meklējam tās atrisinājuma mehānismus konstitucionālā procesa ceļā, atzīstam tautu likumīgo izvēli tādējādi, ja tik tiešām pati tauta caur godīgu referendumu nolems izstāties no Padomju Savienības, tas prasīs noteiktu, saskaņotu pārejas periodu.

Nav viegli izturēt mierīgu ceļu valstī, kurā cilvēki no paaudzes paaudzē pieradināti domāt: ja tu esi pret vai nepiekrīti, bet man ir vara vai spēks, tad tevi vajag izsviest aiz politikas žoga jebšu vispār ielikt cietumā. Valstī gadsimtiem ilgi viss galā tika atrisināts ar vardarbības palīdzību. Tas ir atstājis grūti nomazgājamu zīmogu uz "politisko kultūru", ja drīkst lietot šādu jēdzienu.

Mūsu demokrātija dzimst mokās. Politiskās kultūras veidošanas process, kas paredz diskusijas, plurālismu, bet arī tiesisku kārtību, stingru varu, kas nepieciešama, lai demokrātija darbotos, varu, kas balstītos uz visiem vienādu likumu, — šis process notiek, pieņemams spēkā.

Pārbūves asums, par ko ne mazums tiek diskutēts, jāmēra tikai ar pakļaušanos pārmaiņām, demokrātiskas attīstības kursam. Asums — tā nav atgriešanās pie represijām, uzspiešanas, tiesību un brīvību atņemšanas. Es nepiekrītu tam, ka sabiedrība atkal sadalītos "baltajos" un "sarkanajos", tajos, kas pašuprāt runā un rīkojas "tautas vārdā", vai "tautas ienaidniekos". Izlēmība tagad izpaužas tā, lai politiskā un sabiedriskā plurālisma apstākļos

paradums nicīgi sacīt: viņam katrā ziņā jābūt gudram vīram, jo viņš taču tik daudz par sevi runā. Ir tikai viens gadījums, kad cilvēkam piedien sevi uzlielt, proti, uzlielot cita tikumu, it īpaši tad, ja tas ir tāds tikums, uz kuru pretendē viņš pats. Runā aizskart citus cilvēkus vajag ļoti saudzīgi, jo sarunai ir jālīdzinās plašam laukam, kur iegriešanās pie kāda cilvēka mājās nav pieļaujama. Es zināju divus augstdziņus no Anglijas rietumu daļas. Viens no viņiem bij ar noslieci uz zobošanos, taču vienmēr prata karaliski pamielot pie sevis. Otrs parasti mēdza jautāt kādam no viesiem, kuri atradās pie galda: "Sakiet taisnību, vai tiešām viņš nepateica kādu zobgalību vai dzēlību!" Uzjautātais parasti atbildēja: "Notika tas un tas," bet lords tad parasti sacīja: "Tā jau es domāju, ka viņš sabojās labas pusdienas." Piesardzība sarunā ir kaut kas vairāk nekā dailruna, un prasme runāt atbilstoši ar cilvēku,

likumības rāmjos tiktu nodrošināts pārbūves turpinājums, novērsts valsts sabrukums un ekonomiskais kolapss, nepieļaujot, lai haosa elementi kļūtu katastrofiski.

Tas spiež veikt noteiktus taktiskus soļus, meklēt tuvāko un tālāko uzdevumu atrisināšanas variantus. Šāda veida meklējumi, politiskas un ekonomiskas dabas soļi, līgumi, kas pamatojas uz saprātīgu kompromisu, visiem ir redzami. Esmu pārliecināts, ka to starpā kā liela iespēja vēsturē ieies "9+1" paziņojums. Ne jau viss mūsu risinājumos tiek saprasts pareizi. Lielākoties tie ir nepopulāri. Izsauc kritikas viļņus. Bet cik gan daudz pārsteigumu mums vēl sagādās dzīve, savukārt mēs — tai! Un, ja pēc katra padomju valdības soļa, tā vai cita prezidenta ukaza izdarīsim tūlītējus secinājumus — vai viņš aizgājis pa labi, pa kreisi, uz priekšu vai atpakaļ, — jēgas nekādas un izpratne nesanāks.

Atbildes uz visiem jautājumiem meklēsim tikai reformu turpinājumā, pat radikalizācijā, tikai sabiedrības demokratizācijā. Bet rīkosimies apdomīgi, izmērot katru soli. Sabiedrība jau piekrit pārejai uz jaukto ekonomiku, uz tirgu. Domstarpības saglabājas — kā to darīt un kādā laikposmā. Ir tādi, kas ātrāk grib pārlēkt pārejas periodam, neskatoties ne uz ko. Te ir avantūrisma elements. Taču nedrīkst neredzēt arī to, ka šādi viedokļi tiek atbalstīti. Tauta nogurusi, pakļauta populisma ietekmei. Tādēļ bīstami kavēties, turēt cilvēkus nenoteiktā stāvoklī. Viņiem tagad grūti dzīvot, daudz kā trūkst.

Beigu posmā atrodas jaunais Savienības līgums, kura pieņemšana pavērs jaunus ceļus mūsu daudznacionālajai valstij.

Pēc separātisma dzirēm un gandrīz katras sādžas suverenizācijas eiforijas atdzimst centrītes kustība — uz veselīgas realitāšu un bīstamo punktu apjēgsmes pamata. Tas šobrīd — pats būtiskākais. Aug nolīgumu griba, izpratne par to, ka ir valsts, zeme, kopīga dzīve. To vajag saglabāt pirmām kārtām. Un pēc tam varēs spriest, kurš kurā partijā, kādā klubā, kādus pātarus un kuram dievam skaitīs.

Vētrains, pretrunīgais pārbūves process, tā pieredze, īpaši pēdējos divos gados, sevišķi asi izvirza efektīvas valsts vadības kritēriju problēmu. Mūsu jaunajos apstākļos — daudzpartiju sistēma, pasaules uzskata brīvība, nacionālā patstāvība, republiku suverenitāte — sabiedrības interesēm jābūt augstākām par partiju, grupu, iestāžu, vietu, jebkurām citām interesēm. Lai gan pēdējām ir tiesības "uz eksistenci", uz pārstāvniecību politiskajos procesos un sabiedriskajā dzīvē, un, protams, tas jāievēro lielajā, visas valsts politikā.

Dāmas un kungi!

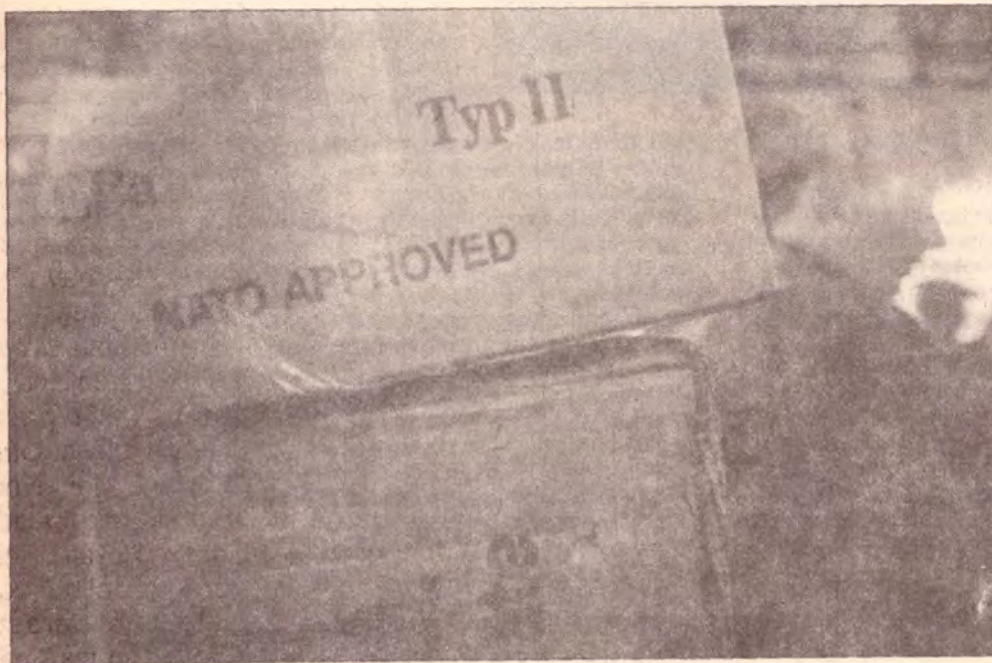
No tā, cik pareizi tiks novērtēts patlaban notiekošais Padomju Savienībā, daudz kas būs atkarīgs arī pasaules politikā. Tagad un nākotnē.

Iespējams, ir klāt liktenīgais brīdis, kad pasaules kopienai, pirmkārt — valstīm, kurām ir vislielākās iespējas iespējot notikumu gaitu, jāizlemj sava attieksme pret PSRS, turklāt — reālos darbos. (..)

No krievu valodas tulkojis NORMUNDS NAUMANIS

ar kuru mums ir darīšana, ir kaut kas vairāk nekā prasme runāt ar labiem vārdiem un sakarīgi. Laba, nepārtraukta runa bez prasmīga dialoga liecina par gausumu domāšanā, bet laba atbilde dialogā bez kārtīgi izstrādātas domāšanas liecina par paviršību un vājām spējām. Tā, vērojot dzīvniekus, mēs varam redzēt, ka tie, kuri skrējienā ir paši vājākie, pagriezienā izrādās paši veiklākie. Šādu atšķirību var redzēt, vērojot kurtu un zaķi. Dot pārmērīgi daudz sīkumu, pirms ķeras pie lietas, nozīmē nogurdināt, bet nedot tos vispār nozīmē rīkoties neattapīgi.

Teksts ņemts no grāmatas: F. Bekons. Jaunais Organons. R., Zvaigzne, 1989. 272.–274.lpp.

Mihails Gorbačovs —
Nobela Miera prēmijas laureāts 1991.gadā.

Armijas partikas kvalitāti pārbauda NATO. (?)
Foto — JANIS BULS

**VILKAM IR VIENALGA, CIK DAUDZ AITU.
VERGĪLIJS**

Glēna O'Braiena intervija ar MADONNU

Es intervēju Madonu Disneja studijā, vietā, kur viņa mēģināja savu Blondīnes Ambīciju (*Blond Ambition*) turneju. Tas nemaz nebija tik savādi, ka viņa strādāja šeit, jo šajā studijā tika uzņemta viņas jaunākā filma "Diks Treisijs", kurā galveno lomu atveido tās režisors Vorens Bītijs (*Warren Beatty*), bet es tik un tā pa pusei gaidīju, ka uz skatuves starp viņas deļotājiem kuru katru brīdi parādīsies Gūzijs un Donalds. Es noskatījos daļu no mēģinājuma. Madonna izskatījās kā miljards dolāru — Goltjē (*Gaultier*) tērpā ar bīstamiem sudraba dzelksņiem (krūšu galiem). Mūzika un deļošana bija lieliska, bet šajā dienā bija arī daudz nepatīkšanu ar lūkām — atveramām durvīm, un šis priekšnesuma vietas vajadzēja atkārtot atkal un atkal. Madonna un viņas horeogrāfs Vinss Petersons (*Vince Peterson*) mēģināja ar lielu devu laba humora, mīkstinot savu pilnvērtības apziņas ideālu sabrukšanu.

Šajā vakarā Bērbēnka (*Burbank*) bija no lidmašīnām izsmidzināta pret mušām, un Madonna teica, ka vispār labāk būtu tikt ārā no pilsētas, pirms mūsu mašīnu apdare var tikt sabojāta ar ķīmikālijām. Es braucu ar lempīgu irētu mašīnu, bet Madonna ar savu Mercedes-Benz. Un tā es sekoju viņas mašīnai Holivudā, kas nemaz nebija tik viegli. Viņa ir tiklab aizrautīga braucēja, kā dziedātāja. Ceļā uz restorānu viņa sabļautījās ar milzīgu puisī, kas brauca ar "lielo pēdu" tipa mašīnu un gandrīz uzsēdās viņai virsū.

Kad mēs nokļuvām restorānā, viņa teica: "Viņš nosauca mani par "diku" (*Dick*: slengā — detektīvs, slepenpolicists un arī vienkārši — pimpis). Tā ir pirmā reize, kad kāds mani tā nosaucis. Es domāju, nez vai viņš zināja, ka tā biju es — Madonna, ko viņš nosauca par "diku", un vai tam bija kāds sakars ar "Diku Treisiju". Mēs to nekād neuzzināsim. Bet man patiešām bija jautri ar Madonu, kas ir pievilcīga, asprātīga un apburoša, pat tad, kad viņa tevi apceļ.

Glēns O'Braiens: *Pirmo reizi, kad mēs satikāmies, es domāju, ka tu esi tumšādaina. Tev bija melni mati, šausmīgas sprogas un iedegums.*

Madonna: Man bija iedegums?! Cik neparasti. O, man liekas mēs ar Dželibīnu (*Beniter*) bijām bijuši Bahamā. Tas bija otrais iedegums visā manā mūžā. Jā, patiešām, mēs ar Džīnu Maiklu (*Basquiat*) ieradāmies pie tevis uz Pateicības dienas pusdienām.

GoBs: *Manā piedrozotajā dzīvoklī.*

M.: Es varu garantēt, ka mans dzīvoklis ir vēl drausmīgāks.

DOMA, KA PIRMAIS
PUISIS, AR KURU ES
PĀRGULĒJU, IR
PRECĒJIES, UN VIŅAM IR
BĒRNI, MANI PATIEŠĀM
SATRIEC. ES VĒLĒTOS
ZINĀT, VAI VIŅŠ
JOPROJĀM MANI MĪL.
IESPĒJAMS, KA MĪL

Katrā ziņā es atceros, ka biju izsalkusi, bet jūs, puisi, tikai gribējāt uzkost šķiņķa maizītes. Pateicības dienas pusdienās es iepazīnos ar savu sievu. Mēs vienmēr ēdam kopā. Tātad — parunāsim par savu laulību.

GoBs: *Nē, labāk runāsim par savu izrādi—šovu.*

M.: Labāk nevajag. Šodien bija šausmīga diena. Tas bija vissliktākais mēģinājums.

GoBs: *Nu, man patika, bet es neesmu redzējis tādu, ko tu uzskati par labu. Man patika tā vieta, kur tu guli uz klavierēm un dziedā Lāpas (*Torch*) dziesmu.*

M.: Tu redzēji tikai vienu izrādes fragmentu. Es esmu radījusi piecas dažādas pasaules — un visas dekorācijas pamatojas uz hidrauliku. Viena paceļas, un cita nolaižas. Pasaule izmainās pilnīgi. Es viņu uzskatu

par vairāk muzikālu nekā roka koncertu. Šeit ir tieša "Metropolis" daļa — kā mans "Izsaki sevi" (*Express Yourself*) video — tā dekorācija ar visiem šiem zobratiem, ierīcēm un mašīnām; tas ir ļoti cieti un metāliski. Deļot mūziku ir ļoti grūts pienākums. Tad dekorācijas mainās un ir kā baznīcā. Mēs saucam tās par tempļa drupām — visas šīs kolonnas, paplātes ar piemiņas svecēm, krustu. Es dziedu "Kā jaunava" (*Like a Virgin*) gultā, bet mēs izmainām aranžējumu, tā kā tagad tas izklausās kā Indiešu motīvs. Tad es tieku sodīta par masturbāciju šajā gultā, tā sauc to, kas notiek, kā tu zini. Tad mēs izpildām daudz nopietnāku, reliģiska tipa materiālu "Kā lūgšana" (*Like a Prayer*), "Tēti, nesprediķo" (*Papa Don't Preach*)... Un tad viss pārveidojas par to, ko tu redzēji — šo Art Deco 50. gadu mūziklu dekorāciju. Tas ir tad, kad mēs dziedām trīs dziesmas no "Dika Treisijs". Pēc tam mēs izpildām nometnes daļu, kā es to saucu. Tad tas viss kļūst atkal ļoti nopietni un mēs ieejam mūsu Mehāniskā Apelsīna kabārē dekorācijās.

GoBs: *Kas tas ir?*

M.: Tā ir ļoti parasta dekorācija ar prospektu, uz kura attēlota orģija — kaili cilvēki. Gleznojums ir Tamāras de Lampickas stilā — plīkni kubisma manierē — nekādas pornogrāfijas, nekādu dziļmumorgānu. Jūs vienkārši redzat cilvēkus, kuriem ir jautri.

GoBs: *Cik ilgi tu pie koncerta esi strādājusi? Tas ir tik rūpīgi veidots...*

M.: Kopš septembra. Izplānojot skatuvi, nolīgstat cilvēkus, atlaižot cilvēkus, nolīgstat atkal jaunus cilvēkus, modelējot kostīmus kopā ar Goltjē, izvēloties mūziku, mainot aranžējumus, atlasot talantus.

GoBs: *Tā ir liela darbošanās...*

GUYS GET TO DO EVERYTHING.

TAKE THEIR SHIRTS OFF IN THE SUMMER

THEY GET TO PEE STANDING UP.

M.: Mums ir 7 dejotāji, divi dziedātāji, astoņi mūziķi, es, apmēram miljons tehnisko puišu, kas aprūpē mūziķus... Un vēl vesela komanda zem skatuves, kas to visu darbina. Milzums cilvēku. Lai kam no septiņdesmit pieciem līdz simtam. Un milzīgs daudzums visādu krāmu.

GoBs: *Es dzirdēju, ka tu šodien atlaiži no darba pati sevi.*

M.: Jā. Tas mums tāds joks. Es katru dienu kādu atlaižu, katru reizi, kad kaut kas neizdodas vai aiziet šķērsām. Katru dienu es atlaižu Lenniju. Tas ir puisis, kas atver lūku durvis, un viņš vienmēr to dara nelielā un gandrīz nogalina mani.

GoBs: *Es sēdēju netālu no taviem dejotājiem, viņi patiešām bija amizanti. Viņi runāja ar tavu koncertmeistaru, kuram mugurā bija jauns uzvalks. Bikses bija īsas, un viens no dejotājiem teica: "Tavām kurpēm vajadzētu sarīkot viesības, lai tavas bikses varētu nonākt lejā paciemoties."*

M.: Dejojāji patiešām ir interesanti. Viņi neļauj man apstāties. Viņi ir īsti draiskuli.

GoBs: *Man tas patika, kad viņi pārvērtās par nārām — sirēnām jeb ūdensvīriem. Liekas, ka tev ir kas speciāli viņiem domāts...*

M.: Ūdensvīri, jā. Man patīk visu apgriezt otrādi. Cilvēkiem patīk nāriņas. Man patīk ūdensvīri. Man ļoti patīk ideja par vīriešiem ar astēm. Man patīk ideja par vīriešiem kā iekāres objektiem, sirēnām, kas ievilina sievietes, tās pretējās, tradicionālās vietā. Daži cilvēki teiks, ka es neieredzu vīriešus un ka man patīk darīt lietas, kas atņem viņiem spēku, bet nevajag to uztvert analītiski un pārāk nopietni.

GoBs: *Es nedomāju, ka ietēpt vīriešus plānos, ar marabu spalvām rotātos peņģāros nozīmē atņemt viņiem spēku.*

M.: Es arī domāju — tas ir uzjautriņš un komiski. Tā vai citādi, tas ir tikai atdarinājums. Vai tu domā, ka tas ir apvainojošs vai pretīgi?

GoBs: *Nepavisam.*

M.: Nu, ļoti daudz cilvēku domās otrādi. Tu patiešām esi attīstīts puisis. Varu garantēt, ka ļaudis Mičiganā taisās mani apmētāt ar tomātiem vai vēl kaut ko, tādēļ ka mums ir zēni ar zivs astēm un peņģāros. Bet man patīk valkāt vīriešu uzvalkus un es izmantoju katru iespēju dubultoties, atrast sevi kaut ko citu — to "otro".

GoBs: *Bet vai tu vari pateikt, kad publika ir apvainojusies?*

M.: Nē. Es vienkārši uzzinu to vēlāk no atbildes reakcijas. Bet, kad es piedalījos MTV apbalvošanā un publiski smēķēju, es varēju just cilvēku — pēl Esmu pārliecināta, ka es sakaitinu cilvēkus, kad mēģinu "dubultoties", bet tas mani patiešām neuztrauc. Tam tā bija jānotiek. Un es zinu, ka es sadusmoju cilvēkus ar saviem video. Bet es to nedzirdu. Es uzzinu par reakciju vēlāk.

GoBs: *Vai tu kādreiz saņem kritiskas vēstules?*

M.: Nē. Cilvēki, kuriem es nepatīku, netaisās tērēt laiku, lai man rakstītu.

GoBs: *Patiešām. Es gan saņemu vēstules par to, ko esmu uzrakstījis. Protams, šīs vēstules parasti ir no pušiem cietumā.*

M.: Es arī saņemu vēstules no pušiem cietumā, bet viņi vienkārši grib ar mani satikties. Lielākā daļa cilvēku, kam es nepatīku, ir fanātiski reliģiozi.

GoBs: *Vai tu kādreiz esi cenzēta?*

M.: Man cenzē visu laiku. Tu neticētu, cik daudz no tā, ko es būtu gribējusi taisīt, nekad netiks uztaisīts.

GoBs: *Bet tavi video gabali nekad nav noraidīti.*

M.: Nē, bet te bija tā *Pepsi Cola* lieta. Viņi nespēja manu komercgabalu tādēļ, ka es nenovācu no televīzijas ekrāna savu "Kā lūgšana" videoversiju.

GoBs: *Vai tāpēc tu patlaban dzer Diētisko Coca?*

M.: Man tā vienkārši garšo. Es domāju, ka MTV nevajadzēja rādīt manu "Vogue" video. Tur caur drēbēm var saskatīt manus krūšu galiņus...

GoBs: *Vai tad tas patiešām ir pirmo reizi? Es gribu teikt, ka MTV programmā ir šausmīgi daudz saslēkušos krūšu galu zem apspīlētiem apģērbiem. Es domāju, kamēr nav redzams tumšais oreols vai kā to sauc, viss ir kārtībā.*

M.: Es nezinu. Es domāju, ka to varēja cenzēt.

GoBs: *Tu varētu uzlikt mazus, rosinošus, melnus gabaliņus uz saviem krūšu galiem, kaut ko līdzīgu mazām kūciņām.*

M.: Nu, katru reizi, kad es taisu video, viņi saka, ka viņi netaisās to rādīt. Kad es taisīju "Ak, tēvs" (*Oh, Father*), viņi teica: "Mēs netaisāties rādīt epizodi ar aizsūtām lūpām." Un es teicu: "Pisieties dirsti!" (*Fuck You*). Un tad tik un tā viņi to parādīja. Videoklipā "Izsaki sevi" (*Express Yourself*) viņi netaisījās rādīt mani ar ķēdi ap kaklu. Es nesaprotu viņu normas un principus. Es nezinu, ko viņi uzskata par apvainojosu. Tad es nezinu, kas notiks ar video dziesmām, ko es uzrakstīju priekš kino "Diks Treisijs" fonogrammas (*sound track*). Man bija jāmaina dziesmu teksti, tāpēc ka fonogrammā dzirdama daļa no Disneja filmas un tās jau ir autortiesības, ko Disnejstudija ārpriekš sargā. Smieklīgi! Man vajadzēja izmainīt tekstus, kuriem bija kaut kāds sakars ar sodomiju, dzimumattiecībām vai masturbāciju.

GoBs: *Vai filma ir seksuāla?*

M.: Jā, bet patiesā 50.gadu garā. Tā ir patiešām tīra filma. Cilvēki skūpstās, bet neliekas gultā vai nedodas uz vannasistabu mīlēties.

GoBs: *Tāpat pastāsti par Noskrējušos Mehūniju' (Breathless Mahoney), tavu tēlu Dikā Treisijā. Vai tu tēlo pati sevi?*

M.: Glen! Vai es tēloju pati sevi! Nē! Vai tad es esmu multfilmu personāžs?!

GoBs: *Es neko nezinu par "Diku Treisiju".*

M.: Nevienš nevar jēlkad attēlot sevi filmā. Tas ir smieklīgi un mulķīgi. Nepārprotami, ka tēlā var būt daudz rakstura iezīmju, kas

ir tev līdzīgas, bet tev pašam jābūt nedaudz atjautīgākam vai ar bagātāku fantāziju. Es gribu teikt, ka tēlā ir zināmas iezīmes, kas varētu attiekties uz mani, bet es nespēju sevi, Dieva dēļ!

GoBs: *Man prieks, ka mēs to noskaidrojām.*

M.: Mehūnija ir viennozīmības karaliene. Viņa vienmēr ir ļoti asprātīga. Es ne vienmēr esmu tāda.

GoBs: *Būijam taču nav tāds žoklis, vai ne?*

M.: Viņam ir tāds žoklis, ar kādu viņš ir piedzimis. Tas ir diezgan jauks un pamatīgs.

GoBs: *Viss, ko es atceros par Diku Treisiju "komiksā", ir, ka viņam bija tas kantainais zods.*

M.: Nu, Vorenā nebija nekādas protēzes. Man, Vorenā un Glenai Hedlijai nebija

maskas. Visiem pārējiem bija — visiem sliktajiem varoņiem un arī dažiem labajiem.

GoBs: *Vai tas ir Vorens, kas dzied ar tevi ierakstā, ko tu atskaņo savā izrādē?*

M.: Jā.

GoBs: *Viņš to dara pārsteidzoši labi. Kā tas gadījās, ka viņš agrāk nav dziedājis?*

M.: Nevienš nekad viņam nav lūdzis. Es domāju, ka viņš neuzskata sevi par ļoti muzikālu. Bet viņš ir ļoti labs klavieru spēlētājs. Kad viņš bija mazs, viņš gribēja kļūt pianists.

GoBs: *Tu vienmēr tēlo diezgan pievilcīgus raksturus. Vai tu kādreiz gribētu spēlēt nelieli?*

M.: Jā. Bet man nekad nekas tāds nav piedāvāts. Būtu jauki notēlot kādu nesimpātisku raksturu. Dievs zina, ka arī man ir savas sliktās puses.

GoBs: *Un kā ar mātes notēlošanu?*

M.: Jā, protams. Es esmu gatava un ar mieru ķerties pie tā.

GoBs: *Vai tu esi ar mieru kļūt māte arī dzīvē?*

M.: Es zināju, ka tas būs nākamais jautājums...

GoBs: *Es to nebiju iecerējis, tas vienkārši iešāvēs man prātā.*

M.: Jā, es esmu ar mieru. Es nezinu, kad, bet es gatavojos.

GoBs: *Kas ir tavi varoņi?*

M.: Māte Terēze. Un vai tad Gorbačovs nav varonis?

GoBs: *Tā varētu teikt...*

M.: Un Havels no Čehoslovākijas. Viņš ir varonis.

GoBs: *Viņam ļoti patīk Franks Žapa un Kapteinis Bifhārts. Man liekas, ka viņš ir pierēmis Zapu darbā kā sava veida kultūras konsultantu.*

CILVĒKIEM PATĪK
NĀRAS. MAN PATĪK
ŪDENSVĪRI. MAN PATĪK
IDEJA PAR VĪRIEŠIEM KĀ
IEKĀRES
OBJEKTIEM, SIRĒNĀM,
KAS IEVILINA SIEVIETES.

M.: Tas ir varonīgi. Bet ir grūti domāt par varoņiem tādēļ, ka mūsu dienās ne pārāk daudz cilvēku uzņemas risku. Es droši vien iekļūšu nepatīkšanās par to, ka pateikšu, — es domāju, ka puisī no *Public Enemies*² ir varoņi. Viņi mūzikā nebaidās teikt patiesību.

GoBs: *Es domāju, šis atkal ir gadījums, ka mākslinieki vispār ir peramie zēni. Es uzskatu, ka viņi ir gandrīz vai vienīgie cilvēki, kuri patiešām kaut ko iegulda kultūras attīstībā mūsu dienās.*

M.: Vai tu domā, ka Spaiķis Lī (*Spike Lee*)³ ir varonis?

GoBs: Jā, es tā domāju.

M.: Es arī.

GoBs: *Kā tu domā, kā es varētu vadīt mūsu interviju līdz beigām, ieturēt to "rāmjos"?*

M.: Es, protams, esmu kā nagla pakalā. Man patīk darīt lietas, kas ir cilvēkiem pret spalvu. Nē, tas ir nepareizi. Ļauj man to pateikt citādi. Šķiet, ka man vienkārši patīk apstrīdēt, polemizēt. Pat tas neizklausās pareizi. Bet kaut kā dabiski tā notiek. Tas ir vairāk nekā: "Paklausies, nu tu zini, kā viņi vienmēr saka, ka tas ir tā? Bet tas tā nav! Vai tam tā nevajadzētu būt!"

GoBs: *Vai šādā veidā tu raksti arī dziesmas?*

M.: Es sāku. Sevišķi savā pēdējā albumā. Un, kad tu dzirdēsi "Dika Treisija" skaņu ierakstu, tad tu sapratīsi.

GoBs: *Vai tas ir politiski?*

M.: Jā. Es domāju, mans "Izsaki sevi" video arī ir politisks. Tas ir atkarīgs no tā, ko tu uzskati par politisku. Kad es domāju par polemiku, es nekad patiešām nedomāju, ka cilvēki būs uz pusi tik šokēti, cik viņi ir, par to, ko es daru. Es patiešām nespēju noticēt, cik ļoti nekontrolējama kļuva visa šī *Pepsi* lieta.

GoBs: *Varbūt tā ir birokrātijas patiesā būtība. Tā ir milzīga multinacionāla korporācija ar daudziem tūkstošiem akcionāru. Bet tu esi uzņēmējs bez akcionāriem. Šorīt es brokastojot sēdēju blakus vienam šīs (skaņu) ierakstu kompānijas stulbenim, kas skaidroja pārvaldes stulbenim par alternatīvo radio, alternatīviem izpildītājiem. Es domāju, tas ir smieklīgi, ka viņš teica, ka Lou Rīds un Elviss Kostello ir alternatīvie izpildītāji. Kā tu domā, kas ir alternatīvā mūzika?*

M.: Man šķiet, tā ir mūzika, kas nav populāra. Es domāju — alternatīva kam? Es pieņemu, ka tā ir mūzika, kas liek tev domāt, kā alternatīva, pretmets mūzikai, kas to nedara.

GoBs: *Tātad, kas liek Elvisu Kostello uzskatīt par alternatīvu?*

M.: Fakts, ka viņš nav populārs.

GoBs: *Vai tā ir?*

M.: Viņš ir populārs koledžās, kulta veidā.

Viņš nav populārs kā *Milli Vanilli*, vai ne?

GoBs: *Es domāju. Es neesmu patiesi pārliecināts, kas ir Milli Vanilli.*

M.: Tu melo, Glen! Tu zini, kas viņi ir, velns lai parauj!

GoBs: *Es redzēju viņus reiz MTV.*

M.: Nestāsti man šīs blēņas. Paklausies, tu zini, kas viņi ir, — sūds.

GoBs: *Viņiem ir ļoti daudz matu, vai ne?*

M.: Vai tu domā, ka es taisos iekrist uz to. Es neteicu, ka viņiem vajadzētu tev patikt, bet tu zini, kas viņi ir. Tātad viņi ir "alternatīva mūzika"?

GoBs: *Vai tu kādreiz esi bijusi alternatīva? Vai tu kādreiz esi bijusi koledžas radio topu sarakstos?*

M.: Es nedomāju. Ja būtu kāds nelegāls disko saraksts, es būtu tajā.

GoBs: *O.K. Nu labi, par ko mēs vēl varētu parunāt?*

M.: O, izbeidz! Tu taču esi intervētājs.

GoBs: *Tā vai citādi, cilvēki vienmēr runā par to, par ko viņi grib runāt. Ātrāk izpalīdzi mani!*

M.: Izpalīdzēt tev! Ļauj atvilkt elpu. Es visu dienu esmu strādājusi, dārgais.

GoBs: *Paklausies, ir tikai pāri pusnaktij pēc Ņujorkas laika.*

M.: Es esmu strādājusi visu dienu. Es esmu strādājusi visu nedēļu...

GoBs: *Kāpēc tu man nevarētu vienkārši pastāstīt kādus labus melus, ko varētu uzlasīt tenku lapeles. Pastāsti man par savām lesbiešu lietām, mīlas piedzīvojumiem.*

M.: Tās ir vecas tenku lapeļu ziņas.

GoBs: *Tas sākās ar mūķenēm, vai ne?*

M.: Nekādā gadījumā es to nesaku. Lesbiešu materiāls ir vecs.

Man vajadzēs samēloties par kaut ko citu vēl.

GoBs: *Kā ar mākslu? "Vanity Fair" rakstā par tevi bija ļoti daudz par tavu mākslas kolekciju. Kad tu sāki kolekcionēt mākslas priekšmetus?*

M.: Līdzko sāku pelnīt.

GoBs: *Kas bija pirmā lieta, ko tu nopirki?*

M.: Roberta Smitsona glezna.

GoBs: *Patiešām?*

M.: Tu droši vien pat nezini, kas tas ir?

GoBs: *Vai tu apcelies? Es vienkārši nezināju, ka viņš glezno.*

M.: Tā, kas man — ir ļoti skaista, it kā abstrakta glezna. Bet tu vari saskatīt tajā engēļa figūru. Tā es nosaucu to par savu sargengēli. Tas karājas virs manas gultas Ņujorkā.

GoBs: *Vai tu tici sargengēļiem?*

M.: Es ticu, ka kāds mani sargā. Citādi es jau būtu mirusi. Citādi tas pūsis šovakar būtu izkāpis no mašīnas un izdaudzījis no manis visus sūdus. Tici man, tas patiešām būtu noticis, ja mani nesargātu, tādēļ ka es nevaru atturēties "kārtīgi" nepalaist muti, kad mani lamā. Reiz kāds puisis tā darīja un es teicu: "Ej tu dirst, uzpisēji!" Toreiz es nebiju savā mašīnā, es stāvēju uz trotuāra, dodot norādījumus savai draudzenei. Un šis puisis izkāpa no mašīnas. Tas bija Velejā. Tas vienmēr notiek Velejā. Šis lielais čalis izkāpa no mašīnas un nāca pie manis, un es domāju, ak Dievs, viņš taisās mani piekaut. Es sarāvos. Un tad pārvērtos par personu, kāda nekad mūžā nebūtu bijusi. Es teicu, man ļoti žēl. Es ļoti atvainojos. Es patiešām atvainojos. Tā ka es patiešām domāju, ka mani kāds sargā. Es nezinu, vai tas ir engēlis. Tas varētu būt arī sātans. Viņam varētu būt savs paša slepens darāmais.

GoBs: *Vai tu tici medijiem, ekstrasesen-
siem?*

M.: Jā. Es esmu pārliecināta, ka ir īsti mediji un ir arī viltus mediji.

GoBs: *Vai tev arī ir kādas psihiskās enerģijas pārraidīšanas spējas?*

M.: Jā, man ir. Es domāju, tās ir daudziem jūtīgiem cilvēkiem. Es domāju, liela daļa iedzimto psihisko spēju ir atkarīga no cilvēka spējas būt vērigam.

GoBs: *Kā tavas telepātiskās spējas atklājas?*

M.: Sapņos. Vai spējā uzminēt, nojaust, ka kāds grasās piezvanīt, vai — ko kāds

taisās teikt vai darīt.

GoBs: *Vai tu kādreiz sapņoji, ka nokļūsi uz skatuves, kad biji bērns?*

M.: Nē, man bija sapņi, kuros mani visu laiku nogalināja. Vienīgais attāli izklaidējoši orientētais sapnis, kāds man jebkad bijis, — tāds, kurā es sapņoju, ka skūpstu Robertu Redfordu. Es biju sestajā klasē. Un tas nav piepildījies.

GoBs: *Vai tu esi viņu satikusi?*

M.: Nē. Es patiesībā nemaz negribu viņu skūpstīt. Tas bija neparasti. Es nedomāju, ka man jebkad bijusi kāda doma par viņu. Bet sapnis bija tik dzīvs, spilgts. Es patiešām biju satriekta.

GoBs: *Tātad, kāda Zodiaka zīme tu esi?*

M.: Uzmini. Tas ir tik acīm redzami.

GoBs: *Nu... nu...*

M.: Kā es pelnu iztiku?

GoBs: *Nu, tu dziedā un dejoj. Tu uzjautrini cilvēkus. Labi... paskatīsimies... Lauva.*

M.: Jā. Pareizi. Vai man jāuzmin, kāda zīme tu esi?

GoBs: *Jā. Tas ir pilnīgi acīm redzami.*

M.: Vai tu esi Jaunava?

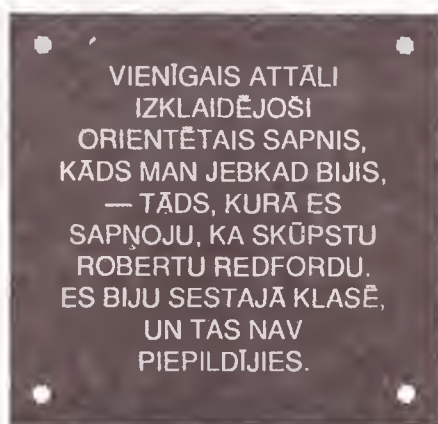
GoBs: *Nē. Tas ir acīm redzami?*

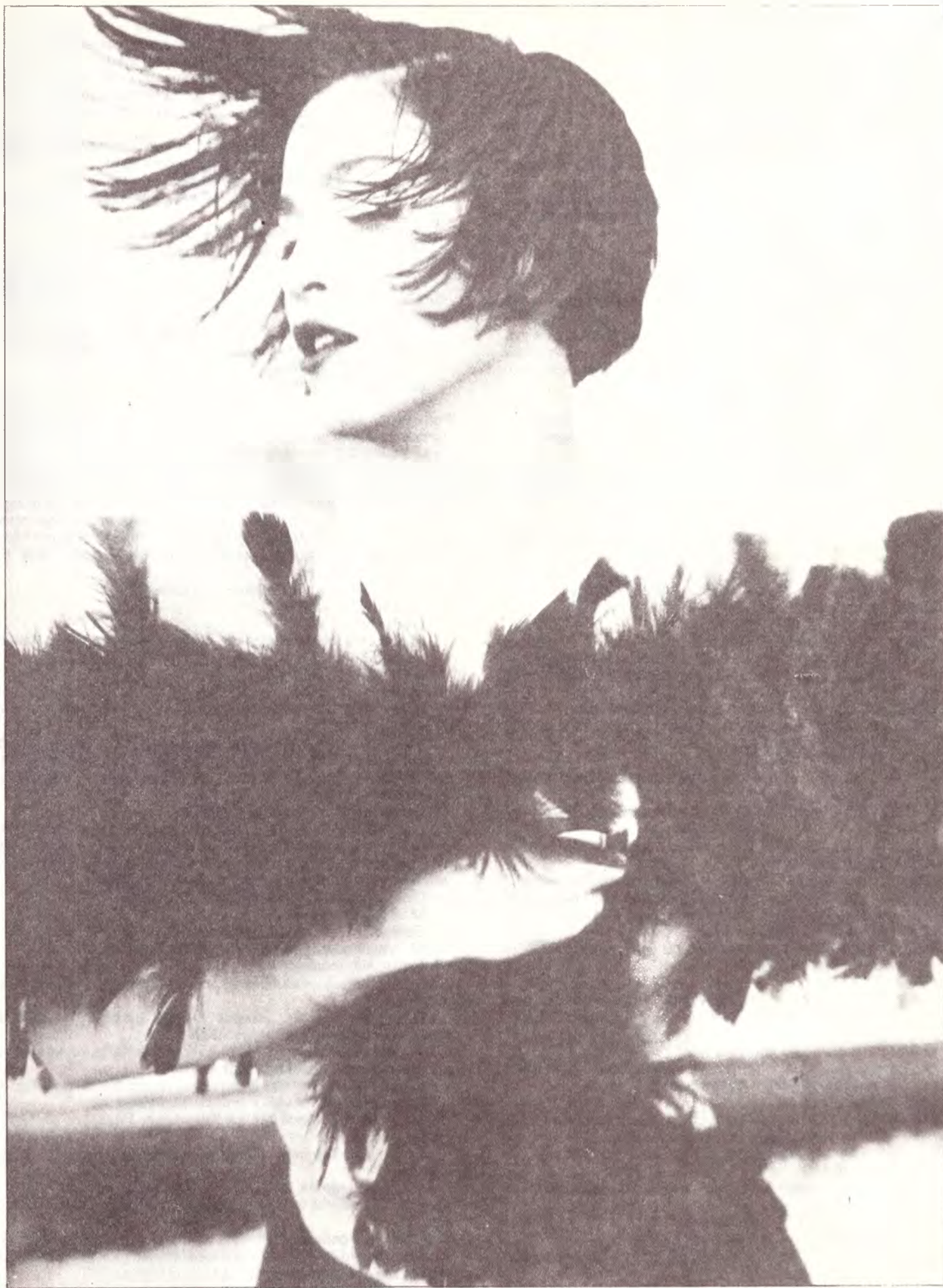
M.: Nu, tas nav nemaz tik grūti. Atceries to reizi, kad mēs pirmo reizi satikāmies? Es domāju, ka es tev nepatīku.

GoBs: *Tā tas notiek vienmēr. Es esmu šausmīgs.*

M.: Nu paskatīsimies. Kas ir šausmīga zīme? — Skorpions.

GoBs: *Apstājies. Es esmu Zivs. Tu esi tuvu Jaunavai. Tā ir mana pretējā zīme. Es vienmēr ar tām sastrādājos un apprecu.*

M.: Es nezinu pārāk daudz par Zivīm. Es nekad pa īstam nevienu Zivi neesmu pazinusi. Kādas ir to īpašības?

GoBs: *Ļoti daudz rakstnieku ir Zivīs.*

M.: Vai tev ir mazas pēdas?

GoBs: *Nē, man ir lielas pēdas.*

M.: Vai tad Zivīm nav mazas pēdas?

GoBs: *Nē, viņām ir iespaidīgas pēdas.*

M.: Vai viņām ir pēdu fetišisms?

GoBs: *Dažām ir, es esmu dzirdējis. Mani valdzina pievilcīgs kāju pāris.*

M.: Vai tev ir tāda ķermeņa daļa, kas ir ļoti jūtīga vai spēcīga? Katrai zīmei tāda ir. Man tā ir mugura. Man ir lieliska mugura. Tā ir skaista. Es to varu apgalvot.

GoBs: *Vai ir kāds astroloģisks modelis tavai mīlestības dzīvei? Vai tev ir tieksme iemīlēties kādā noteiktā zīmē?*

M.: Uguns zīmēs. Es apprecējos ar Lauvu. Ļoti daudzi manā ģimenē ir Lauvas. Mana māte dzemdēja daudzus no mums vienā un tajā pašā mēnesī. Viņa palika stāvoklī vienā un tajā pašā laikā katru gadu. Reiz man izziļēja. Es no tā visa atceros tikai divas lietas. Pirmā — man jābūt vairāk vārītu dārzeņu. Otrā — es satikšu vecāku vīrieti, kuram būs liela ietekme uz mani. Un tad es satiku Vorenu Bītijs.

GoBs: *Vai viņš tevi ļoti ietekmējis?*

M.: Jā. Bet es netiku ēdusi daudz vārītu dārzeņu. Es patiešām ēdu ļoti daudz svaigus dārzeņus. Kā tas gadījās, ka tu tagad lieto divus magnetofonus? Vai tu esi mānģitcijs?

GoBs: *Nē, es patiesi esmu slikts intervētājs. Nesēn es intervēju kādu cilvēku veselu pusotru stundu, un magnetofons bija ieslēgts uz "atskaņot" (play) nevis uz "ierakstīt" (record)...*

M.: Viņam nepaveicās. Kas bija šis cilvēks?

GoBs.: *Viņš ir Notrdamas Universitātes tautas kultūras profesors.*

M.: Garlaicība...

GoBs: *Nepavisam. Ir ļoti interesanti dzirdēt kādu runājam pabeigtos, pilnīgos teikumus.*

M.: Es tā nedaru?

GoBs: *Nē, tu tā nedari.*

M.: Tāda nu es esmu. Piemēram, veids, kā es runāju tagad — es vienkārši turpinu runāt un runāt nebeidzamā teikumā, turpinu vēl un vēl, un tad tā visa galā pielieku punktu.

GoBs: *Nē. Tad tev ir jārunā pabeigtu domu blokos.*

M.: Es nezinu pārāk daudz cilvēku, kas tā darītu. Vorens Bītijs gan ir tāds. Viņš ir ļoti intelektuāls.

GoBs: *Loģisks?*

M.: Ļoti. Viņš nerunā daudz, bet, kad to dara, tad iznāk pārles.

GoBs: *Vai viņš ir ļoti erudīts?*

M.: Nu, es tā teiktu. Viņš ir cilvēka dabas lietpratējs.

GoBs: *Un tu?*

M.: Vai es esmu erudīta? Nē, es neesmu. Es esmu sūklis. Es vienkārši uzsūcu zināšanas.

GoBs: *Tu patlaban studē savu māģinājumu videoierakstus.*

M.: Tas ir tik velnišķīgi divaini. Nē, es nestudēju tikai savus videoierakstus. Bet patlaban tas ir vienīgais, ko es studēju.

GoBs: *Es zinu, tev ir grūts darbs.*

M.: Es mācos. Es tev pateikšu vienu lietu, ko es patiešām nedaru: es neskatos televizoru.

GoBs: *Patiešām?*

M.: Nēkad. Un man ir četri televizori. Agrāk es mēdzu lasīt daudz vairāk nekā tagad, diemžēl. Man vienkārši nav laika. Nu, lūk, es atkal to pateicu.

GoBs: *Ko tu dari, kad esi lidmašīnā?*

M.: Es lasu žurnālus. Man patīk lasīt žurnālus. Tas ir mans trūkums. Grabažas. Ne tāds kā "Enquirer".

GoBs: *"Woman's Day"?*

M.: "Vogue", "Tatler", "Details", "Spy". Parastos. Man patīk "Vanity Fair". Tas ir augstas klases tenku žurnāls.

GoBs: *Vai tev neliēkas, ka tas ir nedaudz augstprātīgs?*

M.: Jā, man tā šķiet.

GoBs: *Parasti "Vanity Fair" patīk angļi vai augstdzimuši noziedznieki.*

M.: "Vanity Fair" nebija zemisks pret mani.

GoBs: *Nē, bet tu esi viens no izņēmumiem.*

M.: Varbūt tāpēc, ka visi par mani tik ļoti gānās, viņiem vienkārši bija manis žēl.

GoBs: *Visi tevi gāna... Ļauj man atgūties.*

M.: Izbeidz, es saņemu ļoti daudz negatīvu atsauksmju.

GoBs: *Tu saņem arī tik daudz labu atsauksmju.*

M.: Jā, bet ir arī ļoti daudz sliktu recenziju. Es tieku saplēsta drīskās. Man liekas, ka visi to vien gaida kā mani dauzīt.

GoBs: *Kas raksta par tevi sliktu? Kas ir tas vissliktākais, kas jebkad par tevi rakstīts?*

M.: Nu, tu zini, es nekam nederu, nekad man nav bijis nekāda talanta, un viņi nevar sagaidīt, kad es nosprāgšu.

GoBs: *Tas izklausās pēc alternatīvās preses...*

M.: O, viņiem es nepatīku. Cilvēki, kas klausās Elvisu Kostello, mani nemīl.

GoBs: *Bet vai viņi raksta melus par tevi?*

M.: Katrs žurnāls pasaulē raksta par mani melus.

GoBs: *Un kuri ir tie lielākie meli, kas ir bijuši uzrakstīti par tevi?*

M.: Tie nav lieli meli. Tās ir nelielas pikantērijas. Es lasu par cilvēkiem, ar kuriem es it kā satiekos, bet kurus nekad neesmu pat redzējis.

GoBs: *Tev vajadzētu sarūpēt viņiem savus pašas melus. Varbūt ir kaut kas, ko tu gribētu pastāstīt mūsu lasītājiem?*

M.: Nu, es tagad esmu patiesi tukla.

GoBs: *Patiešām. Cik tu sver?*

M.: Es sveru vairāk nekā Rouzena Bera. Ei, tu zini ko? Vinsa Petersona, kas patlaban ir manas izrādes horeogrāfs, māte piezvanīja viņam no Floridas un jautāja: "Vins, vai viss ir kārtībā?" Vinss atbild: "Jā, par ko tu runā?" Viņa saka: "Nu, es zinu, ka tu tagad strādā pie Madonnas. Vai ar viņu viss kārtībā?" Viņš saka: "Jā, viņa ir lieliska. Nu, kas ir? Kas noticis?" Viņa saka: "Nu, es nupat lasīju, ka viņa ir pieņēmusies svarā par 50 mārciņām un viņai patiešām tagad ir grūti laiki, kamēr to dabūs nost. Viņa nevar padejot..." Tā ir vismulķīgākās blēņas. Es droši vien esmu bijusi stāvoklī vismaz trīstūkstoš reīzu pēdējo piecu gadu laikā. Es satikos ar Bobu Lovu...

GoBs: *Es arī. Vai tu esi greizsirdīgs tips?*

M.: Un vai tu esi?

GoBs: *Nē.*

M.: Ja tava bijusī draudzene satiktos ar kādu, vai tu nebūtu greizsirdīgs?

GoBs: *Es tā nedomāju.*

M.: Melo! Jā, tu būtu! Visi ir tādi.

GoBs: *Vai tu esi greizsirdīga uz visiem saviem bijušajiem, ja tie ar kādu satiekas?*

M.: Man ir neliela greizsirdības lēkme. Slepenībā es gribētu viņus nogalināt. Tu kļūsti patiešām privātipašniecisks pār cilvēkiem, ar kuriem tu esi pavadījis kopā savas dzīves gadus. Tu negribi, lai viņi piederētu kādam citam.

GoBs: *Cik tālu atpakaļ atskatoties?*

M.: Atskatoties tik tālu, cik vien es varu atcerēties. Doma, ka pirmais puisis, ar kuru es pārgulēju, mans mīļākais, kad man bija 15 gadu, ir precējies un viņam ir bērni, mani patiešām satricē. Es vēlētos zināt, vai viņš joprojām mani mīl. Iespējams, ka mīl.

GoBs: *Varbūt tu gribētu paturēt viņus visus.*

M.: Tas būtu jauki.

GoBs: *Es vienmēr mēdzu domāt, ka tas būtu ideāli.*

M.: Vai tu domā, ka kāds paciestu tādus mēslus?

GoBs: *Nē, protams, nē.*

M.: Bet ideālā pasaulē, kur tu būtu prezidents, tu to varētu tā iekārtot.

GoBs: *Es domāju, Donalds Tramps patlaban kandidē uz prezidenta posteni, turpinot satikties ar...*

M.: Ar Marlu? Bet viņš nevar būt prezidents, ja viņam ir bijuši intīmi ārpuslaulības sakari. Tāds ir likums.

GoBs: *Nē, nē. Tas viss ir cikliski. Viņš grib būt kā Kenedijs, un viņam ir jāpierāda, ka viņš ir brunču mednieks.*

M.: Vairs nav modē būt kā Kenedijam. Paskaties uz Gariju Hārtu.

GoBs: *Nē, Garijam Hārtam vienkārši nav seksuālā spēka auras.*

M.: Vai tu domā, ka Donalds Tramps ir spēcīgs? Viņš ir paglāvs. O, nedrukā to. Man vajadzīgas bijetes uz nākamo Tisona cīņu.

GoBs: *Es patiešām domāju, ka tas viss ir cikliski. Jūs izejat cauri periodiem, kad valsts grib patiesi krietnu ģimenes cilvēku, un tad jūs izejat cauri periodiem, kad valstij vajag...*

M.: Veci ar pautiem!
GoBs: *Valdnieku. Un tad, iespējams, viņš atkal tiks noslepkavots.*

M.: Oi Bet Donalds Tramps. Vai tad nav neviena cita? Vai mēs nevarētu dabūt kādu skaistāku?

GoBs: *Vai tu pati nekad neesi domājusi par kandidēšanu uz kādu valsts amatu?*

M.: Šķiet, kādreiz man bija tāda fantāzija. Man vajadzētu uzasināt dažas faktiskas lietas, ja es to darītu. Varbūt es esmu pārāk egocentriska.

GoBs: *Bet sievietes to vēl nav darījušas.*

M.: Dod laiku! Kima Besindžere⁴ varēja kļūt par tās pilsētas mēru, kuru viņa nopirka Džordžijā.

GoBs: *Tas varētu būt politisko interešu konflikts.*

M.: Tā ir taisnība.

GoBs: *Bet tev nav nekādu šāda veida ambīciju?*

M.: Reizēm es jokoju, ka es kādreiz gatavojos kandidēt par prezidentu.

GoBs: *Es domāju, ka tā ir laba ideja. Patiesībā es par to arī esmu domājis.*

M.: Ka tu varētu balotēties par prezidentu?

GoBs: *Nē, ka tu varētu. Vai tad es par to jau reiz nerakstīju? Vai tad es nerakstīju — Madonu par prezidentu! Tas protams ieskandināja zvanu. Es domāju, ka tā bija mana ideja. Tev tikai jāpagaida, kamēr tev būs 35 gadi.*

M.: Ko tu tur pieraksti?

GoBs: *To frāzi, ko teica viens no taviem deļotājiem: "Tavām korpēm vajadzētu sarīkot viesības, lai tavas bikses varētu nokāpt lejā paciemoties."*

M.: Vai tā ir tava galva, vai varbūt tavs kakls uznācis augšā ciemos. Vai tu gribi zināt manus izmērus vai vēl ko?

GoBs: *Jā, kādi tie ir? Kāda izmēra cepuri tu valkā?*

M.: Es nezinu.

GoBs: *Nu labi, un kā ar citiem taviem izmēriem?*

M.: Trīsdesmit trīs, divdesmit četri, trīsdesmit četri.⁵

GoBs: *Patiešām.*

M.: Diezgan labi, vai ne?

GoBs: *Jā, es tā domāju. Es vienmēr esmu domājis, ka ideāli jābūt 10 collu starpībai.*

M.: Trīsdesmit četri, kad man ir mēnstruācijas.

GoBs: *Vai tu esi pārliecinājusies, ka visām sievietēm ar kurām tu strādā, ir vienādi sieviešu cikli?*

M.: Tā parasti notiek. Un tas mani uztrauc.

GoBs: *Kāpēc?*

M.: Tāpēc, ka mēs visas esam slimas vienā un tai pašā laikā.

GoBs: *Tā ir bara lieta?*

M.: Notiek tā, ka tas visu pastiprina (uzskrūvē). Ja tu uz brīdi neesi bijis ar šo cilvēku grupu, un tad atkal pēkšņi esi kopā ar viņiem, mēnešreizes sākas ātrāk. Tas galīgi izjauca visu ciklu.

GoBs: *Kad tu šovakar kliedzi uz to puisi mašīnā, es domāju, viņš tev nepazīna. Izskatās, ka tev ir spējas būt nepazīstamai.*

M.: Mani pazīna vismaz divdesmit reizes ceļā uz šejieni. Cilvēki vienkārši pamāja.

GoBs: *Un kā tas ir?*

M.: Tas ir labi un slikti. Tas nozīmē, ka ar tevi viss kārtībā.

GoBs: *Tev tas droši vien patīk. Cītādi tu mašīnā valkātu cepuri, vai ne?*

M.: Pareizi. Reizēm tas mani apgrūtina. Kad es esmu sliktā noskaņojumā un esmu aizdomājusies, braucot ar savu mašīnu, tad es paskatos pāri — tur ir mašīna pilna ar čaļiem, un viņi sāk man sekot, kur vien es braucu. Tas ir kā augonis pakājā. Bet es varētu padomāt par vissliktākajām lietām, kas varētu ar mani atgadīties. (Madonna izvelk lielu somu ar konfektēm.) Vai tu gribi konfektī?

GoBs: *Nē, paldies.*

M.: Man garšo konfektes, kā tu redzi. Es esmu saldummīle, cukura narkomāne. Tas tādēļ, ka man kā bērnam bija atņemta mīlestība.

GoBs: *Bet tev bija liela ģimene. Vai tad viņi tev nemīlēja?*

M.: Protams. Es vienkārši jokojos. Man nebija atņemta mīlestība. Bet man neļāva ēst konfektes. Tas ir īstais iemesls. Es rīju tās, kopš esmu atstājusi mājas.

GoBs: *Tavs brālis glezno madonnas, vai ne.*

M.: Viņš glezno reliģiskus tēlus. Reliģijai ir bijusi galvenā ietekme mūsu dzīvē.

GoBs: *Vai tev bija superreliģiska audzināšana vai parasta katoļu ģimene?*

M.: Super! Man neļāva lietot tamponus, kamēr es apprecējos. Mana pamāte teica, ka tas ir kā dzimumsakari. Ļoti ilgu laiku man neļāva valkāt bikses.

GoBs: *Un kā ar taviem brāļiem?*

M.: Tu zini, kāda ir reliģija. Puiši var darīt visu. Viņi var būt altārzēni. Vēlu nākt mājās. Vasarā novilkt krēklus. Viņi var čurāt, kājās stāvēt. Viņi var gulēt ar daudzām meitenēm un nebaidīties palikt stāvokli. Kaut arī tam nav nekāda sakara ar reliģiozitāti.

GoBs: *Vai tu esi kādreiz izgājusi cauri ateisma periodam?*

M.: Nē.

GoBs: *Tu vienkārši kļuvi no katoļticīgās par pagānu?*

M.: Vai tu domā, ka es esmu pagāns. Tas nozīmē, ka es pielūdzu neīstus dievus?

GoBs: *Kuri dievi ir neīsti?*

M.: Tā ir pagānu definīcija.

GoBs: *Tā ir katoliskā pagānu definīcija. Es gribu teikt, es ticu galvenajam dievam, lielajam. Un es ticu Jēzum, bet es ticu arī visiem pārējiem.*

M.: Es domāju, ka katolicisma acīs es esmu pagāns.

GoBs: *Vai cilvēki tev iicina uz satikšanos?*

M.: Visu laiku. Varam saderēt!

GoBs: *Izņemot cietumniekus no cietuma... Un vai tev tas patīk?*

M.: Protams. Tas ir glaimojoši.

GoBs: *Kura ir labākā iepazīšanās frāze?*

M.: Vai es jūs neesmu kaut kur agrāk redzējis?

GoBs: *Vai tas darbojas?*

M.: Tas atkarīgs no tā, kā viņi izskatās. Bet es patiešām neatceros, ka kāds būtu teicis man iepazīšanās frāzi. Parasti tikai stulbenji to saka.

GoBs: *Savā intervijā "Vanity Fair" tu nosauci Oliveru Stounu⁶ un Endriju Loidu Vēberu⁷ par "pasakainiem sieviešu nīdējiem". Kas ir "pasakaini sieviešu nīdēji"?*

M.: Man vienkārši patīk salikt kopā labu vārdu ar sliktu. Tas nozīmē, ka viņi ir lieliski savā sieviešu nīšanā. Tas ir tāpat, kā nosaukt kādu par burvīgu rāpuli.

GoBs: *Vai šeit ir ļoti daudz sieviešu nīdēju?...*

M.: Holivudā? Viņi ir visur, mazuli...

GoBs: *Vai tas ir tik slikti kā vienmēr. Nekādas uzlabošanās?*

M.: Neizskatās. Liekas, ka ar rasismu ir tikpat slikti kā vienmēr, ar sieviešu nīšanu tikpat slikti kā vienmēr, un ar homofobiju arī tikpat slikti, kā vienmēr bijis. Tu taču zini.

GoBs: *Tu strādā jau 10 gadus. Es esmu nostrādājis jau 20 gadus. Es domāju, ka šis tas ir kļuvis labāk.*

M.: Tev ir citāda perspektīva nekā man. Tu esi vecāks. Kādus pāris simts gadus.

GoBs: *Jā? Es neesmu tik vecs kā tavs draugs.*

M.: Man vairs nav, ko teikt...

No angļu valodas tulkojusi MAIJA LĪNE

¹ Vārdu spēle. Mehūnijs — populārs īru uzvārds. Te domāts arī kā — apdauzītais gangsteris vai sieviete, kas noreibusi no saviem iedomātajiem mērķiem.

² Rokgrupa, kuras dziesmu teksti ir "riebligīgi" no mietpilsētu pozīcijām raugoties.

³ Jauns amerikāņu kinorežisors — nēģeris, kas uzņēma ļoti asas ASV sociālajām problēmām veltītas filmas.

⁴ Amerikāņu miljonāre — kinoaktrise, 90.gadu sekse simbols.

⁵ Collas.

⁶ Amerikāņu kinorežisors, "Wallstreet", "Dzimis 4.jūlijā", "Vads", "The Doors" veidotājs.

⁷ Komponists, slaveno rokoperu "Jēzus Kristus Superzvaigzne", "Kaķi" un "Operas Spoks" autors.

Manuels Dž. Smits

SAKU "NĒ", VAINĪGS JUZDAMIES

(1.turpinājums)

VIII. TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

Jums ir tiesības izdarīt neloģiskus secinājumus.

Loģika ir spriešanas process, ko mēs dažkārt pielietojam, lai varētu vieglāk izveidot spriedumus par lietām un parādībām, ieskaitot arī sevi. Tomēr ne visi loģiskie formulējumi ir patiesi, un ne vienmēr ar loģikas palīdzību iespējams paredzēt, kas notiks katrā situācijā. Saskarsmē ar mūsu pašu, kā arī citu cilvēku vēlmēm, motivāciju un jūtām loģika īpaši nepalīdz. Loģika un spriešanas process parasti apstrādā tādu informāciju, kas ietilpst kategorijās "par" un "pret", "balts" un "melns" un "viss" vai "nekas". Bet mūsu vēlmes, motīvi un emocijas parasti neietilpst šajos "visa" vai "nekā" rāmjos. Bieži vien mums ir dalītas jūtas par lietām un cilvēkiem. Dažādos laikos un vietās tās var izpausties dažādās pakāpēs. Mēs varam vēlēties divas absolūti atšķirīgas lietas pat vienlaicīgi. Loģika un spriešanas spējas diez ko nelīdz saskarsmē ar mūsu cilvēciskā prāta "neloģiskajām" teorijām. Loģiskā domāšana nespēj palīdzēt saprast, kāpēc mēs gribam to, ko gribam, vai atrisināt pretrunīgu motīvu radītus konfliktus.

No otras puses, loģika ir efektīvs ierocis to cilvēku rokās, kuri vēlas piedabūt jūs izmainīt izturēšanos. Ja man vajadzētu izskaidrot vārda "loģika" nozīmi mazam bērnam, tad, teikdams "loģika ir tāda lieta, ar kuras palīdzību citi pierāda, ka tev nav taisnība", es būtu trāpījis gandrīz naglai uz galvas un arī bērnam viss būtu skaidrs. Loģika ir viens no ārējās dabas kritērijiem, ko daudzi cilvēki pielieto, lai novērstu kā savu, tā jūsu uzvedību. Neskatoties uz loģikas ačgārno pielietojumu cilvēciskajās attiecībās, daudziem no mums saglabājusies bērniībā iepotētā pārliecība, ka savu vēlmju, ieceru un darbību attaisnošanai mums jāmin pamatoti iemesli, ka asais, intelektuālais loģikas un prāta apsvērumu nazis nolobīs visas personības samulsuma kārtas un norādīs īsto ceļu. Daudzi tiecas manipulēt ar mūsu uzvedību sev vēlamā virzienā ar loģikas palīdzību. Šī manipulācija rod atbalstu sekojošā bērnišķīgā pārliecībā: *Tev stingri jāseko loģikai, jo tās spriedumi ir daudz pareizāki nekā mūsējie.* Piemēri šādām manipulācijām sastopami ikdienā vai uz katra soļa. Piemēram, koledžās daži katedru konsultanti pielieto loģiku, lai manipulētu ar studentu izvēli mācību priekšmetos. Konsultanti manipulē ar loģiskiem pieņēmumiem, lai noturētu studentus "programmas" robežās, atrunātu viņus pieteikties "nevajadzīgos" citu fakultāšuursos, kas varētu studentu interesēt. Tas notiek, skandīnot studentam, ka viņš taču vēlas ātrāk pabeigt studijas un iestāties aspirantūrā vai pēc iespējas ātrāk atrast labāku darbu pēc diploma saņemšanas. Konsultants loģiski uzsver, ka, piemēram, galīgi nevajadzīgas lekcijas egiptoloģijā par rakstu zīmēm un sarkofāgiem traucēs studentam laikā pabeigt universitāti un iestāties aspirantūrā vai arī sagādāt sev izdevīgu darbu. Studentam, protams, netiek izpausts, ka ātra fakultātes beigšana plus maksimums pabeigtu kursu tieši šajā, konsultanta fakultātē ir vienkārši labs rādītājs, no kura atkarīgas fakultātes finanses un pasniedzēju vietu skaits. Ja kursants atļauj konsultantam izdarīt "loģiskus" secinājumus savā vietā, tad viņam atliek tikai kā aītai barā pakļauties savas fakultātes apstrādei. Toties, apliecinot, izveidojis savu personisko spriedumu par to, kas svarīgāk — pabeigt dažus interesantus papildkursus vai iegūt diplomu par kādu semestri ātrāk —, viņš uz sava konsultanta loģiskajām manipulācijām droši vien atbildēs šādi: "Jums taisnība, šādi studijas ievilksies, bet es tomēr vēlos apmeklēt dažus kursus, kas mani interesē."

Ikdienas pieredze rāda, ka loģisko manipulāciju gadījumi, nūdien, ir parasta lieta. Laulātie draugi bieži vien aizrāda cits citam, ka nevajadzētu darīt to un to, jo "mēs ļoti nogursim" vai "mums rīt

ļoti agri jāceļas", vai "rīt vakar atbrauks māsīca Mildreda", vai arī dučiem citu iespējamo nevēlamo seku, kas varētu rasties, ja mēs darīsim to, ko grib otrs. Šī manipulācija izskan izpalīdzīgā, labvēlīgā, loģiskā tonī, atklāti neminot ne vārda par manipulētāja paša vēlmēm. Šāda manipulēšana izslēdz jebkuras potenciālas pārrunas par vīra un sievas pretrunīgajām vēlmēm, kā arī liek manipulētajai pusei justies galīgi dumjai vai vismaz vainīgai, ka ierosinājusi tik neloģiskas izdarības.

Viena no pirmajām mācībām, ko man nācās iegaumēt aspirantūrā, bija šāda: lai izdzīvotu, vajag priekš profesoriem vienmēr uzturēt kārtībā laboratorijas elektronisko aparātūru. Tai sekoja otra mācība, ka ikreiz pēc instrukcijas sistemātiskas, loģiskas izstudēšanas tomēr nekas cits neatliek kā apgriezt sasodīto daiktu otrādi un uz! abu laimi grābstīties pa vadiem, kamēr tas atkal sāk darboties! Tātad loģika viennozīmīgi nepalīdz atrisināt jūsu problēmas. Loģika nozīmē, ka jūs apzinīgi norobežojat savu darbības lauku no tām lietām, ko jūs nesaprotat, kamēr jūsu problēmas atrisinājums, iespējams, atrodas taisni aiz šīs barjeras.

Lai arī cik prasts, neizsmalcināts un neintelektuāls šāds process liktos, dažreiz ir labi pašļauties vienkārši uz minēšanu.

IX. TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

Jums ir tiesības sacīt: "Es nesaprotu."

Sokrāts ir teicis, ka, tikai apzinoties, cik maz mēs īstenībā zinām par dzīvi, mēs sākam kaut ko saprast. Šis novērojums precīzi raksturo vienu no cilvēciskās eksistences aspektiem. Nevienam nav tik apkārtīgs un jūtīgs, lai pilnībā izprastu visu apkārt notiekošo. Tomēr, par spīti visiem cilvēciskās eksistences nosacījumiem ierobežojumiem, mēs gluži mierīgi dzīvojam tālāk. No pieredzes mēs mācāmies, kas darāms, un pieredze rāda, ka ne vienmēr ir iespējams izprast, ko domā vai vēlas citi cilvēki. Tikai daži no mums spēj lasīt domas, nevienam to nespēj visā pilnībā, taču, neskatoties uz to, daudzi cilvēki, ar mājiņiem, zemtekstiem un daudziem izsmalcinātiem gājiņiem likdami manīt, ka gaida no mums kaut kādus pakalpojumus, cenšas manipulēt mūs darīt to, ko paši grib. Mūsu apziņā iegūlusies bērnišķīgā pārliecība, kas padara šāda veida manipulācijas iespējamā, skan apmēram šādi: *Ja vēlies dzīvot sabiedrībā bez pārmētiem un nesaskaņām, tev jāvar paredzēt un jābūt jūtīgam pret citu cilvēku vajadzībām. Tev pašam jānojaus šīs vajadzības, nevis jāizraisa problēmas, liekot citiem tās formulēt pašiem. Ja tu bez nemitīgas skaidrošanas nespēj saprast, ko citiem vajag, tad tu esi bezatbildīgs un dumjš indivīds, kas nav spējīgs dzīvot saticībā ar citiem cilvēkiem.* Šī infantilā pārliecība paver ceļu manipulācijām vai ik dienas. Ģimenes locekļi, darba biedri, istabas biedri utt., kam arī piemīt šī pārliecība, var censties ietekmēt jūsu izturēšanos ar "aizvainot" vai "dusmīgu" skatienu palīdzību vai draudīgu klusēšanu. Šādi manevri parasti seko konfliktam starp jums un "cietušo" pusi, kad jūs esat izdarījis kaut ko tādu, kas otram nav pa prātam. Tā vietā, lai papūlētos pārliecinot izstrādāt kopā jums abiem pieņemamu kompromisu un realizēt vismaz daļu no iecerētā, viņš jūsu vietā izdara slēdzienu: 1) jūs esat "nogrēkojies"; 2) jums intuitīvi jānojaus, ka viņš ir neapmierināts ar jūsu uzvedību; 3) jums "vajadzētu" automātiski aptvert, tieši kas jūsu uzvedībā viņu neapmierina; 4) jums "vajadzētu" korigēt savu uzvedību tā, lai viņš vairs nebūtu ne "aizvainots", ne "dusmīgs". Ja jūs pieļausit, ka otrs jūsu vietā nolemj, kas jums automātiski jāzina par viņa vēlmēm, tad droši vien gribot negribot izmainīsiet savu izturēšanos viņam par labu, kā arī pūlēsieties nolīdzināt "aizvainotās" un "dusmīgās" jūtas. Reiz pieļāvis šādu manipulāciju, jūs ne vien tiksiet pilnīgi

atturēts no tā, ko pats gribējāt darīt, bet pirmām kārtām pat centīties nolīdzināt savu vainu par to, ka patiešām gribējāt rīkoties tā un ne citādi.

Arī darījumu laukā var viegli novērot šādas manipulācijas. Piemēram, dodoties uz pieņemšanu pie privātajiem ārstiem, visādu veidlapu aizpildīšana sakarā ar jūsu ienākumiem, darba nodrošinājumu, personisko apdrošināšanos aizņem vairāk laika nekā pati medicīniskā apskate. Brīžiem šķiet, ka jūs dodaties pie ārsta nevis pēc medicīniskās palīdzības, bet gan izdarīt aizņēmu. Mans iespaids, bez šaubām, var būt arī maldīgs, tomēr dažreiz, spriežot pēc personāla uzvedības, pārņem tāda sajūta, it kā konsultācija būtu par brīvu, un, par spīti samaksātajam čekam, es tomēr vēl kaut kā citādi palieku ārsta parādnieks.

Kad nesen apmeklēju ķirurgu, manai pacietībai vadzis lūza pie ailes, kurā vajadzēja ierakstīt manu sociālās nodrošināšanas numuru. To ieraudzījis, es beidzot pārvilku visam svītru, un neturpināju aizpildīt veidlapu. Labi vēl, ka tas bija pēdējais jautājums, citādi ķirurgs vispār neuzzinātu, ko viņš ārstē. Apskatījusi veidlapu, medicīniskā māsa teica, ka numuru tomēr obligāti nepieciešams ierakstīt. Kad atbildēju, ka nesaprotu, kāds sakars sociālās nodrošināšanas numuram ar manu slimo elkoni, māsa paskaidroja, ka bez tā nevar iztikt. Pārākuma apziņas pilnais skatiens viņas sejā savukārt gaiši rādīja, ka man vienkārši jāzina, kādēļ tādi numuri vajadzīgi. Atkārtoti uzsveru, ka joprojām nesaprotu, kādā veidā šis numurs saistīts ar manu elkoni. Nu māsa izmainīja taktiku un izklāstīja, ka ļoti daudzos gadījumos tas saistās ar traumu un invaliditātes kompensācijas iestādēm. Privātā biroja personāls parasti prasīja uzrādīt šo numuru, lai pēc tam būtu vieglāk stāties ar tām sakaros. Bet šis potenciālais pacients (kurš ap to laiku jau pirmklasīgi bija apguvis apliecināšas iemaņas) pats izlēma, vai ir lietderīgi sniegt šīs ziņas iestādei, kurai viņš par pakalpojumiem maksā naudu, vai nav. Lai gan pēdējo aili biogrāfiskajā veidlapā neaizpildīju, mani pēcbīrīja jau izmeklēja vislaipnākais ārsts pasaulē. Niecīga uzvara pār vienu no maniem mūžīgajiem tracinātājiem. Un arī tagad es nesaprotu, vai bija vērts pastāvēt uz savu un neatklāt sociālās nodrošināšanas numuru. Bet, ja jūs, tāpat kā es, līdz galam neizprotat pats sevi, tad kā var gaidīt, lai jūs visā pilnībā izprastu citus?

X. TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

Jums ir tiesības teikt: "Man vienai." "

Tā kā visas šīs tiesības ir tikai pamattiesību — būt pašam sevis un savas rīcības galējam vērtētājam — detalizēti atvasinājumi, tad, kā redzams, tajās daudz kas atkārtojas. Arī visparastākajās pārliecībās, kas atrodas pamatā visiem manipulācijas veidiem, daudz kas atkārtojas, jo tās visas ir tikai vienas domas — jūs neesat pats sevis galējais vērtētājs — dažādi varianti. Šiem variantiem ir viena kopīga iezīme, ko citi ļaudis, manipulējot ar jums, visai prasmīgi liek lietā, proti: jums, kā jebkurai cilvēcisai būtnei, kas nevar lepoties ar pilnību, ir par katru cenu "jātiecas" uz to vai vismaz *jāgrib* uzlabot savus cilvēciskos un ne tuvu ne dievišķos paradumus. Pieļaudams šādu personisko viedokli par sevi, jūs nekavējoties paverat iespējas tūkstošiem dažādu manipulācijas veidu, kurus var ierobežot tikai pašu manipulatoru ierobežotās fantāzijas spējas. Izsakot vārdos šo pārliecību, tā skanēs apmēram šādi: *Visi cilvēki ir maldīgi un trūkumu pilni. Lai kaut kā kompensētu savu cilvēcisko ierobežotību, tev noteikti jācenšas sevi pilnveidot, līdz tu sasniedz pilnību visās dzīves nozarēs. Cilvēciskais faktors droši vien kavēs tevi sasniegt šādu stāvokli, tomēr tev vismaz jāvēlas pielikt visas iespējamās pūles, lai tas notiktu. Ja kāds cilvēks no malas pamāca, kā labāk sevi pilnīgāt, tev nekavējoties jāseko šiem norādījumiem. Pretējā gadījumā tu esi samaitāts, slinks, degradējies un nevērtīgs indivīds, kas tādēļ nav cienīgs baudīt respektu pats savu un savu līdzcilvēku acīs.* Nostiprināt sevi šādu pārliecību, manuprāt, nozīmē pakārt pašam sevi uz mulķa. Uzstādi pats sev mērķi sasniegt pilnību (pat tādā sfērā kā apliecināšanās pieeja dzīvei), jūs neizbēgami nonāksiet depresijā un galīgā neapmierinātībā ar sevi. Tai pašā laikā juma ir neatņemamas apliecināšanas tiesības deklarēt, ka jums nav nekādas vēlēšanās kļūt labākam pēc jebkuras vērtību skalas, savējo ieskaitot, jo, kas vienam perfekts, tas otram perverss.

Saskarsmē ar citiem cilvēkiem jūs nereti novērosit, ka ar jums cenšas manipulēt, balstoties uz pārliecību, ka jums *jāgrib* sevi pilnveidot. Ja vien jūsu laulība nav patīkams izņēmums, laulātais draugs vai draudzene var, piemēram, censties koriģēt jūsu nolaidīgo uzvedību ar šādiem izsaukumiem: "Mūžīgi tu izmētā savas drēbes pa visu māju! Vai tad tev nemaz negribas kļūt kaut maķenīt labākam (jeb uzvesties normālāk, jeb apjēgt, kas ir svarīgi, jeb beidzot kļūt par civilizētu cilvēku, jeb kļūt par normālu cilvēku, jeb izbeigt nuņķāties utt., utt.)? Iekritušu manipulatīvajā slazdā — pats par sevi saprotams, ka jums "jāgrib" uzlabot savu uzvedību (pēc kāda cita ieskaņiem) — jūs pēc tam viegli piespiest sākt taisnoties. Piemēram, jūs vakar vakarā pārnācāt ļoti vēlu vai bijāt ārkārtīgi noguris, vai vienkārši aizmirsāt, vai nedarāt to nemaz tik bieži utt. No otras puses, jūs varētu reaģēt uz šo situāciju daudz reālistiskāk, ja vien apliecinot izvērtētu, vai patiešām vēlaties laboties vai ne. Piemēram: "Es ļoti labi apzinos, ka man vajadzētu gribēt visu rūpīgi novākt, bet brīžiem man tiešām viss vienai. Es saprotu, tas tevi kaitina, bet paskatīsimies, vai mēs nevaram vienoties par kaut kādu kompromisu. Ja tu mani neknābāsi, kad nedaru tev pa prātam, tad es neknābāšu tevi, kad tu nedari man pa prātam. Vienkārši informē mani, ja tev kaut kas nepatīk, un es rīkošos tāpat." Taisni tā! Nekādus aplinkus mājienu! Pilnīgi atklāta izrunāšanās!

Arī darbavietās var novērot, ka kolēģi bieži vien aizrāda cits citam, kā labāk strādāt, kā efektīvāk un korektāk risināt dažādas jautājumus. Raksturīgs ir notikums ar Sidu, kādu neapliecinot izturēšanās tipa cilvēku, veikala vadītāju, kam bija ievērojama pieredze preču ekspozīciju iekārtošanā. Terapijas sākumā viņš bija gluži izmisis, jo vairāki jauni firmas līdzstrādnieki vienā gabalā centās manipulatīvā kārtā šo pienākumu atsavināt. Viņi nevis apkalpoja pircējus, kā vēlējās vadītājs, bet nemitīgi apbēra viņu ar pamācībām, kā labāk izstādīt preces. Sids bija neziņā, kā lai tiek galā ar šīm manipulācijām, kamēr beidzot izgāza savas ilgi apslēptās dusmas pār līdzstrādnieku galvām, kas, protams, veikala gaisotnei nemaz nenāca par labu. Tomēr pēc pāris nedēļām intensīvu apliecināšas terapijas nodarbību Sids bija jau apguvis māku mierīgā garā tikt galā ar manipulatīvu iejaukšanos savās darīšanās, nezaudējot savaldību. Beigu beigās viņš pilnīgi sarada ar atklājumu, kas sniedza viņam nenovērtējamu iekšēju komfortu, proti, — cilvēkam ne vien nav jābūt pilnībai, bet pat nebūt nav jāvēlas dzīties pēc tās!

Manipulācijas, kas balstītas uz pieņēmu, ka ir vienkārši "jāgrib" laboties, bieži vien ir ārkārtīgi izsmalcinātas un viegli nepadočas pretestībai. Vienīgais drošais paņēmieni, kā tikt ar tām galā, — skaidri un gaiši pajautāt sev, vai jūs pats esat apmierināts ar sevi un savu rīcību, un pēc tam *izvērtēt, vai jūs vēlaties kaut ko mainīt vai ne.*

Apmācību sākumā daudzi cilvēki apgalvo, ka pašiem bieži ir grūti atšķirt citu manipulācijas no personiskajām vēlmēm. Nereti viņi saka tā: "Es gribētu darīt to un to, bet man šķiet, ka es tā nevaru rīkoties! Nevienam jau mani necenšas ietekmēt, vai varētu būt, ka es pats ar sevi manipulēju?" Lai visātrāk izprastu, kas tad īsti ar viņiem notiek, es iesaku saviem studentiem sadalīt visus iekšējos konfliktus trijās kategorijās: *es gribu, man obligāti vajag un man vajadzētu.* *Es gribu* kategorija ir visnepārprotamākā, piemēram, "es gribu ēst karbonādi trīs reizes nedēļā; es gribu iet uz kino, nevis sēdēt pie televizora; es gribu visu savu atlikušo mūžu pavadīt Tahiti pludmalē". No šīm vēlmēm izriet daži *man obligāti vajag* jeb neparedzēti apstākļi. *Man obligāti vajag* kategoriju pārstāv tie kompromisi, kas tiek izstrādāti starp jums un citiem cilvēkiem. Ja es gribu ēst karbonādi trīs reizes nedēļā, tad man obligāti vajadzīga nauda, lai varētu .o atļauties. Ja vēlos pie tam izvairīties no cietuma, tad jāatrod pietiekami labi apmaksāts darbs (vai kāds cits pieņemams kompromiss). Ja gribu šovakar doties uz kino, tad man *obligāti jāatsakās* no iemīļotās televīzijas programmas skatīšanās. Ja gribu visu atlikušo mūžu pavadīt Tahiti pludmalē, tad man obligāti būs jāpierod pie "tropiskajām pusdienām" (jāsamierinās, ka vajadzēs ēst visu, kas nekustas). Visi šie neparedzētie apstākļi, ar kuriem jārēķinās, tikko jūs kaut ko noteiktu vēlaties, ir pietiekami skaidri saprotami. Jūs vienkārši izlemjat, vai šie *es gribu* ir vērti visu *man obligāti vajag*, kas tiem seko. Bet daudzi cilvēki diemžēl sajauc *man obligāti vajag* ar *man vajadzētu* un tādējādi sadulķo savas domāšanas

skaidros ūdeņus. *Vajadzētu* varētu aptuveni raksturot kā manipulatīvu struktūru, ko lieto, lai piespiestu jūs darīt to, ko grib kāds cits. Tā var arī būt pašrocīgi uzspiesta struktūra, ko jūs pielietojat, lai tiktu galā ar personiskās nedrošības sajūtu, kas diktē, *ko drīkst* un *ko nedrīkst* darīt. Piemēram, man vajadzētu strādāt nevis tāpēc, ka es vēlos ēst gaļu, bet tāpēc, ka katram cilvēkam vajadzētu darīt kaut ko derīgu. Man vajadzētu iet uz kino, jo nevienam nevajadzētu nemītiģi sēdēt pie televizora. Man nevajadzētu pārcelties uz Tahiti, jo nevienam nevajadzētu uzkļūt par pludmales slaistu. Tikko padzirdis, ka kāds saka — *tev vajadzētu*, nekavējoties izslejiēt savu anti-manipulatīvo antenu cik augstu vien iespējams un ieklausieties. Visticamāk, sekos mājienis, ka jūs neesat pats sevis un savas rīcības galējais vērtētājs.

APLIECINOŠAS IZTURĒŠANĀS PAMATĀ IR PRASME BŪT NEATLAIDĪGAM

Pēc iedziļināšanās teorijā par tiesībām sevi apliecināt vai gadīties, ka jums, tāpat kā vienam no maniem kādreizējiem studentiem, gribēsies teikt: "Klusībā es pats gan attiecībā uz sevi, gan attiecībā uz citiem cilvēkiem visu mūžu esmu domājis tāpat. Bet ikreiz, kad izsaku to vārdos, tā kāds pārmet, ka es domāju galīgi nepareizi... ka es nedrīkstētu tā domāt. Es priecājos, ja cilvēki atzīst, ka man ir tiesības uz savām personiskajām domām un rīcību. Es lieliski saprotu visu, ko jūs gribat teikt. Tas ir varenīl! Tomēr... es vēl joprojām neesmu spējīgs apliecināties rīkoties. Kas man būtu konkrēti jādara?" Uz šādu jautājumu atbilde ir gaužām vienkārša: "Pagaidām... nekas." Lai varētu apliecināties rīkoties, jāpārzina savas tiesības sevi apliecināt, kā arī jāmaks tās realizēt. *Filozofija* ir viena lieta, bet pareizas apliecināšanās izturēšanās komplekss — pavisam cita. Kā jau uzsvēru šīs grāmatas ievadā, vienīgā cilvēciskā alternatīva mūsu pirmatnējai bēgšanas vai uzbrukuma konfliktu risināšanas metodei, ir mūsu unikālā vārdiskā konfliktu risināšanas spēja, kas ļauj tikt galā ar problēmām ciešā sadarbībā ar citiem cilvēkiem. Nozīmīga šīs spējas sastāvdaļa ir vārdiski apliecināšanās iemaņas — tas, ko mēs konkrēti šādos gadījumos sakām. Lai īstenotu savas tiesības praksē, nepietiek vienkārši runāt par tām. Tās pastāv, un jūs uztverat šīs tiesības kā daļu no sevis, bet tas nebūt nenozīmē, ka tādēļ tās tūdaļ sapratīs un atzīs citi cilvēki vai arī korigēs savu manipulatīvo izturēšanos pat tad, ja jūs izskaidrosiet viņiem šīs tiesības. Piemēram, ja auto rezerves daļu veikālā jūs reaģēsiet uz pārdevēja mēģinājumiem ietekmēt jūsu izvēli, izsaukdamās: "Beidziet ar mani manipulēt!", viņš droši vien atbildēs: "Ko? Vai tad es jums pieskāros? Vai kāds var teikt, ka es jums kaut pirkstu piedūru? Harij, šī dāma apgalvo, ka es ar viņu manipulēju!" No otras puses, ja jūs apgalvosiet: "Es pati esmu savas rīcības galējā vērtētāja," viņš droši vien nodomās: "Tā nu gan ir galīgi kerta. Es cenšos dot padomu nomainīt karburatoru, bet šī kaut ko muld par filozofiju." Pūlēdamās iestāstīt savai mātei, ka jums ir tiesības uz apliecināšu izturēšanos, kamēr māte cenšas jūs manipulatīvi piedabūt biežāk viņu apciemot, jūs tikai panāksiet sekojošo: māte nodomās, pirmkārt, ka pieaugusi jūs esat tikpat spītīga un izlutināta kā bērns un, otrkārt, ka tagad jūs vēl piedevām esat ieņēmusi galvā nedzirdētas aplamības. Gluži tāpat kā pārdevējam, viņai jūsu tiesības droši vien būs absolūti vienaldzīgas, vai arī māte tās mierīgā garā aizslaucīs prom ar vienu vienīgu frāzi: "Tas jau ir brīnišķīgi, mana dārgā, es priecājos, ka pierunāju tevi mācīties augstskolā. Bet kad es tevi atkal redzēšu?"

Tātad, lai īstenotu tiesības sevi apliecināt un novērstu manipulācijas ar savu uzvedību, jums par atbildi jāmaina pašam savu uzvedība — tā, kas šīs manipulācijas padara iespējamās. Visā atlikušajā grāmatas daļā ir veltīta vārdiski apliecināšanā uzvedības maniere, kas attiecībā ar līdzcilvēkiem palīdz nosargāt jūsu tiesības sevi apliecināt.

SABOJĀTĀ PLATE

Iepazīstinot studentus ar pirmo sistematiskas apliecināšanās izturēšanās paņēmieni, es parasti sāku ar jautājumu: "Kāpēc vairumā gadījumu jūs zaudējat strīdā ar automehāniķi, cenšamies

piedabūt viņu izlabot savu pavaršo darbu, remontējot jūsu automašīnu?" Šādos gadījumos auditorijā parasti iestājas dziļš klusums. Noskaidrojais, ka maniem klausītājiem nav lielākas jēgas kā man par to, kāpēc viņu plāni parasti tiek izjaukti, es piedāvāju šādu viedokli: "Ak jūs nezināt? Es jums pateikšu! Tāpēc, ka jūs parasti padodaties, izdzirdis pirmo "nē". Viņš jums saka "nē", jūs nomurmināt "okei" vai bārdā norūcat kaut ko izteikti nēglaismojošu par šā tipa iespējamo uzvedību gultā un nekavējoties pametat kaujas lauku. Jūs zaudējat tādēļ, ka pārāk ātri padodaties. Šim zellim (tāpat kā vairumam ļaužu vispār) taču ir tikai pāris "nē" rezervē. Ja viņa rīcībā ir trīs "nē", tad jums jābūt tikai četriem. Ja viņam ir seši "nē", tad jums vajadzīgi tikai septiņi. Lūk, cik vienkārši!" Šajā vietā kāds no studentiem parasti protestē: "Nē, es tā nevaru rīkoties. Ja kāds man saka "nē", es taču nevaru to gluži vienkārši laist pār galvu." Tad es atbildu: "Ko jūs ar to gribat teikt — nevaru? Ka esat ieslēgts roku dzelžos un tādēļ nespējat neko izdarīt? Es atzīstu, ka jūs negribat, bet negribu ne dzirdēt, ka jūs nevarat. Bet, ja jau jūs negribat, tad atliek vienīgi secināt, ka esat audzināts gluži tāpat kā pārējie, proti, jābūt laipnam un pacietīgi jāuzklausas nabaga garāžas mehāniķa atteikums. Pareizi? Galu galā, viņš taču ir tikai cilvēks un cenšas nopelnīt iztiku gluži tāpat kā visi citi cilvēki. Pareizi? (Šajā vietā sarkastisku balsu koris parasti atsaucīgi noskandē: "Pareizi.") Mehāniķim varbūt ir seši bērni, kuriem nepieciešama iztika un izglītība gluži tāpat kā jūsējiem. Pareizi? Ienākumiem ejot pazuumā, viņš vairs nevarēs uzturēt ģimeni tādā līmenī, kādā tā pieradusi. Pareizi? Bet kur ir rakstīts, ka jums būtu jāļauj viņam nopelnīt uz jūsu rēķina un jāatbalsta viņa paviršais darbs?"

Ja arī jūs līdzināties šiem studentiem, tad savā apliecināšanā uzvedībā jums jāparāda daudz lielāka neatlaidība. *Viena no efektīvas vārdiski apliecināšanās izturēšanās atslēgām ir neatlaidība un savas vēlēšanās nemītiģa atkārtošana, pie tam saglabājot mieru un nepaceļot balsi.* Lai konflikta situācijā saglabātu normālu dialogu ar sarunas biedru, visbiežāk nepieciešams būt neatlaidīgam un nepieļaut novirzīšanos no tēmas. Neapliecināšā izturēšanās tipa cilvēki parasti viegli noslikst vārdu plūdus un ātri padodas, līdz ko kāds veikli iestāsta pretējo, min "loģiskus" pierādījumus vai "ticamus" iemeslus, kāpēc nevar darīt to, ko pirmie vēlas. Apgūstot neatlaidības mākslu, neapliecināšā izturēšanās tipa indivīds nedrīkst minēt iemeslus, attaisnojumus vai ielaisties paskaidrojumos, kāpēc viņš grib to, ko viņš grib, — visi vainas apzīgu rosinošie mājieni un apgalvojumi viņam gluži vienkārši jāignorē. Tās vārdiskās iemaņas, kas palīdz vienlaicīgi izpildīt visus šos noteikumus, kā metodi apliecināšanā terapijā pirmo reizi pielietoja mans kolēģis Dr. Zevs Vanderers, kurš iedevēja to par SABOJĀTĀS PLATES metodi. Apgūdami māku runāt pēc sabojātas skaņuplates principa, mēs mācāmies būt neatlaidīgi, cieši turēties pie vienas sarunu tēmas un stingri pastāvēt uz to, ko mēs gribam, neņemot vērā nekādas pretējās puses sāņļēcienus. Šai procesā jūs nedrīkst atbaidīt nekas, ko varētu teikt pretējā puse: *mierīgā, vienmērīgā* balsī jūs turpināt runāt savu sakāmo, līdz sarunu biedrs uzklauša jūsu lūgumu vai piekrit savstarpējam kompromisam. SABOJĀTĀS PLATES metodes apmācības un treniņu nolūks ir nevis pieradināt jūs runāt līdzīgi sabojātai platei, bet iemācīt un apbruņot jūs ar neatlaidību. Lai redzētu, kā var sasniegt šādu rezultātu, aplūkosim kādu ļoti interesantu dialogu no ikdienas dzīves attiecību sfēras SABOJĀTĀS PLATES stilā.

1. DIALOGS

KARLO UN PĀRTIKAS UNIVERSĀLVEIKALA PĀRDEVĒJS

Šo dialogu mums atstāstīja Karlo, Čikāno municipālo sakaru darbinieks. Karlo izgāja šo apmācību kursu kā daļu no personāla attīstības programmas efektīvā komunikācijā. Ceturtajā nodarbībā Karlo pastāstīja, ka pagājušo sestdien devies uz pārtikas veikalu iepirkties un, atgrieždamies mājās, konstatējis, ka trūkst gaļas izstrādājumu pirkumu. Tā kā uz pusdienām bija ieradies viņa tēvs, Karlo piedāvāja viņam kopīgi doties atpakaļ uz universālveikalu un atdabūt savus pirkumus.

Dialoga aina: Karlo ierodas universālveikalā kopā ar tēvu, kas seko cieši pa pēdām. Viņš uzsāk sarunu ar pārdevēju par nesajemtajiem pirkumiem.

Pārdevējs: Lūdzu?

Karlo: Pirmīt iepērkoties, es samaksāju arī par trim bifštekiem, cepeti un diviem cāļiem, bet, ieradies mājās, atklāju, ka gaļas starp citiem iepirkumiem nav. Es vēlos saņemt nopirkto gaļu.

Pārdevējs: Vai jūs palūkojāties automašīnas salonā?

Karlo: Jā, es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Pārdevējs: Diez vai varēšu jums palīdzēt. (Izvairīšanās no atbildības.)

Karlo: Es ļoti labi saprotu, ko jūs domājat, bet es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Pārdevējs: Vai jums čeks ir līdzī?

Karlo (sniedzams pārdevējam čeku): Jā, un es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Pārdevējs (skatīdamies čekā): Jums šeit ir seši gaļas izstrādājumu pirkumi.

Karlo: Kā tad, un es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Pārdevējs: Redziet, man nav nekāda sakara ar gaļas nodaļu. (Izvairīšanās no atbildības.)

Karlo: Es saprotu, kā jūs jūtaties, bet es naudu maksāju tieši jums, un es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Pārdevējs: Jums vajadzēs doties iekšā un runāt ar gaļas nodaļas vadītāju. (Izvairīšanās no atbildības.)

Karlo: Vai viņš man izsniegs nopirkto gaļu? (SABOJĀTĀ PLATE)

Pārdevējs: Viņam par to jāatbild. (Izvairīšanās no atbildības.)

Karlo: Kā viņu sauc?

Pārdevējs: Misters Džonsons.

Karlo: Lūdzu, pasauciet viņu.

Pārdevējs: Dodieties iekšā, un jūs viņu sastapsiet. (Izvairīšanās no atbildības.)

Karlo: Es nevēlos iet iekšā un gaidīt tur līdz pastardienai. Es vēlos pēc iespējas ātrāk tikt projām no šejienes, tāpēc lūdzu, pasauciet viņu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Pārdevējs: Dodieties iekšā, viņš drīz nāks. (Izvairīšanās no atbildības.)

Karlo: Es nevēlos iet iekšā un gaidīt tur līdz pastardienai. Es vēlos pēc iespējas ātrāk tikt projām no šejienes, tāpēc lūdzu, pasauciet viņu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Pārdevējs: Jūs aizkavējat rindu, visi šie cilvēki gaida, ka viņus apkalpos. (Vainas apziņas iepotēšana, sak, vai tad jūs par citiem nemaz nedomājat?)

Karlo: Skaidrs, ka viņi vēlas, lai viņus apkalpo, tieši tāpat, kā es vēlos, lai mani apkalpo. Lūdzu, pasauciet nodaļas vadītāju uz šejieni. (SABOJĀTĀ PLATE)

Pārdevējs (dažus mirkļus viņš izbrīnījies nopēta Karlo, tad dodas pie kasieres un iečukst viņai dažus vārdus, un nāk atpakaļ): Vadītājs tūlīt atnāks.

Karlo: Okei.

Pēc maza brītiņa misters Džonsons, gaļas nodaļas vadītājs, ierodas pie norādītu letes un uzsit pārdevējam uz pleca.

Pārdevējs: Šis pircējs ir pazaudējis nopirkto gaļu.

Mr.Džonsons (vērsdamies pie Karlo): Kur jūs to pazaudējāt?

Karlo: Šeit, jo man tā vienkārši netika izsniegta, un es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Mr.Džonsons: Vai jums ir čeks?

Karlo: Jā (sniedzams to viņam), un es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Mr.Džonsons (lūkodamies papīra gabaliņā): Šeit ir uzrādīti seši izstrādājumi no mūsu nodaļas.

Karlo: Gluži pareizi, trīs bifšteki, cepetis un divi cāļi, un es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Mr.Džonsons: Bet vai jūs apskatījāt mašīnas grīdu un pārliicinājāties, ka gaļa nav gluži vienkārši izslidējusi no maisiņa? (Vainas apziņas iepotēšana, sak, uz jums nevar palauties, jāskatās uz pirkstiem.)

Karlo: Pārliicinājos gan, un tagad es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Mr.Džonsons: Bet vai jūs nevarējāt aizmirst savus pirkumus citā vietā? (Nekompetences un vainas apziņas ierosināšana, sak, jūs esat neuzmanīgs.)

Karlo: Kā tad, šeit, veikalā, un es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Mr.Džonsons: Vairums cilvēku, kas uzstāj, ka atstājuši pirkumus veikalā, pēc tam attopas, ka aizmirsuši tos kādā citā vietā. Vai jūs nevarētu atbraukt rīt, ja līdz tam laikam nevarēsiet tos atrast. (Nekompetences un vainas apziņas ierosināšana, sak, jums vienkārši ar atmiņu nav viss kārtībā.)

Karlo: Es saprotu, kāpēc jums tā šķiet, bet es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Mr.Džonsons: Ziniet, ir jau vēls, mums laiks slēgt veikalu. (Vainas apziņas ierosināšana, sak, jūs kavējat mums laikā beigt darbu.)

Karlo: Es gluži labi saprotu, par ko ir runa, bet es vēlos saņemt nopirkto gaļu. (SABOJĀTĀ PLATE)

Mr.Džonsons: Saprotiet, es jums nekā nevaru palīdzēt. (Izvairīšanās no atbildības.)

Karlo: Kurš var?

Mr.Džonsons: Veikala vadītājs.

Karlo: Ļoti labi, paaiciniet viņu šurp.

Mr.Džonsons: Patlaban viņš ir ļoti aizņemts. Kāpēc jūs nevarētu atbraukt pirmsdien un parunāt ar viņu? (Vainas apziņas ierosināšana, sak, vadītājs ir aizņemts cilvēks, svarīga persona, un ar tik sīkām problēmām viņu nedrīkst traucēt.)

Karlo: Ļoti labi saprotu, bet es pats esmu ļoti aizņemts. Lūdzu, pasauciet viņu uz šejieni. (SABOJĀTĀ PLATE)

Mr.Džonsons (klusēdam dažus mirkļus lūkojas uz Karlo): Labi, es parunāšos ar viņu, un tad redzēsīm, ko varam jūsu labā darīt...

Karlo: Brīnišķīgi. Es jūs pagaidīšu.

Mr.Džonsons dodas uz dienesta telpām, pazūd aiz durvīm un pēc brīža parādās biroja logā, kas atrodas aiz preču vitrīnām. Viņš uzsāk sarunu ar vīru, kas sēž pie rakstāmgalda. Vīrs pie rakstāmgalda kaut ko saka. Misters Džonsons papurina galvu un norāda uz Karlo. Vīrs pieceļas, palūkojas pa logu Karlo virzienā un atkal kaut ko saka. Misters Džonsons viņam atbild, noliedzoši purinot galvu. Vīrs trešo reizi kaut ko saka un atgriežas pie rakstāmgalda. Misters Džonsons atraujas no rakstāmgalda un pēc dažiem mirkļiem atgriežas pie Karlo.

Karlo: Nu?

Mr.Džonsons: Man ļoti žēl, ka tā iznācis. Dodieties uz gaļas vitrīnu un paņemiet vēlreiz tos pirkumus, kas pazuda.

Karlo: Lieliski. Paldies.

Mr.Džonsons: Nākamnedēļ mums šeit būs izpārdošana. Varēs tiešām izdevīgi iepirkties.

Karlo: Pateicos, paziņošu to savai sievai.

Izvēloties jaunus gaļas izstrādājumus, Karlo tēvs apbrīvoja prasmī tikt galā ar veikala personālu. Ar patiesu izbrīnu balsi viņš atkal un atkal atkārtoja: "Tavā vietā es, meklēdam gaļu, droši vien būtu izgriezis kabatas uz āru, palīdis zem automašīnas sēdekļiem, apgriezis otrādi visu pieliekamo un pat uzlīdis uz bēniņiem!" Pa ceļam uz mājām tēvs lūdza Karlo izstāstīt, kādā veidā viņš to panāk. Ar zināmu pieticību, bet ne bez pašpalāvēības un pašcieņas pieskaņas balsi Karlo atbildēja: "Es to iemācījos īpašos apliecinošās izturēšanās kursos. Ja vēlies, varu arī tevi iemācīt."

Karlo dialogā ar universālveikala darbiniekiem jās ievērojāt, kā viņš ar SABOJĀTĀS PLATES metodes palīdzību atkārtoti iestāstīja viņiem savu galveno nolūku, proti, dabūt nopirkto, bet nesaņemto gaļu. Līdzko parādījās daži blakusmērķi, Karlo nevilcinājās lietot šo metodi, lai paustu sarunas biedriem savas tūlītējās vēlēšanās. Piemēram, kad tie centās piedabūt Karlo gaidīt, līdz kādam atradīsies laiks nodarboties ar viņa problēmu, Karlo bez apstājas pieprasīja, lai atbildīgais nekavējoties tiktu atsaukts pie viņa. Viņš bija iegau-mējis, ka šīs metodes nolūks ir neatslābstoši pārraidīt savu informāciju tai personai, pret kuru vērsta viņa apliecinošā izturēšanās, pilnībā laižot pār galvu visus iespējamās manipulatīvās izlēcienus no otras puses: *Tu netiksi no manis vaļā, es esmu spējīgs šitādā garā turpināt visu dienu.* Šī neatlaidīgas vārdiskas pašapliecināšanās ideja, ko māca SABOJĀTĀS PLATES metode, iet roku rokā ar pārējām vārdiskajām iemaņām. Nākamajos dialogos jās redzēsiet, kā pēc apliecinošās metodes viens un tas pats tiek

atkārtots atkal un atkal, kamēr sasniedzis vēlamo mērķi — pārtraucis sava sarunas biedra manipulācijas mēģinājumus, sasniedzis, ko gribējis, panācis pieņemamu kompromisu, izbaudījis notiekošā ārstniecisko efektu un atguvis pašcieņu.

Lai ātrāk iemācītu savus pacientus un kursantus gūt maksimālu labumu no šīs metodes, es apmācību procesa sākumā lieku viņiem iestudēt dažādas situācijas. (Grupā četri studenti — viens cenšas manipulēt, otrs mācās apliecinoties reaģēt, divi darbojas kā tiesneši.) Piemēram, ceļojot komivojažieris cenšas pārdot vārdnīcas, iedvesdams saviem iespējamajiem pircējiem rūpu un vainas apziņu. Karlo labprāt atbildēja uz visiem jautājumiem, ko manipulējot uzdeva pārdevējs un veikala vadītājs. Tomēr katra viņa atbilde bija labi pārdomāta. Karlo teica tikai to, ko patiešām vēlējas teikt. Bet pirmajos SABOJĀTĀS PLATES dialogos, kurus izspēlējams Karlo mācījās būt neatlaidīgs un izturīgs pret manipulācijām, es liku viņam un viņa kolēģiem burtiski runāt tā, it kā atskaņotāja adata būtu aizķērusies uz sabojātas plātes. Lai ko arī teiktu sarunbiedrs, Karlo atbildēja šādi: "Es pilnīgi saprotu (kā jūs jūtaties), bet mani tas neinteresē (proti, jaunas enciklopēdijas iegāde)." *Un tas tika teikts rāmā, mierīgā balsī. Tā vajadzēja rīkoties, lai palīdzētu Karlo pārvarēt iesīkstējušo paradumu, ka mūsu atbildes pirmām kārtām ir atkarīgas no sarunbiedra teiktā.*

2. DIALOGS

TRENIŅŠ NEATLAIDĪGI TEIKT: "NĒ."

Pārdevējs: Jūs taču gribat, lai jūsu bērniem būtu vieglāk mācīties, vai ne?

Karlo: Es jūs saprotu, bet tas mani neinteresē.

Pārdevējs: Jūsu sieva droši vien gribētu iegādāties bērniem šādas vārdnīcas.

Karlo: Saprotu, bet tas mani neinteresē.

Pārdevējs: Šeit laukā ir milzīgi karsts, vai jums nebūtu nekas pretim, ja es ieietu pie jums iedzert glāzi ūdens?

Karlo: Es jūs ļoti labi saprotu, bet tas mani neinteresē.

Pārdevējs: Jūs gribat teikt, ka atteiksiet man glāzi ūdens?

Karlo: Es ļoti labi saprotu, kā jūtaties, bet mani tas neinteresē.

Pārdevējs: Jūs acimredzot tomēr nesaprotat, citādi noteikti vēlētos nopirkt šīs vārdnīcas saviem bērniem.

Karlo: Es saprotu, ko jūs vēlaties, bet tas mani neinteresē.

Pārdevējs: Jūs nemitīgi atkārtojat, ka saprotat. Vai jūs nekā cita nevarat pateikt?

Karlo: Saprotu, bet mani tas vienkārši neinteresē.

Pārdevējs: Atļaujiet uzdot jums vienu jautājumu. Cik veci ir jūsu bērni?

Karlo: Saprotu, bet vārdnīcu pirkšana mani neinteresē.

Pārdevējs: Un jūs pat nevarat nosaukt savu bērnu vecumu?

Karlo: Labi saprotu, kā jūs jūtaties, bet tas mani neinteresē.

Pārdevējs: Jūs gribat teikt, ka neatbildēsiet ne uz vienu manu jautājumu?

Karlo: Es jūs lieliski saprotu, bet tas mani neinteresē.

Pārdevējs: Ja jūs negribat ar mani runāt, es varu arī aiziet.

Karlo: Saprotu, bet tas mani neinteresē.

Pārdevējs: Kā jūs domājat, vai jūsu kaimiņu, misteru Džonsu, tas varētu interesēt?

Ar šādu stereotipu SABOJĀTĀS PLATES metodes dialogu palīdzību Karlo un viņa studiju biedri iemācījās gūt virsroku pār izstrādāto, nepārvarami impulsīvo paradumu obligāti atbildēt uz jebkuru sev uzstādīto jautājumu vai sarunbiedra izteikto domu. Šis paradums balstās uz pārliecību, ka, tikko kāds mūs uzrunā, mūsu "pienākums" ir viņam atbildēt, pie tam tieši uz to jautājumu, ko viņš uzdod. Daudziem iesācējiem šie ievaddialogi ir liels pārsteigums. Vairums no viņiem pat neapzinās, cik pamatīgi nostiprināties bērnišķīgais paradums un cik lielas neērtības sagādā pūles automātiski reaģēt uz citu cilvēku jautājumiem. Lielākā daļa no maniem kursantiem šajā pirmajā vingrinājumā, kas trenē neņemt vērā citu jautājumus un uzmodinājumus, bet apliecinoties paust to, ko paši grib teikt, nevis to, ko citi grib uzspiest viņiem teikt, sastopas ar lielām grūtībām. Šāda neierasta reakcija vienkārši neietilpst viņu repertuārā, tādēļ, lai iedrošinātu viņus lauzt manipulatīvās uzvedības

paternu, instrukcijas nepieciešams atkārtot vairākkārt. Pie šādas aizķeršanās es nemēdzu sevišķi maigi apieties ar saviem kursantiem (tas neattiecas uz nopietniem pacientiem). Līdz tam es parasti esmu izturējies kā vienkāršs "lāga zēns", kurš vienīgi cenšas viņiem iemācīt apliecinoties izturēšanos. Tomēr esmu atklājis, ka maksimālu labumu no apmācībām kursanti gūst tad, ja grupā ir vismaz viens "stūrgalvis", ko viņiem beigās veiksmīgi sakaut. Daudzās grupās man nekas cits neatliek kā pašam iejusties šajā lomā. Šajā apmācību stadijā es parasti sāku tēlot dežurējošo nekaunu (ar kuru viņi vēlāk varēs veiksmīgi izrēķināties) un cenšos viņus iedrošināt pieiet problēmai nopietnāk: "Sasodīts, ko jūs, mīļie, iedomāties!?! Kur tad dzīves likumu grāmatā rakstīts (šajā vietā es mēdīdams savēlku vientiesīgu seju un kodīgā tonī it kā nocitēju frāzi no iedomāta manuskripta), ka uz katru uzdoto jautājumu obligāti ir jādod atbilde? Vai esat tādu līgumu parakstījuši, vai? Ak jūs gribat teikt, ka neesat vis? (Klasē klusums.) Tad kāpēc, pie visiem velniem, jūs rīkojaties tā, it kā būtu? Sāciet visu no sākuma, bet šoreiz tā, kā es gribu. Nemēģiniet atbildēt ne uz vienu jautājumu. Vienkārši griežieties uz vietas kā SABOJĀTĀS PLATES."

Dāži no maniem kursantiem un pacientiem — vismaz īslaicīgi — uzskata šo apliecināmo metodi par atriebības ieroci un līdzekli, kā iegriezt saviem manipulatoriem. Vismaz viens cilvēks katrā grupā uzdod šādu vai līdzīgu jautājumu: "Es ļoti labi saprotu, ko jūs mācāt, bet kā lai es ar šīs metodes palīdzību piespiežu savu vīru (sievu, māsu, draugu, bērnu, tēvu, māti utt.) darīt to, ko es gribu?" Mana atbilde ir ļoti vienkārša: "Nekā!" Un, uzmanīgi izpētījuši šo jautājumu, vadoties no personiskas pieredzes ar cilvēkiem, jūs secināsi, ka mana atbilde ir pilnīgi saprotama. Jūs varat "piedabūt" otru cilvēku kaut ko darīt, varat viņu manipulatīvi piespiest vai apliecinoties pasacīt, ko jūs gribat, lai viņš dara, bet nav iespējams nemitīgi koriģēt otra pieauguša cilvēka uzvedību. Ar meliem un piemulķošanu piespiežot citus darīt to, ko jūs gribat, jūs riskējat saņemt tieši to pašu pretim. Rīkodamies manipulatīvi, jūs varat mierīgi gaidīt, ka citi rīkosies tieši tāpat, bet, lietojot apliecināmo metodi, jūs vai nu izdzirdēsiet "nē", vai to, ko šie cilvēki vēlas saņemt no jums pretim, tas ir, pieņemamu kompromisu. No šīm trim alternatīvām pēdējā ir visrezultatīvākā, jo ātri izlaužas cauri visām manipulācijām un dod iespēju abām konfliktējošām pusēm sadarboties tieši, bez aplinkus gājieniem, un nonākt pie atrisinājuma.

Vismaz viens kursants katrā grupā parasti iebilst, ka šāda sistemātiska apliecināšana pieeja varētu būt visātrākais konfliktu atrisināšanas veids. "Bet kā lai tas otrs aizsargājas?" viņš jautā. "Jums taču ir milzīgas priekšrocības saīdinājumā ar otru konfliktējošo pusi, ja tā nav apmeklējusi šādus kursus. Ar šo apliecināmo pieeju jūs varat viņu saplacināt kā zem asfalta ruļļa!" Kaut arī atšķirībā no šī kursanta es nebaidos, ka, sadūrusies ar sistemātisku apliecināmo pieeju, cilvēce varētu kļūt bezpalīdzīga, es spēju saprast viņa raizes, redzot, ka cilvēku rokās nonāk gatava vārdiska recepte, kā īstenot savas tiesības būt pašam sevis galējam vērtētājam, un efektīvs līdzeklis, kā darīt to, ko viņi paši grib darīt. Vienu no vislabākajiem atspēkojumiem uz šāda veida pretenzijām deva misters Freds Šermans, mans kolēģis no Miera korpusa laikiem, apmeklējams kādu no manām nodarbībām: "Šī vārdiski apliecināšana prasme ir gluži tāda pati māka kā jebkura cita šajā pasaulē — tai nav nekāda sakara ar morāli. Iemācījusies vadīt automašīnu, jūs pēc tam varat vizināt bērnus svētdienas skolas izbraukumā vai sēdēt pie mafijas aizdzītas mašīnas stūres." Būdamats pats savs rīcības galējais vērtētājs, jūs vienlaicīgi esat pilnā mērā atbildīgs par savu apliecināmo uzvedību. Ko jūs ar to darāt — tas atkarīgs no jums.

PIEŅEMAMS KOMPROMISS

Daudzi kursanti, mācīdamies izturēties apliecinoties pirmo reizi savā pieauguša cilvēka mūžā, nesaprot, kādēļ šādas vārdiskas iemaņas kā SABOJĀTĀ PLATE vispār tiek lietotas. "Bet ko lai dara, ja otrs mani nesaprot vai arī izturas apliecinoties?" viņi jautā. Varu atbildēt, ka šādā gadījumā pāri visam stāv mūsu iekšējā pašcieņas izjūta. No tā izriet, ka, saglābis savu pašcieņu ar tādas apliecināšanas metodes palīdzību kā SABOJĀTĀ PLATE, jūs jutīsieties ļoti, pat

tūlīt nesasniedzis iecerēto mērķi. Un sistemātiskas apliecināšanās terapijas galvenais mērķis taču ir tieši laba pašsajūta. Tikko saņemta teicama pašsajūta, mūsu spēja tikt galā ar konfliktiem samilt kā liels sniegavīrs no mazas sniega piciņas. Tā nav tikai maize, jauka "piedeļa" pie dzīves. Laba pašsajūta nebūt neizslēdz iespēju dabūt gatavu to, ko esat iecerējis, piedevām saglabājot savu pašcieņu. Ja otra konfliktējošā puse arī reaģē apliecināši, tad jūs vienkārši atrisināt konfliktu, nenovirzoties sāņus no strīdīgā jautājuma, un konflikta iznākums nav atkarīgs no tā, kura ir spēcīgāka personība vai kurš no jums prasmīgāk manipulē. *Ikreiz, kad jūsu pašcieņa nav apdraudēta*, ir ļoti derīgi piedāvāt otrai pusei pieņemamu kompromisu. Jūs varētu piedāvāt, piemēram, nogaidīt kādu laiciņu, līdz jūsu nopirkta prece tiks apmaiņā vai izlabota, apsolīt rīkoties pēc jūsu partnera prāta nākamreiz vai vienkārši vienoties uzvest gaisā monētu, lai izšķirtu strīdīgo jautājumu. Ja kompromiss neapdraud jūsu personisko pašcieņu, tad allaž var kaulēties ar citiem par savām praktiskajām iecerēm. Toties, ja galējais mērķis saistās ar jūsu pašvērtības apziņu, tad kompromisam nav vietas.

Ja neskaita dažus izņēmuma gadījumus, tad kopumā ar sistemātiskas vārdiski apliecināšanās pieejas palīdzību konfliktus var atrisināt labāk un krietni vien veselīgāk. Bet kas tie par izņēmuma gadījumiem, kur šo pieeju labāk neizmanto? Tādi ir vairāki, tāpēc veltīsim šiem gadījumiem nedaudz uzmanības.

Ne jau visi mūsu federālie, štatu, grāfistu un municipālie likumdošanas un kārtības uzturēšanas orgāni paši ievēro apliecināšanās pieejas noteikumus. Daži šo profesiju pārstāvji aiz savu amatu mantijām maskē iesīkstējušus personiskus aizspriedumus par to, kā cilvēkiem "būtu" jāuzvedas, un jāizmanto reālas, ja ne "juridiskas" tiesības vadīties no pašu emocijām. Ir ļoti nevēlami, piemēram, pielietot SABOJĀTĀS PLATES metodes aci pret aci ar saniknotu tiesnesi. Viņš var viegli apbalvot jūs ar trīsdesmit dienām "tup-tūzi". Ielaizdamies garās debatēs ar policistu, kurš iebēlzis jums ar steku, jūs vienīgi varat dabūt izjust to pašu atkārtoti. No otras puses, apgalvodams, ka šādās situācijās der savas apliecināšanās iemaņas ierobežot, es nesaku, ka vajadzētu vispār turēt muti un nepasākt neko. Piemēram, ja jūs fiziski aizskar policists, būtu mulķīgi viņam pretoties. Pierakstiet viņa nozīmītes numuru un ziņojiet par to viņa priekšniecībai. Ja tādas sūdzības sakrāsies, policists būs spiests izmainīt savu agresīvo uzvedību.

Šo līdzsvaru starp apliecināšanu izturēšanos un zināmu atturību labi raksturo gadījums ar Džeriju. Kad pirmo reizi sastapu Džeriju, viņam bija septiņpadsmit gadu. Jau trīs gadus viņš pārmērīgi lietoja narkotiskās vielas, ieskaitot heroīnu, kokaīnu un amfetamīnus. Līdzīgi daudziem pacientiem — narkomāniem — Džerijs bija absolūti nespējīgs uz apliecināšanu izturēšanos un nezināja, kā lai uztur attiecības ar "svētajiem" — vecākiem, ģimeni, skolotājiem, likuma pārstāvjiem utt. Džerijs norobežojās narkomānu kultūrvīdē vairāku iemeslu dēļ. Apkārtējie nekad nekritizēja viņu un nemocija ar pārmērumiem, nekad nelamāja un necentās piespiest darīt to, kas nepatīk, bet lielā mērā atļāva dzīvot savā valā. Džerijs atbildēja ar to pašu. Likdams citiem mieru tāpat, kā tie viņam lika mieru, viņš kontaktējās neapliecināši un negribīgi, it kā no malas, aizsedzoties ar skaļajiem vārdiem *mīlestība, brālība, miers*. Džerijs dzīvoja narkomānu kultūrvīdē, jo tā bija viņam pa prātam, neviens īpaši nekāpa uz galvas, un viņš arī nezināja, kā kontaktēties ar "svētajiem" ārpus šīs vides. Ar šādu bagāžu Džeriju uzsāka ārstēt no narkomānijas, pieradinot viņu veiksmīgi kontaktēties ar narkotiskās vielas nelietojošiem cilvēkiem ar apliecināšanās metodes palīdzību. Pēc diviem apmācības mēnešiem grupā un diviem individuālās apliecināšanās terapijas mēnešiem, Džerijs pārstāja nodarboties ar narkotiku izplatīšanu savā kādreizējā vidusskolā, iestājās pastāvīgā darbā un pēc gada tika uzņemts koledžā. Turpmāko divu gadu laikā Džerijs ne reizes neatgriezās pie stipro narkotiku lietošanas, bet šad tad uzsmēķēja marihuānu.

Pirms ārstēšanās gan Džerijs, gan viņa mašīna tika bez izņēmuma pārmeklēti, tiklīdz nonāca saskarsmē ar policiju. Kaut arī ne reizes neticis pieķerts un tādēļ izvairījies no aresta, Džerijs jau kaut kā automātiski bija pakļauts policijas aizdomām. Pēc ārstēšanās viņš ticis apturēts vairākkārt, *tomēr ne pats, ne mašīna nekad nav*

pārmeklēti. Pāris reizi viņam uzlika sodus par satiksmes noteikumu pārkāpšanu. Vienā no šiem gadījumiem Džerijs bija pilnīgi pārliecināts, ka sodīts netaisnīgi. Pēc tam viņš man pastāstīja, ka tiesā pārsūdzējies šo sodu, lietodams apliecināšo metodi sarunā ar tiesnesi. Nobijies ne pa jokam, ka mans patients tagad, iespējams, nokļūs aiz restēm par tiesas apvainošanu, es ārkārtīgi izbrīnījos, uzzinot, ka Džerijs gluži vienkārši saviem vārdiem izstāstījis tiesnesim, kas, pēc viņa domām, noticis, un ... tiesnesis viņam piekritis. Izrādījās, ka apliecināšo metodi viņš šoreiz izpratis šādi — mierīgi izklāstīt, ko pats domā, un tad uzklaut pretējās puses viedokli. Džerija pieredze tiesā ir labs piemērs tam, kā juridiska rakstura situācijās, kur amatpersona ar juridiskām pilnvarām var taisīt trikus ar mūsu nākotni, samērot apliecināšo izturēšanos ar zināmu atturību.

Nonākot fiziskā atkarībā no citiem cilvēkiem, arī acīmredzot nebūtu prātīgi lietot apliecināšo metodi. Ja jums kāds uzbrauc virsū un aizmūk vai bruņota uzbrukuma laikā no apliecināšanās izturēšanās nav nekāda labuma. Volters, vietējās universitātes vēstures fakultātes pēdējā kursa students, uzdeva man jautājumu, kā rīkoties šādā gadījumā. Kādu vakaru, atgrieždamies no lekcijām, viņš slikti apgaismotā ielā bija uzskrējis četriem huligāniska izskata tiptiem. Nospiedis atspērmaža pogu, viens no viņiem bija pieprasījis Volteram "aizdot" piecus dolārus. Volters gribēja zināt, ko es būtu darījis šādā situācijā. Mana atbilde bija šāda: "Un tik vien? Es ar prieku aizdošu jums divdesmit dolārus!"

Ja nav citas izejas, tad jūsu interese ir maksimāli sadarboties ar to, kas jūs fiziski apdraud. Iekšēji Volters apjuka, bet tas neizpauzās viņa rīcībā (viņš "aizdeva" bandītam piecus dolārus). Viņš bija uztvēris robežlīniju starp mulķīgu pārgalvību un apliecināšanu izturēšanos. Ja kāds draud ar nazi, tad daudz vis nelielāz pēc SABOJĀTĀS PLATES metodes atkārtot: "Nekādu naudu jūs no manis nedabūsit," — cerībā, ka uzbrucējs varbūt aizies.

Gadās arī situācijas, kurās jūs vienalga paliekat zaudētājos, neskatoties uz to, cik neatlaidīgi apliecināši pastāvat uz savu. Nekādas iemaņas nevar nodrošināt simtprocentīgu veiksmi visos gadījumos. Skaidrāk izsakoties, neveiksme visbiežāk var jūsu piemeklēt, mēģinot apliecināši pārkārtot kādu *a priori* struktūru (sevišķi tirdznieciskos un formulāros darījumos). Tieši tā notika, piemēram, ar vienu no maniem kursantiem, kurš gribēja dabūt atpakaļ samaksāto naudu un nodot veikalā nopirkto autoriepu ar bojājumu uz sāniem. Viņš aizgāja pie veikalniece, enerģiski lika lietā SABOJĀTĀS PLATES metodi un tika pamatīgi izsmiets. Pēc šīs neveiksmes atstāstīšanas kolēģi kursā izbrīnījušies lūdza paaanalizēt šo gadījumu dziļāk. Pēc šādas sekcijas vēl joprojām nezināja par neveiksmes cēloņiem viens kursants jautāja, kāpēc, pēc neveiksmīniece paša domām, viņš saņēmis atteikumu. Un tad visi kļuva mēmi, jo izdzirda šādu paskaidrojumu: "Droši vien tādēļ, ka es aiznesu riepu atpakaļ pēc 24 000 nobrauktām jūdžēm." Noskaidrojās, ka šis students bija centies atgūt savu pašcieņu ar 18 mēnešu nokavēšanos. Par veselo saprātu es nevaru viņu uzslavēt, bet vienam ebreju izteicienam gan šis notikums labi atbilst. Šai valodā ir speciāls apzīmējums cilvēkam, kas nogalina savus vecākus un pēc tam lūdz tiesā žēlastību, aizbildinoties, ka ir bārenis!

SADZĪVISKĀ SASKARSME UN PRASME APLIECINĀŠI RISINĀT SARUNAS

Gan psihoterapeitiskajā, gan apliecināši pedagoģiskajā praksē man gadījies novērot, ka cilvēku māka izturēties apliecināši nosaka arī viņu sadzīviskās kontaktēšanās spējas. Tāpat esmu pamanījis, ka ļaudīm, kas intensīvi mācās izturēties apliecināši, nepieciešams piepalīdzēt uzlabot arī kontaktēšanās iemaņas. Individuāli, kas nav spējīgs uz apliecināšanu izturēšanos, sadzīviskās situācijās parasti rodas grūtības. Viņš mēdz nevietai kautrēties. Šie pieaugušie, tāpat kā daudzi pusaudži, bieži jūtas sasaistīti, nedroši un nezinā, ko teikt, pat gluži draudzīgā, neoficiālā, sabiedriskā atmosfērā. Šāds novērojums pamudina uzdot vienu jautājumu: kādu iespaidu sadzīviskā kontaktēšanās atstāj uz mūsu veselību un labsajūtu, un kā tas viss saistās ar mūsu apliecināšajām

īemaņām? Atbilde ir ļoti vienkārša, bet satur svarīgus norādījumus attiecībā uz mūsu visu nozīmīgajām vai pat potenciāli nozīmīgajām attiecībām ar citiem cilvēkiem. Saskarsme ir tā "līme", kas cilvēkus satur kopā, kamēr viņu attiecības aug un konsolidējas savstarpējā atbalsta, izpratnes, auglīgas sadarbības, trauksmes un gandarījuma kopīgā strāvā. Bet, lai ikvienas attiecības attīstītos, abiem partneriem jābūt vismaz minimālai apliecināšanai prasmei. Ja viņi jau pirmajā satikšanās reizē neizturēsies apliecināši viens pret otru, tad attiecības mēnešiem ilgi nikuļos aizmetņa stadijā, ja vispār attīstīsies tālāk. Ja attiecības sabrūk vai apraujas, sevišķi seksuālas attiecības starp vīrieti un sievieti, tad, visticamāk, viens vai abi no partneriem nav spējuši apliecināties parādīt otram, kas par cilvēkiem viņi ir — savas potenciālās vajadzības, simpātijas un antipātijas, savas darīšanas un vēlēšanās, paražas utt. Pie apliecinātajām īemaņām pieder arī spēja "pasniegt" sevi, atklāt, kādi mēs esam, kā dzīvojam, un spēja iedrošināt citus pastāstīt par sevi. Tāad apliecināšā uzvedība ir daudz vairāk nekā tikai pastāvēšana uz savām tiesībām vai, kā esmu jau vairākkārt uzsvēris, pret sevi vērstu manipulāciju aizkavēšana. Šajā sociālajā nozīmē apliecināši izturēties nozīmē skaidrot otram cilvēkam, kas tu esi, ko dari, ko vēlies un ko gaidi no dzīves. Ideālā variantā šis otrs indivīds arī izturas apliecināši, un jūs abi kopā spējat radīt bāzi savstarpēji auglīgām, radošām attiecībām. Apliecināša izturēšanās palīdzēs arī noskaidrot, vai pastāv savstarpēja interese un, kas ne mazāk svarīgi, izvaīrties no atklām, bezizejas attiecībām, kurās abiem partneriem nav nākotnes.

Ja jums šo sabiedrisko īemaņu nav, pateicoties vispārējām, ilgstošām neveiksmēm attiecībās ar cilvēkiem, tad komunikācijā var rasties kavēšana. Šādu pagātnes neveiksmju sērija jebkurā jaunā, sadzīvīskā situācijā var pamodināt jūsu nervozitātes reakciju. Pagātnes neveiksmju nosacītā nervozitāte kavē jūs nepiespiesti runāt par sevi, kā arī mērķtiecīgi uz klausīt, ko citi cilvēki jums atklāj par sevi.

Izstrādājot apmācību metodi uz apliecināšu pieeju nespējīgiem indivīdiem, lai palīdzētu viņiem tikt galā ar potenciāli saspīlētajām sadzīvīskām attiecībām, esmu ievērojis, ka mēs visi bez īpaša uzaicinājuma tiecamies par sevi izplatīt brīvprātīgu informāciju. Pa lielākai daļai tā attiecas uz mūsu interesēm, vēlmēm un aizspriedumiem, stāsta par to, kas dara mums prieku, kas — sagādā uztraukumus, kā arī raksturo mūsu dzīves stilu vispār.

Sarunā ar kādu citu cilvēku neaprobežodamies tikai ar "jā", "nē" un neskaidru jurdēšanu, jūs, neskatoties uz konkrēto sakāmo, vienlaig, apgādāsit viņu ar brīvprātīgām izziņām par jūsu pašreizējo dzīvi un to, kas tajā svarīgs.

BRĪVPRĀTĪGĀ INFORMĀCIJA

Lai kļūtu par apliecināšanas saprašanas lietpratēju jebkurā sadzīvīskā situācijā, jāapgūst divējādas īemaņas. Pirmkārt, jāīemācās citu cilvēku runās saklausīt tos pieturas punktus, ko viņi paši jums piedāvā. Ņemot vērā šo BRĪVPRĀTĪGO INFORMĀCIJU (ko jūs pats neesat pieprasījis), jūs atkal gūstat divējādu labumu. Pirmkārt, tā apgādā jūs ar labu sarunu tematu papildus plāpām par laika apstākļiem un palīdz izvairīties no neveiklajiem kļusuma brīžiem, kuru laikā cilvēki parasti sev jautā: "Ko nu lai saka?" Otrkārt un galvenokārt, uz klausot BRĪVPRĀTĪGO INFORMĀCIJU, jūs izradāt interesi par tām lietām, kas svarīgas jūsu sarunu biedram, tādējādi uzmundrinot viņu tuvāk pastāstīt par sevi.

SEVIS ATKLĀŠANA

Lai veiksmīgi kontaktētos, nepieciešams apgūt arī tādas īemaņas kā SEVIS ATKLĀŠANU. Apliecināši paužot informāciju par sevi — jūsu domas, emocijas un reakciju uz sarunbiedra brīvprātīgo informāciju — jūs dodat iespēju šai sadzīvīskajai sarunai būt apbūšējai. Ja vienkārši sekosiet otra brīvprātīgajai informācijai, nedodot neko pretim no sevis, tad saruna kļūs ārkārtīgi samākslota un radīs iespaidu, ka esat uzņēmies pratinātāja vai apgabala prokurora lomu vai arī vienkārši rakņājaties otra cilvēka dzīvē, neatklājot neko no savas personiskās pieredzes.

Pirms pievērsāties paraugdialogam, palūkosimies, kā var izdalīt brīvprātīgo informāciju no vispārējās sarunas un kas tad īsti ir sevis atklāšana.

Tikko iepazīstināts (vai, vēl labāk, pats iepazīties) plašās svinībās ar kādu jaunu viešņu, jūs varētu, piemēram, pajautāt: "Mērij, vai jūs dzīvojat tepat tuvumā?" Ja Mērija atbildēs "Nē", tad nebūs jums par sevi sniegusi nekādu informāciju. Turpretim, ja viņa atbildēs: "Nē, es dzīvoju Santa Monikā, pavisam tuvu līedagam," tad viņa pilnīgi brīvprātīgi jau būs izpaudusi divas svarīgas ziņas. Pirmkārt, viņa dzīvo Santa Monikā, un otrkārt, visticamāk, viņai ļoti patīk līedags, un viņa bieži dodas sauloties. Iespējams, jūs saņemsit arī brīvprātīgu informāciju par to, ka Mērija ir precējusies, viņai ir trīs bērni un divi suņi, bez tam Mērija šeit gaida ierodamies savu vīru. Lai kāda šī informācija būtu, svarīgi, kā jūs to izmantojat tālāk. Kā jūs to liekat lietā, lai labāk iepazītu Mēriju un dotu viņai iespēju labāk iepazīties ar jums? Pastāv divi veidi, kā tālāk izmantot kāda cita sniegto brīvprātīgo informāciju. Šai gadījumā ar Mēriju jūs varat vienkārši pajautāt, kas par vietu tad Santa Monika ir. Šī īevirze pamudinās Mēriju gari un plaši stāstīt par savu dzīvesvietu, bet ļoti maz par sevi pašu. Bet, lai atvieglotu komunikācijas attīstību, jums ir arī iespēja pajautāt, ko Mērija pati domā par Santa Moniku. Jūs varētu ievadīt jautājumu ar sevis atklāšanu: "Es pats nekad neesmu dzīvojis Santa Monikā, bet draugi saka — tā esot brīnišķīga vieta. Kā tas gadījās, ka jūs nolēmāt tur apmesties?" Šī brīvprātīgās informācijas izmantošanas varianta mērķis ir uzzināt kaut ko vairāk par pašu Mēriju. Atbildē varētu sekot tādi brīvprātīgās informācijas piemēri, kā, piemēram, Mērija aizraujas ar keramiku, apmeklē vakara mašīnrakstīšanas kursus, viņai pieder pašai savs sērfings, viņa ir vientuļa, neprecējusies sieviete utt. Sekojot īevirzei izpētīt Mērijas intereses, vajadzētu uzdot jautājumus par keramiku, mašīnrakstīšanu, sērfingu un neprecētas sievietes dzīvi. No otras puses, šī īevirze var arī noskaidrot, kā un kāpēc Mērija nodarbojas ar keramiku, mašīnrakstīšanu vai sērošanu vai kāpēc vēl līdz šim nav apprecējusies. Jebkurā gadījumā, gan uzsverot keramikas tēmu, gan jautājumu, kāds sakars ar keramiku pašai Mērijai, mums ir apliecināša iespēja sekot abiem virzieniem.

Lai izpildītu savu lomu sadzīvīskajā dialogā, mums nepieciešams apgādāt sarunbiedru arī ar informāciju par sevi. Tāpat kā izmantojot otra brīvprātīgo informāciju, arī šeit pastāv izvēle, vai tieši runāt par lietām, kas interesē jūsu sarunbiedru, vai arī par sevi attiecībā pret šīm lietām. Otrajā gadījumā sevis atklāšana varētu būt ārkārtīgi vienkārša: "Par keramiku es nezinu gandrīz neko. Vai jūs varat paskaidrot, kā notiek veidošana, vai obligāti nepieciešams pašam mēģināt, lai to saprastu?" Vai arī: "Es nekad neesmu ne ar vienu runājis par keramiku. Kas tā īsti ir par nodarbošanos?" Vai arī: "Man nekad nav bijis laika nodoties šādiem vaļaspriekiem. Kā jūs to visu pagūstat?" Atklājot kaut ko par sevi atbildē uz otra cilvēka brīvprātīgo informāciju, jūs atvieglojat viņam ceļu, kā pamudināt jūs vairāk pastāstīt par sevi, savām interesēm, dzīves stilu vai pat problēmām.

Apmācot kursantus atdalīt brīvprātīgo informāciju no vispārējās sarunas, likt to lietā un pielietot sevis atklāšanas metodi, es izmantoju divus 1970. gada pavasarī Sepulvedas Veterānu Slimnīcā izstrādātos praktiskos vingrinājumus. Pirmajā posmā visus kursantus sadala pa pāriem kā pagādās un apmāca likt lietā partnera piedāvāto brīvprātīgo informāciju. Pie tam tā puse, kas mācās pazīt un izdalīt brīvprātīgo informāciju, pagaidām no sevis neko pretim nedod. Tā vietā studenti koncentrējas vienīgi uz partneru brīvprātīgās informācijas pazišanu un izmantošanu. Pēc daudzkārtīgas vingrināšanās, abām pusēm bieži mainoties vietām, mēs pārejam pie nākamā uzdevuma. Šoreiz pirmajam partnerim, uz klausot katru brīvprātīgās informācijas vienību šajā dialogā, uzreiz jāatbild ar attiecīgu sevis atklāšanas devu. Kad abi dialoga dalībnieki pārmaiņus vingrinājušies uz informāciju atbildēt ar savu, sarunu tālāk veicinošo informāciju, mēs viņiem atļaujam darīt to vienlaicīgi. Klausoties viņu sarunā šajā stadijā, tā šķiet ārkārtīgi dzīva, aizraujoša domu apmaiņa, bez jebkādam pazīmēm, ka abi sarunu biedri būtu iepriekš īpaši sagatavoti.

Apmācot cilvēkus izturēties apliecināši sadzīvīskās situācijās, gandrīz vienmēr nākas uz klausīt tādas frāzes kā: "Man gan šķiet,

ka kontaktēšanās prasmi nav iespējams mākslīgi iedidīt. Tā vienkārši vai nu ir, vai nav. Mākslīgi apmācīt kādu sarunāties — tas taču ir mehānisks process un galīgi stulba iedomā! Šādos gadījumos es parasti izvairoš apspriest, pie kādām sekām var novest šāds gatavs, nosacīts priekšstats. Es vienkārši uzsvēru tā līdzību ar kādas sīkas, vecas dāmiņas izteicienu, kurai, pa televizoru vērojot Nila Armstronga supernoziemīgo soli visas cilvēces vēsturē, kāds reportieris pajautāja, vai viņai pašai negribētos kādudien nolaisties uz Mēness. Dāmiņa atbildēja: "Ja Dievs gribētu, lai mēs paši dodamies uz Mēnesi, viņš taču nebūtu devis mums televizorus, lai vērojam to no šejienes." Nākamais dialogs ir vingrinājuma paraugs, kas tiek izmantots apmācību grupās. Kaut arī tā stils un saturs atbilst jauniešu sarunai viņu pirmajā norunātajā tikšanās reizē, informācijas izdalīšanas, izmantošanas un sevis atklāšanas iemaņas, ko tas dod, ar panākumiem ir izmantojuši daudzi abu dzimumu un visu vecumu grupu šķirteņi sadzīviskajās situācijās, kā arī tādās, kur seksuālās attiecības nespēlē ne mazāko lomu, piemēram, iepazīstoties ar kaimiņiem, gūstot jaunus paziņas viesībās, kā arī nejaušās sadzīviskās situācijās starp diviem vīriešiem vai divām sievietēm.

3. DIALOGS

PĪTS UN DŽĪNA APGŪST SADZĪVISKĀS TĒRZEŠANAS MĀKU AR BRĪVPRĀTĪGAS INFORMĀCIJAS UN SEVIS ATKLĀŠANAS PALĪDZĪBU

Šajā dialogā Pīts un Džīna demonstrē brīvprātīgās informācijas izmantošanu no Brīvdienu sadzīvisko sarunu sērijas Santa Barbaras Universitātē, Kalifornijā. Dialogs vērpijas par sadzīviskām tēmām, kādas puisi un meitenes mēdz risināt, ieradušies uz pirmo tikšanos.

Dialoga aina: Pīta un Džīnas pirmā tikšanās. Viņš atnācis viņai pretim uz mājām.

Pīts: Hei, Džīn!

Džīna: Hei, Pīt, kā tev klājas?

Pīts: Lieliski, un tev?

Džīna: Esmu nobriedusi pirmklasīgi pavadīt vakaru.

Pīts: Tādā gadījumā mēs esam vienis prātis.

Džīna: Ejam, esmu sen jau gatava.

Pīts: Okei, līdz turienai ir tikai daži kvartāli, iesim kājām, lai varam pa ceļam aprunāties.

Džīna: Labs ir.

Pīts: Kā tev pagāja diena? Vai neatgadījās kas interesants?

Džīna: *Nē, nekas, es vienkārši visu dienu mācījos.* (BRĪVPRĀTĪGA INFORMĀCIJA) (1. piezīme. Džīna atbildēja, ka todien nekas interesants nav noticis, tātad "nē". Pēc tam viņa brīvprātīgi informēja Pītu, ka visu dienu mācījusies — pavisam dabiska, bet ne vienmēr absolūti obligāta nodarbošanās studentei. Jo ārpus studijām studenti jau dara arī citas lietas. Izejot no tā, ko Pīts varēja tālāk jautāt? 1) Ko viņa dara ārpus mācībām? 2) Kādi interesanti notikumi atgadījušies pēdējā laikā? 3) Kādu priekšmetu Džīna mācījusies patlaban? 4) Kāpēc viņa tobrīd mācījusies?)

Pīts: Ko tu mācījies?

Džīna: *Man nākamajā nedēļā jāraksta divi kontroldarbi.* (BRĪVPRĀTĪGA INFORMĀCIJA par dienaskārtību.)

Pīts: Kādos priekšmetos?

Džīna: Šekspīra laikmeta literatūrā un vairošanās bioloģijā.

(2. piezīme. Šeit Pīts uz Džīnas informāciju varēja reaģēt divējādi: 1) bezpersoniski; 2) ar ievirzi uz personiskām interesēm. Pirmajam variantam varētu atbilst frāze: "Lūdzu, pastāsti man par Šekspīra laika lugām!" Otrajā variantā jautājums būs personiskāk orientēts, piemēram: "Kā tev radās interese par Šekspīra laika literatūru?")

Pīts: *Skat kā, arī man patīk teātris!* Kas par divainu kombināciju — Šekspīrs un vairošanās! Es varu saprast, ka tu interesēties par vairošanos. Bet kā tas gadījās, ka tev iepatikās Šekspīra laika lugas? (SEVIS ATKLĀŠANA.)

Džīna: *Mana māte bija aktiermākslas speciāliste, pirms aprecējās ar tēvu. Laikam esmu to mantojusi no viņas.* (BRĪVPRĀTĪGA INFORMĀCIJA par vecākiem.)

Pīts: Manā ģimenē nevienam nav šāda talanta. Kā tu skaties uz to, ka tava māte pametusi skatuvi? *Man šķiet, tas ir vareni, ja kāds tavā ģimenē pazīst visu Brodveju un Holivudas ļaudis.* (SEVIS ATKLĀŠANA.)

Džīna: Jā, tas nebūtu slikti, *bet man māte patīk arī tāda, kāda viņa ir tagad, rūpējoties par tēti un visu pārējo ģimeni.* (BRĪVPRĀTĪGA INFORMĀCIJA par māti.)

Pīts: Vai tu domā, ka tas ir tavā stilā — ģimenes pavards un tā tālāk? *Brīžiem man šķiet, ka sievietēm tāda dzīve ir neapskaužama.* (SEVIS ATKLĀŠANA.)

Džīna: Nezinu. Es zinu tikai to, ka pagaidām vēl negribu precēties. *Gribu noskaidrot, ko es pati varu dzīvē sasniegt.* (BRĪVPRĀTĪGA INFORMĀCIJA par personiskajiem mērķiem.)

Pīts: *Arī es pagaidām vēlos būt neatkarīgs.* Un ko tu gribētu darīt? Varbūt kļūt par aktrisi? (SEVIS ATKLĀŠANA.)

Džīna: Iespējams. *Ja man pietiks talanta, lai gūtu panākumus.* Bet ko tu studē? (BRĪVPRĀTĪGA INFORMĀCIJA. Šaubas par savām spējām.)

Pīts: Neesmu vēl izlēmis, vai kļūt par neiroķirurgu vai par tramvaja vadītāju.

Džīna: Milzīgi smieklīgi. Šim jokam jau bārda līdz zemei.

Pīts: *Banāli jau skan, tomēr tas ir mans iemīļotais joks.* Vai tu zini kādus asprātīgākus? (SEVIS ATKLĀŠANA.)

Džīna: *Nē, man prātā tikai karātavu humors.* (SEVIS ATKLĀŠANA. Par humora izjūtu.)

Pīts: *Karātavu joki arī ir vareni.* Varbūt tu zini tādus, kādus es nezinu? (SEVIS ATKLĀŠANA.)

Džīna: *Nē, es labāk vēlos parunāties ar tevi.* Ko tu darīsi pēc studiju beigšanas? (SEVIS ATKLĀŠANA.)

Pīts: Vai tu šitā ticīnī visus savus puisus?

Džīna: Nu, neizvairies. Ko tu studē?

Pīts: Padodos. Atzīstu sevi par sakautu. Es studēju aviācijāš mašīnbūvi. *Esmu vienkārši viens no tiem sasodītajiem kara kuri-nātājiem.* (BRĪVPRĀTĪGA INFORMĀCIJA par politisko jūtīgumu.)

Džīna: Nav jau tik traki. Bet tu nemaz neizskaties pēc aviācijas inženiera. (BRĪVPRĀTĪGA INFORMĀCIJA.)

Pīts: Kā tad man būtu jāizskatās?

Džīna (ieķīpinoties): Tu vairāk līdzinies aizsargam regbija laukumā.

Pīts: Kaut ko tādu es jau gaidīju. *Tev tiešām patīk apcelties.*

Džīna: Vai tu par to sūdzies?

Pīts: Nudien! Par ko gan lai es sūdzētos?

Māka nākt klajā ar personiska rakstura informāciju par sevi pieder pie patiešām ļoti efektīgām apliecināšanām iemaņām ne tikai sadzīviskās sarunās, bet arī īstās konfliktsituācijās starp jums un kādu citu personu. Citi cilvēki, noliedzdami vai ignorēdami jūsu patiešās jūtas, taču nepalīdzēs pārvarēt jūsu emocijas, uztraukumus, zināšanu trūkumu vai nenoteiktību. Ne jau cits var iedvest jums patiku kaut ko darīt, piemēram, aizdot viņam savu automašīnu, ja savas mašīnas aizlienēšana liek jums justies nemierīgam. Jūs varat izvairīties to darīt un izgudrot dažādus aizbildinājumus, neatzīdamies (pat sev ne), ka īstenībā aizdošana jūs gluži vienkārši uztrauc, un uztraukums ir pilnīgi pamatots "attaisnojums", lai nedarītu to, ko jūs gribat darīt. Jūs varbūt uztraucaties arī tad, kad uztraukumam, patiesību sakot, nav nekāda iemesla. Nekas sliktas ar automašīnu jau nav atgadījies, kamēr tā bijusi aizdota kādam citam. Bet šāda loģika te ir nevietā. Jūsu jūtām varbūt nav nekāda racionāla pamata, tomēr tās ir jūsu patiešās jūtas un tādēļ jārespektē. *Diemžēl mēs ļoti reti respektējam savas personiskās uztraukuma un nenoteiktības izjūtas.* Mēs sākam prātot, ka "nedrīkst" uztraukties, kad kāds vēlas aizņemt mūsu automašīnu. Godīga "nē" vai atbildes: "Nē, es ļoti uztraucos, kad jāaizdod kādam auto" vietā mēs sākam izgudrot iemeslus, kas pašiem varētu likties pieņemami. Taču pasvītroy, šī brīvprātīgā SEVIS ATKLĀŠANA attiecas uz emocijām, kas, pēc mūsu domām, ir slēpjamas — nepatiku, bailēm, nenoteiktību, uztraukumumiem utt. To nedrīkst sajaukt ar necieņas pilnu atzīšanās izvirdumu, kam ir nosacīts, gandrīz refleksa raksturs. Brīvprātīga savu negatīvo īpašību atklāšana un jūsu absolūtā gatavība pašam samierināties ar tām laikam pieder pie visiedarbīgākajām apliecināšanām iemaņām, kas aizkavē

manipulācijas un nodrošina jūsu sirdsmieru. Ja citi cilvēki reaģē uz šo brīvprātīgo pašatklāšanos, mēģinot jūs pārliecināt, ka *nedrīkst* vai jums *nav tiesību* tā justies, tad atbildēt var ļoti vienkārši: "Var jau būt, bet es tik un tā tā jutos." Ar šādu godīgu un atklātu atbildi manipulēt nav iespējams. Ja jūs godīgi sev atklājat, tad arī otrai personai jāpārorientējas uz to pašu — godīgu personisko vēlmju līmeni — vai arī vispār jāizstājas no spēles. Kā mēs vēlāk redzēsim no dialogiem, pareiza brīvprātīgas sevis atklāšanas pielietošana ir ļoti ietekmīgs līdzeklis, kontaktējoties ar pārdevējiem, uzpircējiem, komivojažiem, biznesmeņiem, garāžu mehāniķiem, darba kolēģiem, vecākiem, priekšniekiem, draugiem, kaimiņiem, radiem un miesīgajiem bērniem. Tas ir arī teicams veids, kā uzlabot mūsu sadzīviskās kontaktēšanās un sarunāšanās iemaņas.

Līdz šim es galvenokārt runāju par mūsu vārdisko uzvedību pret citiem cilvēkiem. Sistemātiskas apliecināšanās pieejas praktizēšanas galvenais nolūks ir veidot pašpaļāvīgu, par sevi pārliecinātu personību, lietpratēju konfliktsituācijās ar citiem cilvēkiem. Bet jūsu apliecināšā ietekme līdzināsies nullei, ja vienlaikus izrādīsiet bažu un nemiera pazīmes. Mēs visi pazīstam tādus ļaudis, kas runā vienu, kamēr visa viņu būtne pauž pavisam kaut ko citu. Ne visi prot izskaidrot cēloņus šim nemiera pazīmēm, toties visi kā viens spēj tās pareizi iztulkot. Visuzkrītošākā pazīme uztraukumam cilvēciskos kontaktos ir paradums neskatīties sarunas biedram acīs. Ja jūs sakāt kaut ko visumā pozitīvu, reizē izrādīdams nemieru, tad otrs pievērsīs vairāk uzmanības jūsu nervozitātei nekā teiktajam. Nervozējot mazināsies jūsu izredzes iestāstīt otram to, ko jūs gribat, jo vismaz mūsu — Rietumu — sabiedrībā nemierīga, nervoza izturēšanās tiek uzskatīta par nenormālu uzvedību, bet tradicionālais attieksmes modelis pret ļaudīm ar novirzēm no normas ir tāds pats kā pret piedzērušajiem. Vairums vienkārši pasmejas partiem, kas izrāda kaut mazākās nenormālas uzvedības pazīmes. Viņu uzticēšanos nenovērtēs, bet gan izmantos kā ieganstu, lai pēc iespējas ātrāk tiktu galā un atkratītos no nervozā indivīda.

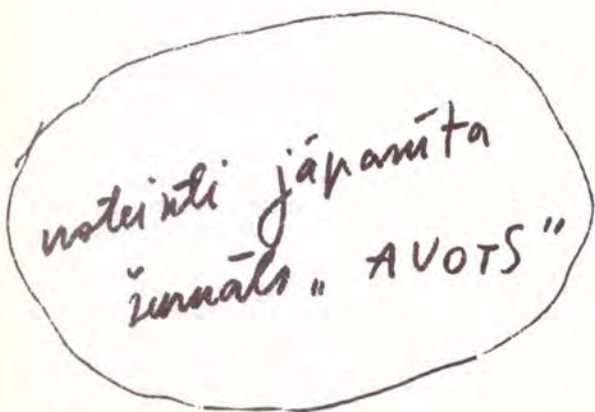
Visizplatītākā nemierīguma pazīme — paraža neskatīties acīs — ir apgūta izvairīšanās reakcija. Neskatīties cilvēkiem acīs mēs iemācāmies neapzināti. Kādreiz pagātnē mēs konfliktējām ar kādu citu personu, lūkodamies tai acīs, bet netikām galā ar šo konfliktu, kā rezultātā attiecīgais cilvēks padarīja mūs ārkārtīgi nervozus. Lai mazinātu šo nemieru, mēs, paši to neapzinādamies, izstrādājām nosacītu izvairīšanās reakciju — iemācījāmies izbēgt no skatienu kontakta, skatīties garām tai personai, kas padara mūs nervozus, un tādējādi vismaz īslaicīgi jutāmies labāk. Neskatoties acīs, mēs varam labāk saglabāt mieru. Pēc kāda laika neskatīšanās acīs kļūst par paradumu.

Tā kā šo reakciju izraisījusi nervozitāte, ārstēšanās ir pavisam vienkārša. Komplektā ar iepriekš aprakstītajiem sadzīviskā dia-

loga vingrinājumiem, es lietoju arī bailes mazinošus vingrinājumus, kas palīdz pārvarēt nemieru, lūkojoties sarunbiedram acīs. Šos vingrinājumus vienmēr izpilda pa pāriem, partneriem atrodoties apmēram četrus līdz sešu pēdu attālumā viena no otra. "Tagad es vēlos, lai viens no jums visu laiku lūkojas otram acīs un pārbauda, vai viņš var konstatēt, uz ko skatās viņa partneris. Ja viņš skatās uz jūsu kājām, tad droši vien nav nekādu grūtību to fiksēt. Turpretim, ja viņš aplūko iedomātu laukumu deviņu collu rādiusā ap jūsu degunu, tad jūs gan pamanīsiet, kā klejo viņa skatiens, tomēr nevarēsiet nofiksēt, uz ko tieši viņš raugās. Es gribu, lai otrs partneris pārmaiņus raida skatienu šādā kārtībā — jūsu sarunbiedra deguns, zods, kakls, ādamābols, apkaklīte, krūšu kurvis —, un tad redzēsim, kurā brīdī partneris varēs pieķert, ka jūs neskatāties viņam tieši acīs. (Kursanti izpilda uzdoto.) Vai kāds no jums varēja precīzi noteikt, kurā brīdī partneris neskatījās jums tieši acīs, nevis tad, kad viņa skatiens pārvietojās, bet tad, kad atradās miera stāvoklī? Kāds bija jūsu nervozitātes līmenis, izurot viņa skatienu? Lietosim "bailu termometra" skalu ar iedaļām no nulles līdz simts. Nulle nozīmēs, ka jūs esat tik mierīgs un atslābinājies, ka tūlīt iemigsit, bet simts nozīmēs, ka jūs no nervozitātes tūlīt kritīsiet panikā. Reģistrējiet savu nervozitātes līmeni, ko vēlāk salīdzināsiet ar to, kāds iestāsies, kad visi vingrinājumi būs pabeigti. Tagad es gribu, lai abi partneri seko maniem norādījumiem, kur skatīties. Jums būs pakāpeniski jākoncentrē skatiens uz dažādām ķermeņa daļām no kāju pirkstgaliem līdz degungalam, pie katras detaļas uzkavējoties apmēram trīsdesmit sekundes. Gatavību, sākt: labās kājas pēda — labais cēlgals — kreisā potīte — labais cēlgals — naba — labais elkonis — krūškurvis — kreisais elkonis — naba — apkaklīte — kreisais elkonis — labais plecs — kakls — labā auss — matu līnija virs pieres — kreisā auss — mute — labā auss — pierē — kreisais vaigs — labā auss — deguns — kreisā auss — labais vaigs — kreisā uzacs — deguns — labā uzacs — deguna tiltiņš — kreisā acs — deguns — labā acs — kreisā acs — labā acs — abas acis — un tagad vienu minūti nenovērsiet skatienu."

Es lieku saviem kursantiem izpildīt šo vingrinājumu arī mājās kopā ar draugiem, laulātajiem draugiem vai jebkuru personu, kas ir ar mieru to darīt trīs reizes nedēļā, trīs nedēļas no vietas. Turpretim nodarbībā es tūlīt pēc šī vingrinājuma lieku izpildīt sadzīviskā dialogapēdējo daļu, savstarpēji lūkojoties acīs. Daudziem cilvēkiem ir grūti lūkoties sarunbiedram acīs, atbildot uz jautājumu vai kaut ko apgalvojot. Tad esot grūti koncentrēties. Tādā gadījumā es iesaku tomēr neatraut skatienu no iedomāta laukuma apmēram deviņu collu rādiusā ap degunu, bet tieši koncentrēties, piemēram, uz vienu ausi. Vairums kursantu atzīst, ka, skatoties uz ausīm, ir vieglāk saglabāt mieru un sakopot domas.

(Nobeigums sekos)

AVOTS

ATGUVIS
GUVIS

AGRĀKO
RĀKO

IZSKATU
SKATU

ŽURNĀLS
URNĀLS

"AVOTS"
VOTS

NĀKOŠGAD
KOŠGAD

IZNĀKS
ZNĀKS

IK

MĒNES
MĒNES

INDEKSS - 77109
CENA ABONENTIEM - 2 RBL. MĒNESI
PASTA TARIFS 7. KAP. PAR EKSEMPĻĀRU
PASTA TARIFS 7. KAP. PAR EKSEMPĻĀRU

Cena 2,50 rbl.

INDEKSS 77109

g-y

